

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Вера Јовановић

**ПЕРФЕКАТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊЕГОВИ
ЕКВИВАЛЕНТИ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2013.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

<i>I. Аутор</i>	
Име и презиме: Вера Ж. Јовановић	
Датум и место рођења: 13.06.1979, Смедеревска Паланка	
Садашње запослење: асистент за ужу научну област Француски језик, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу	
<i>II. Докторска дисертација</i>	
Наслов: Перфекат у српском језику и његови еквиваленти у француском језику	
Број страница: 344	
Број слика: /	
Број библиографских података: 263	
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	
Научна област (УДК): 811.163.41'366.582.5:811.133.1'366.582.5(043.3)	
Ментор: проф. др Веран Станојевић	
<i>III. Оцена и одбрана</i>	
Датум пријаве теме: 30. 8. 2010.	
Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације: 27/ 13, 12.01.2011.	
Комисија за оцену подобности теме и кандидата: Проф. др Веран Станојевић, ванредни професор, Филолошки факултет, Београд, ужа научна област: Романистика Проф. др Тијана Ашић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, ужа научна област: Теоријске лингвистичке дисциплине и Француски језик Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, ужа научна област: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине	
Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације: Проф. др Веран Станојевић, ванредни професор, Филолошки факултет, Београд, ужа научна област: Романистика Проф. др Тијана Ашић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, ужа научна област: Теоријске лингвистичке дисциплине и Француски језик Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, ужа научна област: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине	
Датум одбране дисертације:	

АПСТРАКТ

Предмет овог рада представља контрастивна анализа перфекта у српском језику и њему корелативних глаголских облика у француском језику. Перфекат је централно, немаркирано глаголско време у систему претериталних времена у српском језику. Одликује се бројним и разноврсним темпоралним и модалним употребама, што доприноси његовој полисемичности. На плану контрастирања са корелативним облицима у француском језику наведена својства перфекта имају значајне консеквенце приликом селекције преводних еквивалената. Однос преводне еквиваленције перфекат успоставља са већим бројем глаголских облика у француском језику (преко двадесет), чиме се поменута корелација сврстава у тип дивергентне полисемије. Општи циљ рада усмерен је ка идентификацији и дескрипцији како сличности, тако и разлика између перфекта у српском и еквивалентних глаголских облика у француском језику. Задатак овог рада је да се утврде лингвистичке категорије које утичу на избор преводног еквивалента у француском.

У раду примењујемо методу контрастивне анализе примера ексцерпираних из паралелног корпуса сачињеног од тридесет књижевних дела на српском и њихових превода на француски. Основу методе контрастивне анализе чине три корака: идентификовање еквивалената, поређење, утврђивање сличности и контраста. Теоријско-методолошки оквир дескрипције језичких датости заснован је на следећим теоријама: теорији двокомпонентне аспектуалности, затим Рајхенбаховој теорији и теоријским надоградњама Рајхенбаховог логичког описа глаголских времена, као и на теорији о наративним плановима.

Резултати контрастивне анализе показују да на селекцију преводних еквивалената српског перфекта међу глаголским облицима француског језика утиче већи број фактора: а) аспектуалне категорије (им)перфективно, (не)ограничено и (не)телично, б) темпоралне информације одн. релације између трију тачака E, R и S, в) присуство фиктивног момента говора S', г) начин конциповања глаголске ситуације (опозиција догађајно/резултативно), д) темпорална прогресија: +ТП (сукцесија), –ТП (аналепса), 0ТП (симултаност), љ)

наративни планови: први/други план, е) ретроспективна/проспективна визура, ж) синтаксичке принуде, з) енунцијативна полифонија, и) модална обојеност исказа, ј) доживљеност представљене радње, к) функционални стил (разговорни/књижевни језик), л) темпорална хомогенизација текста, њ) различити стилски ефекти. Посебно се истичу системске разлике између српског и француског језика у погледу кодирања различитих аспектуалних информација. У српском језику, који има богату деривациону морфологију, поље аспекта је доминантније, док су глаголска времена у француском много специјализованија.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: контрастивна анализа, преводна еквиваленција, српски језик, француски језик, перфекат, глаголска времена, аспект.

ABSTRACT

This thesis is dedicated to the contrastive analysis of the perfect tense in Serbian language and the correlated verb forms in French. The perfect tense is a central, unmarked verb tense in the system of Serbian preterite tenses. Numerous and diverse temporal and modal uses of the perfect tense contribute to its polysemy. When it comes to contrasting with correlated forms in French, the aforementioned characteristics of the perfect tense are essential for selecting translation equivalents. The translation equivalence is established with a large number of (over twenty) verb forms in French, which categorizes this correlation as a type of divergent polysemy. The general objective of this thesis is to identify and describe both similarities and differences between the perfect tense and the equivalent verb forms in French. The purpose of the thesis, however, is to determine linguistic categories which influence the process of selecting an adequate translation equivalent in French.

In this work we apply the method of contrastive analysis of the examples excerpted from a parallel corpus comprising thirty literary works in Serbian and their translation into French. Contrastive analysis method itself includes three steps: identification of equivalents, comparison, identification of similarities and differences. Theoretically-methodological framework of describing linguistic phenomena is based on the following theories: the Theory of two-component aspect, the Reichenbach's Theory of Tense and theories building on the Reichenbach's logical description of verb tenses, the Theory of Narrative Foreground and Background.

The results of the performed contrastive analysis indicate that there is a large number of factors influencing the selection of translation equivalents among verbal forms in French for Serbian perfect tense: a) aspectual categories (im)perfective, (un)bounded, and (a)telic; b) temporal information, i.e. the relation among three points E, R and S; c) the presence of the fictive moment of speech S'; d) the manner of creating a verbal situation (the opposition: event/resultative state); e) temporal progression: +TP (succession), -TP (analepsis), 0TP (simultaneity); f) narrative plans: foreground/background; g) retrospective/ prospective viewpoint; h) syntactic constraints; i) enunciative polyphony; j) statement modality; k) emotional insight; l) functional style

(conversational/literary language); m) temporal homogenization of a text; n) various stylistic effects. In this thesis we underline the systemic differences between Serbian and French in terms of encoding different pieces of aspectual information. In Serbian, characterized by rich derivational morphology, the field of aspect is more dominant, whereas in French verb tenses tend to be more specialized.

KEY WORDS: contrastive analysis, translation equivalence, Serbian language, French language, the perfect tense, verb tenses, aspect.

САДРЖАЈ

1. УВОД	10
1.1. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ, ХИПОТЕЗЕ И МЕТОДЕ РАДА.....	10
1.2. КОРПУС	18
2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	19
2.1. АСПЕКТУАЛНИ СИСТЕМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.....	19
2.1.1. Глаголски вид: опозиција перфективно/имперфективно.....	21
2.1.2. Тип глаголске ситуације.....	26
2.1.3. Ситуациони типови и Вендлерови тестови.....	29
2.1.4. Имперфективизација.....	33
2.1.5. Перфективизација.....	39
2.1.6. Префикси као маркери резултативности	46
2.1.7. Интеракције глаголског вида и негације.....	49
2.1.8. Могућности комбиновања глаголског вида и ситуационог типа.....	51
2.2. АСПЕКТУАЛНИ СИСТЕМ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ.....	63
2.2.1. Глаголски вид: опозиција перфективно/имперфективно.....	64
2.2.2. Типови ситуација у француском језику.....	67
2.2.3. Утицај допуне глагола на тип глаголске ситуације.....	71
2.2.4. Могућности комбиновања глаголског вида, типа ситуације и одредби за трајање.....	73
2.3. РАЈХЕНБАХОВ ОПИС ГЛАГОЛСКИХ ВРЕМЕНА И НАДОГРАДЊЕ ЊЕГОВЕ ТЕОРИЈЕ.....	89
2.3.1. Рајхенбахов модел	89
2.3.2. Дискурзивни приступ Кампа и Рорера	95
2.3.3. Помоћне референцијалне тачке и паралелни подсистеми глаголских времена.....	97
2.4. НАРАТИВНИ ПЛАНОВИ И ТЕМПОРАЛНА СТРУКТУРА ТЕКСТА.....	100
2.5. БИЛАНС.....	106
3. ПЕРФЕКАТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.....	108
3.1. ПЕРФЕКАТ (У ПУНОМ ОБЛИКУ)	108
3.2. КРАЋИ ПЕРФЕКАТ.....	121
3.3. ОДРЕЂЕЊЕ СЕМАНТИЗМА ПЕРФЕКТА У СВЕТЛУ РАЈХЕНБАХОВЕ ТЕОРИЈЕ	127
3.4. ПРОБЛЕМ ПРЕВОЂЕЊА СРПСКОГ ПЕРФЕКТА НА ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК.....	131
3.5. БИЛАНС.....	136
4. ГЛАГОЛСКА ВРЕМЕНА ИНДИКАТИВА У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ СРПСКОГ ПЕРФЕКТА У ТЕМПОРАЛНОЈ УПОТРЕБИ.....	137
4.1. ИМПЕРФЕКАТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА	137
4.1.1. Имперфекат као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола..	137
4.1.2. Имперфекат као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола	145
4.1.3. Имперфекат као преводни еквивалент краћег перфекта.....	153
4.1.4. Биланс.....	154
4.2. АОРИСТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА	155
4.2.1. Аорист као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола	156
4.2.2. Аорист као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола	168

4.2.3. Аорист као преводни еквивалент краћег перфекта	174
4.2.4. Биланс.....	175
4.3. ПЕРФЕКАТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА	177
4.3.1. Перфекат као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола	177
4.3.2. Перфекат као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола	191
4.3.3. Перфекат као преводни еквивалент краћег перфекта	201
4.3.4. Биланс.....	203
4.4. ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА.....	204
4.4.1. Плусквамперфекат као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола	205
4.4.2. Плусквамперфекат као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола.....	220
4.4.3. Плусквамперфекат као преводни еквивалент краћег перфекта.....	226
4.4.4. Биланс.....	229
4.5. ПРЕЗЕНТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА.....	230
4.5.1. Презент као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола.....	231
4.5.2. Презент као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола.....	238
4.5.3. Презент као преводни еквивалент краћег перфекта.....	242
4.5.4. Биланс.....	243
5. ОСТАЛИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ СРПСКОГ ПЕРФЕКТА У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ.....	246
5.1. ИНФИНИТИВ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА.....	247
5.1.1. Инфинитив садашњи као преводни еквивалент перфекта.....	248
5.1.2. Инфинитив прошли као преводни еквивалент перфекта.....	252
5.2. ПАРТИЦИП КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА.....	256
5.2.1. Партицип презента и герунд као преводни еквиваленти перфекта.....	256
5.2.2. Партицип перфекта и сложени партицип перфекта као преводни еквиваленти перфекта.....	261
5.3. ОСТАЛА ВРЕМЕНА ИНДИКАТИВА КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ПЕРФЕКТА....	265
5.3.1. Кондиционал презента и кондиционал прошли као преводни еквиваленти перфекта.....	265
5.3.2. Антериорни футур као преводни еквивалент перфекта.....	273
5.3.3. Плусквамперфекат као преводни еквивалент перфекта у модалној употреби	275
5.4. СУБЈУНКТИВ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА	277
5.5. ИМПЕРАТИВ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА	293
5.6. БИЛАНС.....	293
6. ЗАКЉУЧАК.....	298
7. БИБЛИОГРАФИЈА.....	315
7.1. ИЗВОРИ.....	315
7.2. ЛИТЕРАТУРА.....	320

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

Ради економичности израза у раду користимо следеће скраћенице за називе глаголских облика у српском и француском језику.

ПП перфекат перфективних глагола

ПИ перфекат имперфективних глагола

КП краћи перфекат

АОР аорист

ПР презент

IMP l'imparfait

PS le passé simple

PC le passé composé

PQP le plus-que-parfait

PR le présent

PA le passé antérieur

FA le futur antérieur

FS le futur simple

INF l'infinitif

PAR le participe

GÉR le gérondif

COND le conditionnel

SUBJ le subjonctif

IMPÉR l'impératif

1. УВОД

1.1. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ, ХИПОТЕЗЕ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет овог рада представља контрастивна анализа перфекта у српском језику и њему корелативних глаголских облика у француском језику. Перфекат је централно, немаркирано глаголско време у систему претериталних времена у српском језику с обзиром на то да се аорист и плусквамперфекат одликују специјализованим употребама или стилском маркираношћу, а имперфекат је потпуно ишчезао. Перфекат је доминантно претеритално време по својој фреквентности као и по броју и ширини употреба. Гради се и од глагола перфективног и од глагола имперфективног вида што доприноси бројности и разноврсности значењских ефеката који се остварују његовом употребом. Поред пуног облика, перфекат има и своју краћу, стилски маркирану варијанту – тзв. крњи перфекат. Перфектом се подједнако исказују и прошле радње и резултативна стања генерисана прошлим радњама.

Оно што ово време издваја од осталих прошлих глаголских времена јесте његова неутралност у представљању прошлости. За разлику од аориста, имперфекта, плусквамперфекта¹ и крњег перфекта, перфектом се радња не спецификује у погледу њене доживљености од стране говорног лица. Неутралност перфекта огледа се и на плану темпоралних релација које се успостављају међу предикатима исказаним овим обликом. Предикати у перфекту, наиме, могу остварити и темпорални однос сукцесивности и однос симултаности и однос anteriорности. Перфекат се одликује бројним и разноврсним темпоралним (индикативним и релативним) и модалним употребама што доприноси његовој полисемичности. На плану контрастирања са корелативним облицима у француском језику наведене карактеристике перфекта имају значајне консеквенце приликом селекције преводних еквивалената. Однос преводне еквиваленције

---

¹ Мисли се на плусквамперфекат који се гради од облика имперфекта помоћног глагола *бити*.

перфекат успоставља са већим бројем глаголских облика у француском језику (преко двадесет), а поменута корелација сврстава се у тип дивергентне полисемије. Како показују теоријска и примењена контрастивна истраживања (Џејмс 1980: 92, Ђорђевић 2004: 65) и пракса учења страних језика, управо дивергентни односи представљају посебну потешкоћу у усменој и писаној продукцији, како у процесу учења језика, тако и у преводилачкој пракси.

У овом раду испитиваће се контраст форми који се може формулисати на следећи начин: под условима *a*, *b*, *c* значење изражено у језику J1 као *A* тежи да се у језику J2 изрази као *B*. Пред нама је задатак да анализом паралелног српско-француског корпуса текстова одредимо те услове, било да су они синтаксички, семантички, прагматички, стилистички или контекстуални. У контрастивној анализи перфекта у српском језику и њему корелативних глаголских облика у француском за критеријум поређења узимамо преводну еквиваленцију. Преводне еквиваленте користимо као податке којима оперишемо у контрастивној анализи с циљем уочавања сличности и разлика међу језичким системима који се пореде. Док се превођење односи на комуникацију путем текстова (*говор, parole*), контрастивна анализа је усмерена ка уочавању разлика и сличности међу језичким системима (*језик, langue*). Циљ нашег истраживање је стога попис и опис како контраста, тако и сличности уочених међу поређеним глаголским облицима двају језика.

Према своме предмету, овај рад једним својим делом посвећен је аспектологији и синтакси глаголских облика, а другим делом контрастивној анализи. С обзиром на то да ће највећи део појмовно-терминолошког апарата из области аспектологије и темпоралистике бити дефинисан у поглављу 2, овде ћемо посебно увести само појам еквиваленције и типова еквиваленције.

Док се у ранијим контрастивним студијама инсистирало на потпуној еквиваленцији као идентичности, једнакости, модерне студије све више истичу концепт сличности и скаларности сличности између елемената двају језика који се пореде. Два ентитета су слична ако имају макар једну заједничку особину (та заједничка особина се у примењеној лингвистици назива *tertium comparationis*), а идентични су уколико ниједан не поседује особину коју онај други нема. Са становишта идентичности, у преводу постоји само једно право преводно решење, а

са становишта сличности постоји више од једног решења. Задатак оног ко учи страни језик или преводиоца јесте да нађе једно од могућих преводних решења, хеуристички најбоље решење које се може наћи у том тренутку (Честерман 1998: 25). Такође треба имати у виду и скаларност концепта сличности, будући да сличност међу елементима два или више језика који се пореде може бити већег или мањег степена. Еквиваленција је стога инхерентно релативна категорија и треба је посматрати као парцијалну сличност карактеристика – синтаксичких, лексичких, прагматичких (Честерман 1998: 35).

Досадашња лингвистичка литература указује на више различитих типова еквивалентних односа који се могу успоставити између елемената два (или више) језика. Јуџин Најда (1964) разликује формалну и динамичку еквиваленцију која се заснива на бинарној подели између форме и значења поруке, с једне стране, и ефеката поруке, с друге стране. Кетфорд (1965) разликује формалну и преводну (одн. текстуалну) еквиваленцију. Кшешовски (1990) такође истиче да је преводна еквиваленција увек текстуална. Он је квалификује као еквиваленцију у контексту. Преводни еквиваленти нису унапред задати, они се откривају у пракси. Будући да је преводна еквиваленција ситуациона, она се не може свести само на један тип еквиваленције, формалну, значењску, статистичку или динамичку. Преводна еквиваленција у себи често комбинује више типова еквивалентности, а нужен услов за њено постојање је неки степен семантичке сличности међу поређеним ентитетима (Кшешовски 1990: 6). Међутим, преводну и семантичку еквиваленцију не треба изједначавати. Преводни еквиваленти у неким случајевима могу бити чак и значењски нееквивалентни (Кшешовски 1990: 17). Семантичка еквиваленција није једини неопходан услов за добар превод. Наиме, неопходним се показује и задовољење критеријума динамичке (одн. прагматичке или функционалне) еквиваленције. Однос динамичке еквиваленције између реченице *A* у полазном и реченице *B* у циљном језику подразумева једнакост ефеката које је реченица *A* произвела код говорника полазног језика и ефеката које је реченица *B* произвела код говорника циљног језика. Овај тип еквиваленције се успоставља између два елемента у различитим језицима таква да ти елементи изазивају максимално сличне когнитивне реакције код читалаца (Кшешовски 1990: 30). И Џејмс (1980:178)

истиче да се преводна еквиваленција не може изједначити са семантичком. Његово прецизно одређење појма преводне еквиваленције укључује три типа значења. Према овом аутору, да би две реченице у различитим језицима биле преводно еквивалентне, оне морају да преносе исто пропозиционално, интерперсонално и текстуално значење. Пропозиционално значење је идејно значење које преноси дубинска структура неке реченице. Интерперсонално значење се односи на тип говорног чина који се остварује употребом неке реченице (молба, слагање, осуда, одбијање итд.). Текстуално значење одређује њен информативни допринос поруци – начин на који реченица доприноси успостављању кохезије и кохерентности поруке. Преводна еквиваленција се притом успоставља између две реченице које су, ма како различите на формалном плану, максимално сличне и на семантичком и на прагматичком нивоу. Џејмс стога предлаже да у контрастивним студијама треба узети у обзир преводне еквиваленте који су истовремено и семантички и динамички еквиваленти.

У досадашњој лингвистичкој литератури објављени су радови у којима се анализирају преводни, значењски и формални еквиваленти међу глаголским временима српског и француског језика. Једна група радова истиче разлике у погледу начина енкодирања аспекта, те указују на консеквенце тих контраста у погледу употреба прошлих времена у српском и француском (Станојевић 2010, Станојевић и Ашић 2010). Друга група радова указује на проблематику превођења српских префигираних глагола на француски језик и бави се разматрањем директних последица различитог енкодирања аспекта у анализи преводних корелата (Драшковић 1965, Јовановић 2012б). Темпоралне, дискурзивне и прагматичке инструкције кодиране глаголским временима у српском и француском језику разматране су у радовима теоријског и примењеног карактера. У романистичкој литератури објављене су студије и чланци који дају контрастивне описе парова српских и француских глаголских времена као значењских, формалних или преводних еквивалената, и то: српског аориста и француског аориста (*le passé simple*) (Станојевић 2007), перфекта имперфективних глагола и француског имперфекта (Станојевић и Ашић 2008а, 2008б), затим српског и француског плусквамперфекта (Петровић 1989, Станојевић и Ашић 2008б,

Јовановић 2013б), потенцијала у српском и кондиционала у француском (Станојевић и Ашић 2009в, 2012), српског перфекта и француског перфекта (*le passé composé*) (Станојевић и Ашић 2008б). У поменутиим радовима постављени су темељи домаће модерне контрастивне анализе глаголских времена у српском и француском, како теоријског тако и примењеног карактера. Поред примене традиционалних описа језичких датости, наведени радови се посебно истичу применом модерних теоријских приступа у изучавању семантике и синтаксе глаголских времена у српском и француском језику. То се посебно односи на радове В. Станојевића и Т. Ашић, који су током претходних десетак година значајан део својих истраживања заснивали на логичком моделу Х. Рајхенбаха, Вендлеровој теорији аспектуалних класа, теорији дискурзивних релација и прагматичкој теорији релевантности. Уз поменуте радове, мањи број радова у домаћој литератури бави се контрастивном анализом преводних еквивалената перфекта у француском језику у оквиру једног књижевног дела (Јовановић 2013а), одн. анализом српског плусквамперфекта и његових преводних еквивалената у француском (Јовановић 2013б).

Тема *Перфекат у српском језику и његови еквиваленти у француском језику* није ни у целини нити у појединостима у досадашњој србистичкој литератури испитивана. Оно по чему се овај рад разликује од досад објављених радова у домаћој научној литератури јесу новине у примени теоријско-методолошког оквира у контрастивној анализи перфекта, с једне стране, и двадесетак глаголских облика у француском, с друге стране. Анализом обимног паралелног корпуса дошли смо до емпиријски утемељених налаза, који се надовезују на закључке досад објављених радова из области темпоралистике и контрастивне анализе глаголских времена у српском и француском. То се посебно односи на детаљно идентификовање и разматрање различитих категорија које утичу на избор преводног еквивалента.

Предуслов за успешну контрастивну анализу представља доследна примена истог лингвистичког модела и истих методолошких приступа у оба језика, затим прецизно одређење јединице поређења као и смера поређења. Истраживање представљено у овом раду сврстава се у област примењене контрастивне анализе у

којој се посматра како је нека категорија присутна у језику *J1* реализована у језику *J2*. Овакав тип анализе је једносмеран – рефлектује један смер учења језика, одн. превођења. У духу правила примењене контрастивне анализе у раду тежимо неутралности дескрипција двају поређених језика. У студији Кшешовски (1990: 10) истакнуто је да резултати поређења језика строго зависе од теоријског оквира који је усвојен у контрастирању. Примена истог теоријског модела у дескрипцији двају језика који се контрастирају има директне последице на резултате контрастивне анализе. Уколико би се за сваки језик применила друга метода, уочене разлике би се могле приписати не разликама између два језика већ неједнакости модела.

Теоријско-методолошки оквир који примењујемо на језичке датости оба језика представљају следеће теорије: теорија двокомпонентног аспекта, Рајхенбахов трипартитни модел, као и теорија о наративним плановима. Теорију сложеног аспекта (Смит 1991) примењујемо у опису аспектуалних информација енкодираних глаголом у српском, одн. глаголом и глаголским временима у француском (поглавље 2). Суштинска идеја ове теорије је да свака реченица садржи информације о два типа аспектуалних категорија – опозицији перфективно/имперфективно и типу глаголске ситуације. Примена ове теорије омогућила нам је да дођемо до значајних емпиријских увида, пре свега у српском језику, кључних за објашњење преводних еквивалената. Рајхенбахов трипартитни систем (Рајхенбах 1947), као и теоријске надоградње његовог система (Камп и Рорер 1983, Вет 1980, Боријо и др. 2004, Станојевић и Ашић 2006), примењујемо у формалном опису глаголских времена у француском (§ 2.3). Када је реч о значењу и употребама перфекта и краћег перфекта у српском језику, примењујемо традиционалне теоријске поставке изнете током више деценија у србистичкој литератури (§ 3.1, § 3.2). С друге стране, опис семантизма српског перфекта биће и тест за могућност примене Рајхенбаховог трипартитног модела (§ 3.3).

Уколико прихватимо чињеницу да оно што је универзално у језицима јесте познато свима који уче страни језик из њиховог матерњег, онда се у процесу учења језика као најважнијим показују контрасти. У процесу учења страног језика посебно су важни и некомпарабилни делови специфичних и идиосинкразијских информација (Кшешовски 1990: 7–8). У том погледу до изражаја долази значај

контрастивних студија, јер се без њих не може утврдити шта је универзално а шта идиосинкратично. Имајући то у виду, циљ нам је да трагамо за контрастима међу глаголским временима у српском и француском како би говорницима српског олакшали владање одређеним категоријама француског језика. Општи циљ овог рада јесте да се помогне онима који уче француски језик да постану *балансирани билингвали*². У оквиру тог глобалног циља издваја се неколико специфичних. Први је да се у домену глаголских облика француског језика најпре утврди преводна парадигма перфекта. Затим, да се утврди да ли су и у којој мери преводни еквиваленти слични, одн. различити на значењском и формалном плану, као и да се објасне уочене разлике. Међутим, не треба губити из вида чињеницу да контрасте између два језика можемо уочити само на „позадини једнакости“, те је наш циљ усмерен ка идентификацији и дескрипцији како сличности, тако и разлика. Последњи, али најважнији циљ је да се утврди које све категорије утичу на избор преводног еквивалента перфекта у француском.

У раду полазимо од Белићеве тврдње да је аспект универзална категорија својствена свим језицима (Белић 1998: 260). Контрастивну анализу заснивамо на идеји да и српски и француски језик имају средства за изражавање два типа аспектуалних информација. Наша је претпоставка да су аспектуалне информације садржане у глаголу у српском пресудне приликом одабира преводног еквивалента перфекта, будући да је ово време у српском веома неутрално у погледу обележавња прошле радње. Претпостављамо да су контрасти међу глаголским облицима ова два језика у значајној мери консеквенца различитог начина кодирања аспекта. То се посебно односи на следеће аспектуалне категорије: опозиције перфективно/имперфективно, ограничено/неограничено и телично/нетелично (§ 2.1. и § 2.2). Такође тестирамо хипотезу да су поменуте аспектуалне категорије у основи маркирања темпоралне прогресије и издвајања првог и другог наративног плана (§ 2.4).

---

² Термином *балансирани билингвали* Кшешовски (1990) означава идеалне билингвале који подједнако добро владају двама језицима и који знају да реше проблеме настале услед разлика између два језика или услед преминације једног језика над другим (Џејмс 1980: 51).

Услед сложености теме којом се бавимо у овом раду, узимамо у обзир само глаголске облике који се јављају као преводни еквиваленти перфекта. Корелате перфекта међу номиналним или препозиционалним синтагмама овом приликом нећемо анализирати. Рад се базира на синхронијској анализи података из савременог књижевног српског и француског језика. Фокус истраживања усмеравамо пре свега на анализу односа између перфекта индикативно употребљеног за обележавање прошлости, с једне стране, и глаголских времена индикатива у француском, с друге стране (поглавље 4). Како бисмо пружили што комплетнији увид у преводну парадигму перфекта и у проблематику обрађене теме, једно поглавље посвећујемо опису и анализи еквивалената који припадају осталим глаголским начинима у француском, као и анализи корелата модално употребљеног перфекта (поглавље 5). Будући да су аспектуалне категорије у српском у основи многих значењских ефеката који се остварују употребом перфекта, у анализи смо ово глаголско време разматрали у два појавна облика – перфекат имперфективних и перфекат перфективних глагола, не заобилазећи ни краћи (или крњи) перфекат као стилски маркирану варијанту овог времена.

У раду примењујемо методу контрастивне анализе примера ексцерпираних из паралелног корпуса сачињеног од књижевних дела на српском и њихових превода на француски. Основу методе контрастивне анализе чине три корака: идентификовање еквивалената, поређење, утврђивање сличности и контраста. Методом анализе примера иде се ка синтези описа и објашњења сложених (међу)језичких појава. Методом синтезе дају се закључци добијени током анализе. У представљању резултата истраживања користимо графичке и табеларне приказе. Технике које примењујемо у контрастивној анализи су технике контрастирања објективног типа – техника рада са корпусом и техника једносмерног превода кроз утврђивање еквивалената и статистичку обраду резултата. С обзиром на обимност обрађеног корпуса, која свакако доприноси сагледавању доминантних и системских појава, у раду ћемо се ослањати и на резултате статистичке обраде извора.

1.2. КОРПУС

Студије засноване на корпусу, истиче Честерман (1998: 60), добар су извор хипотеза, али су и локус за њихово тестирање. Контрастивну анализу базирамо на раду на тексту будући да је преводна еквиваленција увек текстуална, еквиваленција у контексту. У основи оваквог приступа – рада на тексту – у контрастивној анализи јесте становиште да један део језика, стандардни, књижевни језик, осликава језик и законитости језика у целини. Будући да смо за дескрипцију одабрали стандардни језик, нужна консеквенца била је идеализација језичких података. Треба истаћи да смо таквим избором истовремено селектовали и дидактичку норму језика за оне који уче француски као страни језик.

Паралелни корпус који смо сачинили за потребе овог истраживања састоји се од тридесет књижевних дела на савременом српском језику и њихових превода на француски – укупно шездесет дела. Међу изворима се налазе романи, приповетке, збирке приповедака и један драмски текст. Код рада са преводним еквивалентима постоји опасност да се (не)кореспонденција међу елементима два језика погрешно узме за норму, правило. Стога нам је у конституисању паралелног корпуса посебно важно било да укључимо што већи број књижевних дела. Чињеница да током истраживања нисмо имали на располагању никакав електронски корпус, већ смо сами оформили свој паралелни корпус дела на српском и француском, утицала је на број обрађених дела.

Поред дела која улазе у састав паралелног корпуса, међу изворима примера, којима поткрепљујемо различите претпоставке или на којима заснивамо анализе, налазе се и књижевна дела на српском и француском, укупно двадесет и три, која нису превођена нити су преводи са страног језика, као и дневне новине на српском језику³.

---

³ Списак извора дајемо на крају рада.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Ово и наредно поглавље представљају први корак контрастивне анализе – дескрипцију језичких датости српског и француског језика које се пореде. У њима ћемо изнети значајне теоријске основе за анализу корпуса и компарацију перфекта у српском са његовим еквивалентима у француском. Минимални захтев у паралелном опису два језика јесте да се ти описи остварују путем истог језичког модела (Харис 1963: 3, Џејмс 1980: 63). Описи засновани на различитим моделима осветљавају различите стране језичких података, а поређење се непотребно компликује. Стога у дескрипцији података у српском и француском језику примењујемо исте теоријске приступе. Примена неких од њих (теорија сложене аспектуалности, в. § 2.1. и § 2.2, теорија о наративним плановима, б. § 2.4) показаће се успешном док се други теоријски модели (Рајхенбахов систем, в. § 2.3. и § 3.3) показују погоднијим за опис глаголских облика у француском, а мање погодним за српски перфекат.

Поређења двају језика нема без заједничких особина. Наше истраживање се заснива на хипотези да српски и француски језик имају заједничку аспектуалну базу, а да се исте аспектуалне информације енкодирају различитим језичким формама. Разлика у енкодирању и манифестацији различитих аспектуалних информација у ова два језика суштинска је за предмет наше студије те ћемо најпре изложити поставке аспектуалног приступа и применити га у опису језичких података у оба језика. Уочавање и опис сличности и контраста у енкодирању и манифестацији аспекта неопходно је за даље објашњење семантизма и употребе перфекта (поглавље 3) као и у анализи преводних еквивалената у француском језику (поглавља 4. и 5).

2.1. АСПЕКТУАЛНИ СИСТЕМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Литература о српским глаголима и глаголским временима, како традиционално конципиране граматике и студије, тако и модерне, неизоставно

бележе аспект као важну особину српског глагола (Белић 1925/26, Белић 1926/27, Белић 1998, Грубор 1953, Вуковић 1967, Маретић 1931, Грицкат 1958, Стевановић 1967, Риђановић 1976, Стевановић 1979, Мразовић и Вукадиновић 1990, Станојчић и Поповић 1994, Пипер и др. 2005). Први лингвистички описи бележе разлику између „свршителних“ и „несвршителних“ глагола (Стефановић 1818: LIV), односно поделу на свршене и несвршене глаголе (Даничић 1850 : 39–40). Белић је истакао да „глаголски вид словенских језика чини саставни део значења глагола“ (Белић 1998 : 261). Готово све традиционалне граматике говоре о аспекту као морфосемантичкој особини глагола (Белић 1998, Стевановић 1979, између осталих) коју пак треба посматрати и са синтаксичке стране (Стевановић 1979 : 529). Традиционално се аспект у српском посматра као опозиција између свршености и несвршености, одн. између перфективности и имперфективности, која се у језику манифестује као опозиција између перфективних и имперфективних глагола⁴. Глаголски вид у српском, као и у другим словенским језицима, чини део општег концепта вида или аспекта, који се јавља у свим језицима света. Још је Белић указао на то:

У ствари, словенски вид не претставља ништа чега не би могло бити и у другим језицима јер се и у другим језицима, макар и описно, може исказати оно што се исказује облицима словенског глаголског вида. То значи да се и са те тачке гледишта сваког језика може разумети словенски глаголски вид (Белић 1998 : 260).

Различите типолошке студије доказале су тачност ове Белићеве тврдње. У њима је показано да је аспект категорија заступљена у скоро свим језицима и да се

---

⁴ У литератури се ова опозиција изражава и терминима *трајно/ тренутно* код Белића (1998), *трајно/ свршено* код Маретића (1931), *тотивно/ нетотивно* код Риђановића (1976), *свршено/ несвршено* код Стевановића (1979), *ограничено/ неограничено* код Станојчића и Поповића (1994). Ради избегавања двосмислености ми ћемо користити термине данас општераширене у светској лингвистици *перфективно/ имперфективно*, за које се на нашим просторима први определио Ђ. Грубор (1953).

манифестује најразличитијим језичким средствима (Комри 1976, Комри 2004, Дал 1985, Смит 1991, Биник 1991)⁵.

2.1.1. Глаголски вид: опозиција перфективно/имперфективно

Глаголски вид се у српском језику испољава кроз опозицију перфективно /имперфективно и представља граматичко-лексичку категорију базирану на морфолошкој деривацији. Није, наиме, потребно реализовати глаголску лексему у неком глаголском времену да бисмо одредили њен аспект (као што је то случај у француском). Глаголски вид је класификациона категорија и глагол је (им)перфективног аспекта независно од глаголског облика у ком се јавља, с тим што постоје извесне рестрикције да се од глагола одређеног вида не граде поједини глаголски облици. На пример, глаголски прилог садашњи се гради од имперфективних глагола, као и имперфекат, док се глаголски прилог прошли и аорист углавном употребљавају од глагола перфективног вида. Међутим, постоји и група глагола који потенцијално (на лексичком нивоу) могу бити и имперфективног и перфективног вида, а у контексту функционишу или као глаголи једног или као глаголи другог вида.⁶

---

⁵ С друге стране, док сви језици имају аспект и располажу средствима његовог израза, не морају сви да имају и категорију глаголских времена. Такви језици називају се *tenseless languages* (Комри 1976: 82). У ову категорију језика убрајају се кинески, малајски, класични хебрејски као и више западноафричких језика (Комри 1976: 82, Смит 1991:137). Темпорална локализација се у тим језицима изражава директно – временским одредбама или индиректно – путем аспектуалних израза (Смит 1991: 137).

⁶ Међу двовидским глаголима значајан део чине позајмљенице (*телефонирати, паркирати*), али има и домаћих лексема (*доручковати, вечерати*). Према теорији сложеног аспекта, коју ми заступамо у овом истраживању, двовидски глаголи у српском језику могли би да се посматрају као манифестација неутралног глаголског вида. Неутрални аспект се јавља у реченицама које немају ни перфективну ни имперфективну граматичку морфему, што даје могућност и за отворену, тј. имперфективну и за затворену, тј. перфективну интерпретацију (Смит 1991). У интерпретацији неутралног аспекта од суштинске важности је контекст. Управо те карактеристике важе и за двовидске глаголе у српском.

Да ли је један глагол перфективан или имперфективан, поуздано се утврђује помоћу одређених синтаксичких тестова (в. Риђановић 1976). Један од тестова указује да само имперфективни глаголи конструисани у презенту представљају прави, актуални презент, тј. показују да се радња одиграва док о се о њој саопштава: (*сада*) *скитам по улицама, певам, ћутим, пишем роман, кувам ручак*. Перфективни глагол у презенту не указује на праву садашњост и не може бити праћен адвербом *сада*: **сада отпевам песму, заћутим, напишем роман, скувам ручак*. Овакви глаголи не могу бити део перформативних исказа. Презент перфективних глагола у српском користи се као део перифрастичног футура: *После ћу да дођем код тебе (= ћу доћи). Види, овде ћемо да саградимо кућу (= ћемо саградити)*. Са перфективним презентом добијамо сукцесивну интерпретацију: *Чим отпевам песму, сићи ћу са подијума. Чим скувам ручак, прочитаћу друго поглавље*.

Сложена реченица са зависном временском реченицом уведеном везником *чим* представља други тест за (им)перфективност. Једино су перфективни глаголи прихватљиви у таквом низу предиката (1–4).

- (1) Чим је Марко *направио* столицу, закључао је радионицу.
- (2) Чим *испечем* колач, кренућу код тебе .
- (3) * Чим је Симон *певао*, почео је да зева.
- (4) * Чим *печем* колач, кренућу код тебе.

Темпорални однос између првог и другог догађаја у (1–2) који су изражени перфективним глаголима јесте однос сукцесивности. Са имперфективним глаголом једино је могућ однос инклузије (5–6) или преклапања (7), који опет захтевају и употребу другачијег везника у темпоралној реченици.

- (5) Док је Марко *правио* столицу, Симон се вратио кући.
- (6) Док је Марко *правио* столицу, Симон је завршио свој роман.
- (7) Док је Марко *правио* столицу, ја сам се играла са бебом.

С друге стране, перфективни глагол не може бити уведен везником *док* и не може да представи ситуацију чији се интервал преклапа са интервалом неке друге ситуације (8), нити њен интервал може у себе да укључи интервал неке друге ситуације (9).

(8) * Док *сам* ја скувала чај, он се одмарао.

(9) * Док *смо* стигли кући, он је одрадио вежбе.

Трећим синтаксичким тестом за (им)перфективност испитује се могућност комбиновања са тзв. фазним глаголима *почети, наставити, престати*, којима се указује на одређену фазу датог процеса, иницијалну или финалну, или се пак указује да се процес наставља. Без обзира на видску вредност самог фазног глагола, само имперфективни глаголи могу бити њихова допуна (10–11).

(10) Почео је / престао је / наставио је да *пева*.

(11) *Почео је / престао је / наставио је да *отпева* песму.

Као тест за (им)перфективност може послужити и морфолошки тест са партиципима. Наиме, само имперфективни глаголи могу да се нађу у облику глаголског прилога садашњег (*скачући, певајући, машући*), а само се од перфективних глагола гради глаголски прилог прошли (*направивши, затраживши, потписавши*)⁷.

У *Синтакси* Стевановић поделу глагола по глаголском виду заснива на критеријуму ограничености радње:

Према томе да ли означавају процесе неограниченог или ограниченог трајања, глаголи у словенским језицима, па и у српскохрватском, као једном од њих, двојаког су вида: несвршеног или имперфективног: читати, певати, ићи, дизати се, спавати, волети, жалити, чекати, налазити, падати, или свршеног, одн.

---

⁷ У наставку истраживања превасходно ћемо се ослањати на ове тестове иако већ интуитивно препознајемо глаголе једног и другог вида.

перфективног: прочитати, запевати, доћи, сести, дићи се, схватити, завоleti, прежалити, дочекати, наћи, пасти (Стевановић 1979: 528).

Стевановић је тиме указао на подударање критеријума (им)перфективности и (не)ограничености, а такав став заступамо и ми у истраживању. Имперфективне радње су представљене у току одвијања, увек су неограничене будући да се имперфективном перспективом не истичу ни почетна ни крајња тачка радње. Перфективне радње су нужно ограничене, будући да се перфективном перспективом истиче радња као целина укључујући њене крајње тачке.

О релевантности критеријума (не)ограничености сведочи и чињеница да се и у модерним студијама користи за дефинисање (им)перфективности. О разлици између перфективних и имперфективних глагола у *Синтакси савременога српског језика* каже се:

Глаголи који значе временску границу као сигнал промене статуса догађаја или стања означеног предикатом зову се свршени (перфективни), а глаголи који значење временске границе немају, или не морају да значе границу радње као сигнал промене неке ситуације зову се несвршени (имперфективни) (Пипер и др. 2005: 781).

Опозиција перфективно/ имперфективно односи се на перспективу под којом се нека радња посматра и приказује у језику⁸. Перфективност подразумева посматрање ситуације споља као једне целине без разликовања различитих оделитих фаза које чине ту ситуацију. Имперфективност подразумева унутрашњу перспективу посматрања и приказивања ситуације. Семантичка разлика између перфективне и имперфективне перспективе огледа се у томе који део ситуације чине видљивим: перфективним аспектом се приказује целина ситуације укључујући њене крајње тачке, иницијалну и финалну, док се имперфективним

---

⁸ За објашњење аспекта као перспективе под којом се нека радња приказује опредељују се Грубор (1953), Смит (1991), Борик (2002), Новаков (2005) и Кравченко (2004). Уосталом, и термин вид одн. аспект, већ сам за себе, говори да је у питању начин виђења неке глаголске ситуације.

аспектом приказују унутрашњи делови ситуације искључујући њене граничне тачке (Смит 1991 : 91, 93).

Перфективном перспективом у комуникацијски фокус се доводи цела радња са почетном и крајњом тачком, а имперфективном перспективом се не представљају граничне тачке радње, већ само радња у току, из чега се не може извући закључак о степену реализације неке ситуације. Реченица са перфективним обликом *Направила је колач* пружа следеће информације: она је колач почела да прави, правила га је и завршила, те дата реченица имплицира: *Колач је направљен*. Немогуће је после достигнуте крајње тачке радње рећи : *Направила је колач*. **И није успела да га доврши*. Реченицом са имперфективним глаголом *Правила је колач* говорно лице жели да искаже само да је у неком тренутку дата радња била у току, али ништа не говори о крајњим тачкама⁹, не говори да се одиграла комплетна радња. Стога наставак дискурса после ове реченице може бити двојак : а) *Правила је колач и одлично је испео*, б) *Правила је колач, али струја је нестала па га није завршила*. Крајња тачка се може инферирати код имперфективног облика само на основу прагматичке информације, на пример, ако знамо да је она често правила колач, те дата реченица добија хабитуално тумачење.

Перфективном перспективом се у фокус доводи цела остварена радња. Имперфективном перспективом се показује радња у току и не експлицира се да ли се одиграла цела радња. Стога се за перфективну перспективу и каже да је затворена за могуће интерпретације, док је имперфективна отворена (Смит 1991). Или, да цитирамо речи чувеног лингвисте: „Имперфективност је либерална, а перфективност апсолутистична“ (Грубор 1953: 111). Претпостављамо да је та либералност имперфективне перспективе у основи много већег броја различитих употребних вредности и интерпретација које имперфективни вид има у односу на перфективни, како у српском тако и у француском језику.

---

⁹ Са имперфективном перспективом инферирамо да је радња морала имати почетни моменат ако је била у неком тренутку у току, но тај иницијални моменат није у фокусу, као ни финални уосталом.

2.1.2. Тип глаголске ситуације

Као што смо у уводном делу рада истакли, истраживање перфекта као доминатног претериталног времена у српском језику и његових бројних еквивалената у француском језику заснивамо на теорији сложене (двокомпонетне) аспектуалности (Смит 1991). Једну врсту аспектуалне информације у реченици пружа глаголски вид или аспектуална перспектива која се заснива на опозицији перфективно/ имперфективно. Други тип аспектуалних информација представља тип глаголске ситуације¹⁰ или ситуациони аспект енкодиран глаголом (и његовим допунама).

Као што смо видели у претходној секцији, глаголски вид се перспективу под којом се нека глаголска ситуација посматра, као целина или у току. Глаголски вид је стога субјективна категорија будући да избор перспективе зависи од говорног лица. С друге стране, ситуациони аспект је лексичко-семантичка категорија која се односи на начин реализације глаголске ситуације, на природу те ситуације и представља њене објективне карактеристике (Новаков 2005: 27).

Подела глагола на перфективне и имперфективне није довољна да би се обухватиле све аспектуалне нијансе представљене српским глаголима. Пре појаве бројних студија о типовима глаголских ситуација или актионсарту, Ћ. Грубор (1953) је први указао на ову чињеницу када је установио поделу глагола на *развојне* и *стативне*. Овај критеријум му је омогућио прецизније одређење значења аспектуалних парова перфективних и имперфективних глагола. Развојни глаголи показују да током времена долази до одређеног „развоја“, промене код субјекта или објекта (*орати, расти*), а стативни глаголи означавају да се субјекат налази у одређеној ситуацији, да има одређене особине, при чему не долази ни до какве промене, „ништа се не мијења, не развија, мирује се“ (*бити, лежати*) (Грубор 1953: 7). Овакву поделу налазимо у свим каснијим радовима који су се бавили

---

¹⁰ Термин тип глаголске ситуације синониман је са терминима из лингвистичке литературе: *aktionsaart*, лексички аспект, Вендлерове класе, ситуациони аспект, тип евентуалности, предикативни аспект, аспектуална класа и унутрашњи аспект (*inner aspect*).

ситуационим аспектом одн. актионсартом¹¹, а критеријум стативности је фундаменталан приликом дефинисања типова ситуација. Поделу на стативне и развојне Грубор укршта са поделом на перфективне и имперфективне глаголе те добија следећа четири типа глагола:

а) развојни перфективни који показују пуну извршеност целе радње или одређеног њеног дела : *сестра је оплела чарапу, пола чаране; брат је узорао поктућницу* (Грубор 1953: 104),

б) развојни имперфективни који означавају да је развој, вршење у току: *сестра плете чарапу; сестра је плела чарапу; људи иду у сајам* (Грубор 1953: 101),

в) стативни перфективни који указују на окончање временског тока у коме траје одређено стање: *прележао је целу ноћ; поседео је пола сата* (Грубор 1953: 105)

г) стативни имперфективни који показују у ком стању се субјекат налази, „а стадија и развитка нема осим временскога“ : *нас лежи; нас је лежао* (Грубор 1953: 101).

Наведени Груборови типови глагола, видећемо касније, аналогни су типовима глаголских ситуација одн. аспектуалним класама које је у лингвистику увео Вендлер (1957).

Важна је чињеница и то да је Грубор уочио одређене синтаксичке принуде код различитих типова глагола. Та иста синтаксичка ограничења су касније у литератури представљана као тестови за одређивање типа глаголске ситуације . Тако стативни глаголи не иду уз прилоге *брзо* и *споро* будући да такви глаголи не подразумевају развитак, динамичност. Перфективни глаголи се могу комбиновати са одредбама типа *за x месеци*, а не *x месеци*, док код имперфективних глагола важи управо супротно, каже Грубор. Он је очигледно био свестан разлике између (им)перфективне перспективе и типа ситуације, односно између глаголског вида и актионсарта, али за актионсарт није дао прецизнију дефиницију. За актионсарт

---

¹¹ Најчешће се у модерним класификацијама користи другачија терминологија те се говори о подела на стања и догађаје (*states and events*) (Вендлер 1957, Маурелетос 1978, Бач 1986, Пасоно 1987, Монс и Сидман 1988, Смит 1991, Вет 1994, Ветерс 1996, Филип 1999, Ротстајн 2004, Новаков 2005, Станојевић и Ашић 2006, Јовановић 2012а).

само каже да је „врста акције“ истичући да треба разликовати перфективност која је „констатација извршености акције“ од врсте акције или акционсрта (Грубор 1953: 143).

Грубор увидео још једну важну карактеристику глагола. Ради се о особини глагола која је дошла до изражаја у другој његовој подели. Реч је о подели „по врсти радње“ на креативне, трансформативне и мотивне глаголе (Грубор 1953: 12). У питању су глаголи којима се мења неко претходно стање а то је особина коју ми називамо резултативност и сматрамо је пратећом карактеристиком теличности. Само се теличним ситуацијама неко стање мења, нешто се трансформише, нешто ново се ствара. Нетеличним ситуацијама се то не постиже (в. § 2.1.3).

Да једнострана подела глагола на перфективне и имперфективне није довољна, увидео је и Стевановић (1979) када је увео појам глаголског лика. Глаголски лик је за Стевановића критеријум за разликовање подгрупа перфективних, али и имперфективних глагола. Тако међу имперфективним глаголима разликује непрекидно-трајне (или дуративне) и учестале (или итеративне), док перфективни глаголи могу имати један од три глаголска лика: почетно-свршени, ингресивни и завршно-свршени.

О разлици између глаголског вида и типа глаголске ситуације у српском језику говори се у две контрастивне студије, Риђановић (1976) и Новаков (2005), које се заснивају на подацима из енглеског и српског. Риђановић (1976) уочава да је глаголски вид граматичка категорија, док значења акционсрта чине део лексике, и додаје да те две категорије још увек нису довољно разграничене. Новаков (2005) у својој студији о типовима глаголских ситуација јасно разграничава појам глаголског вида и типа ситуације и детаљније представља типове ситуација у енглеском и српском. Издваја четири типа глаголских ситуација, као и Вендлер, и примењује Вендлерове тестове и на енглески и на српски језик. У студији П. Новакова први пут наилазимо на детаљнији опис типова ситуација у српском. Поред осталог, Новаков тврди да постоји јасно подударење између глаголског вида и типа ситуације одн. да су теличне ситуације увек представљене перфективним глаголима, а нетеличне увек имперфективним глаголима. Но, ми ћемо у даљем

излагању показати (§ 2.1.4. и § 2.1.5) да перфективност и теличност, одн. имперфективност и нетеличност, у српског глагола не иду нужно у пару.

2.1.3. Ситуациони типови и Вендлерови тестови

Тип глаголске ситуације је лексичко-семантичка категорија која се односи на објективне карактеристике ситуације. На основу три обележја – стативности, трајања и теличности, могу се одредити четири типа глаголских ситуација: активности, стања, достигнућа и остварења (Вендлер 1957, Новаков 2005) (табела 1).

Тип глаголске ситуације	стативност	трајање	теличност
Стања	+	+	-
Активности	-	+	-
Достигнућа	-	+	+
Остварења	-	-	+

Табела 1. Особине типова ситуација

Стативност означава одсуство развоја или процеса у глаголској ситуацији, ситуација се своди на трајање одређене особине у времену јер ово обележје значи да ситуација нема сегменте какви постоје у динамичном процесу и који доводе до промене у ситуацији. Ако развој и сегменти постоје ситуација има обележје - стативност. Трајање показује да ситуација траје одређено време дуже или краће, а обележје -трајање означава тренутне ситуације (Новаков 2005: 27). Теличне ситуације подразумевају природни, инхерентни крај, кулминациону тачку (или телос) после које се тек констатује извршеност читаве ситуације. Нетеличне ситуације одликује одсуство инхерентног краја. Оне могу имати само арбитран крај, временску границу која означава престанак ситуације.

Глаголске ситуације стања одликују следеће особине: +стативност, - теличност, +трајање. У тип стања у српском спадају обрти са имперфективним глаголом *бити* (*леп, паметан, здрав, плав, плавокос, задрт, болестан, увређен, насмејан, далеко, близу, ту, тамо, овде* итд.) и имперфективни глаголи *белети се, црнети се, знати, волети, коштати, доминирати, љутити се, сијати, пресијавати се, налазити се*.

Ситуациони тип активности одликују следеће особине: -стативност, - теличност, +трајање. Активности су представљене глаголима: *кречити, трчати, ходати, тражити, гледати, чистити, кијати, шкљоцати, лупати, пливати* итд.

Тип глаголске ситуације достигнућа карактеришу особине -стативност, +теличност, +трајање. То су нестативне ситуације са (потенцијално присутним) природним крајем који се достиже после одређеног трајања ситуације. То трајање је диктирано семантичком везом између глагола и његовог објекта (трајање се подразумева ако се гради кућа, пише чланак, сагледавају проблеми итд.). Другим речима, код достигнућа кулминационој тачки претходи извршен процес. На пример, ситуација *направити кућу* садржи у себи процес *правити кућу* и кулминациону тачку која наступа извршавањем последњег грађевинског захвата. Тек по остварењу кулминационе тачке ситуације можемо рећи да је кућа (сва) направљена тј. да је ситуација *направити кућу* остварена. У достигнућа у српском убрајамо: *окречити собу, написати чланак, прећи улицу, препливати реку, почистити кућу, сагледати ситуацију, научити немачки, прошетати пса, накуповати слаткиша, препешачити мост, наликати слику, нацртати диносауруса, претрчати 800 метара, сагледати све стране проблема* итд.

Остварења су тип глаголске ситуације који има следеће карактеристике: -стативност, +теличност, -трајање. Нестативност показује да су динамичне ситуације, а теличност да њихов интервал нужно обухвата кулминациону тачку после које се тек може тврдити да је читава ситуација остварена. Поред тога, остварења су и пунктулене ситуације што значи да је њихов интервал сведен на минимум и састоји се само од почетне и завршне тачке. Ситуације остварења енциклопедичне су следећим глаголима: *побледети, разболети се, оздравити, забелети се, сазнати, умрети, родити се, изгубити (кључеве), наћи (кључеве), ући, изаћи,*

стићи, промашиити (мету), пасти, треснути (о земљу), умрети, родити се, десити се, рећи, устати, лећи, итд. Глаголи остварења на семантичком плану представљају транзициони догађај којим се мења неко стање.

Предзнак (+ или -) особина стативности, трајања и теличности, тј. присуство или одсуство дате карактеристике одређује се на основу синтаксичких тестова које је користио Вендлер (1957). Вендлерове тестове ћемо донекле прилагодити и применити на српске глаголе како бисмо дефинисали типове глаголских ситуација у српском језику. За утврђивање и разликовање ситуационих типова у српском језику користимо следећа три теста.

Тест 1 – Овај тест користимо да бисмо разликовали теличне од нетеличних ситуација, али и достигнућа од осталих типова ситуација. Присуство или одсуство обележја теличности и трајања одређујемо тестирањем питања *колико дуго* (је ситуација трајала) одн. провером да ли се дата ситуација може комбиновати са одредбом типа *x времена*. Ово питање допуштају нетеличне и трајне ситуације активности и стања. У одговору на питање *за колико времена* (се ситуација извршила), уз одредбу *за x времена* иду само теличне ситуације. Поменуто синтаксичко окружење допуштају достигнућа и остварења. Достигнућа јесу трајне ситуације а одредба *за x времена* спецификује интервал током којег се ситуација одвијала пре достизања кулминационе тачке (иманентног краја). Остварења немају трајање и одликује их пунктуелност. Чим почну остварења и заврше своју реализацију, њихов интервал је сведен на минимум и обухвата само почетну и завршну тачку. Одредба *за x времена* која може да се комбинује са остварењима у том случају указује на трајање припремне фазе (*Стигли су на врх К2 за седам дана*). Тест 1 илуструјемо примерима (12–16).

(12) Колико дуго си кречио собу? Кречио сам собу два сата.

* За колико времена си кречио собу? *Кречио сам собу за два сата.

→ *кречити* је нетелична ситуација

(13) * Колико дуго си окречио собу? *Окречио сам собу два сата.

За колико времена си окречио собу? Окречио сам собу за два сата.

→ *окречити* је телична ситуација

(14) Колико дуго си био болестан? Био сам болестан два дана.

*За колико времена си био болестан? *Био сам болестан за два дана.

→ *бити болестан* је нетелична ситуација

(15) *Колико дуго си се разболео? *Разболео сам се два дана.

За колико времена си се разболео? Разболео сам се за два дана (боравка на обали).

→ *разболети се* је телична ситуација

(16) *Колико дуго сте стигли на врх К2? *Стигли смо на врх К2 седам дана.

За колико времена сте стигли на врх К2? Стигли смо на врх К2 за седам дана.

→ *стићи на врх К2* је телична ситуација

Тест 2 – Другим тестом за (не)теличност који ми придружујемо осталим традиционалним тестовима за одређивање ситуационог аспекта, испитујемо да ли је дошло до промене неког стања ствари или не (17–23). На теличност као маркер транзиционалности, прелаза из једног у друго стање, указано је на више места у литератури (Пасоно 1987 и Вет 1980, између осталих). Овај тест се базира на међусобној вези између теличности и резултативности коју заговарају и Монс и Сидман (1988), Смит (1991) и Ротстајн (2004). Овај тест је важан за утврђивање (не)теличности оних глагола који су истовремено перфективни и нетелични одн., имперфективни и телични.

(17) (Соба је била неокречена.) Окречио сам собу. → Соба је окречена.

→ *окречити* је телична ситуација

(18) (Писмо није било написано.) Писао сам писмо. → Писмо није било написано (* → Писмо је написано.)

→ *писати писмо* је нетелична ситуација

(19) (Био сам здрав.) Разболео сам се. → Болестан сам.

→ *разболети се* је телична ситуација

(20) (Био сам здрав.) Био сам болестан. → Здрав сам. (* → Болестан сам.)

→ *бити болестан* је нетелична ситуација

(21) (Ћутали смо) Попричали смо. → Ћутали смо.

→ *попричати* је нетелична ситуација

(22) (Муве су биле живе) Убијали су муве. → (Неке) муве су убијене.

→ *убијати (муве)* је телична ситуација (у имперфективу)

(23) (Муве су биле живе) Поубијали су муве. → (све) муве су убијене.

Поубијати (муве) је телична ситуација.

Тест 3 – Трећим тестом, назваћемо га *Груборовим тестом* јер је први у науци на њега указао, испитује се могућност комбиновања глагола са адвербима типа *брзо, споро, пажљиво, намерно* јер они не могу да се комбинују са глаголима стања већ само са нестативним, динамичним ситуацијима, тј. глаголима који енкодирају ситуацију активности, достигнућа или остварења (24–28).

(24) Намерно сам му ударио ауто. → *ударити (ауто)* је нестативна ситуација

(25) Пажљиво сам окречио собу. → *окречити (собу)* је нестативна ситуација

(26) *Намерно сам била бледа. → *бити блед* је стативна ситуација (стање)

(27) *Брзо се белео град. → *белети се* је стативна ситуација

(28) Али: Брзо се забелео град. → *забелети се* није стање, већ нестативна ситуација.

2.1.4. Имперфективизација

Ову и наредну секцију посветићемо двама творбеним типовима који су пресудни у енкодирању аспектуалних значења глагола. Имперфективизација и перфективизација су два процеса која се налазе на међи творбе речи, морфологије и семантике аспекта, будући да су то, с једне стране, механизми суфиксалне и префиксалне деривације, а са друге стране, механизми промене глаголског и ситуационог аспекта.

Пре него што кренемо са излагањем о овом питању, укратко ћемо представити неке појмове из творбеног појмовно-терминолошког микросистема¹². Творбени тип је основна системска јединица у дериватологији. Сваки *творбени тип* има три битна конститутивна елемента: творбену основу, творбено значење и творбени формант. Морфолошка и *творбена основа* могу се подударати (*кућити*) али не морају (*прерадити, прерадити*). *Префикси* и *суфикси* чине афиксе или афиксалне елементе творбе. *Афикс* је најмања јединица творбене структуре речи којом се формално и семантички изведена реч разликује од речи која ју је мотивисала. У оквиру творбеног типа префиксалне и суфиксалне морфеме чине *творбене форманте*. *Основинска творбена морфема* је морфема на коју се додају везане морфеме као што су префикси и суфикси. Производ творбе речи назива се

¹² Према студијама Бабић (1986), Клајн (2002, 2003), Ћорић (2008) и Јовановић Вл. (2010).

твореница, дериват, изведеница или изведена реч. *Изведена реч* је мотивисана и формом и значењем неке друге речи која представља *мотивну реч*. *Морфемска творба* је најкомплекснији тип творбе јер се на овај начин уз додавање и комбиновање везаних морфема са коренском морфемом твори највећи број лексема. *Морфема* је најмања јединица језичког система која има значење или граматичку функцију. Морфема је уједно јединица морфолошког нивоа језика и творбеног нивоа језика.

Узмимо примере аспектуалних парова: *правити/ направити* и *дати/ давати*. У њима се могу уочити два морфемска творбена подтипа којима се изводе видски парњаци – префиксација и суфиксација. Суфиксација је „најрегуларније средство исказивања видског значења“ док је префиксација „слабије граматикализовано видско средство (због веће разноврсности облика и нешто мање регуларности њиховог избора)“ (Пипер и др. 2005: 782). У српском језику су ова два деривациона механизма тесно повезана са аспектуалним параметром будући да се њима не образују само нове глаголске лексеме већ доводе и до промене аспектуалног значења.

Суфиксална творба глаголских лексема је у највећем броју случајева¹³ уједно и механизам имперфективизације, тј. механизам деривације имперфективног глагола од мотивног перфективног глагола. С обзиром на то да истовремено служе извођењу нове лексеме и да су носиоци аспектуалног значења, такви суфикси су уједно и лексичке и граматичке морфеме.

Суфикси за имперфективизацију су аломорфи суфикса *-а*, то су: *-ја, -ва, -ава, -ова, -ива, -ева, -ува* (Клајн 2003: 371) и додају се на инфинитивну основу глагола. Бабић подвлачи да су четири морфеме носиоци „плодне“ имперфективизације: *-авати, -јавати, -ивати* и *-јивати* (Бабић 1986 : 459). У литератури из области аспектологије и темпоралистике, али не и дериватологије и морфологије, најчешће се оперира морфемом *-ва* као типичним представником овог типа афикса. Ради економичности израза ми ћемо сваки пут када говоримо о суфиксу за имперфективизацију наводити скраћено *-(в)а*. Наводимо неколико примера као илустрацију овог деривационог процеса: *потрести – потресати*,

---

¹³ Изутетак је суфикс *-ну* којим се изводе перфективни глаголи.

ископати – ископавати, устати – устајати, разбити – разбијати, преорати – преоравати, успети – успевати, смирити – смиривати, обути – обувати.

Приликом суфиксације на творбеном шаву могуће су различите морфофонолошке промене, као што су уметање вокала (*узети – узимати*), јотовање (*почети – почињати*), сибиларизација (*порећи (порекнем) – порицати*), дужење вокала у основи (*погледати – поглéдати* и *запевати – запéвати*), док у неким случајевима имамо супледију тј. потпуну замену основе (*обићи – обилазити, наћи – налазити*) (Клајн 2003: 371). Имперфективизација глагола се каткада остварује и алтернацијом вокала (*поклопити – поклапати, створити – стварати*).

Међу глаголима насталим имперфективизацијом нашли смо потврде хипотезе да имперфективност и нетеличност не иду увек у пару. Чињеница је да су прости имперфективни глаголи¹⁴ истовремено имперфективни и нетелични: *воleti, доминирати, трпети, ћутати, бити, мирисати, седети, живети, ходати, трчати, спавати, писати, куцати, хркати, кијати*, итд. Следећи тестови потврђују имперфективност (29–30) и нетеличност оваквих глагола (31).

(29) *Ћутим* и *трпим*. (прави презент)

(30) *Пишући/ ходајући / куцајући / спавајући / седећи* нећеш ништа постићи..

(31) *Трпео* ју *је/ писао је* две недеље. *Трпео ју *је/ писао је* за две недеље.

С друге стране, имперфективни глаголи настали суфиксацијом мотивног перфективног глагола нису нетелични. Деривацијом суфиксом *-(в)а* од мотивног простог перфективног и теличног глагола твори се имперфективни и телични глагол: *сести < седати, лећи < легати, пасти < падати, пући < пуцати, бацити < бацати, умрети < умирати, родити < рађати*. Следећи примери илуструју тестове којима се потврђује имперфективност (32–34) и теличност (35) оваквих изведених имперфективних глагола.

(32) Док *је падао* са првог спрата цео живот му је прелетео пред очима.

---

¹⁴ Имперфективни непрефигирани глаголи без суфикса *-(в)а*.

(33) *Легао је* у кревет / *седао је* за сто сваког дана у исто време.¹⁵

(34) *Падајући* / *пуцајући* / *бацајући* / *рађајући* (могућност грађења радног глаголског придева).

(35) *Умирала су* за неколико сати. *Зидови су пуцали* за пар секунди.

У процесу имперфективизације дошло је до промене глаголског вида из перфектива у имперфектив, али теличност није нарушена¹⁶. Теличне и неограничене ситуације енкодиране оваквим дериватима пружају следеће информације: телос (или кулминациона тачка) јесте потенцијално присутан, али будући да је ситуација неограничена он није и реално остварен. Предикатом је тако приказан у току¹⁷ само онај део ситуације који претходи телосу, а телос сам није стављен у фокус. У примерима (36–37) теличне глаголске ситуације *завршавати тезу* и *бацати лопту* у имперфективу показују да је део ситуације који претходи телосу био у току у неком прошлом тренутку.

(36) Док је он *завршавао тезу* ви сте се проводили.

(37) Док је *бацао лопту*, сви су занемели.

Сам почетни и завршни тренутак ситуације нису у фокусу са имперфективном перспективом. У датом моменту потенцијално присутни телос није достигнут и то говорно лице показује избором теличне и неограничене ситуације. Изведени имперфективни глаголи овог типа представљају теличне глаголске ситуације остварења баш као и мотивни перфективни глаголи.

У процесу суфиксације префигираних перфективних глагола уочавамо исто – глаголски вид јесте промењен, али теличност није: *искувати* < *искувавати*, *препливати* < *препливавати*, *убити* < *убијати*, *откинути* < *откидати*, *прећи* < *прелазити*, *одсећи* < *одсецати*, *увући* < *увлачити*, *присвојити* < *присвајати*,

---

¹⁵ Могућност итеративне интерпретације у перфекту имају само имперфективни глаголи. Перфективним глаголима се итеративност изражава само потенцијалом.

¹⁶ Доказ је тест у (35), могућност комбиновања са одредбом типа *за x времена*.

¹⁷ Интерпретација коју намеће имперфективна перспектива.

дописати < *дописивати*, *разбити* < *разбијати* итд. Тестови у (38–39) доказују имперфективност, а (40) теличност оваквих глагола.

(38) Док сам *искувала веш / откидала лишће / прелазила улицу / дописивала део текста*, они су ме гледали.

(39) *Разбијајући* стакло хтели су да уђу на силу. *Присвајајући* тај новац мислили су да ће све решити.

(40) *Препливавао је* реку за пола сата.¹⁸

И мотивни (перфективни префигирани) глагол и од њега имперфективизацијом изведен мотивисани глаголи представљају глаголске ситуације достигнућа. Мотивни глаголи их представљају у перфективној перспективи, као ограничене теличне ситуације са реализованом кулминационом тачком. Мотивисани глаголи енкодирају исте ситуације достигнућа у имперфективној перспективи, као неограничене са нереализованом и потенцијално присутном кулминационом тачком, као и предикат у (41).

(41) Док је *препливавао* реку, чули смо пуцањ.

У овом примеру имамо следеће аспектуалне инфомације. Показује се да је у датом тренутку телична ситуација била у току, неограничена је, те је представљена имперфективним обликом *препливавати (реку)*. У датом тренутку телос није реализован. Разлику између исте теличне ситуације у перфективној (ограничена) и имперфективној перспективи (неограничена) показаћемо следећим примерима. У дискурсима у (42–43) кулминациона тачка је потенцијално присутна, а само дискурс у (42) показује да је и реално остварена те је у другој реченици употребљен перфективни облик.

(42) *Препливавао је реку* када је одјекнуо пуцањ. Но он пуцањ није чуо па је *препливао реку*.

(43) *Препливавао је реку* када је одјекнуо пуцањ. Уплашио се за своје најмилије те се одмах вратио на обалу. Тог дана *није препливао реку*.

---

¹⁸ Имперфективна перспектива намеће интерпретацију поновљености радње.

Изведени имперфективни глаголи који садрже и перфективни префикс и суфикс *-(в)а* показују, такође, да нису сви имперфективни глаголи нетелични. Они енкодирају исту теличну ситуацију као њихови перфективни парњаци, али је приказују у имперфективној перспективи.

На запажање да суфикс *-(в)а* мења глаголски вид али не утиче на промену ситуационог типа надовезује се и у литератури разматрана веза између ситуационог аспекта и имперфективизације. Наиме, имперфективни суфикс *-(в)а* могу добити само телични глаголи (Арсенијевић 2006: 209). Глаголи који не носе црту теличности не могу послужити као мотивна реч у процесу имперфективизације. Тако је, на пример, имперфективни глагол *поправљати* настао имперфективизацијом од мотивног перфективног *поправити*. Тај мотивни глагол *поправити* у домену ситуационог аспекта представља телични тип ситуације достигнућа. Ако погледамо и друге теличне глаголе, као нпр. оне који представљају ситуациони тип остварења уочавамо да је имперфективизација такође могућа: од теличног *изаћи* гради се имперфективни глагол *излазити*. Међутим, ако узмемо имперфективне глаголе *размишљати* или *доминирати* који на плану ситуационог аспекта енкодирају нетеличну ситуацију активности одн. стања, лако уочавамо да даља имперфективизација није могућа (44–45)¹⁹.

(44) *Цекај, *размисљавам* нешто (Душан, 3 године).

(45) *Он *доминирава* у тој групи.

У овој секцији смо представили творбено-аспектуални механизам имперфективизације. Имперфективизација је подтип деривационог суфиксалног типа на тремеђи творбе речи, морфологије и семантике аспекта будући да се њоме од мотивних перфективних творе мотивисани имперфективни глаголи. Указали

---

¹⁹ Ова констатација је значајна будући да постоје и перфективни нетелични глаголи настали префиксацијом са *по-* (в. § 2.1.5). Такви глаголи, иако перфективни и префигирани, не могу бити мотивни глаголи у имперфективизацији. Дакле, није довољно да глагол буде перфективан да би се од њега творио имперфективни облик, потребно је да мотивни глагол одликује особина теличности. Ово је још једна потврда о комплексности интерференција глаголског и ситуационог аспекта у српском језику.

смо на неке значајне видове међузависности глаголског вида и ситуационог аспекта који долазе до изражаја у овом процесу. У домену глаголског вида суфикс *-(e)a* је маркер имперфективности, али у домену ситуационог аспекта не утиче на промену предзнака особине теличности тј. не утиче на промену ситуационог типа. Имперфективни суфикс није маркер нетеличности. Показали смо и то да се имперфективни суфикс додаје само на теличне перфективне глаголе. Нетелични глаголи не могу бити основ за имперфективизацију. Овај суфикс не постоји у простим имперфективним глаголима а они јесу нетелични. То нас доводи до закључка да имперфективни глаголи могу бити и телични и нетелични. Овај закључак је веома битан за контрастивну анализу перфекта и његових преводних еквивалената. Наиме, приликом одабира преводног еквивалента перфекта морају се правилно идентификовати два типа аспектуалних информација садржаних у истој глаголској лексеми како би се ваљано селектовао преводни еквивалент у француском.

2.1.5. Перфективизација

Перфективизација је творбено-аспектуални механизам којим се од имперфективних граде перфективни глаголски деривати²⁰. Префикси могу имати три функције: перфективизација, промена типа ситуације и промена значења глагола. Нас превасходно интересују префикси који испуњавају прве две функције уско повезане са аспектуалним параметром. Чињеница да се префиксима утиче и на промену глаголског и на промену ситуационог аспекта доприноси комплексности међусобних интерференција ова два аспектуална подсистема.

Маретић (1961) набраја шеснаест предлога-глаголских префикса, Стевановић (1979) такође наводи шеснаест префикса, док други аутори наводе и више. Клајн наводи двадесет и четири глаголска префикса (*до-*, *за-*, *из-*, *мимо-*, *на-*, *над-*, *нај-*, *о-*, *об-*, *од-*, *па-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *пред-*, *при-*, *про-*, *против-*, *раз-*, *с(а)-*, *су-*,

---

²⁰ Једини суфикс који не гради имперфективне, већ перфективне глаголе је *-ну*. Сем овог суфикса, све остале морфеме којима се у српском језику од имперфективних основа граде перфективни глаголи јесу префикси.

супрот-, *у-*, *уз-* (Клајн 2002: 240), а Бабић поред ових наводи још и *де-*, *дис-*, *ре-*, *за-* (Бабић 1986: 477). Приликом префиксације простих имперфективних глагола настају мотивисани перфективни глаголи: *писати – написати*, *расти – порастати*, *вући – одвући*, *гласати – изгласати*, *топити – растопити*, *ковати – сковати*, *мотати – обмотати*, *чекати – причекати*, *јачати – надјачати*, *страдати – пострадати*, *грејати – прегрејати*, *вући – развући*, *бацити – убацити* итд.

Перфективизација (префиксалном творбом) није могућа после секундарне имперфективизације (Клајн 2002: 241). Имперфективни глаголи овог типа као на пример *преоравати*, *смиривати*, *остављати*, *разбијати* не могу бити мотивне лексеме у даљем процесу перфективизације. То значи, каже Клајн, да имперфективни глагол који у себи садржи префикс може да настане само имперфективизацијом перфективног глагола који садржи исти префикс (*обмотати – обмотавати*, *изгласати – изгласавати*, *смирити – смиривати*)²¹.

Творбена основа у процесу префиксације може да се подудара са морфолошком основом као у *у-бацити*, *с-мирити*, *на-писати*, *пре-пливати* итд., али има и случајева када се префикс додаје на творбену основу која садржи префикс. Бабић (1986: 479) истиче да се префикс може додати и на префигирани имперфективни глагол и тада се боји значењском нијансом дистрибутивности. То је случај са префиксима *из-* и *по-* као у глаголима: *из-опијати*, *из-набадати*, *ис-поклањати*, *по-раздавати*, *по-затварати*, *по-набијати*. У савременој лингвистичкој литератури се у овом смислу словенски префикси деле на интерне и екстерне, односно лексичке и надлексичке (Арсенијевић 2006: поглавље 5). Интерни префикси се везују за творбну основу идентичну морфолошкој, тј. додају се на саму основу глагола (*у-гурати*, *пре-пливати*, *од-узети*, *про-бити*, *раз-вући*). Интерни префикси су маркери перфективности али и значајних модификација па и мутација лексичког значења (*убити*, *разбити*, *пробити*, *пребити*, *набити*, *сабити*). Екстерни префикси се додају испред већ постојећег префикса у глаголу, често

---

²¹ Клајн наводи примере имперфективних глагола кој садрже префикс и који ову тврдњу доводе у питање: *постајати*, *састојати се*, *преговарати*, *оговарати*, *суделовати*, *подразумевати* (Клајн 2002: 241). Ови глаголи очигледно нису настали имперфективизацијом перфективних глагола, они таквих парњака и немају.

после додавања суфикса *-(v)a* на глаголску основу, дакле код префигираних глагола добијених секундарном имперфективизацијом као нпр. *из-надувати, из-убијати, по-убацити, по-набијати* (Арсенијевић 2006: 210). Екстерни префикси очигледно мењају глаголски вид, носиоци су перфективности, а у лексичко значење мотивног глагола уносе само додатну нијансу дистрибутивности. Већина морфема које долазе у позицију екстерних префикса функционишу и као интерни префикси. Могућност префикса да мање или више мења лексичко значење мотивног глагола тако зависи од позиције ове морфеме (Арсенијевић 2006: 213).

У литератури су се префикси у словенским језицима одувек сматрали маркерима перфективности (Стевановић 1979, Танасић 2005, Борик 2006) и то је неспорно. Студије скоријег датума које осим глаголског вида изучавају и ситуациони или лексички аспект, указују на то да су словенски префикси уједно и маркери теличности (за чешки Филип 1999, за руски Борик 2006, Борик и Рајнхарт 2007, за српски Арсенијевић 2006, за бугарски Дејновска 2009). У домену ситуационог аспекта управо интерни префикси, који значајно мењају лексичко значење, јављају се као носиоци особине теличности те се, на пример, од мотивног нетеличног имперфективног глагола *писати* изводе телични деривати *уписати, расписати се, преписати, написати, дописати, отписати, потписати*. С друге стране, екстерним префиксима се не уносе промене на нивоу ситуационог аспекта већ се само додаје дистрибутивна значењска црта која не нарушава статус мотивног глагола у погледу ситуационог аспекта.

И поред бројности примера који показују да се додавањем префикса на имперфективни глагол променио не само глаголски вид већ и теличност (а тиме и тип ситуације), постоје и изузеци од овог правила.

Интерни префикс *по-* је специфичан по томе што додавањем на мотивни имперфективни глагол доводи до промене глаголског аспекта из имперфективног у перфективно, али не мења особину нетеличности (Јовановић 2012б). Додавањем ове везане морфеме, од имперфективних глагола као на пример *ћутати, разговарати, живети, седети, играти се, радовати се* изводе се перфективни *поћутати, поразговарати, поживети, поседети, поиграти се, порадовати се*. Мотивни глаголи у овом творбеном ланцу су имперфективни и енкодирају

нетеличну и неограничену ситуацију, што показују тестови за имперфективност (46–48), неограниченост (49) и теличност (50).

(46) Док *сам* ја *ћутао* они су се договарали.

(47) Ево, *седимо* и *разговарамо* са колегама.

(48) У том тренутку *играли су се* у песку.

(49) *Причали су* и *гледали* телевизију.

(50) *Играли су се* цео дан / два сата / неко време.

Префиксацијом са *по-* долази до промене особине ограничености, док се нетеличност мотивног глагола не нарушава. Овакви перфективни глаголи обично иду уз временске одредбе типа *мало*, *неко време* или *х времена* (Бабић 1986: 485, РМС, РСАНУ) што доказује њихову нетеличност (51–53). Поменуте одредбе су и индикатори особине ограничености будући да се њима спецификује трајање радње а имплицирају њене временске границе.

(51) – Пазила ме је као очи у глави. Ту што *сам поживео* четири године у сваком добру!
ИА1,17

(52) Мало *смо попричали* и одлучили да вечерас не припремамо дочек играчима.
www.b92.net

(53) *Поседели су* неко време и попили пиво.

Перфективни глаголи са префиксом *по-* потврђују нашу тезу да су перфективност и теличност две различите, оделите категорије у српском језику које не ниду нужно у пару²², а ту тезу смо у претходној секцији потврдили и на примеру имперфективизације са суфиксом *-(в)а*. У овоме се разликујемо од популарног становишта (Филип 1999, Новаков 2005, између осталих) по ком су сви перфективни глаголи у словенским језицима телични а сви имперфективни нетелични, и обрнуто, сви телични су перфективни, а сви нетелични имперфективни. Оваква тврдња вероватно потиче од бројности перфективних глагола који су истовремено и телични (*започети*, *сести*, *прочитати*, *извући*,

---

²² Хипотеза о независности и међусобној неусловљеност категорија перфективности и теличности у словенским језицима изнета је и у Борик (2006, 2009) и Борик и Рајнхарт (2007).

набити, преживети, уиграти се, завоleti итд.), и имперфективних и уједно нетеличних глагола (*читати, седети, вући, бити, причати, писати, лупати, шетати се, ходати, воleti* итд.). Међутим постоји и незанемарљив број глагола који показују да важи и супротно. Наиме, постоје перфективни и нетелични глаголи, као и бројни имперфективни а телични глаголи.

С друге стране, када је реч о екстерним префиксима треба имати у виду чињеницу да се они додају на творбену основу која већ садржи неки други префикс, најчешће после суфиксације са *-(в)а* (Арсенијевић 2006: 210). Битно не мењају значење глагола, већ на постојеће значење додају дистрибутивну семантичку црту. Екстерни префикси мењају глаголски вид, али не и теличност мотивног глагола. Од префигираних имперфективних и теличних глагола екстерним префиксима изводе се перфективни телични деривати: *убијати < из-убијати, надувавати < из-надувавати, откидати < из-откидати, ограђивати < из-ограђивати, набадати < из-набадати, убацивати < по-убацивати, набијати < по-набијати*²³. Глаголски вид је промењен из имперфективног у перфективно, али особина теличности није. Тако следећи примери приказују исту глаголску ситуацију у (54–56), одн. у (57–59).

(54) *На-дувао је* балоне.

(55) *На-дува-ва-о је* балоне кад су стигли гости.

(56) *Из-на-дува-ва-о је* балоне и поклонио их деци.

(57) *У-бацио је* књиге у кутију.

(58) *У-баци-ва-о је* књиге у кутију када сам ушла у собу.

(59) *По-у-баци-ва-о је* књиге у кутију и отишао.

Перфективни префигирани глагол у (54) одн. у (57) представља теличну и ограничену ситуацију. Кулминациона тачка теличне ситуације остварења је реализована – ситуација је приказана у перфективној перспективи. Имперфективни префигирани глагол у (55) одн. (58) показује да је у датом тренутку телична ситуација била у току (интерпреатција прогресивности). Телична ситуација је приказана као неограничена – кулминациона тачка није реализована у датом

---

²³ Глаголи посведочени у РМС и РСАНУ.

тренутку. Само се констатује да је у току био део теличне ситуације који претходи кулминационој тачки. С друге стране, предикати у (56) одн. (59) показују да је у датом тренутку телична ситуација сва извршена, кулминациона тачка је достигнута, и то редом на свим елементима плуралног објекта (*изнадувавао је све балоне редом један по један, поубацивао је све књиге у кутију редом једну по једну*). Примери оваквих префигираних имперфективних глагола показују да теличност у српском може бити енкодирана и глаголима перфективног и глаголима имперфективног вида.

У овој секцији смо представили механизам перфективизације који се остварује префиксалном творбом. Указали смо на разлику између интерних и екстерних префикса који у различитој мери утичу на промену лексичког значења мотивног глагола. Та дистинкција је од значаја приликом превођења на француски језик будући да деривациона морфологија овог романског језика није тако богата (о томе више у § 3.4). За предмет нашег истраживања од значаја су и следећи закључци. Сви префикси су маркери перфективности, те је глаголска префиксација уједно и перфективизација мотивног глагола. С друге стране, префикси су и носиоци теличности, њиховим додавањем на осовинску глаголску морфему од нетеличног мотивног глагола твори се телични дериват. Изузетак чине тзв. екстерни префикси (*из-*, *по-*) који не мењају теличност мотивног глагола што је у складу са чињеницом да у постојеће значење глагола уносе само додатну значењску црту дистрибутивности. Изузетак од овог правила је и префикс *по-* у глаголима који значе „мало, неко време обављати неку радњу“. Овим префиксом се не мења нетеличност полазног глагола, али се, као и код свих других префикса, мења глаголски вид из имперфективног у перфективно. Дакле, и међу перфективним глаголима има и теличних и нетеличних.

У закључку ове секције истакнућемо следеће. Категорије (им)перфективности и (не)ограничености јесу тесно повезане – имперфективним глаголима се енкодирају како неограничене тако и ограничене, а перфективним само ограничене глаголске ситуације. С друге стране, категорије (не)теличности и (не)ограничености, односно (не)теличности и (им)перфективности међусобно се не условљавају. Теличност се односи на инхерентни, природни крај глаголске

ситуације или телос после ког се она не може настављати, а ограниченост се односи само на временске границе ситуације. Код нетеличних ситуација таквог инхерентног краја (кулминационе тачке) нема и оне могу имати само временски завршетак. Код теличних ограничених ситуација десна временска граница се поклапа са њиховим инхерентним крајем. Такве ситуације се изражавају простим и изведеним перфективним глаголима (*пасти, сести, рећи, умрети*; одн. *извући, убити, проћи, искувати, премазати, опрати*). Код теличних неограничених ситуација временске границе нема. Природни, инхерентни крај потенцијално је присутан али није реализован. Такве ситуације енкодирају изведени имперфективни глаголи (*рађати, седати, легати, улазити, искувавати, премазивати, препливавати*).

На основу понуђене анализе изведених имперфективних глагола (2.1.4) може се извести закључак да имперфективни суфикс *-(в)а* није маркер нетеличности. Изведени имперфективни глаголи „наслеђују“ теличност од мотивног перфективног глагола. Имперфективни деривати енкодирају исту теличну ситуацију као и мотивни глагол (само у имперфективној перспективи).

У овој и претходној секцији смо показали и то да нетеличне глаголске ситуације (стања и активности) енкодирају:

- а) прости имперфективни глаголи (стања и активности)
- б) перфективни глаголи са префиксом *по-* (активности).

Теличне ситуације (достигнућа и остварења) у српском енкодирају:

- а) прости перфективни глаголи (остварења),
- б) перфективни префигирани глаголи (остварења и достигнућа) и
- в) изведени имперфективни (остварења и достигнућа).

Ове закључке резимирамо и табеларним приказом (табела 2).

Имперфективна перспектива		Перфективна перспектива		
Прости имперфективни глаголи	Изведени имперфективни глаголи (са суфиксом <i>-(в)а</i> , са или без префикса)	Прости перфективни глаголи	Изведени перфективни глаголи	
			Префигирани	Префигирани са префиксом <i>по-</i>
Нетелично	Телично	Телично	Телично	Нетелично

Табела 2. Интерференције (им)перфективности и (не)теличности у српском језику.

2.1.6. Префикси као маркери резултативности

У неким се радовима указује на то да су словенски префикси маркери резултативности (Арсенијевић 2006: 202). Префигирани перфективни глагол увек указује на ново стање, резултат који проистиче из дате радње, а не на сам догађај. Арсенијевић објашњава да префикс *у-* у примеру (60) означава стање унутар нечега, а префикс *од-* у (61) показује да је нешто одвојено од нечега.

(60) *Убацио је лопту у корпу.*

(61) *Одсекла је косу.*

Пре извршења радње *у-бацити лопту у корпу* важило је стање *лопта је ван корпе*, а после њеног извршења важи стање *лопта је унутар корпе*. Извршењем радње коју представља префигирани перфективни глагол дошло је до промене стања. На сличан начин интерпретирамо и пример (61), стање *коса је одсечена са главе* је резултат теличне радње *од-сећи косу*.

Међутим, треба истаћи да се резултативност, промена стања, уочава и код других, простих перфективних глагола (*родити, умрети, бацити, сести, лећи* итд.) а не само код оних са префиксом. То нас води ка закључку да резултативност није искључиво последица префиксације. И префигирани и прости перфективни глаголи

енкодирају перфективну перспективу, али што је важније, и једни и други су телични. С друге стране, код неких префигираних перфективних глагола резултативност или промена стања није на снази. То је случај код перфективних глагола са префиксом *по-* : *поседети*, *попричати*, *пољуљати*, *поиграти се*. Ови глаголи јесу перфективни али нису телични. Зато сматрамо да би резултативност требало повезивати са особином теличности, а не са префиксалним морфемама које су само маркери перфективности. Као тест теличности у овом раду управо и користимо тест промене стања (§ 2.1.3). Тај тест даје позитивне резултате и код перфективних префигираних, код простих перфективних глагола, код перфективних глагола са барем два префикса (тј. са екстерним префиксом), али не и код перфективних глагола са префиксом *по-* који се показују као нетелични.

Тврдња да су префикси маркери резултативности може бити од великог значаја у објашњењу примера перфекта имперфективних глагола којима се указује на један вид резултативности. Но, ми и ту сматрамо да су префикси посредно као носиоци теличности и маркери резултативности. Наиме, ради се о имперфективизованим глаголима са префиксом који конструисани у перфекту показују дезактуализованост стања, стање које више није на снази у моменту говора (62–63).

(62) Неко *је у-лазио* у купатило. (Тај неко више није унутра, али пешкир није на месту.)

(63) *До-лазио је* један клијент. (Клијент више није овде, али оставио вам је поруку.)

Имперфективни глаголи *улазити* и *долазити* (62–63) настали су имперфективизацијом мотивних префигираних перфективних глагола *ући* и *доћи*. Перфекат ових перфективних глагола сугерише савим другачије закључке (64–65).

(64) Неко *је ушао* у купатило. → Унутра је.

(65) *Дошао је* један клијент. → Ту је.

Дакле, перфективан глагол из аспектуалног пара (јер разлика међу њима није лексичка већ чисто видска) *ући-улазити*, одн. *доћи-долазити*, показује да се радња одиграла у прошлости пре момента говора. Али не само то, ситуација, стање

проистекло из те прошле радње на снази је у тренутку док се о томе говори : *ушао је (тада) → унутра је (сада), дошао је (тада) → овде је (сада)*. После суфиксације, тако да новонастали имперфективни глагол садржи и префикс као маркер перфективности и имперфективни маркер суфикс, глагол у (62–63) носи собом следеће информације: констатује се да се нека радња одиграла у прошлости, неко је ушао, клијент је дошао, али се имплицира да се у међувремену до момента говора одиграла још једна радња у супротном смеру, тај неко је потом изашао, клијент је је потом отишао. Резултат прве радње више није на снази (он више није унутра, клијент више није овде). Глаголи као *улазити* и *долазити* настали секундарном имперфективизацијом задржавају и црту теличности наслеђену од мотивног перфективног парњака. Иста телична ситуација – сада у имперфективу – приказана је као остварена, извршена, али са дезактуализованим резултујућим стањем.

Катичић (1982) је указао да нису само префикси маркери резултативности. То, вели он, потврђују примери перфекта имперфективних глагола који указују на резултат проистекао из глаголом обележене радње (66–67).

(66) Погледај га како је прљав: *играо се у блату*. (= испрљао се играјући се у блату)

(67) Судопера је пуна : *правила је торту са шест кора*. (= употребила је све судове правећи торту)

Примери глагола у (66) и (67) наводе нас на следеће питање: да ли се ту заправо ради о резултативности? Погледајмо парафразе ових реченица у (68) и (69).

(68) Испрљао је док се играо у блату. (= сада је прљав).

(69) Употребила је све судове док је правила торту. (= сада су сви судови прљави)

Реченице се свакако разликују од полазних али и једне и друге описују исто реално стање ствари. У чему је разлика? У томе како говорник посматра ситуацију и како саопштава о њој. Та разлика у перспективи усвојеној за посматрање неке ситуације и саопштавање о њој по нама је основа за разликовање перфектива и имперфектива и субјективне је природе, зависи од избора говорника.

Са перфективним глаголом у перфекту (*испрљао се, употребила је*) експлицитно се указује истовремено и на одиграну прошлу радњу и на њен резултат који констатујемо у моменту говора, а са имперфективним глаголом тај је резултат имплицитно присутан. Реченице *Погледај како је прљав*, у примеру (66) и *Судопера је пуна* у (67) експлицирају поменути резултат, док имперфективни глаголи у перфекту *играо се (у блату)*, или *правила је (торту са шест кора)* сами по себи не указују на резултативно стање. Погледајмо ове имперфективне перфекте у другачијем контексту (70–71).

(70) *Играо се* у блату, а онда попио сокић, и сада спава мирним сном праведника.

(71) *Правила је* торту, онда је погледала серију и позвала сестру на ручак.

У наративном контексту резултативно стање није ни контекстом акцентовано. Дакле, ови имперфективни глаголи сами собом не изражавају резултативност. Таква интерпретација у (66) и (67) могућа је једино захваљујући контексту (*погледај како је прљав; судопера је пуна*). У том смислу би се могло говорити о инференцијалној резултативности, али не и о резултативности у ужем смислу.

2.1.7. Интеракције глаголског вида и негације

Анализа нашег корпуса показала је да изрази за негацију у српском језику улазе у специфичан вид интеракције са глаголским видом, што у домену контрастирања са француским језиком утиче на избор преводних еквивалента српског перфекта (в. поглавља 4. и 5).

Узмимо перфективни и имперфективни глагол који чине један аспектуални пар, нпр. *читати* и *прочитати* (72–73).

(72) *Прочитао сам* ту књигу.

(73) *Читао сам* ту књигу.

У афирмативном облику перфекта перфективним глаголом се радња приказује извршена као целина, комуникацијски фокус је на ситуацији као целини. Глаголска ситуација представљена имперфективом може се двојачко тумачити. Основна је интерпретација прогресивности уколико, наравно, и контекст то потврђује. Међутим, узета изоловано, реченица (73) са перфектом имперфективног глагола може имати сасвим другачију интерпретацију – констатација чињенице. Иако је употребљен имперфективни облик, њиме је захваћена цела ситуација, јер се намеће закључак: *Читао сам ту књигу* → *Прочитао сам ту књигу барем једном*. Имперфективом у оваквој употреби не инсистира на целини ситуације (иако се она инферира) већ се једноставно констатује чињеница да је говорник барем једном у животу пре момента говора доживео да ту књигу прочита. Овакву интерпретацију имамо и код тзв. исуственог перфекта који је такође конструисан од имперфективног глагола (в. поглавље 4). Са предикатом у перфекту у одричном модалитету добијамо следеће реченице (74–75).

(74) Нисам *прочитао* ту књигу.

(75) Нисам *читао* ту књигу.

Перфективним глаголом пориче се да је говорник прочитао књигу до краја, а имперфективним се пориче читава ситуација, пориче се да је читање уопште и започело. Уколико није започело није га ни било (пориче се читава ситуација) а то је у складу са значењским ефектом констатације чињенице. „Свршеном видском верзијом перфекта исказује се тада појединачна радња догађајно конципована, а несвршеном – радња конципована као постојећи факат“ (Танасић 2005а: 401).

У овој секцији смо указали на одређене значењске ефекте који се постижу садејством негације и перфективних и имперфективних глагола у перфекту који се не уочавају у истој употреби перфективних и имперфективних форми у француском језику. Наиме, у француском имперфективни облик не омогућава интерпретацију констатације чињенице као у српском. Имперфективна перспектива у српском језику нуди могућност за три интерпретације: прогресивност (радња у току), понављање и констатација чињенице. Имперфективна перспектива у француском нуди само прве две могућности.

2.1.8. Могућности комбиновања глаголског вида и типа ситуације

Представљајући две компоненте аспекта Карлота Смит (1991) је употребила следећу компарацију да би ближе појаснила појмове аспектуалне перспективе и типа глаголске ситуације:

Аспектуалне перспективе функционишу као сочива фотоапарата тако што предмете чине видљивим за око посматрача. Ситуације су као предмети на које се усмеравају сочива перспективе. И као што је сочиво фотоапарата неопходно да би се усликао предмет, тако су и перспективе неопходне да се видиљивом учини ситуација о којој се говори у реченици (Смит 1991 : 91).²⁴

На интерсекцији планова глаголског и ситуационог аспекта јавља се питање да ли сви типови ситуација могу да се комбинују и са имперфективном и са перфективном перспективом. Наиме, могућност комбиновања одређеног ситуационог типа са одређеним глаголским видом важна је у објашњењу избора одговарајућег еквивалента у француском. Стога ћемо у овој секцији испитати да ли у српском постоје глаголске лексеме за сваки пар који чини перфективни одн. имперфективни вид с једне стране, и један од типова ситуација с друге стране. Испитаћемо да ли постоје ограничења у комбиновању глаголског вида и ситуационог типа. У анализи ћемо користити следеће појмове онако како смо их одредили у претходним секцијама: појам (им)перфектива, појам (не)теличности и појам (не)ограничености. Аспектуална информација која се одабиром перспективе доводи у комуникацијски фокус суштинска је за семантичку и прагматичку интерпретацију реченице. Притом је категорија аспектуалне перспективе одлучујућа у сигнализовању аспектуалне информације, а тип глаголске ситуације се показује секундарном аспектуалном компонентом. Тип глаголске ситуације је објективне природе и унапред задат, док је избор аспектуалне перспективе

---

²⁴ “Aspectual viewpoints function like the lens of a camera, making objects visible to the receiver. Situations are the objects on which viewpoint lenses are trained. And just as the camera lens is necessary to make the object available for a picture, so viewpoints are necessary to make visible the situation talked about in a sentence” (Смит 1991: 91).

субјективног карактера, зависи од говорника, и даје финални облик аспектуалној информацији реченице.

Интервал који уводи глаголска ситуација представља одсечак на временској оси током којег је на снази дата ситуација. Прва тачка тог одсечка приказује почетни моменат ситуације, а последња тачка приказује завршни моменат. Интервал сваке ситуације мора се састојати од барем те две тачке. Чак и код тзв. пунктуелних ситуација говоримо о интервалу, а не о једној тачки, јер и интервали најкраћих ситуација морају имати две тачке, почетну и завршну.

У оквиру интервала глаголске ситуације можемо уочити три различите фазе или подинтервала: почетни или иницијални (I), средишњи или медијални (M) и завршни или финални (F). Усвајањем одговарајуће аспектуалне перспективе (имперфектива или перфектива) акценат може бити и на фазама које не припадају интервалу глаголске ситуације. У том случају постоје две могућности: или се истиче припремна фаза ситуације која непосредно претходи интервалу ситуације, или се истиче резултативна фаза која непосредно следи интервал ситуације. Схема 1. илуструје фазе глаголске ситуације које могу бити истакнуте имперфективном и перфективном аспектуалном перспективом.

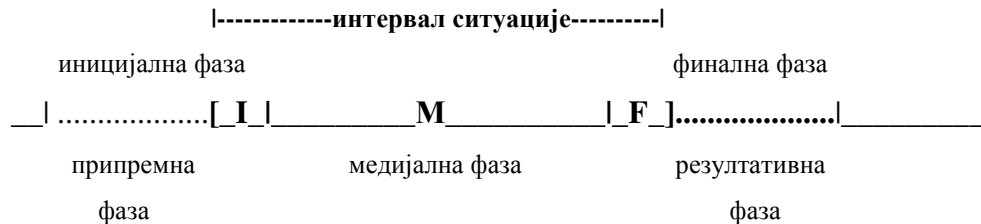

Схема 1. : Интервал и фазе глаголске ситуације

Могућности комбиновања двеју компоненти аспекта испитаћемо у оквиру следећих група:

1. Нетеличне ситуације и глаголски вид:
  - 1а) Стања и (им)перфективна перспектива
  - 1б) Активности и (им)перфективна перспектива
2. Теличне ситуације и глаголски вид:
  - 2а) Достигнућа и (им)перфективна перспектива

26) Остварења и (им)перфективна перспектива.

Крећемо од нетеличних ситуација стања и активности.

1. Нетеличне ситуације и (им)перфектив

У претходним тачкама (§ 2.1.4. и § 2.1.5) установили смо да сви прости имперфективни глаголи имају обележје нетеличност тако да само међу њима можемо наћи тип стања и активности. Нетеличне ситуације одликује хомогена унутрашња структура што значи да је сваки део интервала ситуације онтолошки једнак целини интервала. Кад неко ради (активност) нпр. цело пре подне, можемо рећи да је радио од 9 до 10 или да је радио од 10 до 12 сати. Али ако узмемо пример неке теличне ситуације нпр. *саградити мост* (за 3 године), тек по извршењу читаве ситуације можемо рећи да је мост саграђен, то не можемо тврдити после истека прва три месеца или прве године градње моста. Поставља се питање да ли је могуће хомогене ситуације стања и активности конструисати и у перфективу.

1а) Стања и (им)перфективна перспектива

Предикати стања се јављају само са имперфективним глаголима тако да представљају неограничену ситуацију у току (76–78), или ограничену ситуацију код које је лева граница експлицирана одредбом (79).

(76) *Очи су му се сијале од задовољства.*

(77) *Томахавак ракете су личиле на метеоре.* ВП, 194

(78) *Али смрт је била тако далеко од њега [...].* РП, 9

(79) *Одувек си све видео много унапред, знао унапред, и то те је коштало.* СВЈ, 127

Будући да су ови предикати представљени имперфективним глаголом сам почетни и завршни моменат ситуације нису истакнути. Свака ситуација, ма колико трајала, била она телична или нетелична, има иницијални и финални моменат. Са имперфективном перспективом те тачке се једноставно не акцентују. У фокусу је медијална фаза глаголске ситуације што је приказано у следећој схеми:

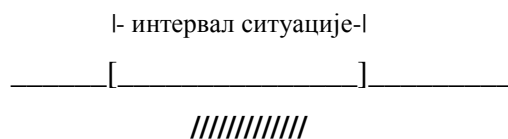

Схема 2. Медијална фаза у фокусу

Стања није могуће изразити перфективним глаголом. Да би добили перфективни парњак од неког од горе наведених глагола у (76–79) морали бисмо да приступимо процесу префиксације (80–81), или употреби нове глаголске лексеме будући да имперфективни глагол *бити* нема перфективног парњака (82), док у случају глагола *коштати* српски ни не нуди могућност грађења перфектива.

(80) Очи су му *засијале* од задовољства.

(81) Томахавак ракете су *заличиле* на метеоре.

(82) Смрт *се нашла* тако далеко од њега²⁵.

После перфективизације глагола који представљају тип стања, у (80–82) више нисмо у домену стања већ типа ситуације остварења тј. пунктуелне теличне ситуације којом се на семантичком плану означава улазак у неко стање, али не и стање само.

1б) Активности и (им)перфективна перспектива

Предикати активности представљени су имперфективним глаголима и перфективним глаголима са префиксом *по-*. Активност као тип глаголске ситуације може бити неограничена (83–84), или ограничена (85–86) када су временске границе интервала ситуације експлициране временском одредбом за трајање или темпоралним везником. Као и код глагола стања, и овде је у фокусу медијална фаза ситуације.

(83) Док је то *говорила*, бљеснуло је сијасет варница неке чисте радости [...]. СВЈ, 132

(84) Сред чела колоне, што се видела кроз окно садашњег на даљину, *јахао је* многострашни кнез видински Шишман. ГП2, 31

(85) Три дана људи су *корачали* преко пролоканих стаза и разливених планинских потока. РП, 61

(86) *Рила је* [вучица] све док није наишла на сув и прашњав слој. РП, 64

У највећем броју случајева тип глаголске ситуације активности изражен је имперфективним глаголом. Да бисмо добили перфективни облик морамо извршити

---

²⁵ Повратни глагол *наћи се* чини аспектуални пар са глаголом *налазити се* који сматрамо синонимом глагола *бити (негде)* са локативном допуном.

перфективизацију путем додавања префикса на постојећи глагол, а тиме мењамо не само глаголски вид већ и тип ситуације. Новонастали глаголи, нпр. *изговорити (нешто), одјахати, откорачати, изрити*, поред тога што су перфективни представљају теличне ситуације остварења одн. достигнућа.

Међу глаголима активности има и мањи број перфективних. То су префигирани глаголи са префиксом *по-* који означавају да је субјекат провео неко краће (ограничено) време у вршењу дате радње. Уз овакве префигиране глаголе иду одредбе за трајње радње типа *х времена*, а најчешће одредбе као *мало, неко време* и сл. (87–88).

(87) – Пазила ме је као очи у глави. Ту што *сам поживео четири године* у сваком добру!
ИА1, 17

(88) *Поиграли су се* мало на улици а онда су се разишли кућама.

Код поменутих глагола интервал ситуације је ограничен а то се огледа у перфективној перспективи којом се у фокус стављају почетни и завршни моменат. Перфективном перспективом је тако обухваћена глаголска ситуација као целина (схема 9).

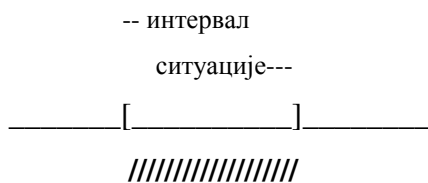

Схема 3. Цео интервал ситуације у фокусу

И поред тога што има експлициране временске границе, ситуација је нетелична као и код мотивног глагола (*живети, играти се*). Примери оваквих глагола показују да се нетеличне ситуације активности могу представити и перфективним глаголима. У том случају је глаголска ситуација обавезно ограничена.

2. Теличне ситуације и (им)перфективна перспектива

Теличне глаголске ситуације у српском су енкодиране следећим типовима глагола: прости перфективни, перфективни са префиксом и изведени имперфективни глаголи (в. § 2.1.5). Подсетимо да за разлику од нетеличних, теличне ситуације одликује нехомогена унутрашња структура, што значи да сваки подинтервал ситуације онотолошки није једнак целини интервала. На пример, у глаголској ситуацији достигнућа *препешачити кеј (за сат времена)* подинтервал ситуације који захвата првих пола сата после ког можемо само рећи *пешачио је* није квалитативно исти као целина ситуације по чијем извршењу констатујемо: *препешачио је кеј*. Глаголска ситуација је телична ако поседује нужни, природни крај (или телос). Иманентни крај теличне ситуације не мора увек бити реализован, али је увек потенцијално присутан. Ова чињеница има веома важне последице у погледу интервала ситуације који долази у фокус у датој теличној предикацији²⁶.

2а) Достигнућа и (им)перфективна перспектива

Глаголске ситуације достигнућа могуће је представити и перфективним (89–90) и имперфективним глаголима (91–94).

(89) Пошто их *је прелистао*, не без радозналости извесне метафизичке зебње [...] Х. сложи поново књиге у сандук, који је мирисао на нове чизме и лаванду [...]. ДК2,127

(90) – Браћо и другови, *саслушао сам* све говоре, па вас молим да и ви мене чујете. РД, 177

(91) Слова су била из забрањене хазарске азбуке у којој свако писмено убија чим се прочита. Слова *су исписивали* слепи, а ујутру су пре умивања дворкиње служиле принцезу жмурећи. МП2, 29

(92) *Саслушавали су* сведоке читаво преподне.

(93) Док *је саслушавао* првог сведока судница је била препуна.

(94) Док *је препливавао* реку неко је викнуо.

У оба случаја исти је тип ситуације достигнућа, а променом аспектуалне перспективе (тј. глаголског вида) мења се фаза ситуације која је стављена у комуникацијски фокус, која је учињена „видљивом“. Са перфективом у фокус

---

²⁶ Ово не важи само за српски језик већ и за француски што ћемо показати у наредном потпоглављу 2.2.

долази читава ситуација као целина, укључујући све тачке које припадају интервалу ситуације, дакле у фокусу су и почетна и завршна тачка (схема 4).

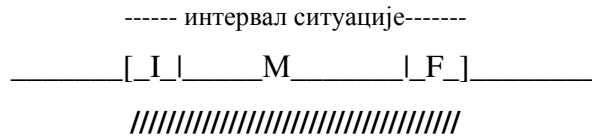

Схема 4. Цео интервал ситуације у фокусу

Поред овакве, са достигнућима у перфективу могућа је још једна интерпретација. Будући да теличност имплицира транзицију из једног у друго стање, могућ је и значењски ефекат резултативности (95–97).

(95) Ено му Стамбол, па нек тамо објашњава све што *је прочитао и написао* и што је свету о том казивао. ИА1, 66

(96) Већ трећег дана *била је испричана* цела историја, до тужног и свечаног краја [...]. ИА1, 94

(97) Ако не оде сутра до подне пријавићу га капетану Продановићу да *је са Ђаволом опљачкао самоуслугу* код пијаце. ДК1, 32

Не само да се констатује да се радња одиграла у прошлости, пре момента говора, већ се истиче и резултативно стање проистекло из те радње. Информативни фокус је усмерен на резултативну фазу (схема 5).

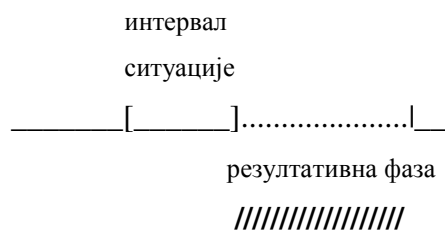

Схема 5. У фокусу је резултативна фаза

Која од двеју могућности долази до изражаја – да ли је у фокусу је цела ситуације одн. и цела ситуација и резултативна фаза – показује контекст, а тај избор диктиран је одлуком говорног лица.

Глаголске ситуације достигнућа могуће је изразити и имперфективним глаголима. Имперфективни вид омогућава две интерпретације. Прва је интерпретација ситуације у току (98–102).

(98) Док је саслушавао првог сведока судница је била препуна.

(99) Док је препливавао реку зачуо се пуцањ.

(100) Док су Словени 860. опседали Цариград, Константин је на малоазијском Олимпу правио у тишини монашке ћелије замку за њих – градио прва писмена словенске азбуке. МП2, 64

(101) Милан није устајао, али је одгуравао хартијнице да би пријатељи, који су ушли тог тренутка, могли да седну. РП, 83

(102) Напоредо са вапајима, Прибил је у подруме своје куле већ увелико преносио садржај снова три мајстора. ГП2, 40

Када се имперфективним обликом показује да је радња у току, фокус је на медијалној фази (схема 6).

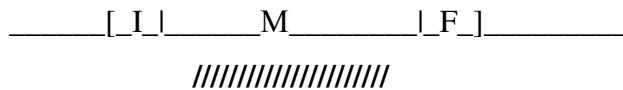

Схема 6. Медијална фаза у фокусу

Са предикатом достигнућа у имперфективу не тврди се да се остварила цела ситуација, већ се показује да се остварио део ситуације који претходи кулминационој тачки (медијална фаза). Стога нема контрадикције ако се контекстом, у наставку реченице, пориче остварење кулминационе тачке (103–104).

(103) Опседали су град када их је затекла вест о смрти султана. Морали су да се повуку.

(104) Препливавао је реку када се зачуо пуцањ. Уплашио се за своје најмилије и пожурио назад на обалу.

Друга могућност са ситуацијма достигнућа енкодираним имперфективним глаголима јесте итеративна интерпретација (105–106). Тада је у фокусу серија истоветних ситуација (схема 7).

(113) *Упао је у нашу кућу једном око подне, бјежећи пед прољетњим пљуском, и чим је прекорачио праг, у прозоре и по крову запрашта као да бије град.* БЋ, 50

Са остварењима у перфективној перспективи (109–113), у фокусу је читава ситуација као целина (схема 8).

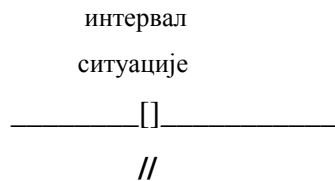

Схема 8. Фокус захвата читаву пунктуелну ситуацију

Код теличних ситуација у перфективној перспективи (тако да је у фокусу целина ситуације укључујући и телос) могућ је и резултативни значењски ефекат (114–115).

(114) Видим да *си се* лепо *провела*. Сва сијаш.

(115) Где је Мирко? – *Изашао је*.

Резултативну интерпретацију омогућава теличност глаголске ситуације, али и спој теличности са перфективном перспективом под којом се кулминациона тачка приказује као остварена. Кулминациона тачка означава транзициони моменат, прелаз у ново стање. Фокус у овом случају усмерен на резултативну фазу (схема 9).

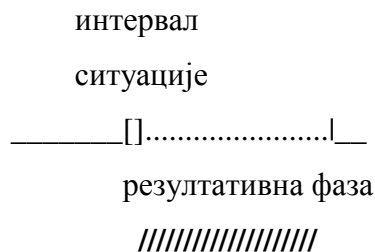

Схема 9. У фокусу је резултативна фаза

Пунктуелне ситуације остварења могуће је комбиновати и са имперфективном перспективом. Та појава се у литератури бележи као *имперфективни парадокс* (Даути 1979, Мон и Стидман 1988, Деклерк 1991). Имперфективна перспектива, подсетимо, активира интерпретацију процеса у току те је у фокусу медијална фаза. Медијалне фазе, пак, код пунктуелних ситуација нема, њихов интервал се састоји само од почетне и завршне тачке. Овакав парадоксални спој ситуационог и глаголског аспекта решава се на нивоу друге, додатне интерпретације предиката.

Остварења енкодирана имперфективним глаголима пружају могућност за више интерпретација, слично као и код достигнућа. У првом случају фокус је на припремној фази ситуације (116–117).

(116) Док су *освајали врх К2* задесила их је снежна мећава. Морали су да се врате у подножје.

(117) *Излазио сам* из стана када су на ТВ објавили да је ухапшен. Вратио сам се да чујем шта се десило.

Са имперфективном перспективом у фокус не долази ни ситуација као целина ни резултативна фаза. Видели смо да се код теличних ситуација достигнућа у комбинацији са имперфективном перспективом у фокус доводи фаза која претходи телосу. Код остварења, будући да је ситуација пунктуелна, телос не можемо разграничити од целине ситуације. Фаза која претходи телосу, претходи и читавој ситуацији, а то је припремна фаза (схема 10).

—|.....|—————

Припремна фаза

//////////

Схема 10. Припремна фаза у фокусу

Интерпретацију итеративности имамо код ситуација остварења у комбинацији са имперфективном перспективом (118–121). Пресудну улогу у

оваквој интерпретацији игра контекст, и то најчешће присуство одредби које маркирају понављање радње.

(118) *Увек је прекорачивао* час када је све већ речено и када давно сви око њега већ скидају маске и почињу узимати изглед као кад су сами са собом. МП2, 52

(119) Човек који је спавао крај једног огња, покривен шињелом преко главе, *дизао се и ишао* до другог огња. *Седао* тамо између двојице, пушио. РП, 123

(120) *Легала сам* касно сваку ноћ.

(121) *Бацао је* лопту на сваких пет минута.

Следи схематски приказ предиката остварења у имперфективној перспективи са значењем вишекратности (схема 11).

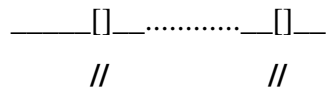

Схема 11. У фокусу је серија догађаја

У закључку ове секције истакнимо да у српском језику перфективна и имперфективна перспектива, као два лица глаголског вида, нису компатибилни са свим типовима ситуација. У комбинацији са имперфективном перспективом јављају се нетеличне ситуације стања и активности, као и теличне ситуације достигнућа и остварења, а у комбинацији са перфективном перспективом теличне ситуације достигнућа и остварења и у мањој мери нетелична ситуација активности. Имперфективна перспектива је нешто доминантнија у српском језику (табела 3) која уз то отвара могућности и за већи број интерпретација. Овај закључак је од суштинске важности за објашњење избора преводних еквивалената српског перфекта. Наиме, статистичка обрада корпуса показује да је најчешћи преводни еквивалент српског перфекта француски имперфекат (глаголски облик који енкодира имперфективну перспективу) (в. поглавље 4).

	Перфективни глаголи	Имперфективни глаголи
Стања	–	+
Активности	+ (са префиксом <i>po-</i>)	+
Достигнућа	+	+
Остварења	+	+

Табела 3. Комбинације ситуационог и глаголског аспекта

2.2. АСПЕКТУАЛНИ СИСТЕМ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

Белић је с правом рекао да глаголски вид српског језика није резервисан само за словенске језике, иако је у њима најпре уочен и иако се о словенском виду најпре писало, већ се тај концепт може наћи и у другим језицима света²⁷. Различите типолошке студије показале су да сви језици имају аспектуални систем и најразличитија средства његовог израза, док категорија глаголских времена није обавезно присутна у језицима света (Комри 1976, 2004, Дал 1985, Смит 1991, Биник 1991).

Литература о аспекту у француском језику је обимна и обухвата како традиционалне граматике, тако и студије које се залажу за модеран приступ овом језичком концепту (Гери 1957, Имбс 1960, Клум 1961, Бенвенист 1966, Мартен 1971, Белон и Фабр 1978, Гревис 1980, Вет 1980, 1994, Камп и Рорер 1983, Дал 1985, Петровић 1989, 2002, Молендејк 1990, Смит 1991, Гијом 1993, Ветерс 1996, Де Сварт 1998, Мешлер и др. 1998, Леман-Буис 2002, Боријо и др. 2004, Рижел и др. 2004, Станојевић и Ашић 2006, између осталих). Феномен аспекта у француском језику, као што је то био случај са српским језиком (§ 2.1), представићемо у светлости двокомпонентне аспектуалне теорије (Смит 1991).

²⁷ „У ствари, словенски вид не претставља ништа чега не би могло бити и у другим језицима јер се и у другим језицима, макар и описно, може исказати оно што се исказује облицима словенског глаголског вида. То значи да се и са те тачке гледишта сваког језика може разумети словенски глаголски вид“ (Белић 1998: 260).

Аспектуално значење реченице је скуп аспектуалних информација које пружају две компоненте: глаголски вид или аспектуална перспектива и тип ситуације. Глаголски вид се односи на традиционалну видску опозицију перфективно/имперфективно. Указује на то под којом се перспективом нека ситуација посматра, перфективном или имперфективном. Избор перспективе зависи искључиво од говорног лица и субјективног је карактера. Ситуациони аспект почива на разлици између типова глаголских ситуација који се дефинишу на основу присуства (или одсуства) три особине: ±стативност, ±теличност и ±трајање. Изражава се глаголом или констелацијом лексичких морфема, глагола и његових допуна. Ситуациони аспект одражава ванјезичко стање ствари, представља ситуацију која постоји и независно од језика и говорног лица, и објективног је карактера.

2.2.1. Глаголски вид : опозиција перфективно/имперфективно

О разлици између перфективне и имперфективне перспективе у француском можемо рећи исто оно што бисмо рекли о тој опозицији у било ком другом језику који је поседује. Оно што разликује глаголски вид у француском од глаголског вида у српском јесу језичка средства као носиоци концепата перфективне и имперфективне перспективе. У српском су то перфективни и имперфективни глаголи. У француском је пак глаголска флексија носилац опозиције перфективно/имперфективно. Тако је, за разлику од аспектуалне перспективе у српском, ова категорија у француском граматикализована, те је с правом названа и *граматички аспект*. Избор између две аспектуалне перспективе у француском језику није увек на располагању говорнику. Наиме, тај избор постоји у домену прошлих времена, док код неких других глаголских времена, као нпр. футур, таква дистинкција не постоји. Као што ћемо детаљније показати у § 2.2.3, ни перфективни ни имперфективни вид нису формално доминантни у систему француских глаголских времена будући да се јављају са (скоро) свим типовима ситуација.

Семантичка разлика између перфективног и имперфективног огледа се у томе који део ситуације доводи у информацијски фокус. Перфективним аспектом се приказује целина интервала ситуације укључујући крајње тачке, тј. иницијални и

финални моменат ситуације (1). С друге стране, имперфективним аспектом се приказује медијална фаза ситуације искључујући њене граничне моменте (2).

(1) *Ils se sont promenés.*

(2) *Ils se promenaient*

Схематски приказ фокуса на одређени део ситуације са перфективном и имперфективном перспективом дајемо у (12–13).

- интервал ситуације-

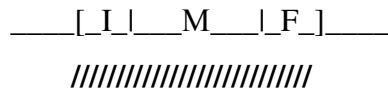

Схема 12. Ситуација као целина
је у фокусу

- интервал ситуације-

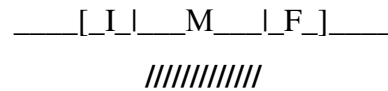

Схема 13. Медијална фаза у фокусу

У обе реченице (1–2) имамо исти тип глаголске ситуације, активност *se promener* (*шетати се*). У оба случаја у питању је ситуација која се одвијала пре момента говора. У (1) предикат је у перфективном глаголском облику перфекту, а у (2) у имперфекту. Обе реченице садрже исту темпоралну информацију, представљају исту глаголску ситуацију, али разликују се у погледу глаголског вида одн. аспектуалне перспективе. У првом случају ситуација шетања посматра се као цела извршена, као целина, без истицања појединих њених унутрашњих фаза. Ово је нетелична и ограничена ситуација у перфективној перспективи. У другом случају фокус је на медијалној фази, не истичу се ни лева ни десна временска граница ситуације. Ситуација у (2) је нетелична (као и у 1), али неограничена и изражена је имперфективним обликом.

Отворене, неограничене ситуације, изражене имперфектом, компатибилне су са изразима који показују да се радња наставља или да је недовршена (3–5). Затворене, ограничене ситуације изражене неким перфективним обликом (као нпр. РС) не дозвољавају такав контекстуални наставак (6–8).

- (3) Elle *écrivait* (IMP) son roman en 2011. Elle l'a fini en décembre.
- (4) Elle *écrivait* (IMP) son roman en 2011. Je crois qu'elle est en train d'écrire la dernière page.
- (5) Elle *écrivait* (IMP) son roman en 2011. Elle ne l'a jamais fini car elle est partie vivre au Brésil.
- (6) Elle *a écrit* (PC) son roman en 2011. Elle l'a fini en décembre.
- (7) Elle *a écrit* (PC) son roman en 2011. *Je crois qu'elle est en train d'écrire la dernière page.
- (8) Elle *a écrit* (PC) son roman en 2011. *Elle ne l'a jamais fini car elle est partie vivre au Brésil.

У француском језику глаголски вид и глаголско време енкодирани су истим језичким изразом, личним глаголским обликом, те се налазе у некој врсти морфолошке фузије. Формална повезаност аспектуалне перспективе (вида) и глаголских времена утиче на блиску везу између аспекта и темпоралне локације, и на формалном и на концептуалном плану (Смит 1991: 253). Избор или промена глаголског аспекта директно утиче на (не)секвенцијалну интерпретацију. Две ситуације у перфективном облику повезује темпорална релација постериорности (9), док се имперфектом указује на преклапање интервала двеју ситуација (10).

(9) Quand je suis arrivée chez Marie elle *a lu* un conte de fée aux enfants. (Када сам стигла код Мари, она је прочитала деци бајку.)

(10) Quand je suis arrivée chez Marie elle *lisait* un conte de fée aux enfants. (Када сам стигла код Мари, читала је деци бајку.)

Ова два каноничка примера са темпоралном реченицом представљају класични дијагностички тест за утврђивање (им)перфективности у француском. Реченицу (9) нормално интерпретирамо као исказ о двама догађајима која су се одиграли један за другим, Мари је прочитала бајку пошто сам ја дошла – интерпретација је чисто темпорална. У случају да је читање било условљено мојим доласком интерпретација није само темпорална већ и узрочно-последична. Исказ у (10) приказује две ситуације које се временски преклапају. Интервал прве ситуације укључен је у интервал друге тако да имамо темпоралну интерпретацију инклузије. Друга радња у имперфекту elle *lisait* у (10) интерпретира се као ситуација у току, тј. на снази је прогресивна интерпретација.

Романски и словенски имперфективни вид се често пореде са енглеским прогресивом, али прогресив као посебна, морфолошки кодирана врста аспекта не постоји у француском и српском. Постоји само прогресивна интерпретација имперфективних форми. Поред тога, у француском прогресивну интерпретацију има аспектуална перифрастична конструкција *être en train de INF*. Израз *être en train de* носилац је аспектуалног, а инфинитив лексичког значења читаве глаголске перифразе (11).

(11) Quand je suis arrivée chez Marie elle *était en train de lire* un conte de fée aux enfants.

Распон значења перфективних и имперфективних форми у француском и српском језику великим делом се поклапају. Као и у српском, у француском се имперфективном перспективом представља ситуација у току и виšekратна ситуација. С друге стране, за разлику од српског, имперфективним обликом не може да се изрази констатација чињенице. Перфективни облици у оба језика представљају израз свршености и резултативности. Оно што још нисмо показали су разлике које се уочавају у интеракцији глаголског вида и типа ситуације. Ова интеракција носи одређена ограничења у српском језику док је у француском без ограничења. Међутим, као што ћемо видети у наредној секцији, одређене комбинације двеју аспектуалних компоненти у француском, нарочито комбинације теличних предиката и имперфекта, и нетеличних предиката и аориста, генеришу специфичне значењске ефекате.

2.2.2. Типови ситуација у француском језику

Тип ситуације у француском изражен је глаголом или констелацијом глагола и његових аргумената. Ситуациони аспект у језицима попут француског стога се зове још и *лексички аспект*. Морфологија је у овом домену врло једноставна.

У француском постоје четири ситуациона типа који се разликују на основу предзнака следећих особина: стативност, теличност и трајање (табела 4).

	стативност	трајање	теличност
Стања	+	+	–
Активности	–	+	–
Достигнућа	–	+	+
Остварења	–	–	+

Табела 4. Типови ситуација и њихове карактеристике

Да ли је предзнак ових особина + или – утврђује се на основу Вендлерових синтаксичких тестова (Вендлер 1957) које ћемо ми овде донекле изменити и прилагодити француском језику.

Тест1 – Првим тестом утврђујемо (не)стативност ситуације на основу могућности комбиновања са адвербима *vite, délibérément* које допуштају само динамичне ситуације активности, достигнућа и остварења (13–15). Затим, стања не могу доћи као одговор на питање *A quelle heure quelqu'un a-t-il fait quelque chose ?* (Јовановић 2012а) (12–15).

(12) *J'ai eu peur délibérément des séismes. * J'ai eu peur des séismes à 10 heures 35.

(13) Il a délibérément traversé le pont. Il a traversé le pont à 10h 35.

(14) Nous sommes vite rentrés dans le train. Nous sommes rentrés dans le train à 4h.

(15) Elle a parlé très vite. Elle a parlé à 10h.

Тест 2 – Други тест служи утврђивању (не)теличности ситуације. Теличне ситуације се комбинују са одредбом *en x temps* који имплицира да је кулминациона тачка остварена. Нетеличне иду само уз одредбу *pendant x temps* која само спецификује трајање нетеличне ситуације (16–19). Присуство одредбе *pendant x temps* уз нетеличне ситуације указује на њену временску ограниченост и спецификује њено трајање.

(16) Elle a été éperdue de joie pendant une semaine. * Elle a été éperdue de joie en une semaine.

(17) J'ai couru pendant une demi-heure. * J'ai couru en une demi-heure.

(18) *Nous sommes sortis en deux minutes.* * *Nous sommes sorties pendant deux minutes.*

(19) *J'ai planté un arbre en une heure.* * *J'ai planté un arbre pendant une heure.*

Овим тестом се пре свега утврђује (не)теличност нестативних ситуација, будући да су стативне ситуације (стања) нетеличне. Уколико се комбинује са *pendant x temps* ситуациони тип је или стање (16) или активност (17), а уколико се комбинује са допуном *en x temps* ситуација је или остварење (18) или достигнуће (19). Чињеница да постоје и другачије могућности комбиновања показује колико је питање ситуационог аспекта сложено. Важно је истаћи да смо управо изложили немаркиране комбинације типова ситуација и одредби за трајање радње. Немаркиране су утолико што не захтевају никакав додатни напор нити евентуалну поновну интерпретацију од стране примаоца поруке. Неки аутори тврде су могуће и друге комбинације које на први поглед изгледају контрадикторно, али се на другом нивоу интерпретације, на нивоу реинтерпретације, та контрадикторност решава, наравно, уколико то дозвољава контекст.²⁸ И у остатку истраживања предност ћемо дати немаркираним комбинацијама ситуационог аспекта и

---

²⁸ На пример комбинације остварења са оба типа временских одредби за трајање које неки аутори сматрају прихватљивим (Монс и Сидман 1988):

(а) *Jean a taillé la haie en trois heures.*

(б) *Jean a taillé la haie pendant trois heures.* (Вет 1994)

На основу (а) и (б) требало би да тврдимо да је поменута глаголска ситуација истовремено и телична и нетелична. Међутим, ми пре мислимо да када је реч о оваквој ситуацији која подразумева и одређено трајање и телос (после које се може констатовати извршеност целе радње, тј. да је ограда поткресана), овакви примери са оба временске одредбе показују исти ситуациони тип, исту особину, +теличност. Јер, као што смо више пута истакли, теличност подразумева потенцијално присутну кулминациону тачку, а сам контекст показује да ли је она реализована (а) или није (б). Дакле, одредба *en trois heures* нужно указује да је ситуација сва извршена и да је кулминациона тачка достигнута. Одредба *pendant trois heures* би указивала на то да кулминационе тачке нема (у случају нетеличних ситуација) или да, иако је кулминациона тачка потенцијално присутна, она није реализована. Питање је да ли одредба *pendant trois heures* има исто дејство као имперфективни вид којим се у комбинацији са теличном радњом указује да потенцијално присутна кулминациона тачка није реализована. Све ово нас води ка закључку да је прихватљивост реченице под (б) спорна. Уосталом и Вет (1994) сматра да остварења у контексту као у (б) не представљају „срећно“ решење, те овакве комбинације ситуационог типа и темпоралне одредбе сматра неприхватљивим.

временских одредби, као и немаркираним комбинацијама ситуационог аспекта и глаголског вида. Само по потреби указиваћемо на случајеве који захтевају реинтерпретацију.

Тест 3 – Остаје да утврдимо разлике између појединих теличних и нетеличних ситуација. Трећи тест односи се на могућност комбиновања са аспектуалном перифразом за прогресивност *être en train de INF*. С обзиром на то да је ова конструкција компатибилна са ситуацијама које одлукују динамичност (одн. нестативност) и трајање, инфинитивну допуну у овој конструкцији могу представљати само ситуациони типови активности (20) и достигнућа (21). Остварења (22), будући да су пунктуелне ситуације, не могу се комбиновати са конструкцијом за прогресивност. Стања као стативне, нединамичне ситуације које не указују ни на какав развој не чине део ове перифразе (23).

(20) Ils étaient en train de *parler*. (активност)

(21) J'étais en train de *traverser le pont*. (достигнуће)

(22) *J'étais en train de *perdre mes clés*. (остварење)

(23) *Elle était en train d'*être frileuse*. (стање)

Тест 4 – Четврти тест примењен на нестативне ситуације показује предзнак особине ± трајање. Овим тестом се испитује могућност комбиновања глаголске ситуације са конструкцијом *passer x temps à INF* (24–27). Стативне ситуације (стања) увек имају особину +трајање, али услед особине стативности која се коси са семантизмом поменуте конструкције стања не подлежу овом тесту.

(24) Nous avons passé quelques minutes à *marcher*. (→ +трајање)

(25) Elles ont passé deux heures à *faire le gâteau*. (→ +трајање)

(26) *Tu as passé dix minutes à *sortir de la voiture*. (→ –трајање)

(27) *Le verre a passé une heure à *être plein*.

Као што примери (24–27) показују, у оваквој конструкцији се као инфинитивна допуна могу наћи само активности (24) и достигнућа (25). Они имају особину +трајање. Остварења (26) карактерише особина –трајање и то су тзв. пунктуелне ситуације. Будући да не указује ни на какав развој ситуације, већ само

на особину која се приписује субјекту, стативни тип не може бити део оваквог обрта (27) (Јовановић 2012а).

2.2.3. Утицај допуне глагола на тип глаголске ситуације

На основу изложених синтаксичких тестова у француском језику издвајамо четири типа ситуација : стања, активности, достигнућа и остварења. За разлику од српског језика у ком деривационе морфеме утичу на промену особине (не)теличности и самим тим на промену ситуационог аспекта, у француском су пресуднији лексичко-синтаксички ниво тј. утицај синтаксичког окружења глагола. Узет изоловано и у констелацији са својим синтаксичким окружењем, са својим допунама, један исти глагол може припадати различитим ситуационим типовима.

Веркејл (1972) је на примеру холандског и енглеског показао да се аспектуално значење односи на читаву реченицу, а не само на поједине глаголе или чак глаголске синтагме. Тип ситуације се реализује кроз констелацију лексичких морфема коју чине глагол и његове допуне укључујући и субјект. Доказ су реченице са различитим типовима ситуација које се разликују само у глаголској допуни (28–29).

(28) *Eric a marché dans le jardin.* (Ерик је шетао по башти)

(29) *Eric a marché jusqu'au jardin.* (Ерик је одшетао до баште)

Локативна допуна у (28) не мења нетеличност глагола *marcher* (*ходати, шетати*) употребљеног без икакве допуне. Сам глагол овде представља нетеличну ситуацију активности. Дирекционална допуна у (29) мора бити узета у обзир јер на плану ситуационог аспекта чини целину заједно са глаголом. Та целина, а не сам глагол, интерпретира се као одређени тип ситуације. Допуна *jusqu'au jardin* указује на просторни циљ ком тежи ситуација, и тај просторни циљ је истовремено и телос или кулминациона тачка ситуације. *Marcher jusqu'au jardin* је телична ситуација.

Између категорија (не)теличности у домену ситуационог типа, с једне стране, и категорије (не)бројивости у домену номиналних синтагми, с друге стране, може се уочити паралелизам. Наиме, теличност глаголске ситуације и бројивост

номиналне синтагме одликује заједничка особина инхерентне ограничености њихових денотата, а код нетеличних ситуација и небројивих именица важи супротно (Станојевић 2009а: 121). Природа номиналне синтагме у функцији директне допуне глаголу, на пример објекта (30–31), има значајан утицај на интерпретацију ситуационог типа (Филип 1999, Ротстајн 2004).

(30) Il a construit *deux maisons en 10 mois*. (Направио је две куће за 10 месеци.)

(31) Il a construit *des maisons pendant 10 ans*. (Правио је куће десет година.)

Ограниченост тј. бројивост номиналне синтагме *deux maisons* у функцији објекта (30) поставља инхерентну, нужну десну границу глаголске ситуације што се јасно види и у преводу на српски. Ситуација *construire deux maisons* је телична (тип ситуације достигнуће), поседује инхерентни крај, кулминациону тачку која се достиже тек када су обе куће саграђене. Ако је неко направио две куће за десет месеци, по истеку шестог месеца градње није се могло констатовати: *il a construit deux maisons (deux maisons sont construites)* јер телос ситуације није реализован. Објекатску номиналну синтагму са неодређеним чланом у плуралу *des maisons* у (31) карактерише особина небројивости, што значи да је денотат ове синтагме неограничен. Небројивост у објекатској допуни одређује одсуство природног краја ситуације те се ради о нетеличној ситуацији. На то указује и одредба за трајање *pendant x temps*. Ако је неко правио куће током десет година свог живота, онда се и по истеку нпр. шесте године тог периода може констатовати: *il a construit des maisons (des maisons sont construites)*.

Да приликом интерпретације ситуационог аспекта треба узети у обзир читаву реченицу показују и следећи примери (32–34).

(32) Toto a poussé *le camion-jouet pendant une demi-heure*. (активност) (Тото је гурао камион пола сата)

(33) Toto a poussé *des camions-jouets pendant toute son enfance*. (активност) (Тото је гурао камионе током целог детињства)

(34) Toto a poussé *le camion-jouet jusqu'à la clôture en dix secondes*. (достигнуће) (Тото је одгурао камион до ограда за десет секунди)

Инхерентни крај ситуације у (34) одређен је и експлициран спацијалном границом денотата препозиционалне синтагме *jusqu'à la clôture (до ограде)*. Без такве одредбе спој истог глагола и истог објекта представљао би нетеличну ситуацију активности (32). Небројивост номиналне синтагме у објекатској допуни *des camions-jouets* у (33) такође указује на нетеличну глаголску ситуацију.

Приликом одређивања ситуационог типа специфичан случај представљају двовалентни глаголи. Индикатор њихове (не)прелазности је контекстуално окружење. Употребљен нетранзитивно, глагол *tourner* је носилац нетеличног ситуације активности (35). Исти глагол употребљен са бројивом номиналном синтагмом у објекту (*elle tourna son visage*) представља телични тип ситуације остварења (36).

(35) Retournerait-elle seulement aux Champs-Élysées? Le lendemain elle n'y était pas ; mais je l'y vis les jours suivants; je *tourna*is tout le temps autour de l'endroit où elle jouait avec ses amies.
MP3

(36) Puis elle s'éveilla et *tourna* à demi *son visage* que je pus voir alors. MP3

Закључујемо да, када је реч о ситуационом аспекту у француском, не можемо говорити о лексичком аспекту само глагола, већ о ситуационом типу који се интерпретира на основу читаве констелације коју чине глагол и његове допуне. Стога би се могло рећи да је ситуациони аспект одн. тип глаголске ситуације у француском пре лексичко-синтаксичка, а не само лексичка категорија.

2.2.4. Могућности комбиновања глаголског вида, типа ситуације и одредби за трајање

На више места досад смо рекли да се са имперфективном перспективом у фокус доводи медијална фаза ситуације без истицања њене почетне и завршне временске границе, а да се перфективном перспективом у фокус ставља читав интервал ситуације, као целина, заједно са почетним и завршним моментом. Но, као што смо то видели на примеру српског језика у претходном потпоглављу (§ 2.1.8), у комбинацијама ова два глаголска вида са различитим типовима ситуација

део интервала ситуације. У том случају једна од следеће две могућности је на снази: или се истиче припремна фаза ситуације која непосредно претходи интервалу ситуације, или се истиче резултативна фаза која непосредно следи интервал ситуације.

У француском је опозиција перфективно/имперфективно изражена глаголском флексијом. Глаголски облици су истовремено носиоци глаголског аспекта и категорије глаголског времена. Перфективним глаголским облицима (нпр. перфектом, аористом, антериорним перфектом и плусквамперфектом) изражава се перфективна, а имперфективним (имперфектом и презентом) имперфективна аспектуална перспектива.

За сваки ситуациони тип испитаћемо да ли се може комбиновати са обе перспективе, да ли су неке комбинације прихватљивије од других, које су комбинације захтевају мање или више напора у интерпретацији, а затим и који значењски ефекти проистичу из таквих комбинација. Као и досада, узимаћемо у обзир примере са прошлим глаголским временима (који су претежни еквиваленти српском перфекту). Уосталом, прошла епоха представља најбогатије поље за сагледавање најрелевантнијих одлика глаголског аспекта. Пред нама су следећи парови:

1. Нетеличне ситуације и глаголски вид:

1а) Стања и (им)перфективна перспектива

1б) Активности и (им)перфективна перспектива

2. Теличне ситуације и глаголски вид:

2а) Достигнућа и (им)перфективна перспектива

2б) Остварења и (им)перфективна перспектива.

Кренимо редом.

1. Нетеличне ситуације и глаголски вид

Нетеличне ситуације, стања и активности, карактерише одсуство кулминационе тачке која означава природни, нужни крај ситуације. Међусобно се разликују у погледу стативности – само стања су стативна. Могло би се претпоставити да се у највећем броју случајева услед особине нетеличности овакве

ситуације комбинују са имперфективним временима јер она енкодирају отворену перспективу.

1а) Стања и (им)перфективна перспектива

Стања као тип ситуације одликују следеће особине: +стативност, - теличност, +трајање. Овај тип ситуације се посебно издваја од других по обележју стативности. Стативност означава одсуство развоја или процеса у глаголској ситуацији. Ситуација се своди на трајање одређене особине у времену јер обележје стативности значи да ситуација нема сегменте какви постоје у динамичном процесу и који доводе до промене у ситуацији (Јовановић 2012а). Представљају их прелазни и непрелазни глаголи и копулативне конструкције са адјективним, номиналним и препозиционалним синтагмама: *croire en Dieu/au diable, dominer, savoir, avoir faim/soif/sommeil, posséder une villa, être blond/intéressant couché à moi/à la maison, faire jour/nuit/obscur/beau mauvais*.

Предикати стања јављају се и са перфективним и са имперфективним глаголским облицима. Значењски ефекти свакако нису исти. Предикати стања у имперфекту³⁰ представљају немаркирану аспектуалну комбинацију аспектуалне перспективе и ситуационог типа (37–39). Ситуација која не поседује инхерентни крај у имперфекту је приказана као неограничена.

(37) Judas aussi *aimait* le plus le Christ, déclare Leonid Andreïev dans sa nouvelle intitulée: *Judas Iscariote...* BŠ

(38) Le jardinier aurait voulu savoir s'il y *en avait* encore beaucoup à passer, et il *avait soif*, car le soleil tapait. MP3

(39) Il *avait l'esprit excitable et réfléchi* en même temps, il s'emballait, puis raisonnait, approuvait ou blâmait ses élans ; mais chez lui la nature première *demeurait* en dernier lieu la plus forte, et l'homme sensitif *dominait* toujours l'homme intelligent. GM1

Имперфектом се овде представљају нетеличне неограничене ситуације. Фокусом је обухваћена медијална фаза ситуације, а њен иницијални и финални моменат се не узимају у обзир (схема 15).

---

³⁰ Имперфект (l'imparfait) је уз презент (le présent) у француском језику експонент аспектуалне категорије имперфективности.

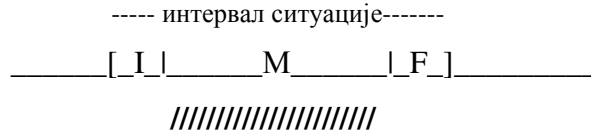

Схема 15. Медијална фаза у фокусу

Ситуацијом стања у имперфекту најчешће се представља карактеризација субјекта, те овакве предикате најчешће налазимо ван наративног тока, у описима бића, предмета, предела. Будући да овај тип ситуације одликује стативност, код стања нема никаквог развоја, промена, динамике, једино време тече. Стога се схема 15 за имперфективну перспективу у случају стања мора узети условно. Стања имају перманентни карактер те је тешко рећи да се она могу наставити када се једном прекину (Вет 1994). Са предикатима стања правог имперфективног значења нема што се лако уочава у тесту са темпоралном реченицом која садржи везник *quand* (када) (40).

(40) *Quand je l'ai rencontré il avait l'esprit excitable/ aimait Christ / connaissais l'anglais.

Иако се предикати стања најчешће јваљају у имперфекту, то не значи да се глагол који енкодира овај тип ситуације не може наћи у неком од перфективних облика. Бројни су и разноврсни примери из нашег корпуса који ово илуструју. Уочили смо две могуће интерпретације такве комбинације аспектуалних информација. Прва је да се ради о ограниченој ситуацији стања (41–43) чије су временске границе истакнуте перфективним обликом. Ограниченост интервала ситуације може бити ескплицирана и одредбом типа *pendant x temps* (41).

(41) *J'ai été professeur de latin pendant près de quarante années* AN, 18

(42) Je ne sais plus ce que j'ai dit. Je me souviens seulement que ce fut long, long et pénible. AN, 32

(43) Destinée à un usage plus spécial et plus vulgaire, cette pièce, d'où l'on voyait pendant le jour jusqu'au donjon de Roussainville-le-Pin, *servit longtemps de refuge* pour moi, sans doute parce qu'elle était la seule qu'il me fit permis de fermer à clef, à toutes celles de mes occupations qui réclamaient une inviolable solitude : la lecture, la rêverie, les larmes et la volupté. MP3

Схема 16 илуструје како се перфективном перспективом на информационом плану фокусира читав интервал ситуације као целина.

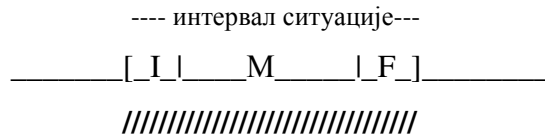

Схема 16. Цео интервал ситуације у фокусу

Друга могућност је када се контрадикторна комбинација перфективног глаголског вида и нетеличног ситуационог типа решава у поновној интерпретацији (44–46). Ради се о маркираној комбинацији глаголског и ситуационог аспекта која захтева додатни напор од стране примаоца поруке у процесу реинтерпретације.

(44) Mais comment pouvait-on vivre dans ce trou perdu sans le goût de la lecture ? J'en fus effrayé. AN, 21

(45) Mais, à sa grande surprise, elle refusa : tout en essuyant, de ses longs doigts tendres, la sueur qui perlait au front de Grégoire, elle le supplia de ne rien entreprendre avant la nuit. Il eut envie de la gifler et lui rappela sa promesse. BŠ

(46) Il fit soudain plus clair. DK3

У оваквим случајевима перфективном перспективом се фокусира се иницијална фаза нетеличне ситуације, почетак неког стања, улазак у неко стање (схема 17). Добија се значењски ефекат инхоативности, што је веома важно имати на уму приликом превођења са француског на српски, па и обрнуто.

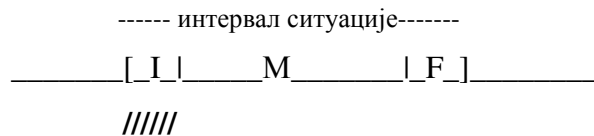

Схема 17. У фокусу је иницијална фаза стања

Будући да се улазак у неко стање не третира као стање већ као догађај, као нестативна и телична ситуација, намеће се једно питање. Да ли је у оваквој комбинацији глаголског и ситуационог аспекта глаголски аспект (перфективни

вид) довео до промене ситуационог типа? Перфективни вид је променио нетелични тип стања у телични тип остварења. Оваква појава је забележена у литератури под називом *коерција* и описана на примерима из француског, енглеског и холандског (Де Сварт 1998, 2000). У процесу коерције на невидљив начин се остварује аспектуална транзиција из једног у други тип ситуације да би се премостио контрадикторни спој глаголске перспективе и ситуационог типа. Таква промена је скривена будући да није експлицитно граматички енкодирана. Коерција, каже Х. Де Сварт, води ка посебним значењским ефектима као што су вишекратност, хабитуалност или инхоативност. Овакву невидљиву аспектуалну промену нисмо уочили у српском језику. Сматрамо да у српском у сусретима глаголског и ситуационог аспекта коерције нема, јер се поменути аспектуални конфликти разрешавају нескривено, захваљујући богатој глаголској деривационој морфологији (пре свега захваљујући богатству префиксалне деривације).

Да у процесу коерције долази до промене ситуационог типа сведоче и примери попут (47).

(47) En un quart de seconde, je compris. AN, 108

Одредба *en x temps* служи као индикатор теличности ситуације. Тако је *compris* (глагол *comprendre*) указује не на стање, као на пример у реченици: *Je comprenais tous ce que les adultes disaient*, већ на сам улазак у стање, на транзициони догађај (између стања *ne pas comprendre* и стања *comprendre*). Предикат *je compris* се може парафразирати са *je commençai j'ai commencé à comprendre*. Разлика између ситуације стања у имперфективном и перфективном облику после коерције види се и у преводу на српски (48–49).

(48) *Je comprenais tous ce que les adultes disaient.* Схватио сам све што одрасли говоре.

(49) En un quart de seconde, je compris. Схватио сам у делићу секунде.

1б) Активности и (им)перфективна перспектива

Активности су нетелични трајни догађаји представљени прелазним и непрелазним глаголима и њиховим допунама Будући нетеличне, активности

подразумевају да номинална допуна глагола поседује особину небројиво. У активности спадају: *manger, manger des pommes, boire, boire du lait, courir (dans le pré), (la roue) tourner, nager, marcher*. Примери предиката активности у имперфекту нису ретки (50–52).

- (50) C'était Mme Guibal qui, depuis une heure, *marchait* dans le magasin, d'un pas de promenade, donnant à ses yeux la joie des richesses entassées, sans acheter seulement un mètre de calicot. EZ1
- (51) – Moi, je l'ai vu, dit la petite Marie en faisant effort pour rentrer ses larmes. Il *courait* avec les enfants de Soulas du côté des tailles, et je me suis bien doutée qu'il était hors de la maison depuis longtemps, car il avait faim et *mangeait* des prunelles et des mûres de buisson. Je lui ai donné le pain de mon goûter, et il m'a dit [...]. GS
- (52) On *dansait, on chantait, et on mangeait* encore à la métairie de Belair, ce troisième jour de noce, à minuit, lors du mariage de Germain. GS

Имперфективном перспективом показује се неограничена ситуација у току, у развоју, а у фокусу пажње је медијална фаза (схема 18). Будући да су активности нетеличне, не поседују инхерентни крај, њихова комбинација са отвореном имперфективном перспективом је немаркирана.

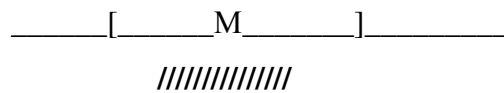

Схема 18. Медијална фаза у фокусу

Ситуације активности у имперфективној перспективи могу имати и посебан значењски ефекат итеративности. Итеративност подразумева понављану референцијалну радњу (Танасић 1997, 2005а). У овом случају предикат представља серију ограничених ситуација активности (53–55).

- (53) Le vieux prince Fabrice *parlait souvent* et avec transports des traits de bravoure surhumaine du colonel Lizzara (Jules Branciforte), qui, tout à fait semblable aux héros des vieux romans, cherchait à se distraire par de belles actions de l'amour malheureux qui le rendait insensible à tous les plaisirs. S
- (54) Toute la journée elle fut d'une gaieté folle, elle *parcourait sans cesse* la maison du haut en bas [...]. S

(55) Retournerait-elle seulement aux Champs-Élysées? Le lendemain elle n'y était pas ; mais je l'y vis les jours suivants; je *tournais tout le temps* autour de l'endroit où elle jouait avec ses amies [...]. MP3

Оно што указује на значење итеративности имперфекта јесте контекстуално окружење (на пример, одредбе *souvent, sans cesse, tout le temps*). У овом случају у фокусу је серија истоветних ограничених ситуација активности (схема 19).

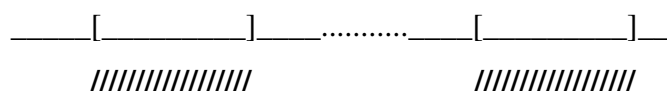

Схема 19. У фокусу је серија ситуација

Комбинације ситуације активности и перфективног вида нису ретка појава (56–58).

(56) Ils ont joué au football pendant deux heures.

(57) Je *courus* ainsi quelque temps comme un cabri blessé [...]. AD1

(58) Quand il *avait regardé longtemp*s ce Botticelli, il pensait à son Botticelli à lui qu'il trouvait plus beau encore et, approchant de lui la photographie de Zéphora, il croyait serrer Odette contre son cœur. MP3

У оваквој немаркираној употреби активности су ограничене ситуације које су посматране као целине и чије су арбитрарне границе имплициране перфективним обликом. Таквим предикатом се констатује да се ситуација одвијала одређено време у прошлости а затим престала. Фокус је на целом интервалу глаголске ситуације укључујући њен почетак и крај (схема 20).

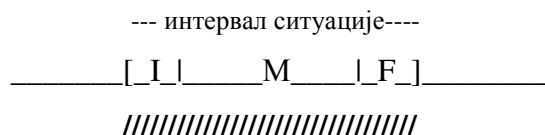

Схема 20. Цео интервал ситуације у фокусу

Марикарану употребу ситуационог типа активности имамо онда када се одвија процес коерције. Некомпатибилни сусрет перфективног аспекта и нетеличне ситуације показује се као такав на основу неког контекстуалног индикатора. У (59) је то одредба *à 13 mois*.

(59) Mon fils *marcha* à 13 mois. (Мој син је проходао са 13 месеци.)

Конфликт опречних аспектуалних информација решава се кроз транзицију из нетеличног типа активности у телични тип остварења. Више немамо нетеличну ситуацију већ телични транзициони догађај који обележава прелаз из једног (*ne pas savoir marcher*) у друго стање ствари (*savoir marcher*). Слично као и код стања у комбинацији са перфективним видом, и овде се постиже значењски ефекат инхоативности. Фокус је на иницијалној фази ситуације. Та иницијална фаза активности посматра се у перфективној перспективи, као целина, и постаје нова, телична ситуација. Стога се схема 21 узима условно уз сва претходна објашњења.

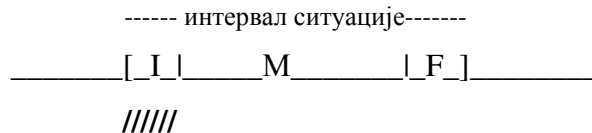

Схема 21. Иницијална фаза ситуације у фокусу

2. Теличне ситуације и глаголски вид

2а) Достигнућа и (им)перфективна перспектива

Обележја достигнућа су -стативност, +теличност, +трајање. То су телични догађаји који подразумевају да процес који претходи достизању кулминационе тачке траје извесно време. Као достигнућа у француском језику се издвајају глаголске констелације које садрже бројиву номиналну синтагму: *peindre le mur, faire une chaise, traverser la rue, dessiner un éléphant, planter un arbre, descendre l'escalier, courir 800 mètres, écrire un e-mail, manger un sandwich, construire une cabane, jouer une symphonie de Beethoven*, или са дирекционалном допуном глагола као у *courir à la faculté, marcher jusqu'au jardin*.

Достигнућа допуштају комбинације и са перфективном и са имперфективном перспективом. У перфективној перспективи фокусиран је цео интервал ситуације, ситуација се посматра као целина, сва остварена (схема 22).

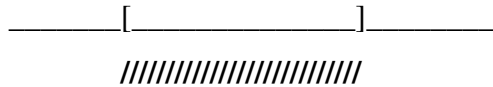

Схема 22. Цео интервал ситуације у фокусу

Достигнућа у комбинацији са перфективним аспектом представљају немаркирану аспектуалну комбинацију ограничене, затворене перспективе и теличне ситуације. Такав спој аспектуалних информација илуструјемо примерима (60–65).

(60) À l'aube nous fîmes cuire le gâteau de grains de blé aux noix, nous l'enveloppâmes dans un coussin avec son moule et le mîmes dans un filet de voyage, afin qu'il tînt chaud à Papas Avra, quand il se reposait. MP,72

(61) N'importe, il *l'avait mangée*, cette gaillarde, cette grande et belle femme, comme l'insecte mange le chêne; elle était sur le dos, finie, réduite à rien, et lui durait encore. EZ2

(62) Et, faisant signe à l'homme de m'attendre, je *courus à ma chambre*, je trempai ma plume dans l'encre, à tâtons, puis je revins. AD1

(63) – Frères ! Camarades ! Maintenant que *j'ai écouté tous les discours*, je vous demande de m'accorder votre attention. RD, 143

(64) En une heure, la maison *est devenue la Maison*. AN, 11

(65) Pendant ma seizième année, je *traversai une crise* qui me rendit souffrante. MP4

Код комбинације ситуације достигнућа и перфективне перспективе додатни значењски ефекат може бити резултативност, што зависи од избора глаголског облика. Са аористом (60, 62 и 65) тај ефекат немамо никада, док се са перфектом (63) или плусквамперфектом (61) он врло често јавља. Скрећемо пажњу на темпоралне одредбе које се могу јавити са оваквим предикатом. У (64) имамо типичан пример теста теличности са одредбом *en x temps*, у (60) пунктулена одредба *à l'aube* указује на почетак ситуације *faire cuire le gâteau*, а каузални везник *maintenant que* у (63) указује на валидност резултативног стања.

Ситуациони тип достигнућа често се јавља и у комбинацији са имперфективним аспектом. Тада се у комуникацијски фокус ставља медијална фаза ситуације, истиче се да је у току процес који претходи кулминационој тачки достигнућа (схема 23).

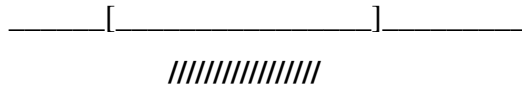

Схема 23. Медијална фаза у фокусу

Будући да подразумевају процес који претходи телосу и који има извесно трајање, достигнућа у имперфекту могу имати и директну имперфективну интерпретацију несвршености или прогресивности што поткрепљујемо примерима у (66–72). Имперфективном перспективом никада није обухваћена кулминациона тачка.

(66) Quand je l'ai rencontré pour la première fois il *peignait son fameux portrait*.

(67) Elle *écrivait sa thèse* en 2012. Elle l'a finie en décembre.

(68) Elle *écrivait sa thèse* en 2013. Je crois qu'elle est en train d'écrire la dernière page.

(69) Maintenant son asthme augmentait, il ne pouvait pas reprendre haleine, toute sa poitrine *faisait un effort douloureux* pour respirer. MP4

(70) En 860, pendant que les Slaves *assaillaient Constantinople*, Constantin, dans l'Olympe de l'Asie Mineure, leur prépara un piège. Dans le silence de sa cellule monacale, il créa les premières lettres de leur alphabet. MP2,81

(71) Elle *enfonçait* maintenant *jusqu'aux cuisses*, et déjà elle se précipitait, quand des piqûres ardentes aux chevilles la firent sauter en arrière, et elle poussa un cri désespéré, car depuis ses genoux jusqu'au bout de ses pieds de longues sangsues noires *buvaient sa vie*, se gonflaient, collées à sa chair. GM2

(72) Les branches, insensiblement courbées, *descendaient noblement de l'arbre vers la terre*, comme d'autres arbres qui auraient été plantés sur le tronc, la tête en bas. MP4

Као што се може видети у наведеним примерима, контекстуални наставак који следи предикат достигнућа у имперфекту може бити двојак. Или показује да је кулминациона тачка реализована (67) или се експлицира да до тога није дошло

перфективном, али се могу јавити и са имперфективном перспективом. Са перфективним глаголским облицима фокус је на ситуацији као целини (схема 25).

Схема 33. Фокус обухвата читаву пунктуелну ситуацију

У таквој перспективи могућа је секвенцијална интерпретација – предикати који енкодирају ограничене ситуације успостављају темпоралну релацију сукцесивности (75–76).

(75) Alors on *descendit*. Le mari *sauta* le premier, puis *ouvrit* les bras pour recevoir sa femme. GM2

(76) Cela dit, Philéas Fogg *se leva*, *prit* son chapeau de la main gauche, le *plaça* sur la tête avec un mouvement d'automate et *disparut* sans ajouter une parole. JV

Примери (77–78) егземплификују другу значењску могућност код комбинације ситуације остварења са перфективним аспектом. У питању је резултативни значењски ефекат. Акцент тада није са самој радњи већ на стању које је она генерисала.

(77) Où est Chloé ? – Elle *est sortie*. (= Elle n'est pas ici.)

(78) En faisant danser la jeunesse avec mon fifre, je m'aperçus un beau jour que l'aîné de mes garçons et la petite Vivette *s'étaient rendus amoureux* l'un de l'autre. AD2

У овом случају, поред ситуације као целине, у фокусу је и резултативна фаза (схема 26).

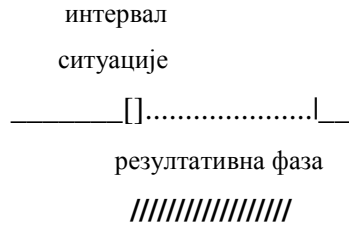

Схема 26. Резултативна фаза у фокусу

Иако пунктуелне, ситуације оставрења компатибилне су са одредбама којима се указује на извесно трајање (79). Тада крај интервала означеног одредбом показује моменат у ком се одиграло остварење.

(79) *Nous atteignîmes le sommet K2 en sept jours.*

Остварења се јављају и у имперфективној перспективи (80–83). У питању је маркирана аспектуална комбинација глаголског вида и типа ситуације.

(80) *À ce moment, la diligence s'arrêta. Nous étions au mas des Anglores. C'est là que les deux Beaucairois *descendaient*, et je vous jure que, je ne les retins pas [...]. AD2*

(81) *Le toit de tuile faisait dans la mare, que le soleil *rendait de nouveau réfléchissante*, une marbrure rose, à laquelle je n'avais encore jamais fait attention. MP3*

(82) *Je *sortais* quand le téléphone a sonné. Je suis revenue à mes pas.*

(83) *Au pas saccadé de son cheval, Golo, plein d'un affreux dessein, *sortait* de la petite forêt triangulaire qui veloutait d'un vert sombre la pente d'une colline, et s'avancait en tressautant vers le château de la pauvre Geneviève de Brabant. MP3*

Контрадикторни спој имперфективног глаголског вида, који покреће отворену интерпретацију ситуације, и пунктуелне, нужно ограничене ситуације, решава се у поновној интерпретацији од стране примаоца поруке – фокус се ставља на припремну фазу која претходи самом догађају (схема 27). Контекстуални наставак у (82) показује да је реализована само припремна фаза, док се сам догађај се није ни одиграо (*Je suis revenue à mes pas*), а у (80) се имплицира да је припремној фази следило и остварење (*je ne les retins pas*). Наведену значењску консеквенцу контрадикторног аспектуалног споја такође треба имати у виду приликом превођења српског перфекта будући да се у српском фокус на

припремној фази може исказати и лексичким средствима (нпр. глаголом *хтети*, *намеравати*).

__|.....[]_____

припремна фаза

//////////

Схема 27. Припремна фаза у фокусу

Када је реч о комбинацији ситуације остварења и имперфективне перспективе могућа је интерпретација вишекратности радње (84–86). Значењски ефекат итеративности може бити експлициран одредбом (подвучено у тексту у (84–86)). Предикати обележени италиком у овом случају енкодирају серију истоветних ситуација остварења.

(84) La maîtresse de la maison *jetait à chaque instant* sur lui *des regards brûlants* qui signifiaient assez pourquoi elle l'avait invité et qu'il ferait bientôt partie de sa société. MP4

(85) Seule, près de la pelouse, était assise une dame d'un certain âge qui *venait par tous les temps*, toujours hanarchée d'une toilette identique, magnifique et sombre, et pour faire la connaissance de laquelle j'aurais à cette époque sacrifié, si l'échange m'avait été permis, tous les plus grands avantages futurs de ma vie. MP3

(86) Le couloir surtout en était ravagé. Il n'y avait guère que l'autre sous-chef, Moulin, qui se désintéressât, satisfait d'être sur le devant, marié à une petite femme timide et frêle, qu'on ne voyait jamais et qui lui *donnait un enfant tous les vingt mois*. EZ2

У овој секцији смо испитали могућности комбиновања глаголског и ситуационог аспекта у француском језику. Немаркиране комбинације, које представљају спој перфективне перспективе и теличних или пунктулених ситуација, одн. имперфективне перспективе и нетеличних или трајних ситуација, захтевају мање напора у интерпретацији. За разлику од њих, маркиране аспектуалне комбинације захтевају додатни напор, реинтерпретацију од стране примаоца поруке. Сви типови ситуација у француском могу се комбиновати и са перфективним и са имперфективним глаголским облицима. У табели 5. сумирамо могућности аспектуалних комбинација у српском и француском које су од великог

значаја у процесу превођења српског перфекта те утврђивања преводних еквивалената. Док су у француском и перфективни и имперфективни вид подједнако заступљени код свих ситуационих типова, у српском је имперфективна перспектива доминантнија. Ова чињеница је у складу са резултатима анализе корпуса која је показала да је најдоминантнији еквивалент српског перфекта у француском облик имперфекта.

	Српски		Француски	
	Перфективна перспектива	Имперфективна перспектива	Перфективна перспектива	Имперфективна перспектива
Стања	-	+	+	+
Активности	+	+	+	+
Достигнућа	+	+	+	+
Остварења	+	+	+	+

Табела 5. Глаголски и ситуациони аспект у српском и француском језику

2.3. РАЈХЕНБАХОВ ОПИС СИСТЕМА ГЛАГОЛСКИХ ВРЕМЕНА И НАДОГРАДЊЕ ЊЕГОВЕ ТЕОРИЈЕ

2.3.1. Рајхенбахов модел

Амерички логичар Ханс Рајхенбах је 1947. у студији *Elements of Symbolic Logic* понудио логички опис глаголских времена у језицима света који је постао фундаментална референца у небројеним радовима касније написаним из области темпоралистике. Највећи допринос ове студије јесте у истицању потребе да се поред времена у ком се одиграва радња и времена у ком се о тој радњи говори у опис глаголских времена уведе и трећи моменат – референцијална тачка. Његов систем има одређене недостатке које су лингвисти критиковали и настојали да отклоне (в. ниже). И поред тога небројено пута су његову теорију узимали као полазни модел, а затим нудили своје измене и надоградње.

Рајхенбах посматра глаголско време као језички израз специфичних релација између три тачке на временској оси. Централно место у том опису припада моменту говора S (*point of speech*). Поред S, за формални опис глаголских времена није довољна само тачка E (*point of the event*), која означава време радње, већ и тачка R (*point of reference*) из које се дата радња сагледава. Две релације – између момента говора и референцијалне тачке S&R и између референцијалног времена и времена догађаја R&E – сматра суштинским за дефинисање семантизма глаголских времена у природним језицима. Однос само две тачке S&E није довољан јер се њиме могу описати само три могућности – садашњост S,E, будућност S-E и прошлост E-S – а број глаголских времена у језицима је много већи. Увођење референцијалне тачке, коју посебно не дефинише, Рајхенбах оправдава потребом да се опишу и релативна глаголска времена. Наиме, у енглеском се семантичка садржина предиката у реченици *Peter had gone* не може дефинисати без треће, референцијалне тачке која се на временској оси налази између времена догађаја E и времена говора S. У изолованој реченици као што је ова не може се јасно одредити тачка R и тада је одређена контекстом. Референцијална тачка од које се одмерава неки догађај енкодиран релативним глаголским временом може бити одређена неким другим глаголским временом које се директно одмерава од момента говора. Такав је случај када се у тексту нпр. у енглеском комбинују *past simple* и *past perfect* (*I had mailed the letter when she came and told me the news*). Референцијална тачка може бити одређена и неком прилошком одредбом која садржи годину или датум (*In 2013 the whole face of things had changed*). Захваљујући чињеници да се референцијална тачка код неких глаголских времена поклапа са моментом говора, а код других не, Рајхенбах објашњава разлику између енглеских облика *past simple* и *present perfect* којима се исказују догађаји који су се одиграли пре момента говора. Првим се догађаји сагледавају из референцијалне тачке смештене у прошлости, а другим се представљени догађаји сагледавају из момента говора јер је референцијална тачка симултана са њим. Зато први облик чини део наративног низа, а другим обликом се саопштавају догађаји који имају директну везу са моментом говора и/ или говорником.

Основу Рајхенбаховог темпоралног описа (појам аспекта код њега се не узима у обзир) чине тачке S, R и E и релације симултаности (записује се зарезом ,) и антериорности (записује се цртицом -) којима оне могу бити повезане. Релевантним се сматрају две релације R&S и E&R које пружају по три могућности: R-S past, R,S present, S-R future, односно E-R anterior, E,R simple, R-E posterior. Њиховим комбиновањем добијају се формални описи девет основних облика (*fundamental forms*) којима се описују скоро сва глаголска времена у природним језицима (табела 6).

Структура гл. времена	Назив по Рајхенбаху (традиционални назив)	Пример (у енглеском)
E-R-S	Anterior past (Past perfect)	<i>She had walked.</i>
E,R-S	Simple past (Simple past)	<i>She walked.</i>
R-E-S R-S, E R-S-E	Posterior past (/)	<i>/ [She would walk?]</i>
E-S,R	Anterior present (Present perfect)	<i>She has walked.</i>
S,R,E	Simple present (Present)	<i>She walks.</i>
S,R-E	Posterior present (Simple future)	<i>She will walk (now)</i>
S-E-R S,E-R E-S-R	Anterior future (Future perfect)	<i>She will have walked.</i>
S-R,E	Simple future (Simple future)	<i>She will walk (tomorrow).</i>
S-R-E	Posterior future (/)	<i>/</i>

Табела 6. Систем основних глаголских времена (према Рајхенбах 1947)

Применом Рајхенбаховог модела на француски језик добили бисмо следећи формални опис глаголских времена (табела 7).

	Past R-S	Present R,S	Future S-R
Anterior E-R	Anterior Past E-R-S Plus-que-parfait <i>j'avais parlé</i>	Anterior Present E-R,S Passé composé <i>j'ai parlé</i>	Anterior Future E-S-R E,S-R S-E-R Futur antérieur <i>J'aurai parlé</i>
Simple E,R	Simple Past E,R-S Passé simple ; imparfait <i>je parlai ; je parlais</i>	Simple Present E,R,S Present <i>je parle</i>	Simple Future S-R,E Futur simple <i>je parlerai</i>
Posterior R-E	Posterior past R-E-S R-S,E R-S-E Conditionnel présent ; conditionnel passé je parlerais ; j'aurais parlé	Posterior Present S,R-E Futur simple; future proche je parlerai; je vais parler	Posterior future S-R-E / (future simple) (je parlerai)

Табела 7. Француска глаголска времена према Рајхенбаховом моделу (Боријо и др. 2004)

Више истраживача је истакло недостатке Рајхенбаховог модела, било да се његов систем примењује на енглески било на неки други језик³². Суштински недостатак његовог система јесте у томе што овај логичар полази од унапред задате структуре коју потом намеће језику (Ветерс 1996:18). Стога лингвисти узимају његов модел само као полазну тачку коју потом модификују, али га никад не прихватају у потпуности.

Рајхенбаховим моделом није обухваћена аспектуална разлика перфективно/имперфективно (одн. између простих и прогресивних облика у енглеском). Овај недостатак је условљен чињеницом да се оваквим теоријским моделом обухвата само временска референција (Ветерс 1996: 19). Будући да његов систем не обухвата аспектуалне разлике, разлику између француског аориста и имперфекта, којима придружује исту формулу E,R-S, Рајхенбах објашњава тако што догађају у аористу придружује тачку E, а догађају у имперфекту интервал времена E³³. Као што ћемо видети у наредном поглављу (§ 3.3), поменути недостатак је од великог значаја у разматрању примењивости Рајхенбаховог модела на опис перфекта у српском језику. Рајхенбах каже да су у његовом моделу релевантне само две релације – R&S и E&R, док релација E&S није релевантна. Међутим, у опису српског перфекта ова релација се показује базичном, будући да остале две релације зависе од аспектуалних инструкција садржаних у глаголској лексеми (§ 3.3).

Између осталог, критиковано је и то што овај модел предвиђа глаголски облик *posterior future* који не постоји у природним језицима. Глаголски облик којим се у француском обично изражава постериорна радња у будућности јесте футур (*le future simple*): *Tu diras ce soir que nous viendrons demain*. С друге стране, једном истом облику *she will walk* Рајхенбах придружује два различита описа – *simple future* и *posterior present*. У француском би опису *simple future* одговарао футур (*je parlerai*), а опису *posterior present* глаголска перифраза тзв. *le futur proche* (*je vais*

---

³² Сам Рајхенбах истиче мањкавости оваквог системског описа глаголских времена и закључује да не треба да нас изненади чињеница уколико се датости из природних језика не уклапају увек у дати логички опис (Рајхенбах 1947: 298).

³³ “ They differ in so far as the imparfait is an extended tense, whereas the passé défini is not” (Рајхенбах 1947: 291).

parler). Чињеница да се релација S&E не сматра релевантном има за последицу то да два глаголска облика *posterior past* и *anterior future* имају више од једног описа што, како подвлаче неки аутори (Ветерс 1996: 21), не одговара стању у природним језицима. Међутим, француски кондиционал презента (*le conditionnel présent*, *je parlerais*) има управо све три употребе које предвиђа Рајхенбахов модел (1–3).

- (1) R-E-S : Ce jour-là, elle m'a annoncé que vous partiriez hier.
- (2) R-E,S: Ce jour-là, elle m'a annoncé que vous partiriez maintenant.
- (3) R-S-E: Ce jour-là, elle m'a annoncé que vous partiriez demain.

Међутим, опис R-S-E примењује се на употребу француског футура (4) у истоветном контексту као у реченици (3).

- (4) R-S-E: Ce jour-là, elle m'a annoncé que vous partirez demain.

Ако би дословно пратили Рајхенбахове описе, француском футуру би на основу његових употреба могле да се придруже чак четири формуле: *posterior present* S,R-E, *simple future* S-R,E, *posterior future* S-R-E и *posterior past* R-S-E (Ветерс 1996: 21–229). Поред недостатака који се односе на предвиђање непостојећих глаголских времена (поља за *posterior past* и *posterior future* у табели 6. су празна) или на придруживање постојећим временима по више различитих формула, у литератури је указано на још је један недостатак овог модела. Наиме, када је реч о систему глаголских облика француског језика једно време није обухваћено Рајхенбаховим системом – кондиционал прошли (*le conditionnel passé* или *le futur antérieur du passé*) – *j'aurais parlé* (Боријо др. 2004).

Неки аутори (Комри 1981 и Бертинето 1986) су истакли да референцијална тачка коју Х. Рајхенбах уводи није неопходна у опису свих глаголских времена. За опис простих времена она није потребна, и довољно је применити је у опису сложених глаголских облика. Међутим, чињеница је да је референцијална тачка неопходна у опису глаголских времена са резултативним значењем. Резултативност се дефинише релацијом E-R, као нпр. код француског перфекта E-R,S: *Je vois qu'il est parti*).

С обзиром на горе наведене недостатке Рајхенбаховог система неки лингвисти су понудили своја решења за надоградњу таквог описа глаголских времена. У наредним секцијама ћемо представити њихов допринос будући да ће нам неке од ових теоријских надоградњи бити неопходне у дескрипцији језичких датости и анализи употреба појединих еквивалената српског перфекта у француском језику. То се пре свега односи на следећа француска глаголска времена: аорист, имперфекат, плусквамперфекат и кондиционал презента.

2.3.2. Дискурзивни приступ Кампа и Рорера

Камп и Рорер (1983) полазе од чињенице да се значење глаголских времена одређује на језичком нивоу вишем од реченице тј. на нивоу дискурса. За опис и објашњење глаголских времена неопходно је узети у обзир временске односе које та времена успостављају између реченица у којима се налазе и реченица које им у дискурсу (или тексту) претходе (Камп и Рорер 1983: 250). Недостатак семантичких теоријских модела за опис глаголских времена посебно се огледа у покушајима објашњења разлике између француског аориста и имперфекта. Разлика између њих се заснива на инструкцији коју та времена дају саговорнику о томе како да информацију коју предикат у аористу или имперфекту укључи у представу о ономе што је претходно речено у дискурсу/ тексту. Избор једног или другог глаголског времена зависи од функције коју реченица у којој се јављају има у дискурсу/ тексту. Синтаксичка структура у којој се јасно долази до изражаја разлика између француског аориста и имперфекта јесте сложена реченица са временском клаузом уведеном везником *quand* (1–2).

(1) *Quand Pierre entra (PS), Marie téléphona (PS).*

(2) *Quand Pierre entra (PS), Marie téléphonait (IMP).*

Две сложене реченице у (1) и (2) разликују се само у погледу избора глаголског времена, све остале синтаксичке особености су им исте. У првом случају (1) два догађаја су у сукцесивном низу – најпреје Пјер ушао, а онда је Мари телефонирао, а у другом се та два догађаја преклапају – кадаје Пјер ушао Мари је

већ причала телефоном (2). Када би се изоставио везник *quand* и сложена реченица била трансформисана у две просте независне реченице, значење не би било промењено (3–4).

(3) Pierre *entra*. Marie *téléphona*.

(4) Pierre *entra*. Marie *téléphonait*.

Из овога следи да основну темпоралну карактеристику дискурса у (1) и (2) не чини избор везника већ избор глаголског облика.

Камп и Рорер (1983) стога предлажу следеће правило (5) за опис имперфекта у француском језику:

(5) а) реченица у имперфекту уводи ново стање *s*

б) то стање *s* претходи моменту говора

в) стање *s* садржи последњи догађај *e* (уведен предикатом у аористу).

Дакле код имперфекта референцијална тачка претходи моменту говора, а стање *s* које уводи ово глаголско време укључује референцијалну тачку R из претходног контекста, ($R \subseteq s$). Будући да R преузима из претходног контекста одн. да не уводи нову референцијалну тачку, имперфекат не доприноси темпоралној прогресији. Подвлачимо ову чињеницу јер је пресудна за текстуалну интерпретацију имперфекта између осталог и као носиоца другог наративног плана (§ 2.4. и § 4.1)

Француско глаголско време аорист, с друге стране, носи следећу инструкцију:

(6) а) реченица у аористу уводи нови догађај *e* који претходи моменту говора

б) догађај *e* уведен аористом следи претходно уведени догађај.

Могло би се закључити да низ догађаја у аористу указује на протицање времена будући да ово глаголско време помера референцијалну тачку удесно на временској оси, док имперфекат „успорава“ временски ток задржавајући референцијалну тачку претходно уведеног догађаја. Међутим, сами аутори су

увидели да овакав идеалистички опис не одговара језичкој реалности те да је потребно наведена правила допунити и мењати³⁴.

Опис глаголских времена који заговарају Камп и Рорер (1983) указује на кључну разлику између аориста и имперфекта у француском за које је Рајхенбах предвидео једну исту логичку формулу (E,R-S). Поред тога важна је чињеница да су указали на значајну улогу глаголских времена у формирању надреченичног значења тј. у ткању темпоралне структуре дискурса/текста. Поменуте налазе ћемо применити и у разматрању односа еквиваленције који српски перфекат успоставља са овим француским глаголским временима, а примењујемо их на разматрање услова под којима се у српском остварује темпорална прогресија употребом перфекта (перфективних и имперфективних глагола).

2.3.3. Помоћне референцијалне тачке и паралелни подсистеми глаголских времена

И други аутори су указали на чињеницу да опис глаголских времена које је понудио Х. Рајхенбах (табела 1) не може доследно да се примени на систем глаголских времена у германским и романским језицима. Слабу тачку његовог система представља одсуство формалног описа за поједина глаголска времена као што је нпр. кондиционал прошли³⁵: Lucas a dit que Julie *serait* déjà *partie* quand Ludo arriverait. Вет (1980) и Боријо и др. (2004) стога предлажу увођење помоћне или помоћних референцијалних тачака у опису семантизма одређених глаголских облика. Укратко, уместо описа глаголских времена помоћу Рајхенбахових релација past-present-future и anterior-simultaneous-posterior они предлажу два паралелна темпорална подсистема. Први је деиктички који се организује око времена говора S, а други је анафорички који се организује око неке друге тачке S' која је повезана са S и лоцирана је пре S. Овакав опис глаголских времена истиче суштинску разлику између оријентације у односу на моменат говора и оријентације у односу на неки моменат у прошлости.

---

³⁴ О томе в. Станојевић и Ашић (2006:80–101).

³⁵ Le conditionnel passé одн. le futur antérieur du passé.

Уместо једне временске осе на коју се уписују сва глаголска времена Вет уводи две паралелне осе (1980: 31). Једна је организована око презента а друга око имперфекта. Први систем служи за представљање актуелног света, а други за представљање света који је био реалан али то више није. Тако систем глаголских времена у француском тако обухвата два подсистема – први је организован око референцијалне тачке r_x која се поклапа са моментом говора ($r_x = s$), а други око референцијалне тачке коју Вет такође бележи као r_x и која претходи моменту говора s ($r_x < s$).

Ова два подсистема глаголских времена имају идентичну структуру а разликују се једино у позицији тачке r_x у односу на моменат говора s . У односу према референцијалној тачки глаголска времена се дефинишу помоћу релација антериорности, симултаности и постериорности. Први подсистем обухвата следеће облике: перфекат, презент и футур, а други обухвата плусквамперфекат, имперфекат и кондиционал прошли. У оквиру оба субсистема Вет предлаже увођење помоћних референцијалних тачака r_y ради описа одређених глаголских времена. Та помоћна референцијална тачка r_y може бити антериорна или постериорна у односу на тачку r_x . Путем помоћне референцијалне тачке описује се значење глаголских времена перфекта, футура и антериорног футура али и глаголских перифраза тзв. *le passé récent* и *le futur proche* – у првом подсистему, те глаголских времена плусквамперфекта, кондиционала презента, кондиционала прошлог и перифраза *le passé récent du passé* и *le futur proche du passé* – у другом подсистему (Вет 1980: 35).

Полазећи од Ветове надоградње Рајхенбаховог система, аутори модернијих студија о француским глаголским временима предлажу сличан приступ. Тако А. Боријо и др. (2004) предлажу два подсистема глаголских времена – први је деиктички и организован је око S момента говора, други је анафорички и организован је око момента S' који представља временски или фиктивно измештени деиктички центар. За писани тј. књижевни француски поменути аутори нуде следећи систем описа глаголског система (табела 7).

1	Past R–S	Present R,S	Future S–R
E,R	Passé simple E,R-S <i>dormit</i>	Présent E,R,S <i>dort</i> Futur périphrastique S,R-E <i>va dormir</i>	Future simple S-R,E <i>dormira</i>
E-R	Passé antérieur E-R-S <i>eut dormi</i>	Passé composé E-R,S <i>a dormi</i>	Futur antérieur S-E-R aura dormi
2	Past in the Past R–S'	Present in the Past R,S'	Future in the Past S'–R
E,R	Plus-que-parfait E,R-S' <i>avait dormi</i>	Imparfait E,R,S' <i>dormait</i> Futur périphrastique du passé S',R-E <i>allait dormir</i>	Futur du passé S'-R,E <i>dormirait</i>
E-R		Plus-que-parfait E-R,S'	Futur antérieur du passé S'-E-R <i>aurait dormi</i>

Табела 7. Систем глаголских времена у француском језику (према Боријо и др. 2004)

Опис семантизма глаголских времена који предлажу Боријо и др. (2004) ми ћемо применити у експликацији различитих значењских ефеката појединих француских еквивалената српског перфекта. То се пре свега односи на резултативну и темпоралну вредност француског плусквамперфекта као и на објашњење темпоралне и модалне употребе кодиционала презента (в. поглавља 4. и 5).

2.4. НАРАТИВНИ ПЛАНОВИ И ТЕМПОРАЛНА СТРУКТУРА ТЕКСТА

Према теорији о наративним плановима (Вајнрих 1973, 1989), избор глаголског времена и избор аспекта није само у служби лоцирања неке глаголске ситуације на временској оси већ и у служби говорникове намере да истакне различите елементе поруке. Саговорник/читалац треба да декодира те елементе и да открије неопходне инференције да би ваљано интерпретирао текст/дискурс. Када је реч о књижевним текстовима, писци користе варијације у аспекту да би истакли у први план поједине догађаје и да на њих на одређени начин скрену пажњу читаоца. Ишчитавањем тих елемената енкодираних глаголским облицима читалац реконструира наративну структуру текста.

Први план чине ентитети који су повезани са главним низом догађаја у наративу у којем протагонисти остварују своје деловање. Тако ће главни ликови бити у првом плану у читаоачевом уму као и појаве које су са њима спацијално повезане. Треба истаћи чињеницу да међу плановима нема разлике по важности. Први план чини низ хронолошки уређених догађаја који се може интерпретирати а његов значај одредити само уколико познајемо физичке околности у којима су се одвијали ти догађаји, затим разлоге њиховог дешавања, претходне околности, догађаје који су до њих довели, ментална стања њихових актаната. У том смислу нам позадински или други план омогућава да уочимо и разумемо догађаје првог плана. Први план сачињава све оно што писац жели да истакне и чиме жели да побуди пажњу читаоца. Други план чине секундарне околности, дескрипција, реминисценције, рефлексије, све оно што не буди посебан интерес код читаоца али што доприноси бољем разумевању догађаја првог плана (Вајнрих 1973: 115).

Значај испитивања наративних планова у лингвистици је у томе што поменути планови играју важну улогу у организацији дискурса у многим језицима и што се неке језичке појаве могу њима објаснити. Наиме, различите студије су показале да неки језици имају морфолошке маркере првог и другог плана. Вајнрих (1973) је међу првима указао на граматикализованост опозиције између првог и другог плана у француском језику. Носилац првог плана у наративу је аорист, док је носилац другог плана имперфекат. У нашем истраживању показујемо да

дистинкција међу наративним плановима представља један од фактора који може да утиче на селекцију одговарајућег преводног еквивалента, као и то да избор преводног еквивалента утиче на промену наративне структуре. Еквивалент перфекта перфективних и имперфективних глагола или краћег перфекта селекује се између осталог и на основу тога ком наративном плану припада радња или стање исказано датим обликом перфекта у датом контексту (в. поглавље 4).

Студије у којима се разматра опозиција између првог и другог наративног плана у различитим језицима (Вајнрих 1973, 1989, Хопер 1979, Волас 1982, Рајнхарт 1984, Монвил-Берстон и Во 1985, Драј 1992, Карерас и др. 1997, Кук 2004, Императо 2011, између осталих) показале су да постоји корелација између појединих граматичких категорија и наративних планова. Закључци поменутих истраживања су следећи. Најпре, постоји јака корелација између аспектуалне перспективе садржане у предикату и наративног плана тако што су носиоци првог плана предикати који маркирају перфективну перспективу, док се имперфективном перспективом углавном маркира други план. Затим, установљена је јака корелација између типа ситуације и наративног плана – дистинкција између планова заснива се и на опозицији између догађаја (глаголских ситуација остварења и достигнућа), с једне, и стања, с друге стране. Многи истичу и то да први план најчешће чини низ реченица које померају ток времена напред (Драј 1992) те се први план назива и „наративним скелетом“ док други план садржи „нетемпорални материјал“ (Рајнхарт 1984:783). Први план чине догађаји који сами померају напред референцијално време, док други план чине све ситуације које не померају референцијално време напред (1–2)³⁶. Дакле, другом плану припадају ситуације које су временски симултане или anteriорне у односу на догађаје првог плана.

(1) *Читали смо* (II) шта о љубави кажу песници и *љубили се* (II), безочно. Једне августовске вечери *седели смо* (II) на речној обали. *Брбљао сам* (II) по обичају, једино тако *сам могао* (II) да издржим њен поглед, она *је ћутала* (II) [...]. *Покушао сам* (I) да је пољубим. На то *се*

---

³⁶ И Вајнрих (1973) је истакао да смена првог и другог плана диктира темпо приповести који постаје бржи са сменом предиката у аористу док се употребом имперфекта темпорална прогресија не остварује. До сличних закључака дошли су и поборници дискурзивног приступа значењу глаголских времена (Камп и Рорер 1983, Станојевић и Ашић 2006).

она благо *измакла* (I) у страну и *рекла* (I), из чистог мира, тада још *нисам знао* (II) зашто [...]. МП1, 122

(1a) Nous *lisions* (II) ce que les poètes disent de l'amour et nous *nous embrassions* (II), impudemment. Un soir d'août, nous *étions assis* (II) sur la rive du fleuve, je *bavassais* (II), comme à mon habitude, *c'était* (II) pour moi l'unique moyen de soutenir son regard, elle ne *disait* (II) mot [...]. Je *voulus* (I) l'embrasser. Elle *se retira* (I) doucement sur le côté et *dit* (I), de but en blanc, à cet instant *j'ignorais* (II) encore pourquoi [...]. МП1, 171

(2) Када *је имала* (II) тринаест година, у сну јој *се јавио* (I) неки средовечни човек, налик на данашњег мене и *рекао* (I) јој: удаћеш се за оног коме обориш руку. МП1, 118

(2a) Lorsqu'elle *avait* (II) treize ans, en songe lui *apparut* (I) un homme d'âge moyen, qui *ressemblait* (II) à celui que je suis aujourd'hui, et qui lui *déclara* (I): tu te marieras avec celui que tu vaincras au bras de fer. МП1, 165

На основу изнетих резултата горепомених истраживања о наративним плановима, о употреби глаголских времена у српском и француском можемо претпоставити следеће. Маркери другог плана били би облици који указују на стагнацију времена, одсуство темпоралне прогресије или на ретроспективну актуализацију радњи. Такве дискурзивне инструкције у српском имају перфекат имперфективних глагола (ПИ) и перфекат перфективних глагола (ПП) са резултативним значењем, као и плусквамперфекат³⁷. У француском би носиоци другог плана били имперфекат и презент, али и плусквамперфекат којим се представља претпрошла радња. Маркер првог плана у српском био би перфекат перфективног глагола којим се представља ограничена, догађајно (не резултативно) конципирана ситуација. Француски аорист је, као што је општепознато, доминантно наративно време у књижевним делима и као такво маркер је првог плана.

Тврдњу да постоји јака корелација између перфективне перспективе и првог плана као и између имперфективне перспективе и другог плана не треба дословно схватити. Наиме, перфективна форма у једном језику не мора обавезно да буде носилац првог наративног плана, као што ни имперфективна форма није обавезно маркер другог плана. Тако у српском језику, перфекат перфективних глагола може

---

³⁷ О ретроактивној актуализацији и осталим употребама плусквамперфекта у српском в. Поповић 2012 и Јовановић 2013б.

да представља или догађајно или резултативно конциповану радњу, што зависи од аспектуалних особина глаголске лексеме (посебно особине ограничености), а често и од контекста. Догађајно конципована глаголска ситуација је она која се одликује ограниченошћу и може бити саставни део наративне потке будући да као ограничена доприноси темпоралној прогресији (Хатав 1989, Козловска 1998б, Станојевић 2013). С друге стране, резултативно конципована ситуација енкодирана перфектом перфективног глагола представља саставни део другог наративног плана будући да обележава ситуациони фон, позадину на којој се издвајају догађаји. Тако употребљен ПП не указује ни на какву промену или динамичност. Њиме обележена резултативна фаза глаголске ситуације семантички је веома блиска ситуационом типу стања. Имајући у виду претходно речено могу се предвидети и предупредити грешке у избору одговарајућег преводног еквивалента перфекта. То се пре свега односи на изоморфизам, на једнообразни превод перфекта перфективних глагола у српском перфективним глаголским обликом у француском. Наиме, поред неког од перфективних глаголских облика у француском, преводни еквивалент резултативног перфекта перфективног глагола може бити и глагол који обележава ситуацију стања у имперфекту (3–4) (в. поглавље 4).

(3) На уским пролазима од греда и дасака сејмени су потпуно *окоружили* и *стисли* међу собом Радисава, да им не би скочио у реку. Тако су се провлачили полако и пели све више док не дођоше до краја. IA2, 47

(3a) Aux passages étroits faits de poutres et de planches, les gendarmes *entouraient* Radisav et le *serraient* de près pour qu'il ne pût sauter dans la rivière. Ils progressèrent ainsi lentement et grimperent jusqu'au moment où ils atteignirent le sommet. IA2, 57

(4) [...] Стигли смо до Дунава. [...] Водостај је за то доба године био необично висок, вода *се излила* на кеј запљускујући стубове са неонским светиљкама. МП1, 47

(4a) [...] Nous arrivâmes au bord de Danube. [...] L'eau à cette époque atteignait une hauteur inhabituelle, elle *envahissait* le quai, éclaboussait les réverbères au néon. МП1, 67

У француском језику такође, перфективни глаголски облици, нпр. перфекат или плусквамперфекат, када уводе резултативно конциповану ситуацију саставни су део другог плана. Као такви потенцијални су еквиваленти перфекта

имперфективних глагола који такође обележава други план. Другом плану, претпостављамо, припада и краћи перфекат (КП) са резултативним значењем што такође има консеквенце у одабиру преводног еквивалента.

С друге стране, треба имати у виду и то да у француском постоји имперфективна форма која не маркира други, позадински план већ обележава догађај првог плана – у питању је тзв. наративни имперфекат (*l'imparfait narratif*) (5–6). Њиме се реално ограничени сингуларни догађај представља као неограничен, у току али само ради стилског истицања, посебног скретања читаоачеве пажње. У оваквој употреби имперфективног глаголског времена психолингвистички параметар очигледно надвладава семантичко-аспектуални. У српском језику таква могућност не постоји те ће овако употребљени француски имперфекат бити еквивалент само перфекта перфективног глагола за догађајно конциповану радњу.

(5) Млада девојка у војничкој униформи која је некада била моја кћи-усвојеница Зора, спровела ме је до кухиње, кратким ходником, до врата што овде у „зимску башту“. Отворила их је, ушле смо. У исти час *je*, кроз врата што су водила из предсобља, у „зимску башту“ *ушао* и пуковник Павле Зеџ. СБЈ, 203

(5a) La jeune fille en uniforme de soldat, autrefois ma fille adoptive Zora, prit (PS) avec moi le petit couloir de la cuisine et m'escorta (PS) jusqu'à la porte du jardin d'hiver. Elle ouvrit (PS), et nous entrâmes (PS). À la seconde même, par la porte du vestibule, *pénétrait* (IMP) dans le jardin d'hiver le colonel Pavle Zec. SVJ, 174

(6) Тог четвртог маја 1980. године, у ванредном издању „Политика“ *je признала*: „Престало је да куца велико срце“. ВП, 9

(6a) Ce 4 mai 1980, dans une édition spéciale, Politika *reconnaissait* : « Un grand cœur a cessé de battre ». VP, 13

Теорија о двама наративним плановима – по којој у највећем броју случајева (али не увек) категорије имперфективности и неограничености глаголске ситуације представљају маркере другог плана – могла би да се примени у разматрању неких, за аспектуални приступ, проблематичних употреба перфекта. Реч је о перфекту имперфективног глагола за факатски конциповану радњу (*Јеси ли кувала ручак данас?*) као и о тзв. искуственом перфекту (*Ове руке су сабљу ломиле.*). ПИ са поменутиим значењским ефектима реално ограничену и/или сингуларну радњу

представља као неограничену и у имперфективној перспективи. Сматрамо да је у овим употребама перфекат део другог наративног плана будући да не уводи радњу која чини карику наративне потке, не помера ток приче напред, већ реторспективним освртом указује на неку ситуацију anteriornу главном току радње. Тако употребљеним перфектом сигнализира се неко објашњење догађаја првог плана, подсећање на оно што им је претходило, а то су управо карактеристике другог плана. Анализа корпуса је показала да се у највећем броју случајева као еквивалент ПИ у поменутим употребама јавља управо једно глаголско време другог плана – француски плусквамперфекат (в. § 4.4). Уколико би се поменуте сингуларне радње изразиле перфектом перфективног глагола, оне би биле сагледане у својим непосредним последицама и као такве чиниле би део првог плана. Понуђено објашњење искуственог перфекта и перфекта за факатски конциповану радњу³⁸ иде у прилог тези да и текстуални приступ, заједно са темпорално-аспектуалним, треба укључити у разматрање семантике глаголских времена, а у нашем случају и у контрастивну анализу преводних еквивалената.

Овакав приступ тумачењу употреба глаголских времена доприноси сагледавању свих функција које једно глаголско време може да има, и на реченичном нивоу и у надреченичним целинама. Када је реч о временима за обележавање прошлих радњи текстуални приступ осветљава једно њихово битно својство – прошла времена не служе само за обележавање прошлости већ су и наративни маркери као носиоци наративног тока или пак носиоци другог плана.

Тиме што у теоријски оквир истраживања укључујемо и текстуални приступ, тј. теорију о наративним плановима, ми потврђујемо став о уској повезаности и функционалној зависности реченичног и надреченичног/текстуалног нивоа језика. Другим речима, заступамо став да су аспектуално-темпорални приступ и текстуални приступ у тумачењу значења и употреба глаголских времена комплементарни³⁹.

---

³⁸ О овим употребним вредностима перфекта више у § 3.1. и § 4.3.

³⁹ У том погледу се разлика са ставом Х. Вајнриха (1973) који сматра да се ова два приступа међусобно искључују.

2.5. БИЛАНС

Када се испитују глаголска времена у српском и француском језику основу дескрипције испитиваних језичких датости као и контрастирања чине њихови аспектуални системи. Стога смо потпоглавља 2.1. и 2.2. посветили тој области. Са становишта двокомпонентне теорије аспекта показали смо како се два типа аспектуалних информација енкодирају у оба језика и у какве међусобне интеракције улазе. Затим смо указали и на интеракције аспекатских категорија са темпоралним одредбама. У литератури смо овакав приступ најчешће налазили за несловенске језике, тако да је тестирање двокомпонентне аспектуалне теорије у српском језику био пионирски рад.

Најпре смо представили опозицију перфективно/имперфективно на којој почива аспектуална категорија глаголског вида у српском (§ 2.1.1). Други аспектуални подсистем чини тип глаголске ситуације или ситуациони аспект са својим класама (§ 2.1.2). Модификовали смо Вендлерове тестове и прилагодили српском језику те утврдили типове ситуација (§ 2.1.3). Затим смо представили морфолошко-творбене процесе имперфективизације (§ 2.1.4) и перфективизације (§ 2.1.5) и њихове консеквенце у домену аспектуалног система. Испитали смо тезу да су префикси не само маркери перфективности већ и теличности и показали да су перфективност и теличност две оделите, независне категорије које постоје напоредо у предикацији. Испитали смо да ли је резултативност последица извођења путем префиксације те показали да префикси нису једини маркери овог значењског ефекта (§ 2.1.6). Истакли смо специфичне интеракције између глаголског вида и форми за негацију у српском језику (§ 2.1.7). Испитивањем могућности комбиновања глаголског вида, тј. перфективне и имперфективне перспективе, са различитим ситуационим типовима показали смо да у том домену постоје различита ограничења, а утврдили смо и доминатност имперфективне перспективе у српском (§ 2.1.8).

Потпоглавље 2.2. смо посветили аспектуалном систему у француском језику, најпре глаголском виду и формама којима се он манифестује у језику (§ 2.2.1), а затим и ситуационом аспектима и језичким формама којима је енкодиран (§

2.2.2). Утврдили смо пет типова ситуација и дали њихов опис као и опажања релевантна за наше истраживање. Показали смо да у француском језику, за разлику од српског, на тип глаголске ситуације пресудан утицај имају својства допуна глагола, пре свега његовог објекта, али и локативних, дирекционалних допуна и сл. (§ 2.2.3). Могућности комбиновања глаголског и ситуационог аспекта показују да су обе глаголске перспективе равноправно заступљене у француском језику (§ 2.2.4).

У потпоглављу 2.3. представили смо систем описа семантизма глаголских времена према Х. Рајхенбаху као и надоградње његовог система према К. Вету и А. Боријо и њених сарадника. Њихове теорије примењујемо у опису перфекта и његових преводних еквивалената те у објашњењима преводних решења у контрастивној анализи у поглављу 4.

Секција 2.4. представља приказ текстуалног приступа у тумачењу значења и употреба глаголских времена. Теорија о првом и другом наративном плану (*foreground/ background*) се такође показује као важна у објашњењу одређених проблематичних употреба српског перфекта, пре свега перфекта имперфективних глагола којим се приказује чињенично конципирана радња и искуственог перфекта, те у контрастивној анализи перфекта и његових преводних еквивалената у француском.

3. ПЕРФЕКАТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У досадашњој литератури о перфекту у српском језику није написан велики број радова, за разлику од аориста и имперфекта о којима постоје бројне студије мањег и већег обима. Ипак, о перфекту се доста говорило у оквиру студија посвећених употребама и значењу свих глаголских облика које чине глаголски систем српског језика. Најобимнију студију посвећену перфекту објавила је Ирена Грицкат 1954. године⁴⁰. У тој студији ауторка се бави једном посебном врстом перфекта – тзв. *крњим перфектом* и његовим семантизмом и употребама. Студија посвећена (пуном) перфекту која би пописала, описала и објаснила сва његова значења и употребе код нас није објављена.

3.1. ПЕРФЕКАТ (У ПУНОМ ОБЛИКУ)

Сви аутори који су писали о перфекту слажу се у следећем – перфекат је лични глаголски облик којим се означава да су се радња, стање или збивање њиме означени одиграли пре времена говора, тј. у прошлости (Белић 1999: 438, Станојчић и Поповић 1994: 378, Танасић 2005а: 390, Мразовић и Вукадиновић 1990: 121, Станојчић 1967 : 227). Други наводе да перфекат означава „садашње јављање о прошлој радњи“ (Грицкат 1954: 206), понекад истичући да када је перфекат употребљен „глаголско значење као целина односи (се) на прошлост, као целина јој сва припада“ за разлику од имперфекта чија радња „захвата и моменат говора“ (Вуковић 1967: 114). Перфектом се исказује прошла радња у живој вези са садашњости а Катичић ово посебно својство перфекта назива „готова садашњост“ (Катичић 1982: 6).

У савременој литератури постоје и тврдње да се перфектом може означавати радња која се десила пре неке друге прошле радње (Стевановић 1979: 670, Миновић 1987: 171). Тада је, кажу неки аутори, перфекат употребљен „уместо

---

⁴⁰ Грицкат Ирена (1954), *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама*, Српска Академија Наука, посебна издања, књига ССХХИИИ, Институт за српски језик, Београд.

плусквамперфекта“ (Мразовић и Вукадиновић 1990: 123), те се следећа два исказа своде на исто (1–2).

(1) Јуче сам примио писмо које *сте* ми *послали* пре десет дана.

(2) Јуче сам примио писмо које *сте* ми *били* *послали* пре десет дана (Мразовић и Вукадиновић 1990: 123).

Приметићемо да у поменуте ауторке нису узеле у обзир чињеницу, више пута забележена у литератури, да плусквамперфекат у српском језику има значењски ефекат који нема перфекат, те да замењивост плусквамперфекта перфектом није увек могућа. Плусквамперфекат означава да резултативно стање произошло из њиме означене прошле радње није на снази у моменту говора јер се у међувремену одиграла нека друга прошла радња која је то стање поништила (Сладојевић 1966, Милошевић 1978, Ивић 1980, Петровић 1989, Станојевић и Ашић 2008б).

Више аутора наводи да је перфекат најнеутралнији или најопштији претеритални глаголски облик који ничим не спецификује радњу, те стога има и најшири спектар употреба међу свим прошлим глаголским временима (Белић 1999: 438, Маретић 1963: 628, Вуковић 1967: 232, Танасић 2005а: 390). Та његова „општост“ често омета прецизно одређивање специфичности његових значења и употреба (Вуковић 1967: 232). За разлику од аориста и имперфекта који служе да означе доживљену радњу, перфекат може да означи и недоживљену и доживљену радњу (Вуковић 1967 : 362), те је и у том погледу неутралан глаголски облик. Поред тога, перфекат је основно наративно време у књижевном језику и у већини штокавских дијалеката (Митриновић 1996: 8). У наративном контексту најчешће се користи перфекат, као необележена категорија, уз аорист, као обележену категорију (Митриновић 1996: 8).

Време вршења радње означене перфектом није одређено (Стевановић 1979: 609, Станојчић 1967: 227, Вуковић 1967, Грицкат 1954: 175) за разлику од имперфекта код кога је време вршења радње увек одређено (Мусић 1926/1927: 128), или за разлику од аориста код кога се „баш истиче непосредно блиска прошлост“ (Вуковић 1967: 22).

Перфекат се првобитно градио као перифрастичка конструкција (о чему нам сведочи најстарији забележени словенски језик, као и старије фазе других словенских језика) и означавао је „садашњи резултат, добивен ранијим вршењем односно извршењем радње“ (Грицкат 1954: 169). Првобитно је у семантизму перфекта преовладала резултативна значењска црта која је заправо одговарала старијем једночланом индоевропском перфекту који је касније у појединачним језицима прешао у просто претеритално време (Грицкат 1954: 169). Од старог значења перфекта, у савременом српском језику перфекат је задржао значење прошле радње без ближег њеног одређења, какво постоји и код других претериталних времена. Резултативност данашњег перфекта истог је типа као и код старог перфекта (Маретић 1931: 539). Ове измене у значењу перфекта су важне за схватање проблема скраћивања перфекта. Наиме, перфекат је престајао да се схвата претерито-презентски и кретао се ка чистом претеритском значењу, а у вези са тим слаби значај презентског помоћног глагола који обележава везу два појма у садашњости. Перфекат је почео да се схвата као „садашње јављање“ о субјекту о коме је реч, а не као ознака садашњег стања субјекта (Грицкат 1954: 176).

Стевановић у својој *Синтакси* истиче да перфекат има две значењске компоненте: прва и основна је „означавање радње која се вршила или извршила у прошлости, а друга је резултат вршења, одн. извршења те радње“ (Стевановић 1979: 609). Аутор даље каже да је „време прве компоненте најчешће неодређено, а време друге одређено“ јер говорно лице увек „мисли на одређено време за које то стање везује“ (Стевановић 1979: 609).

У неким од најранијих студија о српским глаголским временима истицано је да је примарна функција перфекта перфективних глагола изражавање резултативности одн. стања проистеклог из радње означене перфектом (Мусић 1926/1927). Мусић је у својим „Прилозима“ навео да се само перфективним перфектом „казује садашња готовост перфективне радње или садашње стање субјекта иза перфективне радње, без обзира на вријеме када се радња извршила“ (Мусић 1926/1927: 128). Белић је у раду „Значења глаголских облика“ наглашавао да се перфектом не констатује свршеност радње „већ њено вршење или извршење у прошлости (њена претериталност) са гледишта савремене радње“ (Белић 1999: 438).

и критиковао Мусића да је опис структуре (резултативног) перфекта засновао према грчком глаголском систему. Белић (1926) је поново одбацио Мусићев став да перфекат исказује резултативност, те тврдио да перфекат указује само на везу субјекта са радњом извршеном у прошлости, док је резултативност садржана у самом глаголу а не у перфекту⁴¹. Савремени лингвисти сматрају да нема разлике у функцијама перфекта глагола оба вида чак и кад се ради о перфективном глаголу код кога је наглашена резултативна компонента (Стевановић 1979, Танасић 2005а: 392). Стевановић тврди да перфекат великог броја свршених глагола означава само извршење радње баш као и аорист (Стевановић 1979: 606) те да перфекат заправо „много чешће [...] значи процес (радњу или стање) у прошлости“ него из те радње проистекло стање (Стевановић 1979: 607). Он указује на студију Виноградов (1947) у којој се први пут истиче да се и имперфективним перфектом може означавати резултат радње (Стевановић 1979: 606). Говорећи о два семантичких компонента перфекта, Стевановић допушта да прва догађајна компонента може „јакко избледети“ код појединих глагола као што су медијални глаголи *умрети*, *остарити*, *подмладити се* те долази до изражаја резултативност радње обележене перфектом (Стевановић 1979: 609). Поједине граматике скоријег датума, опет, подржавају став да се перфективним глаголом конструисаним у перфекту означава радња која се десила у прошлости и чији резултат је важећи у моменту говора (3).

(3) *Дошао је твој пријатељ* (Мразовић 1990: 121).

Дакле, из свега поменутог видимо да су у лингвистичким описима српског језика перфекту одувек приписиване две основне семантичке црте – догађајност (са нагласком на прошлој радњи) и резултативност (са нагласком на стању проистеклом из прошле радње).

Лингвистичка литература бележи још једну карактеристику српског перфекта. Перфекат је један од кључних елемената у реструктурисању темпоралног

---

⁴¹ С обзиром на то да ми резултативност повезујемо са теличношћу, сматрамо је последицом теличности, и наш је став да је резултативност садржана у глаголу а не у глаголском облику.

система у српском језику (Митриновић 1990: 8). Наиме, овај глаголски облик је у великој мери потиснуо аорист и имперфекат, а често се користи и уместо плусквамперфекта (Стевановић 1979: 605, Мразовић и Вукадиновић 1990: 121, Вуковић 1967: 22–23, Станојчић 1967: 200, Маретић 1931: 629). Перфекат може, додуше, заменити аорист, имперфекат или историјски презент, али се притом губе стилски и семантички ефекти енциодирани овим глаголским временима (Катичић 1982: 5–6). Перфекат се са своје стране не може заменити ниједним од поменутих глаголских облика уколико означава резултативно стање проистекло из њиме означене прошле радње (Маретић 1931: 628, Катичић 1982: 6). Такве радње се негде називају „прошлосадашњим“ (Маретић 1931: 628), а негде се поменути значењски ефекат перфекта бележи као „готова садашњост“ (Катичић 1982). Резултат перфектом обележене радње важи у моменту њеног саопштавања (4–8).

(4) Видим да је *изашао*.

(5) Не можеш да га препознаш, *угојио се, оседео и добио* подочњаке.

(6) Погледај шта *си* на овој карти *потписао*.

(7) Виктор Иго *је написао Јаднике*.

(8) Тај роман *је превела* моја познаница.

Перфектом се могу представити и свршене и несвршене радње, будући да он може да изрази радњу и у току и као целину (Вуковић 1967: 240, Мразовић и Вукадиновић 1990: 381). Говорећи на једном месту о разликама између перфекта и имперфекта, Вуковић пак каже да се перфектом радња обележава као целина а имперфектом се радња приказује у процесу (Вуковић 1967: 120).

Готово сви аутори говоре о временским употребама, које могу бити индикативне и релативне, као и о модалним употребама овог облика. Ваља напоменути да се управо у овом домену водила дуготрајна дискусија у србистичкој литератури, будући да се лингвисти нису могли сложити око питања разграничења синтаксичког индикатива и релатива, као и око питања термина за означавање ових категорија. Индикативним перфектом обележава се радња која се (из)вршила пре момента говора и чије се (из)вршење одмерава непосредно према времену говора (Танасић 2005) (9–11).

(9) Киша је то вече падала (М. Црњански, у: Танасић 2005: 391).

(10) Давилу је изгледало на махове да губи дах (И. Андрић, у: Танасић 2005: 399).

(11) Ученици су посетили Војни музеј и онда ишетали по Калемегдану (Станојчић и Поповић 1994: 378).

Танасић у оквиру индикатива издваја референцијалне радње и неререференцијалне радње. Прве су изражене перфектом глагола имперфективног и перфективног вида, а друге само перфектом имперфективних глагола. За референцијалне радње карактеристично је то да су се извршиле „у једном недељивом временском одсеку“ (Танасић 2005: 391) (12–14).

(12) Пратио сам га погледом све време (Д. Ненадић, Танасић 2005: 391).

(13) Средином лета стигао је нарочити изасланик (И. Андрић, Танасић 2005: 391).

(14) Тако је изгинуо те вечери, до мрака, Славонско-подоунавски полк (М. Црњански, Танасић 2005: 391).

Индикативним перфектом исказује се избројиво мноштво прошлих радњи (Танасић 2005: 399, Танасић 1997) што илуструјемо примерима (15–17).

(15) Јуче је Јелена трипут ушла у нашу кућу.

(16) Где год је ишао, повео је децу.

(17) И он је каткад додирнуо њену косу (М. Црњански, Танасић 2005: 399).

Неререференцијалне индикативне радње означавају неизбројиву виšekратност и у том случају на снази је значењски ефекат итеративности или хабитуалности (18–19).

(18) Ја сам редовно присуствовао тим сијелима (В. Десница, Танасић 2005: 399).

(19) Само пазарним данима враћала нам се храброст (М. Лалић, Танасић 2005: 399).

У индикативне употребе аутори убрајају и квалификативни и тзв. *географски перфекат* (Стевановић 1979 : 611, Танасић 2005: 393), као у примерима (20–22).

(20) Веће му *се састале* на челу, а оне црне очи севају (Л. Лазаревић, Стевановић 1979: 610).

(21) *Снизило се* сиње небо над банатским селом (Б. Ћопић, Танасић 2005: 393).

(22) Виде тад, пред собом, бео, широк пут, који *се спуштао* у село (М. Црњански, Танасић 2005: 393).

Стевановић је међу првима указао на квалификативни перфекат који се употребљава за опис пејзажа или особа тако да метафорички изражава резултативно стање радње која је њиме означена а која се заправо никада није догодила (Стевановић 1979: 610) (23–24).

(23) Сунце је већ потонуло иза густе кестенове шуме, стене *се слиле* и *нарасле* далеко (Б. Ћопић, Стевановић 1979: 610).

(24) Под њим *су се шириле* простране планинске ливаде... Један широк лијевак *спуштао се* између два комска брда (М. Лалић, Стевановић 1979: 610)

Овакву употребу перфекта први је уочио Маретић (1931: 539–540). За употребу перфекта у овом случају релевантан је утисак говорног лица да се „некада у прошлости, неодређено кад, и ирелевантно је кад, извршио перфектом означен процес“ (Стевановић 1979: 611). Стевановић истиче да се ни у том случају не занемарује временски карактер перфекта, иако овде процеса никада није ни било осим по утиску говорног лица. Танасић овакав перфекат назива *географским* (Танасић 2005: 392), а Симић и Јовановић веле да се квалификативним перфектом неки „статички садржај“ представља динамички, у виду покрета, „или као заустављени покрет који претходи описаној ситуацији“ (Симић и Јовановић 2007: 211). У страниј лингвистичкој литератури оваква употреба глагола се сврстава у оквире тзв. *замишљеног* или *фиктивног кретања* (Талми 1996, Мацумото 1996).

У временске употребе убраја се и релативни перфекат чија се радња одређује као прошла „посредно према времену говорења. То значи да се између тог времена и радње означене перфектом налази какав моменат пре којег се дотична радња (из)вршила“ (Станојчић и Поповић 1995: 378). Најчешће се наводе примери

релативно употребљеног перфекта у зависној реченици у оквиру индиректног говора (*oratio obliqua*) као у примерима (25–27).

(25) Причала ми је мати, *био је* он сасвим други човек (Л. Лазаревић, Станојчић и Поповић 1995: 378).

(26) Арсеније Исакович виде да *је траһио* само време (М. Црњански, Танасић 2005: 403)

(27) Ми ћемо вечерас кренути, а ти ћеш сутра моћи сазнати где *смо одсели*. (Танасић 2005а: 403).

Перфекат којим се представља логичко-хронолошка антериорност у односу на апсолутновременски презент понекад се наводи као *апсолутивни перфекат* (Симић и Јовановић 2007: 212). Перфекат и презент у таквој комбинацији описују редослед извршења две радње „не у некој одређеној временској ситуацији већ увек кад до тога дође“ (Симић и Јовановић 2007: 212) (28–29). Примећујемо да је у основи овакве употребе резултативни значењски ефекат енкодиран обликом перфекта.

(28) Пчелињи рој којем *је угинула* матица неспособан је за напредовање и брзо пропада.

(29) У игри шаха први потез повлачи играч који *је добио* беле фигуре (Симић и Јовановић 2007: 212).

Поред свега овог, перфекат је и основно наративно време у књижевном језику (Митриновић 1996: 8). Неки аутори посебно издвајају *приповедачки* перфекат, који може да алтернира са другим претериталним или пак непретериталним временима (Танасић 2005: 408). У нарацији он може имати улогу динамичког (30–31) или статичког елемента приповедања (32) (Сладојевић 1966: 39–42).

(30) Мали ужеже свијеће и намах се показаше дјевојке, те *су пјевале, куцале се и играле* све до пола ноћи, а кад је било пола ноћи, и оне *узеле* одлазит, свака *је даривала* кесом блага (Карацић, Танасић 2005: 408).

(31) *Сели су, попили* по чашу две препеченице, па *су онда отишли* сваки у своју совру да ручају (Веселиновић, Сладојевић 1966: 39).

(32) У Смиљаниној малој кућици, поред ватре, *седела је* Смиљанина мајка с преслицом у руци. *Прела је* вуну за чарапе, а поред прозора за разбојем *ткала је* млада Смиља (Јакшић, Сладојевић 1966: 42).

У литератури се гномска употреба углавном илуструје примерима краћег перфекта (Грицкат 1954). Ретки су примери пословица са пуним обликом перфекта, као они које наводи Сладојевић (1966:52) (33–36).

(33) *Није умрла* баба од корбе већ од празне торбе.

(34) *Био је* у Рим, а *није видио* папе.

(35) *Ако је* трава *покошена*, остало је коријење.

(36) *Батина је* из раја *изашла*.

По фреквентности модалне употребе, перфекат је одмах после презента (Танасић 2005: 409). Школска граматика Станојчић и Поповић (1994) наводи да је перфекат модално употребљен када се њиме означава став говорног лица према неоствареној радњи (Станојчић и Поповић 1994: 379). У таквој употреби он има временско-начинско значење које поприма од везника и речца уз које стоји (Симић и Јовановић 2007: 212). У модалним употребама јављају се и краћи и пуни перфекат. Применом логичко-семантичког критеријума могу се издвојити следеће употребе модалног перфекта.

а) Кондиционално употребљен перфекат означава условне радње (37–38).

(37) *Да смо дошли* на време, видели бисмо тај филм (Станојчић и Поповић 1995: 379).

(38) *Ако тамо много застајо*, много стао, мало задобио; *ако тамо мало застајо*, мало стао, много задобио (народна песма, Стевановић 1979: 624).

б) За изражавање става уверениости или претпоставке да ће се нешто догодити користи се пуни перфекат (39–40).

(39) *Ако данас не победимо изгубили смо* место првака.

(40) *Зар не видиш да си погинуо!* (Танасић 2005: 409)

в) Императивно и прохибитивно употребљен пуни перфекат уз везник *да* изражава оштре наредбе или забране вршења радње (41–43).

(41) У недјељу која прва дође / Да *си дошао* у Котаре равне.

(42) Да то више *ниси поменуо*. (Танасић 2005: 409)

(43) Милоје запрети да *се нису усудили* калуђери да га венчају (Стевановић 1979: 624).

г) Са оптативним значењем, за изражавање благослова и клетве, најчешће се користи краћи перфекат (44–46).

(44) Бог те *поживио*.

(45) Лијепа ли је, гром *је убио!* (Б. Ћопић, Танасић 2005: 409)

(46) *Живела* Француска! *Живели* Французи! (Б. Ћопић, Стевановић 1979: 624)

Често се у литератури наводи да је у модалним употребама чешћи краћи од пуног перфекта (Стевановић 1979: 624–625, Вуковић 1967: 383, Станојчић и Поповић 1994: 380). Експресивна вредност краћег перфекта чини да „он највише остаје једини облик перфекта у мноштву модалних значења (клетве, жеље, допуштања и сл., изузетак чини заповест изражена пуним перфектом: *Одмах да си дошао*; и сл.)“ (Вуковић 1967: 383).

Посебан значењски ефекат перфекта имперфективних глагола истакнут је на више места у литератури. Посебно се говорило о питању (не)теличности радње у перфекту, односно о аспектуалној информацији коју собом носи имперфективни глагол употребљен у перфекту. О овоме су писали Танасић (2009) и Станојевић и Ашић (2008б), као и неки други аутори које се баве и другим питањима у оквиру глаголског система (Грицкат 1954, Стевановић 1979, Танасић 2005, Јовановић 2010). Перфективни глаголи у перфекту означавају ограничене, а имперфективни углавном, али не увек, неограничене ситуације (в. § 2.1). Међутим, када је реч о перфекту не дешава се увек да се свршене радње представљају само перфективним глаголом. Перфекат (неких) имперфективних глагола у одређеним ситуацијама не означава ни радњу у току, ни мноштво радњи, ни итеративност или хабитуалност, што су значењски ефекти који се обично постижу са имперфективом, већ означава

готову радњу приказану као целину, или резултат прошле радње, или пак невалидност резултата прошле радње у моменту говора.

Стевановић (Стевановић 1979: 606) наводи да је још Виноградов истакао разлику између перфекта свршених и несвршених глагола и сам уочава да се и несвршеним глаголом може означавати резултат радње. И Грицкат тврди да имперфективни глаголи употребљени у перфекту (и аористу) понекад имају исти значењски ефекат као перфективни глаголи (Грицкат 1954: 170) (47–49).

(47) То дрво је *цветало* још пре два месеца.

(48) Закаснили сте, он је већ *читао* свој реферат.

(49) Ми смо већ јуче *ишли* тамо, данас нећемо. (Грицкат 1954: 170)

Ову појаву Грицкат објашњава на следећи начин :

У семантичком потенцијалу неких изразито несвршених глагола [...] постоје моменти који омогућују и употребу са значењем свршености радње. Ови наши глаголи испољавају извесне скривене семантичке преливе и стичу свршеност вида само у нарочитом контексту, али притом увек само у перфекту. [...] Свршеност овде остаје везана искључиво за перфекат (Грицкат 1954: 171).

Ауторка сматра да би ова појава представљала почетну фазу кроз коју нужно пролазе двовидски глаголи (Грицкат 1954: 171). Дакле, по њој су овакви имперфективни глаголи на путу да постану двовидски. Грицкат у вези са овим питањем закључује да је сама претериталност перфекта фактор који производи овакав семантички ефекат тако да се имперфективни глаголи „и поред све морфологисаности вида, могу осетити као свршени, иако се као такви не осећају у презенту или футуру“ (Грицкат 1954: 172).

Перфекат несвршених глагола има посебну употребу – означавање прошле радње чији резултат није актуелан у моменту говора јер се у међувремену извршила друга прошла радња која је поништила тај резултат (Танасић 2005: 395, Танасић 2009: 62–68, Станојевић и Ашић 2008б) (50–53).

(50) Јелена *се уписивала* на факултет, али је већ у првој години напустила студије.

(51) *Долазио је* неки човек, *тражио* те и рекао да ће навратити сутра. (Танасић 2005: 395)

(52) *Силаго сам* у подрум. Бицикл није тамо.

(53) Неко *је отварао* кофер. Видим по томе што је лоше затворен. (Станојевић и Ашић 2008б: 72)

Иако је употребљен имперфективни глагол, радња није приказана у процесу већ као целина. Суштински значењски ефекат оваквог перфекта је да стање проишло из радње која се одиграла у прошлости није више на снази у моменту говора за разлику од перфекта одговарајућег перфективног глагола. Овај последњи означава да се радња одиграла у прошлости и да њен резултат важи у моменту саопштавања о њој (54–56).

(54) Јелена *се уписала* на факултет. Кренула је на предавања.

(55) *Сишао сам* у подрум. Мрки је мрак, ништа не видим.

(56) Ко *је отворио* кутију? (кутија је отворена).

Овакви примери заправо показују да опозиција перфективни/имперфективни глагол не мора нужно да се поклапа са аспектуалном опозицијом телично/нетелично, што смо показали на различитим примерима у претходном поглављу (§ 2.1). Захваљујући томе што глаголи у (50–53) истовремено енкодирају имперфективну перспективу и теличну ситуацију, телос није приказан као остварен у датом тренутку. Његова реализација више није на снази. Сви имперфективни глаголи, веле Станојевић и Ашић, не могу бити овако употребљени, већ само они који имају теличну семантичку компоненту. Такви су имперфективни глаголи настали имперфективизацијом са *-ва* од мотивног перфективног и теличног глагола, као у аспектуалним паровима: *силазити* > *сићи*, *свраћати* > *свратити*, *отварати* > *отворити*, *узимати* > *узети*. Специфични значењски ефекат омогућава управо та телична значењска компонента и чињеница да такви глаголи и у својим имперфективним употребама „подразумевају природно ограничење процеса“ те да постоји тренутак после ког радња не може да се настави (Станојевић и Ашић 2008б: 71).

Када су у питању перфективни глаголи значење дезактуализованости стања исказује се искључиво обликом плусквамперфекта (Сладојевић 1966, Ивић 1980, Петровић 1989, Танасић 2005: 395, 2009, Ашић и Станојевић 2008), као у наредним примерима (57–59).

(57) Тај човек зна све могуће језике овога света, али јој се не допада. Тако је дрско гледа. А кад каже нешто, што је лепо, као да се удвара, никад се не зна, да ли је то рекао озбиљно, или се подсмева? Спочетка јој *се био допао*, али јој се више не допада. МЦ2, 27

(58) Дечак је одједном схватио да отац зна за *оно*. Али у свему га је највише заболело то што га је његова мајка изневерила. *А била му је обећала* да неће казати оцу ништа. ДКЗ, 44

(59) Др Сук је имао једну студенткињу која *је била* рано *оћелавила*, али ју је ноћу пас лизао по темену, тако да јој је на глави никло густо шарено крзно. МП2, 101

Само радње чији се резултат може поништити долазе у обзир код овакве употребе перфекта и плусквамперфекта. Танасић (2009: 67) наводи да је ту чињеницу прва истакла Е. В. Падучева 1986. године. Она је говорила о „општефактичком двосмјерном значењу вида“ код таквих радњи чији резултат је био достигнут али је поништен радњом супротног смера (Танасић 2009: 67). Постоје и радње чије се резултативно стање не може поништити, као на пример код глагола *умрети*, *дипломирати*, *докторирати*, *порастати*. Овакви (перфективни) глаголи не могу бити конструисани у плусквамперфекту са резултативним значењем (Ивић 1980, Танасић 2009, Станојевић и Ашић 2008б).

Када је реч о перфекту имперфективних глагола, посебну употребу представља такозвани *искуствени перфекат*. Њим се указује на то да се дата радња (барем) једном одиграла у прошлости, да чини део говорничког искуства. Најчешће се јавља у функцији аргумента, објашњења или подсећања и чини део другог наративног плана (60–61).

(60) Ја, макар, не верујем у те приче о продавању душе ђаволу. *Писао је* онај Енглеz о томе. Марло, како се зове, име му је гадно, да не кажем. МН, 23

(61) Ти знаш да је Богдан Ђуровић, мој друг са Околишта, већ трећу годину у Америци. Још од лањске године ја се са њим дописујем. *Показивао сам* ти његову фотографију коју ми је послао. ИА2, 329

Од имперфективних глагола гради се и перфекат којим се прошла глаголска ситуација не представља ни као догађај ни као резултативно стање, већ као чињеница (Танасић 2005: 401) (62–63). Најчешће се перфекат тада јавља у одричном или упитном облику. Уколико би се употребио перфективни глагол, питање одн. негација односили би се на реализацију инхерентног краја, телоса дате теличне ситуације (*да ли су те саслушали, нису га саслушали*).

(62) Кад се примакнуо близу, упитао је пригушено :

- *Јесу ли вас саслушавали?* ИА1, 101

(63) Увидом у књиге општинске Матичне службе може се установити да се *није удавала*. ГП1, 77

3.2. КРАЊИ ПЕРФЕКАТ

Највећа студија посвећена перфекту у српском језику, Грицкат (1954), говори о посебној врсти перфекта – перфекту без помоћног глагола. Ко год је касније у мањој или већој мери помињао и разматрао употребе и значења пуног и краћег перфекта неизоставно је полазио од ове капиталне монографије.

За овакав глаголски облик уобичајени су називи : *непотпуни перфекат*, *перфекат без помоћног глагола*, *крњи перфекат*, као и *краћи перфекат*, термин који користи И. Грицкат и који и ми усвајамо (надаље КП). Танасић истиче да је КП карактеристичан за поједине функционалне стилове као што су разговорни, журналистички и књижевноуметнички стил, те да су чешће перфективни глаголи конструисани у КП (Танасић 2005: 396–397).

Говорећи о појави КП у систему глаголских времена, Грицкат објашњава да је најпре помоћни глагол престао да се јавља у модалним употребама, удаљавајући тако краћи облик перфекта од претериталних употреба, као у оптативним и концесивним конструкцијама (1–2).

(1) *Убио те бог!*

(2) *Макар и не видео ...* (Грицкат 1954: 206)

Временом је краћи облик перфекта почео да добија и нове значењске црте резултативности и експресивности „које га нису одводиле из круга претериталних значења, али су га ипак доста јасно диференцирале од пуног (било индикативног било релативног) перфекта“ (Грицкат 1954: 206). До скраћивања перфекта највише је долазило у трећем лицу „пошто је обавезно присуство подмета у трећем лицу довољно да означи граматичко лице предиката“ (Грицкат 1954: 207). Ова ауторка је одредила и приближно место и време ове појаве, а то је подручје југозападних говора у 16. и 17. веку.

Однос између перфекта и КП у наративном контексту одговара опозицији динамично/статично или догађај/стање, те се са пуним перфектом остварује темпорална прогресија, а са КП не. У вези са тим Грицкат вели:

У приповедању пуним перфектима (свршених глагола) занемарује се моменат резултативности, радња одмиче одмах даље, без заустављања на достигнутом резултату; док се у приповедању краћим перфектима не аперцепирају саме радње већ резултати и сваки настали резултат је слика, дата као нешто готово, статично (Грицкат 1954: 45).

Као посебна одлика КП истиче се „семантичка обојеност“ (Грицкат 1954: 10), као и чињеница да овај облик увек собом носи стилистичку вредност (Вуковић 1967: 383). Вуковић овај облик убраја у глаголска времена која у глаголском систему српског језика уз темпоралне одлике носе и обележје експресивности, а то су, поред КП, аорист, имперфекат, плусквамперфекат конструисан од имперфекта помоћног глагола.

Изразитији приповедачки карактер, у односу на пуни перфекат, краћем перфекту придаје и Стевановић који каже:

Он свакако причању даје јачу упечатљивост, јамачно зато што се њим представљају ситуације у које се причалац (онај који што приповеда) потпуније уживљава и што је време за које се дотична ситуација везује [...] одређено, док пуни перфекат сам собом не сугерира никакву одређеност (Стевановић 1979: 620).

Честа употреба КП у приповедању објашњава се и утиском доживљености који овај облик изазива код слушаоца или читаоца (Танасић 2005: 408). Када је у наравији употребљен низ КП субјекти и предикати се брзо смењују, са краћим перфектом се буди читаочева, одн. слушаочева пажња и као да се стално одговара на питање: *И онда?* (Грицкат 1954: 194). „Казивање које тече без наглашеног осликавања и без икакве претензије казивача да унесе свој став не садржи краћи перфекат“ (Грицкат 1954: 194). О моменту јаче експресије приповедањем у КП сведоче и преводи реченица с тим обликом на француски. Као преводни еквивалент КП јавља се француски пезент (*le présent*) који преноси ефекат доживљености какав не поседују прошла времена (в. 4.5).

КП преовлађује у наравији о догађајима по чувењу, о којима говорно лице не може непосредно да сведочи, који су ван домашаја запамћеног, те у приповедању о догађајима из старије традиције и у народним приповеткама (Вуковић 1940, 1967: 331, Грицкат 1954: 6)⁴². У таквом дискурсу нема места аористу или имперфекту који као и КП имају обележје експресивности.

Према значењу и значењским ефектима, Грицкат сврстава појаве КП у савременом књижевном српскохрватском језику у 9 категорија, од којих многе садрже и поткатогије. Све те категорије могле би се свести на два основна момента – или се „прошла радња приказује у њеном резултату, статично, као слика постигнута ранијом радњом“ (3–4) или је на снази ефекат неповезаности „са ранијим казивањем, новине, заустављености причања и психолошког акцента, у којем понекад има разних нијасни контраста“ (5–6) (Грицкат 1954: 62).

(3) Љето је тада било тек у половини, а суша већ *отпочела*. (Андрић, Станојчић 1967: 238)

(4) Обе ријеке *се сасушиле* и *дошле* уске и још зеленије. (Андрић, Станојчић 1967: 238)

(5) *Стигли* сватови.

(6) Јован *поломио* руку.

---

⁴² Дал овакву употребу глаголских облика сматра посебном категоријом у оквиру темпорално-модално-аспектуалног система и именује је *quotative* (Дал 1985: 149–153).

Стевановић истиче ефекат статичности који се постиже употребом КП. Овај облик исказује „стално стање истовремено с прошлом радњом у вези с којом се употребљава“ (Стевановић 1979: 618) што илуструјемо примерима (7–8).

(7) Змај јој *метнуо* главу у крило па спава (нар. припов.) = Змај спава с главом у њеном крилу.

(8) *Стегла* срце, копни из дана у дан. (Л. Лазаревић) = Стегнута срца копни из дана у дан. (Стевановић 1979: 618).

Исти аутор истиче и придевски карактер КП те каже:

Крњим перфектом се казује у ствари особина онога што врши напоредну радњу, његово стање, настало свакако раније извршеним процесом, који се такође означава глаголом у томе облику (Стевановић 1979: 618).

У оваквој употреби КП субјекту се приписује нека особина уз појачану експресивност (9).

(9) Шта зна падија?! Млада је. Да уме да кува, зар би наш нови попа, отац Дане, после сваког крштења и после сваке сахране толико јео?! Само што је завршио богословију, а већ *се убуцио*, мантија на њему хоће да прсне... ГП1, 17

Неки аутори сматрају да се у семантизму КП резултативност не истиче посебно у први план, те да се овим обликом обележава догађај који се десио у прошлости, пре момента говора и који се саопштава као новост (Танасић 2005: 397). Други веле да за КП важи исто што и за пуни перфекат свршених глагола, но да је код КП нешто израженија придевска значењска компонента у односу на исти исказ са пуним перфектом. Као и код резултативне употребе перфекта, ни са КП се никада не губи радња извршена у прошлости у корист резултативног стања које је проистекло из те радње (Стевановић 1979: 619). Другим речима, резултативно стање не може бити одвојено од прошле радње која је то стање генерисала, изазвала. Исти став и ми заступамо. У претходном поглављу смо показали (2.1) да

када је на снази семантички ефекат резултативности, информативни фокус обухвата и радњу као целину и резултативну фазу која јој следи.

КП се погодно користи за обележавање врло блиске прошлости „и у говору и у писаној речи, и он се по значењу приближава аористу апсолутног индикатива кад је њим наглашена најближа прошлост“ (Вуковић 1967: 21) и тада се може заменити овим глаголским обликом. КП се често може заменити пуним перфектом и то само ако није модално употребљен (Вуковић 1967: 21, Грицкат 1954: 46).

У литератури се расправља о томе да ли је овај глаголски облик искључиво релативан или има и индикативне употребе. Неки аутори (Маретић 1931, Белић 1999) сматрају да је увек релативски употребљен, док други (Грицкат 1954, Станојчић 1967, Вуковић 1967, Стевановић 1979, Станојчић и Поповић 1994, Танасић 2005) тврде да се јавља и у индикативу одмерен од момента говора као у примерима (10–12) које наводи Танасић.

(10) Па да *устала* читава земља. Чак и дједови *навукли* униформу (Б. Ћопић, Танасић 2005: 396).

(11) *Чекали* аутобус цело преподне (Танасић 2005: 396).

(12) Јуче ниво Саве *био* 530 цм (Политика, Танасић 2005: 396).

Поред већ поменуте употребе КП у наративном контексту, навешћемо још неке случајеве његове употребе која су више пута забележена у литератури. Краћи перфекат се у пословицама јавља много чешће од пуног облика перфекта (13–16). У гномској употреби КП даје посебан печат језгровитости исказа, експресивности и сликовитости (Танасић 2005: 401).

(13) *Дошао* гост на голу кост. (ВСК, 67)

(14) *Изгубила* баба иглу, а за њом дан. (ВСК, 107)

(15) Једном *смркло*, другом *свануло*. (ВСК, 116)

(16) Зло *чинио*, сијасет *примио*. (ВСК, 91)

КП се јавља на првим страницама књига да означи ко је написао, сакупио, саставио, превео, објавио књигу или неки њен део, а његово место се и ту

објашњава његовим „карактером детерминативности“ (Стевановић 1979: 629) (17–18).

(17) Са француског *превела* Зорица Хаџи-Видојевић.

(18) *Илустровао* Душан Рељић.

Ређе га налазимо у дидаскалијама где иначе преовладавају презент и синтагматски изрази. Његова појава у тим деловима драмског текста одузима драмски а уноси епски карактер (Грицкат 1954: 70).

Употреба КП у новинским насловима, као у наредним примерима (19–20), типична је и наводе је многи аутори. „Краћи перфекат има и у насловима своја специфична значења, њиме се ствара утисак новине, ненадовезаности на какво претходно знање о предмету“ (Грицкат 1954: 65), мада не увек, јер је његово место у наслову новинског чланка понекад само одраз журналистичког клишеа без посебног ефекта (Танасић 2005: 396).

(19) *Удала се и побегла* 15 пута (24 сата)

(20) *Звезда поразила* Мега Визуру (24 сата)

Краћи перфекат и то најчешће глагола *бити* представља уобичајени образац у експозицији бајки и приповедака (Танасић 2005: 397) (21–22).

(21) *Била* једном једна удовица са две ружне и пакосне кћери.

(22) Некада давно *живео* један столар по имену Ђепето.

У народним песмама употреба овог облика је честа и диктирана је разлозима метричке природе, што не умањује стилски ефекат који се добија његовом употребом (23).

(23) *Вила* гнијездо птица ластавица/ Кад Момчило *опазео* војску [...]. (Танасић 2005: 397)

Сажетост КП диктира његову употребу и у биографским текстовима те је ту лишен својих експресивних значењских ефеката. Исти мотив одређује његову

употребу у административном функционалном стилу када се наводи ко је урадио одређени посао (24). Овде до изражаја долази семантичка нијанса детерминативности (која се јавља и у већ поменутој употреби на почетку књига). КП је овде лишен експресивности а његово место се објашњава потребом за економичности (Танасић 2005: 397).

(24) *Обрачунао ... / Робу примио ... / Одобриво ... / Предао ... / Прегледао...*

Експресивна вредност КП чини да „он највише остаје једини облик перфекта у мноштву модалних значења“ (Вуковић 1967: 381), са изузетком пуног облика перфекта за изражавање изричитих наредби. У модалним употребама КП чешће од пуног облика перфекта означава лични став говорног лица према нереализованој радњи (25–28).

(25) *Живели* младенци!

(26) Дабогда те Мустајбег из Незука невјестом *звао!* ИА2,118

(27) *Бежао не бежао* – нећеш утећи. (Стевановић 1979: 624)

(28) Лаж *чуо*, лаж казујем (Стевановић 1979: 624).

3.3. ОДРЕЂЕЊЕ СЕМАНТИЗМА ПЕРФЕКТА У СВЕТЛУ РАЈХЕНБАХОВЕ ТЕОРИЈЕ

У овој секцији ћемо указати на базичне семантичке карактеристике перфекта у српском језику и тестираћемо примену Рајхенбахове теорије на опис овог глаголског облика. Анализа перфекта коју ћемо овде понудити, уз истраживање представљено у поглављу 2, омогућава потпунији опис овог глаголског облика и пружа подлогу за ваљану контрастивну анализу његових преводних еквивалената у француском језику.

Основна функција перфекта у српском језику је исказивање радњи које су се одиграле пре момента говора, у прошлости. Перфекат је доминантно глаголско време за саопштавање о прошлости с обзиром на то да се аорист и плусквамперфекат јављају много ређе у таквој функцији, а имперфекат је ишчезао из употребе. За перфекат се може рећи да је неутрално средство у исказивању

радњи које су се одиграле пре момента говора јер, за разлику од аориста и плусквамперфекта, те радње ни у ком погледу не спецификује. Његова неутралност се огледа и у погледу темпоралних релација које може да изрази. Њиме се могу изразити сва три темпорална односа међу ситуацијама – антериорност (1–3), постериорност (4) и симултаност (5). Запажамо да се перфектом може представити радња која је антериорна према другој прошлој радњи (1), или садашњој радњи (2) али и у односу на будућу радњу (3). Ова чињеница показује се важном приликом одабира преводног еквивалента у француском (в. поглавља 4. и 5).

(1) Сељаци су причали да су аустријски војници *долазили* да траже храну и да су *говорили* како је маса њихове војске *отишла* до Митровице, некуд преко Косова. РП, 135

(2) Сећаш ли се оне књиге *Човек, коњ, пас* [обележено у оригиналу], коју сам *читао* прошле јесени? ДКЗ, 54

(3) Је ли, ти? Зар се овако оставља радња широм отворена? Па после кад ти нешто нестане, казаћеш да су ти моји војници *опљачкали* дућан. ИА2, 371

(4) Када је *угледао* везаног Пашу, Кнез се *напросто следио*. МК, 49

(5) Нешто га је *појело* док смо ми *мислили* на друго. ВС, 38

Поред овога, перфектом се, с једне стране, може указати на догађајно конциповану прошлу радњу, и то перфектом перфективних глагола када је радња посматрана као целина (6), или перфектом имперфективних глагола када је приказана у току одвијања (7) или као вишекратна радња (8). С друге стране, перфекат може имати резултативно значење које је изражено перфективним глаголима (9) и тада је информативни фокус усмерен на стање генерисано том прошлом радњом.

(6) А два дана доцније вода је *нагло опала*, *разведрило се* небо и *грануло* сунце, топло и богато како смо може да буде за неких октобарских дана у том жупном крају. ИА2, 18

(7) *Ударали* су кундацима у плотове, *пребијали* псе, *дизали* стабла дрвећа пред кућама и *бацали* их, мало даље, у авлије. МЦ1, 18

(8) Примера ради, Ераковић је био човек изразито ниског раста, али су га Ж. и З., током пројекције, по неколико пута наводно најљубазније *молили* да се још малчице спусти у свом седишту, јер, они, тобоже ништа не виде. ГП1, 51

(9) Виде се два спрата, на једном балкону суши се нечије рубље, један прозор је отворен, Оги, хм, Авексидор, стоји наслоњен на стари аутомобил, у приземљу је дућан са мешовитом робом, продавац је испред *изнео* корпе са воћем. МП1, 16

Разлика између догађајно и резултативно конциповане радње заснива се на аспектуалним информацијама енкодираних глаголском лексемом, али зависи и од контекста. Ова дистинкција је у вези и са опозицијом *први/ други план* коју смо представили у претходном поглављу (§ 2.4). Резултативно конципована радња може се представити само перфективним глаголима који енкодирају теличну ограничену ситуацију чији телос је реализован, под условом да контекст не омета резултативну интерпретацију⁴³. Догађајност, с друге стране, везује се за ограничене ситуације активности (предикати у ПИ) и теличне ситуације достигнућа и остварења (предикати у ПП и ПИ) и подразумева динамичност, развој ситуације. Први план могу да чине само догађајно конциповане радње којима се остварује темпорална прогресија, док су резултативна стања део другог плана и не померају ток приче напред.

Када бисмо ове основне карактеристике перфекта приказали симболима и релацијама Рајхенбахове теорије (Рајхенбах 1947), заједнички њихов именилац била би само једна релација – E-S – која показује да се радња E представљена перфектом одиграла пре момента говора S⁴⁴. Ако је притом радња конципована као догађај, уз поменуту релацију E-S важи и однос R-S који показује да референцијална тачка претходи моменту говора. Притом однос E и R може бити двојак. У првом случају када се прошла радња посматра из референцијалне тачке која се поклапа са интервалом ситуације E, на снази је релација E,R. Перфекат се тада описује формулом E,R-S. Такав је перфекат у горе наведеним примерима (4–8). У другом случају, однос E-R показује да се перфектом обележава радња која се одиграла пре неке друге прошле радње или момента у прошлости, као у примеру

---

⁴³ Подсећамо да смо у § 2.1.6. показали да је резултативни значењски ефекат могућ само ако је реализована кулминациона тачка или телос, будући да та тачка представља транзициони обртни праг, прелаз у ново стање.

⁴⁴ Не заборавимо да је Рајхенбах управо релацију E&S сматрао нерелеватном за опис глаголских времена (§ 2.3).

(1). Тада би за перфекат важио опис E-R,S' ако је радња резултативно конципована, одн. формула E,R-S' ако се перфектом обележава антериорна радња у прошлости догађајно конципована⁴⁵. С друге стране, уколико је информативни фокус на резултативном стању проистеклом из перфектом обележене радње, на стању које је генерисано у прошлости и траје и у садашњости, референцијална тачка је истовремена са моментом говора, односно важи релација R,S. Такав опис одговара употреби перфекта у примеру (9). То значи да за перфекат изводимо и четврти опис E-R,S. Ако бисмо ишли даље у извођењу минималних семантизама, нпр. за перфекат којим се обележава радња антериорна у односу на неки моменат у будућности (3), изводили бисмо још нових формула: S-E-R, S,E-R или E-S-R у зависности од темпоралног односа времена догађаја E и времена говора S. Овде се намећу следећа питања. Да ли ово значи да перфекат у српском има минимум седам различитих семантизама? Да ли му се може придружити само једна формула која би представљала основни семантизам на основу ког би се могле описати све његове употребе?

С обзиром на чињеницу да су све аспектуалне информације у српском садржане у глаголу, различити значењски ефекти, пре свега резултативност, као и релација E&R, дефинишу се на основу аспектуалних инструкција које носи глаголска лексема а не сам глаголски облик. Сам перфекат је, као што смо показали у претходној секцији, у том погледу неутралан. Једино што му се у свим употребама може приписати јесте својство да уведе прошлу радњу (што изражава релација E-S). Функцију тачке S притом може обављати тачка S' одн. измештени деиктички центар. Остале релације, E&R и R&S, проистичу из садејства различитих аспектуалних инструкција, енкодираних перфективним и имперфективним глаголима, и темпоралне инструкције E-S, коју носи глаголско време. У француском то није случај (в. § 2.1. и § 2.3) будући да се глаголском флексијом енкодира и временска и аспектуална информација (опозиција перфективно/ имперфективно), а глаголом се енкодира само ситуациони аспект.

Дакле, сам перфекат у свим својим употребама даје само једну базичну инструкцију – радња се вршила или извршила у прошлости. Све остале темпоралне

---

⁴⁵ У овим формулама тачка S' представља измештени деиктички центар.

релације и аспектуалне инструкције или зависе од глагола или су глаголом већ дате. Рајхенбахов систем, који се, и поред својих недостатака (в. § 2.3), показао адекватнијим за опис инструкција енкодираних глаголским временима у германским и романским језицима, не може се са истим успехом применити на перфекат у српском језику. Његова примена на перфекат, услед разноврсних инструкција садржаних у глаголској лексеми, доводи до потребе да се уведе нови појмови, нове тачке као и нове релације међу тачкама E,R и S. То је неопходно да би се описале различите употребе перфекта перфективних и имперфективних глагола, али то би даље водило ка непотребном увођењу више, неретко сложених формула за једно исто глаголско време.

3.4. ПРОБЛЕМ ПРЕВОЂЕЊА СРПСКОГ ПЕРФЕКТА НА ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Највеће потешкоће у изналажењу адекватних преводних еквивалената перфекта проистичу из чињенице да су исте аспектуалне инструкције енкодиране различитим језичким формама у српском и француском. У српском се аспектуална перспектива и ситуациони аспект кодирају истом формом – глаголском лексемом, а глаголско време глаголским обликом. У француском су глаголско време и аспектуална перспектива енкодирани истом формом – глаголским обликом, а глаголска лексема енкодира ситуациони аспект. Посебно важне факторе у проблематици превођења перфекта на француски представљају системске разлике између ова два језика – сложеност глаголске деривационе морфологије (§ 2.1), неутралност и општост перфекта у српском језику (§ 3), с једне стране, и специјализованост глаголских времена у француском (§ 2.3), с друге стране.

Поред тога, проблем превођења перфекта (као и других времена) на француски усложњавају и следећи фактори. Први је појава интерференција одн. појава негативног трансфера из матерњег језика, специфична за сваког ко учи страни језик. Структуре матерњег језика теже да се пренесу на употребу страног језика што доводи до различитих грешака и девијација. Интерференција се јавља као резултат тежње билингвала ка међујезичкој идентификацији (Вајнрајх 1953: 7). Изједначавање језичких система код билингвала води ка редукацији језичког

„терета“ и олакшава употребу страног језика. Интерјезичка идентификација може да се оствари на било ком нивоу језика када билингвал меша две појаве на основу уочене сличности међу њима (Честерман 1998: 42). Као резултат настаје „класификацијско преклапање“ у чијој основи је убеђење да различите појаве уопште нису различите. Интерференција у оквиру система глаголских времена манифестује се пре свега у тежњи ка изоморфизму у употреби структура страног језика. Такав је случај са поистовећивањем перфекта имперфективних глагола и француског имперфекта, или српског аориста и француског аориста, без обзира на тип употребе или контекст у ком се налазе. Наше истраживање показује да француски имперфекат јесте доминантни преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола, но то не значи да су они увек еквиваленти. У претходном поглављу показали смо да перфективна перспектива и теличност, одн. имперфективна перспектива и нетеличност, енциодиране српским глаголом не морају нужно ићи у пару. С друге стране, перфекат имперфективних глагола не представља увек неограничене или поновљене радње. Тако се перфектом имперфективних глагола којим се радња представља као чињеница енциодира реално сингуларна и ограничена радња. У таквим употребама перфекта имперфективних глагола одговарајући еквивалент у француском неће бити имперфекат већ неки од перфективних глаголских облика.

Посебан изазов за онога ко учи страни језик представља адекватна селекција еквивалената глаголских деривата, одн. превођење перфекта различитих перфективних и имперфективних глагола који су настали префиксацијом и суфиксацијом. Деривационе морфеме у српском, префикси и суфикси, носиоци су различитих аспектуалних информација – (не)теличности и (им)перфективности – као и различитих значењских нијанси, као што је нпр. дистрибутивност енциодирана екстерним префиксима (§ 2.1). Те информације се морају ваљано интерпретирати и јасно разграничити да би се одабрао адекватан преводни еквивалент. У француском се аспектуална перспектива изражава глаголском флексијом, а тип ситуације енциодиран је глаголском лексемом, док се за изражавање посебних значењских нијанси користе лексеме које такво значење енциодирају. Код имперфективних глагола настали суфиксацијом простог перфективног глагола (*умрети*),

имперфективни суфикс *-ва* маркер је неограничености глаголске ситуације која је притом телична (*умирати*). Њихов еквивалент ће стога бити одговарајући телични глагол (*mourir*) у имперфекту. Међутим, постоје и бројни имперфективни глаголи настали суфиксацијом префигираног мотивног глагола (*проговарати, ишчитавати, препливавати*). У том случају проблем приликом превођења не представља њихова имперфективност, већ аспектуалне информације и семантичке црте садржане у префиксу. Тако нпр. значење енкодирано префиксом у облику перфекта *до-кувавао је* преноси се употребом допуне (*cuir à point*), док ће имперфективност бити изражена аспектуалном перифразом (*être en train de INF*): *докувавао је → il était en train de cuir à point*.

Прости имперфективни глаголи, с друге стране, енкодирају нетеличне ситуације (*ходати*) које се у зависности од синтаксичког окружења, тј. присуства или одсуства одредбе типа *x времена*, или *од x до y*, интерпретирају као ограничене или неограничене. У случају да су ограничене њихов преводни еквивалент биће одговарајући нетелични глагол (*marcher*) у перфективном облику (*il a marché*), а ако су неограничене еквивалент ће бити исти нетелични глагол у имперфективном облику (*il marchait*). Управо код поменутих имперфективних глагола треба ваљано одредити да ли је у питању сингуларна или ограничена ситуација што у преводу захтева избор перфективног глаголског облика, или пак неограничена или вишекратна радња што у преводу захтева имперфективни глаголски облик.

Посебан изазов представљају префигирани глаголи, било да су перфективни било да су имперфективни. Овај тип глаголских деривата настаје префиксацијом простих имперфективних глагола (*направити, саслушати, докувати*) или префиксацијом изведених имперфективних глагола додавањем есктерног префикса (*поубацивати, поудавати, изнадувавати*). Што је више деривационих морфема у једној лексеми то је више аспектуалних информација и семантичких нијанси њоме изражено. Приликом превођења префигираних глагола треба обратити пажњу на то да су префикси (и то интерни), на плану аспекта, маркери перфективности (мада има и простих перфективних глагола), затим маркери су теличности а самим тим и резултативности (*правити/ направити*). Уз то одређени интерни префикси доводе до промена типа ситуације мењајући само особину трајања (*седети/ поседети*), или

усмеравају информациони фокус на одређени подинтервал глаголске ситуације (*горети/ догорети, говорити/ проговорити*), док екстерни префикси маркирају значењску нијансу дистрибутивности (*поудавати*). Уколико је префикс (у односу на мотивни глагол) довео до промене аспекта у перфективно одн. ограничено, то ће бити сигнал да се у преводу на француски употреби перфективни глаголски облик. Уколико префикс не утиче на промену теличности ситуације већ само енкодира додатну значењску црту дистрибутивности то значење ће се у преводу пренети употребом неке допуне нпр.: *по-у-бацџовао је књиге у кутију* → *il a jeté les livres dans la boîte tous l'un après l'autre*. Дакле, приликом превођења перфекта конструисаног од различитих глаголских деривата може се предвидети појава тзв. међујезичке промене нивоа језика (*interlingual rank shift*, Џејмс 1980: 32) будући да се једна лексема у полазном језику преводи синтагмом у циљном језику.

Имајући у виду теоријске поставке истраживања које смо представили у претходном поглављу (§ 2) и у првој секцији овог поглавља (§ 3.1), и које смо управо резимирани, у преводној парадигми перфекта може се очекивати више различитих француских глаголских облика. Увидом у пралалени корпус и детаљном анализом дошли смо до податка да преводну парадигму перфекта чини двадесетак различитих глаголских форми у француском (в. табелу 9). Преводна парадигма се базира на дивергентном односу међу еквивалентима, будући да у полазном језику налазимо једну форму, а у циљном чак двадесет и два глаголска облика. Чињеница да перфекат у српском има немали број различитих употреба, као и да су глаголски облици у француском полисемични, води нас ка закључку да је овде по среди однос дивергентне полисемије. Дивергентна полисемија је уобичајени извор многих грешака код оних који уче страни језик (Џејмс 1980: 92). Дивергентне појаве представљају тешкоће посебно у процесу енкодирања поруке на том страном језику – у усменој и писаној продукцији (Ђорђевић 2004: 65), али и у процесу превођења са матерњег на страни језик. То је још један фактор који ову проблематику чини веома сложеном.

Эквивалент у француском	ПН %	ПШ %	КП %	Укупно %
Imparfait	74,39	6,78	11,2	44,72
Plus-que-parfait	7,24	26,98	17	15,77
Passé composé	4,57	26,84	35,27	14,5
Passé simple	6,48	30,33	2,07	16,52
Présent	1,47	2,61	8,71	2,07
Subjonctif présent	0,14	0,23	17,43	0,45
Subjonctif passé	0,15	0,45	/	0,27
Subjonctif pqp	0,13	0,47	/	0,27
Subjonctif imparfait	0,61	0,39	0,41	0,51
Participe présent	1,34	0,67	2,9	1,08
Participe passé	0,67	1,12	0,83	0,86
Participe passé composé	0,06	0,12	0,41	0,09
Gérondif	0,64	0,4	1,25	0,55
Conditionnel passé	0,64	0,2	1,25	0,46
Conditionnel présent	0,06	0,06	0,41	0,06
Infinitif présent	1,1	0,88	0,41	1,0
Infinitif passé	0,28	1,24	/	0,69
Futur simple	/	0,05	/	0,01
Futur antérieur	0,01	0,01	0,41	0,01
Passé antérieur	/	0,1	/	0,04
Passé surcomposé	/	0,01	/	0,01
Impératif	/	0,01	/	0,01
Укупно:	56%	42,4%	1,59%	

Табела 9. Статистички приказ преводне парадигме перфекта

Решење изложеног проблема које ми нудимо у овој студији јесте спровести свеобухватну контрастивну анализу на обимном паралелном корпусу и на основу такве анализе утврдити предикције на основу којих ће се селктовати одређени глаголски облик као најадекватнији преводни еквивалент за дати контекст у

француском. У наредним поглављима (4. и 5) представићемо резултате наших анализа.

3.5. БИЛАНС

Поглавље 3. даје преглед лингвистичке литературе о перфекту у српском језику, како о перфекту у пуном облику (§ 3.1) тако и о краћем перфекту (§ 3.2). На основу теоријских поставки од којих полазимо у овом раду, као и на основу закључака о значењу и употребама перфекта до којих су дошли наши претходници, у секцији 3.3. покушали смо да дођемо до базичног семантизма овог глаголског времена. Показали смо да се на српски перфекат Рајхенбахов систем не може применити подједнако успешно као у француском језику. Услед сложености аспектуалних информација енкодираних глаголском лексемом и „сиромаштва“ информација енкодираних самим глаголским обликом, применом Рајхенбахове логике на разноврсне употребне вредности перфекта перфективних и имперфективних глагола дошли бисмо до сувише великог броја минималних дефиниција овог глаголског времена. Наш закључак је да основна функција перфекта да представи радњу Е која претходи моменту говора S. Опис његовог базичног семантизма на основу ког се изводе сва остала значења (и остале формуле) био би E-S, при чему уместо момента говора налазимо и S' као измештени деиктички центар. У секцији § 3.4. указали смо на различите аспекте проблематике превођења перфекта и изналажења његових преводних еквивалената у француском језику будући да су исте аспектуалне информације у једном и другом језику енкодиране различитим језичким формама. Стога се србофони говорник који учи француски као страни језик, или који преводи са српског на француски, суочава са великим изазовом: Како избећи интерференције и изоморфизам?

4. ГЛАГОЛСКА ВРЕМЕНА ИНДИКАТИВА У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ СРПСКОГ ПЕРФЕКТА У ТЕМПОРАЛНОЈ УПОТРЕБИ

4.1. ИМПЕРФЕКАТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Преводна еквиваленција перфекта и француског имперфекта (*l'imparfait*) најзаступљенија је у обрађеном корпусу књижевних дела са око 45% појава. Овај податак не изненађује с обзиром на то да преко 56% појава перфекта у анализираним делима чини перфекат имперфективних глагола, док је перфекат перфективних глагола у целокупном корпусу заступљен са 42%⁴⁶. У овом поглављу ћемо представити контрастивну анализу перфекта имперфективних, перфекта перфективних глагола и краћег перфекта употребљених за обележавање прошлости, с једне стране, и француског имперфекта, с друге стране.

4.1.1. Имперфекат као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола

Француски имперфекат је најфреквентнији еквивалент српског перфекта имперфективних глагола (ПИ). Чак преко 74% појава перфекта имперфективних глагола у корпусу преведено је овим обликом. Подударност између ПИ и француског имперфекта огледа се на више нивоа. Оба радњу смештају у прошлу епоху, приказујући је у имперфективној аспектуалној перспективи. Глаголска ситуација је представљена као неограничена⁴⁷, имплицира се да ни иницијална ни финална граница глаголске ситуације нису узете у обзир. И српски ПИ и

---

⁴⁶ Тиме и резултати статистичке обраде корпуса потврђују теоријски закључак из поглавља 2 да је имперфективна перспектива нешто доминантнија у српском и француском језику.

⁴⁷ Имперфективним глаголом у перфекту може се представити и ограничена нетелична ситуација.

француски имперфекат могу представити и теличне и нетеличне глаголске ситуације уз разноврсне значењске ефекте. Дату неограничену радњу смештају симулатно у односу на друге прошле радње, не доприносе темпоралној прогресији, те су погодна средство израза другог наративног плана.

Имперфекат у француском функционише као анафорично глаголско време (Молендејк 1990). Ово време не уводи нову референцијалну тачку, већ се њиме представљена радња одмерава од референцијалне тачке коју пружа контекст (Камп и Рорер 1983: 253, Стиул 1998: 207). Тешко је интерпретирати реченицу у имперфекту узету изоловано: *Le moine et Tchamil bavardaient devant la cellule*. За интерпретацију овог глаголског времена неопходан је контекст који обезбеђује референцијалну тачку смештену у прошлости, било преко временске одредбе: *Ce matin-là à 7 heures, le moine et Tchamil bavardaient devant la cellule*, било преко неког догађаја у перфективном глаголском облику према коме се радња у имперфекту поставља симултано, најчешће у аористу (*le passé simple*): *Le gardien accourut, le moine et Tchamil bavardaient devant la cellule*.

Последица оријентације имперфекта ка претходноуведеној референцијалној тачки јесте чињеница да ово време не помера ток приче напред. Успостављајући темпорални однос инклузије са аористом из претходне предикације, имперфекат маркира стагнацију у наративном току (Боријо и др. 2004: 58, Станојевић и Ашић 2006: 82, 86). С друге стране, ограниченост глаголских ситуација представља неопходан услов за темпоралну прогресију у тексту (Козловска 1998, Станојевић 2013). Будући да и перфекат имперфективних глагола и француски имперфекат енкодирају неограничене глаголске ситуације, са овим облицима не стиче се утисак о протоку времена у причи. Преласком са перфективне на имперфективну форму наративни темпо се успорава, читалац се упућује на пропратне околности и на све оне информације које не чине наративни ток (дескрипција, објашњење, реминисценција, ситуациони фон), али због тога нису ништа мање важне јер доприносе његовом бољем разумевању (Вајнрих 1973: 115, Рижел и др. 2004: 306).

Анализирана грађа обилује примерима у којима вишеструка подударност српског ПИ и француског имперфекта долази до изражаја. У највећем броју случајева имперфектом се преводи перфекат који означава прошле, неограничене

нетеличне ситуације стања и активности. С обзиром на то да енкодирају стање које по својој природи искључује било какву промену и динамику ови облици се употребљавају у квалификовању особа, појава, предмета или пак других временских ентитета (1). Уводећи ситуацију активности, представљају је као радњу у току у датом тренутку у прошлости или често као радњу која се временски преклапа са другом неограниченом ситуацијом (2). У оба поменута случаја и ПИ и имперфекат припадају другом наративном плану.

(1) Ранији управник, тврд и искусан старац, *имао је* крут, класичан начин управљања. За њега *је било* главно да свет порока и незакоња у својој целини буде што јасније обележен и што боље одвојен од света реда и закона. ИА1, 24

(1a) L'ancien directeur, vieillard rigide et expérimenté, *dirigeait* cet établissement de manière sévère et traditionnelle. Pour lui, *il était* essentiel que tout ce monde du vice et de l'illégalité soit facile à repérer et nettement séparé du monde de l'ordre et de la loi. ИА1, 24

(2) Док *сам ходао* низ улицу, према реци, у мојој глави, као у поквареном резонатору, *зужали* су сви телефонски разговори Новог Београда, разумљиво, пошта се налазила у непосредној близини. МП1, 30

(2a) Alors que je *descendais* la rue, en direction du Danube, dans ma tête, comme dans un résonateur détraqué, *vrombissaient* toutes les conversations téléphoniques de Novi Beograd, ce qui se comprend, la poste se trouvait à proximité immédiate. МР, 44

Преводну еквиваленцију ПИ и француског имперфекта са вишеструком подударношћу карактеристика ових облика налазимо у зависно-сложеним реченицама. Перфекат имперфективних глагола преведен је имперфектом у зависним временским, допусним и односним клаузама у којима се њиме представљају пропратне околности догађаја из првог плана изражених неким перфективним обликом, затим додатне информације, објашњења итд., све оно што припада другом наративном плану (3–5). ПИ у временским клаузама уведеним везником *док* и *када* исказује глаголску ситуацију чији се временски интервал преклапа са интервалом друге неограничене ситуације (3), или пак чији интервал укључује интервал неке ограничене ситуације (4–5). Имперфекат преузима важећу референцијалну тачку из контекста смештајући радњу симултано према радњи у

неком од перфективних облика или у другом имперфекту, па је и у овом случају потпуно легитимно преводно решење.

(3) Данас сам каснио на први час, док су остали *анализирали* неку моронску песму о магарцу који се врти око бунара, ја *сам зујао* по мом кварту, на месту где се окупљамо није било никога, екипа се распала. МП1, 98

(3a) Aujourd'hui, je suis arrivé en retard au premier cours, et pendant que les autres *analysaient* un poème débile sur un âne qui tourne en rond autour d'un puits, je *glandouillais* dans mon quartier, à l'endroit où on se retrouve d'habitude il n'y avait personne, la bande a éclaté. МР1, 138

(4) Док је то *говорила*, блеснуло је сијасет варница неке чисте радости испод огромних трепавица, расуло јој се по лицу и коси. СВЈ, 132

(4a) Tandis qu'elle *prononçait* ces mots, s'allumèrent sous ses longs cils une multitude d'étincelles de joie véritable qui se mirent à scintiller sur son visage. SVJ, 115

(5) Када је имала тринаест година, у сну јој се јавио неки средовечни човек, налик на данашњег мене и рекао јој : удаћеш се за оног коме обориш руку. ВП, 118

(5a) Lorsqu'elle *avait* treize ans, en songe lui apparut un homme d'âge moyen, qui ressemblait à celui que je suis aujourd'hui, et qui lui déclara : tu te marieras avec celui que tu vaincras au bras de fer. VP, 165

Наредни примери илуструју ПИ у предикату релативних клауза који је преведен француским имперфектом (6–7). У оригиналу и у преводу имперфективним формама представљене су неограничене нетеличне ситуације. И у овим случајевима ПИ и француски имперфекат чине део другог наративног плана будући да представљају пропратне околности, ситуациони фон или објашњење за догађаје првог плана. У примеру (7), уз то, уочавамо промену синтаксичке организације с обзиром на то да је односна клауза из оригинала са антецеденсом у именици *ћелија* преведена временском клаузом уведеном темпоралним везником *alors que*.

(6) Исте године византијском цару Михајлу III стигло је посланство од хазарског кагана који је молио да му се из цариграда упути особа способна да објасни основе хришћанског учења. МП2, 65

(6a) Cette même année, l'empereur byzantin Michel III reçut un messenger du khagan khazar qui désirait qu'on lui envoie de Constantinople une personne capable de lui expliquer les bases du christianisme. МР2, 82

(7) У том тренутку до хелије пред којом су још *седели* фратар и младић дотрчао је стражар вичући младићево име. ИА1, 48

(7a) A cet instant, alors que le moine et Tchamil *étaient* encore *assis* devant la cellule, accourut vers eux un gardien qui criait le nom de jeune homme. IA1, 44

У примеру (8) ПИ фигурира у концесивној зависној клаузи, пружајући притом додатну информацију за разумевање догађаја првог плана. Поново уочавамо подударност аспектуалне информације у оригиналу и преводу – глаголска форма представља неограничену нетеличну ситуацију.

(8) Тајац је клизио Доситејевом улицом, мртви су клизили рекама, немачка војска још је деловала као најмоћнија на свету, још тутњала, непобедива, иако је битка за Стаљинград већ предуго *трајала*, иако јој исход, тој бици, више и *није изгледао* баш сасвим изванредан, не у корист непобедиве војске [...]. СBJ, 54

(8a) Le silence descendait la rue Dositejeva, les morts descendaient les rivières, l'armée allemande continuait de passer pour la plus puissante du monde, et son invincibilité de bruire, même si la bataille de Stalingrad *commençait* à s'éterniser, même si l'issue n'en *paraissait* plus vraiment certaine et susceptible d'être inscrite à l'actif d'une armée imbattable, d'une Invincible Armada. SVJ, 49

Имперфективним облицима се у оба језика енкодирају и неограничене теличне ситуације, остварења и достигнућа. Комбинација имперфективне перспективе и теличне глаголске ситуације нуди могућност за две интерпретације. У првом случају инхерентни крај глаголске ситуације (телос) потенцијално је присутан, али не и остварен. У информацијском фокусу налази се средишња фаза теличне ситуације која претходи реализацији телоса (9). У наведеном примеру имперфективна форма има значење прогресивности и истиче поступност реализације глаголске ситуације.

(9) Свесна да нада мном бди Шеле, безбрижно сам се препуштала новим искуствима. А он *се безнадежно заљубљивао* у мене. MJ, 50

(9a) Consciente que Šele veillait sur moi, je m'abandonnais avec insouciance à mes nouvelles expériences. Et lui, il *tombait* désespérément *amoureux* de moi. MJ, 51

У примеру (10) у преводу је акценат на медијалној фази појачан употребом аспекатске глаголске перифразе *être en train de INF* за прогресивност.

(10) Зато једног септембарског дана, у подне, када беше пошла мужу, који је баш *исплаћивао* неке Грке, вичући толико да се чуло кроз две дворане, видевши Исаковича, застала и вратила се да скине перику и растресе косу. МЦ1, 115

(10a) C'est pourquoi un jour de septembre, vers midi, en voyant Issakovitch alors qu'elle se rendait chez son mari qui *était en train de rembourser* ses prêteurs grecs en criant si fort qu'on l'entendait trois salles plus loin, la princesse s'arrêta et revint sur ses pas pour ôter sa perruque et déployer ses cheveux. МТ1, 115

У наредним примерима (11–12) преводилац подвлачи да је потенцијални телос теличне ситуације *convaincre* неостварен употребом глагола *vouloir* (*convaincre*) одн. *chercher à (convaincre)*. Полазни глагол из оригинала *убеђивати* у перфекту тако бива интерпретиран дословно као *хтети, настојати убедити*. Овакав превод нам показује једну од значењских могућности аспектуалне комбинације имперфективности, на плану аспектуалне перспективе, и теличности, на плану ситуационог аспекта – имперфективном перспективом се у информацијски фокус доводи фаза теличне ситуације која претходи достизању телоса, али не и телос сам. Ситуација остаје отворена, те предикат у делу исказа *убеђивали су ме* не имплицира нужно исход у исказу *убедили су ме*.

(11) Већина оних који су ми се јављали из иностранства *убеђивала* ме *је*, хм, *убеђивала*, мада то од њих нисам тражио, да знају како ми је тешко [...]. МП1, 22

(11a) La majorité de ceux qui m'ont appelé de l'étranger *voulaient* me *convaincre*, hem, me *convaincre*, alors que je ne leur demandais pas, qu'ils savaient mes souffrances [...]. МР1, 32

(12) Променићеш мишљење, *убеђивао* ме. МП1, 51

(12a) « Tu changeras d'avis ». Il *cherchait à me convaincre*. МР1, 73

Телична ситуација у имперфективној перспективи може бити приказана у својој прогресивности, поступности реализације. Тако у примеру (13) имамо глаголску ситуацију достигнућа *уверавати се* која је преведена нетеличном ситуацијом стања *être persuadé* (*бити уверен*) у имперфекту. Овај пример показује да иако стања по својој природи искључују промену и динамику, одређени

предикати стања допуштају комбиновање са одредбом за поступност реализације *de plus en plus* (Јовановић 2012а). Аспектуална информација је промењена у односу на оригинал јер је употребом другачије лексеме промењен и ситуациони аспект, али је аспектуална перспектива остала иста. Констатујемо да ова промена није пореметила тачност превода.

(13) Дуго није хтео, није могао да верује онима који су му говорили да је то сељачко лукавство, али сад се све више уверавао да је ипак тако. ИА2, 35

(13a) Longtemps, il n'avait pas voulu, il n'avait pas pu croire ceux qui lui disaient qu'il avait affaire à des paysans rusés, mais maintenant, il en était de plus en plus persuadé. IA2, 38

Друга значењска могућност представљања теличне глаголске ситуације у имперфективном облику односи се на збирну вишекратност. По правилу, српски се перфекат имперфективних глагола преводи француским имперфектом уколико исказује неизбројиву вишекратност. Овде није реч о неоствареном телосу, као што је то био случај у претходним примерима, у којима се у предикацији комбинују имперфективна перспектива и телична ситуација, већ о више пута оствареном телосу, о серији остварених истоветних ситуација (14). У највећем броју случајева потврђених грађом овако употребљеном ПИ, одн. имперфекту у преводу придружена је прилошка одредба која експлицира понављање глаголске ситуације.

(14) Повремено су ме *изненађивала* разјапљена уста пећина и рупа у стенама као да су то неке изумрле животиње од којих су само костурови претекли. ВС, 13

(14a) Les bouches béantes des grottes et des failles dans les rochers me *surprenaient parfois*, comme si c'était là des animaux disparus dont seuls restaient les squelettes. VS, 16

Следећа два примера илуструју промену аспектуалне информације из оригинала у процесу превођења. И поред подударности српског перфекта имперфективних глагола и француског имперфекта на плану аспектуалне перспективе, превођење једног облика другим не значи нужно очување аспектуалне информације из оригинала. Наиме, дешава се да у процесу превођења буде промењен ситуациони аспект. Перфекат глагола *хтети* (15) којим се представља нетелична глаголска ситуација преведен је имперфектом теличног

глагола *remettre*. Промена аспектуалне информације садржане у оригиналу (промена типа глаголске ситуације) не мења битно значење поруке. У преводу телична ситуација *remettre le couteau* у имперфективној перспективи показује да је у информацијском фокусу припремна фаза која претходи догађају, а иста аспектуална информација садржана је у предикацији из оригинала (*хтео је да врати нож у корице*).

(15) Управо *је хтео* да врати нож у корице, када је изненада дунуо ветар и нанео нешто цветног праха на позорницу. Петкутин је кинуо и у истом тренутку посекао руку. МП2, 45

(15a) Au moment où il *remettait* le couteau dans son fourreau, le vent se leva soudain, saupoudrant la scène de pollen. Pétkoutine éternua et au même instant se coupa à la main. МР2, 57

У примеру (16) нетелична глаголска ситуација стања (*је био необично висок*) бива преведена теличном глаголском ситуацијом остварења у имперфекту (*atteignait une hauteur inhabituelle*) чиме се истиче да потенцијално присутни телос није реализован. И поред овакве промене на плану ситуационог аспекта значење полазне реченице није нарушено. У оба случаја поменути глаголска ситуација припада другом наративном плану на ком се осликавају догађаји првог плана (*стигли смо*, одн. *nous arrivâmes*).

(16) [...] стигли смо до Дунава. [...] Водостај *је* за то доба године *био* необично висок, вода се излила на кеј запљускујући стубове са неонским светиљкама. МП1, 47

(16a) [...] nous arrivâmes au bord de Danube. [...] L'eau à cette époque *atteignait* une hauteur inhabituelle, elle envahissait le quai, éclaboussait les réverbères au néon. МР1, 67

Француски имперфекат се јавља као еквивалент српског ПИ када овај приказује замишљену динамику статичних енитета (17–19). У оваквој употреби срећу се и телични и нетелични глаголи, а радња је, иако релано одавно завршена, употребом имперфективног облика представљена у току реализације. У србистици се ова метафоричка употреба перфекта бележи као географски перфекат, док је у светској литератури таква употреба глагола описана као субјективно или замишљено кретање (§ 3.1).

(17) Улице *су се спуштале*. У мраку, ишли смо незнано куда, чинило ми се без плана и смисла. МН, 38

(17a) Les rues *descendaient*. Dans l'obscurité nous allions qui sait où, et n'avions, me semblait-il, ni plan ni dessein. МН, 43

(18) Архитектонске масе *надрасале су* једне друге у љупком нереду. ВП, 6

(18a) Des ensembles des constructions *se superposaient* dans un plaisant désordre. ВР, 10

(19) Друм који *се* од моста *пењао* преко Лијеске на Семећ и отуд водио преко Гласинца и Романије за Сарајево, и који је некад одјекивао од кочијашког певања и од бронза на кирицијским коњима, почео је да зараста у траву и ону ситну, зелену маховину која прати лагано умирање појединих путева и грађевина. ИА2, 247

(19a) La route qui, à partir du pont, *grimpeait* vers le Semeć passant par la Lijeska et menait, par le Glasinac et la Romanija, à Sarajevo, sur laquelle résonnaient jadis les chants des cochers et les grelots des chevaux de roulage, fut peu à peu envahie par les herbes et par cette fine mousse verte qui accompagne la lente agonie des chemins et des édifices. ИА2, 261

Мање очекивано преводно решење перфекта имперфективног глагола јесте следеће (20). Перфекат имперфективног глагола којим се радња приказује као факат указује на сингуларну, завршену радњу, те би требало да се преведе на француски неким перфективним обликом. Преводилац је другачије интерпретирао текст оригинала будући да је ПИ са оваквом употребном вредношћу превео имперфектом. Овакав превод указује на то да или је дата радња замишљена као неограничена и несвршена, или се она више пута поновила у прошлости, што не одговара поруци из реченице у оригиналу.

(20) [...] спанђао сам се са оном мало хрватском глумицом, рекла си ми једном да ти се свиђа, ма знаш, *играла је* са Микијем Манојловићем. МП1, 12

(20a) [...] j'ai eu une aventure avec cette petite actrice croate, un jour tu m'as dit que tu la trouvais bien, mais si, celle qui *jouait* avec Miki Manojlović. МП1, 18

4.1.2. Имперфекат као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола

Статистичка обрада корпуса показује да је око 7% појава перфекта перфективних глагола (ПП) у српским књижевним делима преведено француским

имперфектом. Превођење ПП имперфектом је мање очекивано с обзиром на неподударност аспектуалне перспективе коју ови облици енкодирају и на разилажења у погледу представљања дате глаголске ситуације као ограничене одн. неограничене. Та разлика има директан утицај на тип темпоралне релације која се може успоставити употребом ових облика. Од (не)ограничености двеју глаголских ситуација у реченици зависи и то да ли ће се преко њих остварити темпорална прогресија и какав тип дискурзивне релације ће оне успоставити. Француски имперфекат као средство израза неограничених глаголских ситуација није носилац темпоралне прогресије (Станојевић и Ашић 2006: 81). За разлику од њега, српски ПП може да представи ограничену глаголску ситуацију која је притом или догађајно или резултативно конципована. Са имперфектом време стоји, ток приповести се донекле успорава, док се у српском језику употребом ПП исто постиже једино када он енкодира резултативно стање генерисано неком прошлом радњом. То је једино могуће са ограниченим теличним глаголским ситуацијама чији инхерентни, природни крај маркира транзицију у ново стање. Стога је превођење ПП имперфективним обликом, уз паралелне промене на плану ситуационог аспекта, у бројним случајевима потпуно легитимно преводно решење. Перфекат перфективног глагола који нема резултативно значење само у ретким случајевима преводи се француским имперфектом (в. ниже тзв. *imparfait narratif*). Поред поменутих разилажења на плану аспектуалног и дискурзивног параметра, у немалом броју случајева код ове еквиваленције се може констатовати промена наративне стратегије као и појава стилских ефеката каквих нема у оригиналу.

Честа је појава да се имперфектом преводи ПП са резултативним значењем. Перфектом се у информацијски фокус доводи резултативна фаза ограничене теличне ситуације, а та резултативна фаза значењски је веома блиска ситуацији стања (*понео сам се* → *ја сам горе*). Разлика је у томе што се код резултативно конциповане теличне ситуације догађај који је генерисао дато стање не губи потпуно из вида, док се код ситуације стања не имплицира никакав догађај већ само стање. Стога се у преводу овако употребљеног ПП јавља глагол који енкодира ситуацију стања (*entourer*) и то у имперфекту који указује да је у датом тренутку стање на снази (21). Примењујући поступак темпоралне хомогенизације текста

преводиолац и други ПП са резултативним значењем (*су стисли*) преводи имперфектом глагола који енкодира нетеличну ситуацију активности (*serraient ≈ стезали су*).

(21) На уским пролазима од греда и дасака сејмени су потпуно *окружили* и *стисли* међу собом Радисава, да им не би скочио у реку. Тако су се провлачили полако и пели све више док не дођоше до краја. ИА2, 47

(21a) Aux passages étroits faits de poutres et de planches, les gendarmes *entouraient* Radisav et le *serraient* de près pour qu'il ne pût sauter dans la rivière. Ils progressèrent ainsi lentement et grimperent jusqu'au moment où ils atteignirent le sommet. ИА2, 57

Перфекат перфективног глагола са резултативним значењем *се излила* у примеру (22) преведен је имперфектом глагола *envahir* којим се енкодира телична ситуација достигнућа у имперфективној перспективи (*envahissait le quai*). Променом аспектуалне перспективе преводиолац је извршио хомогенизацију темпоралне структуре исказа. Прилагођавајући темпоралну структуру према осталим имперфектима којима се дочарава ситуациони фон, он је и у преводу поменутог ПП употребио имперфекат.

(22) [...] Стигли смо до Дунава. [...] Водостај је за то доба године био необично висок, вода *се излила* на кеј запљускујући стубове са неонским светилкама. МП1, 47

(22a) [...] Nous arrivâmes au bord de Danube. [...] L'eau à cette époque atteignait une hauteur inhabituelle, elle *envahissait* le quai, éclaboussait les réverbères au néon. МП1, 67

Код еквиваленције коју успостављају перфекат перфективних глагола и француски имперфекат често уочавамо промену лексеме у преводу која повлачи за собом и промене у аспекту. Наиме, променом лексеме мења се тип глаголске ситуације, а да би се после те промене очувало значење поруке из оригинала намеће се употреба имперфективног облика. Тако се у примеру (23) преводна еквиваленција остварује између резултативно конциповане теличне ситуације у перфекту *се развезао* и ситуације стања *avait la langue bien déliée* у имперфекту. У оба случаја акценат је на стању а не на догађају, те уочена промена на плану аспекта не нарушава значење полазне структуре.

(23) Горјанин папа био је у форми, повукао је дупли виски и језик му *се* сасвим *развезао*. МП1, 34

(23a) Le père de Gorjana était en grande forme, un double whisky qu'il avait sifflé, et il *avait* la langue bien déliée. МР1, 49

Превођење перфекта перфективног глагола француским имперфектом понекад представља последицу преводиочеве слободе у интерпретацији оригиналног текста. Тако у примеру (24), уместо теличне ограничене ситуације остварења *сам се вратила* која се антериорно поставља према претходно уведеној ситуацији (*била је неумољива*), у преводу се јавља предикат у имперфекту *regagnions le bureau* којим се дата радња смешта симултано према претходно уведеној ситуацији (*se montrait intraitable*). На тај начин је у процесу превођења дошло до промене и на аспектуалном и на дискурзивном нивоу.

(24) Шта је – била је неумољива моја колегиница када *сам се* после састанка *вратила* у собу – неко ти је завртео памет – тако је рекла [...]. МП1, 8

(24a) Ma collègue se montrait intraitable alors que nous *regagnions* le bureau au terme de la réunion. « Quelqu'un t'a tourné al tête. » Ce furent là ses paroles [...]. МР1, 12

Пример (25) такође илуструје вишеструку промену приликом превођења ПП имперфектом. Најпре је аспектуална информација промењена тако што ограничена телична ситуација (*разданити се*) бива замењена неограниченом нетеличном (*pointer*), а перфективна перспектива имперфективном. Промена предзнака особине ограничености глаголске ситуације директно утиче на тип дискурзивне релације коју дата ситуација успоставља са другим предикатом, уместо сукцесивности јавља се однос симултаности. Као последица оваквог избора у преводу догађаји првог плана бивају транспоновани у други наративни план.

(25) Тек што *се разданило*, то празно место *је попуњено*. ИА1, 49

(25a) Le jour *pointait* à peine et déjà la place vide *était occupée*. ИА1, 45

Уочена је и појава да ПП који означава тренутну теличну ситуацију симултану са другом ситуацијом таквог типа буде преведен имперфектом којим се исказује симултаност (26). Телична ситуација у имперфекту (*il tournait*) показује да је фокус на припремној фази која претходи телосу. У овом случају припремна фаза претходи читавој пунктуалној ситуацији остварења. Посредством везничког израза *à l'instant où* та припремна фаза повезује се временском релацијом инклузије са другом ситуацијом у аористу (*retentit*).

(26) У тренутку кад је заувек *окренуо* леђа граду одјекнуо је врисак анђела са бедема од креде. ВП, 6

(26a) A l'instant où il tournait pour toujours le dos à la ville, retentit, depuis l'enceinte de craie, un cri strident de l'ange. VP, 11

Промена прилошке одредбе у немалом броју примера диктира и промену аспекта у преводу. У оригиналу се телична ситуација представљена перфектом комбинује са темпоралном одредбом *за x времена*, док одредба *depuis x temps* у преводу омогућава употребу имперфективног облика (27). Наиме, иако имперфекат маркира неограниченост глаголске ситуације, овај облик допушта експлицирање леве, почетне границе ситуације путем прилошке одредбе (Рижел и др. 2004: 306), док би његово комбиновање са одредбама које маркирају десну, финалну границу ситуације било немогуће.

(27) У ствари та хроника није била ни опширна ни опасна. За пет-шест година, откад је мудериз води, она *је испунила* свега четири странице једне мале свеске. ИА2, 145

(27a) En réalité, cette chronique n'était ni très nourrie ni bien dangereuse. Depuis cinq ou six ans que le mouderis la tenait, elle ne *couvrait* toujours que quatre pages d'un petit cahier. IA2, 153

На избор преводног еквивалента може утицати синтаксичка принуда какву уочавамо у случајевима када је адверб *већ* преведен одговарајућим адвербом *déjà*. По правилу уз овај адверб у француском се може употребити или имперфекат или плусквамперфекат (Барсело и Брес 2006). Избором имперфекта *se dessinait* којим се преводи ПП *помолио се* у примеру (28) преводилац постиже и посебан ефекат скретања читаоачеве пажње и побуђивања интересовања за наставак приче.

(28) Али није прошло времена колико да се изгуби топот коња и шкрипа точкова одлазеће кочије, а вeћ се кроз маглуштину *помолио* нови лик. Овај је био сам и ходао је сопственим ногама. МН, 14

(28a) Mais un laps de temps suffisant ne s'était pas encore écoulé pour que s'évanouissent le galop des chevaux et les grincements de roues du carrosse s'éloignant que déjà, dans la purée de pois, se dessinait une nouvelle silhouette. MN, 16

У наредном примеру (29) поред промене аспекта остварена је и промена наративног плана. Преводилац је догађај *вратио се* интерпретирао као експликацију претходно реченог, те је перфекат перфективног глагола превео имперфектом. Имперфекат преузима референцијалну тачку од претходно уведеног аориста.

(29) Чим пођоше, и он потера коња, дуж обале, и нагна га узбрдо, тако, да је животиња бесно фрктала и сва се пушила. *Вратио се*, да се и он спреми. МЦ1, 12

(29a) Les barges parties, l'homme dirigea son cheval le long de la rive, puis amorça la montée si bien que la bête, toute fumante, s'ébroua furieusement. Il *retournait* préparer son départ. МТ2, 20

Перфекат праћен адвербом *управо* којим се указује на блиску дисталност прошле радње редовно бива преведен глаголском перифразом *venir de INF* у имперфекту (30–31). Глагол *venir* са статусом полупомоћног глагола у конструкцији овог типа јавља се или у презенту или у имперфекту маркирајући блиску дисталност радње у инфинитиву у односу на садашњост или у односу на неки моменат у прошлости. Тако је у примеру (31), у ком је презент из оригинала (*треба*) преведен прошлим временом (*devait*) у поменутој глаголској перифрази, једино могуће решење био имперфекат. У том погледу се и овде може констатовати примена поступка темпоралне хомогенизације текста у преводу.

(30) Привезан умашћеним појасом Луке Филипова, Паша је ошамућен тетурео преко камењара, на коме *је изгубио* своју прву битку у животу. МК, 44

(30a) Entravé par la ceinture poisseuse de Luka Filipov, le Pacha titubait hébété dans la rocaille où il *venait* de perdre la première bataille de sa vie. МК, 38

(31) Млади Галус *је* ове године *завршио* гимназијалну матуру у Сарајеву и најесен треба да иде у Беч на студије. ИА2, 283

(31a) Le jeune Galus *venait* de passer son baccalauréat à Sarajevo et devait partir à l'automne faire ses études à Vienne. IA2, 299

Посебну стилску употребу француског имперфекта налазимо у мањем броју примера у корпусу где се овим обликом преводи ПП који означава сингуларну, ограничену ситуацију, догађајно конциповану (32). У питању је тзв. наративни имперфекат (*imparfait narratif*). Парадоксална комбинација имперфективне перспективе и теличне глаголске ситуације има за последицу посебан стилски ефекат, те овако употребљен имперфекат постаје извор појачане експресивности (Стиул 1998: 212). Имперфекат се у овом случају употребљава уместо аориста да би се скренула пажња на посебан догађај тако што се модификује његова перцепција – имперфектом се „бришу“ временске границе догађаја које су притом реалне. Дати догађај добија на значају тако што је изражен формом која га приказује у току. На тај начин се избегава јасан, оштар крај ситуације, а често и читаве приповести, а писац, одн. у овом случају преводилац опредељује се за отворени крај, који буди код читаоца ишчекивање, појачано интересовање за оно што потом долази (Рижел и др. 2004: 308).

(32) Млада девојка у војничкој униформи која је некада била моја кћи-усвојеница Зора, спровела ме је до кухиње, кратким ходником, до врата што овде у „зимску башту“. Отворила их је, ушле смо. У исти час *је*, кроз врата што су водила из предсобља, у „зимску башту“ *ушао* и пуковник Павле Зец. СВЈ, 203

(32a) La jeune fille en uniforme de soldat, autrefois ma fille adoptive Zora, prit (PS) avec moi le petit couloir de la cuisine et m'escorta (PS) jusqu'à la porte du jardin d'hiver. Elle ouvrit (PS), et nous entrâmes (PS). À la seconde même, par la porte du vestibule, *pénétrait* (IMP) dans le jardin d'hiver le colonel Pavle

Zec. SVJ, 174

За употребу *наративног имперфекта* и њему сродних појава⁴⁸ карактеристично је присуство временских одредби у форми датума или одредби типа *x temps plus tard, x temps après, il y a x temps*. Потврде оваквих комбинација глаголског облика и временске одредбе налазимо у корпусу анализираних текстова (33–35). Захваљујући временској одредби која му је придружена, имперфекат представља глаголску ситуацију постериорну у односу на претходни предикат, што је парадоксално за употребу имперфекта. Темпорална инструкција временске одредбе надјачава дискурзивну инструкцију овог глаголског времена па читалац стиче утисак да време протиче. Обележавањем сингуларне, реално ограничене радње имперфективним обликом постиже се стилски ефекат придавања значаја неком догађају (33), истицања, скретања читаоачеве пажње на дати догађај (34), буђења интересовања за наставак приповести (35).

(33) Тог четвртог маја 1980. године, у ванредном издању „Политика“ *је признала*: „Престало је да куца велико срце“. ВП, 9

(33a) Ce 4 mai 1980, dans une édition spéciale, *Politika reconnaissait* : « Un grand cœur a cessé de battre ». VP, 13

(34) Девојка Зора [...], припремана у своме селу у околини Шида за удају, за длаку *је*, једног августа, оног из 1941, на изненадној раскрсници судбине, измакла смрти која се наднела над њу, из тог зла; једну годину касније, исто у августу, сликар Шумановић јој *није измакао*. SVJ, 37

(34a) Alors qu'elle s'apprêtait à se marier dans son village des environs de Šid, la jeune Zora [...] s'était un jour d'août, du mois d'août de l'année 1941, trouvée à un brusque tournant du destin et, d'un cheveu, avait échappé à la mort que ce mal faisait planer au-dessus d'elle ; l'année suivante, également en août, le peintre Šumanović, lui, ne *devait* pas lui échapper. SVJ, 34

(35) Растали смо се у зору, када се невреме смирило и кад су пустили летове. Две недеље потом, у Ванкуверу, *добило сам* од њега писмо. МП1, 21

(35a) Nous nous sommes quittés à l'aube, une fois le temps calmé et les vols autorisés. Deux semaines plus tard, à Vancouver, je *recevais* de lui cette lettre. MP1, 30

---

⁴⁸ Ради се о сличним стилским употребема имперфекта које се у лингвистичкој литератури наводе као *imparfait d'ouverture, imparfait de rupture, imparfait pittoresque* и *imparfait de perspective*.

4.1.3. Имперфекат као преводни еквивалент краћег перфекта

У преводној парадигми краћег перфекта француски имперфекат се јавља као преводни еквивалент у 11% случајева. Заједно са француским презентом субјунктива, перфектом, плусквамперфектом и презентом индикатива, имперфекат се убраја у најфреквентније еквиваленте овог значењски и стилски маркираног облика српског перфекта (табела 9 у § 3.4). Краћи перфекат се у књижевним делима јавља са неједнаком заступљеношћу. Код неких аутора нема ниједне појаве овог облика (нпр. у Албахаријевом *Мамцу*), док је код других (код Ћопића и Ћосића) веома чест, те је самим тим заступљеност његових еквивалената у корпусу неједнака од једног до другог превода.

Краћи перфекат често бива преведен имперфектом када је темпорално, али не и модално употребљен⁴⁹. После француских времена плусквамперфекта и перфекта, имперфекат је најзаступљенији преводни еквивалент краћег перфекта. У примерима посведоченим у корпусу у којима је краћи перфекат преведен имперфектом КП приказује статичну слику, резултативно стање. Краћим перфектом је тада представљено резултативно стање, генерисано прошлом радњом, актуелно у датом тренутку у прошлости⁵⁰. За разлику од пуног перфекта, краћим перфектом се истиче „значење слике“ која је настала у прошлости и актуелна је и даље у датом тренутку (Грицкат 1954: 45). Краћи перфекат са оваквим значењским ефектом налази одговарајући еквивалент у француском имперфекту, чија је основна одлика увођење стања које је на снази у датом тренутку у прошлости (Камп и Рорер 1983, Станојевић и Ашић 2006: 81). С друге стране, према текстуалном приступу, сва поменута значења краћег перфекта припадају и француском имперфекту као носиоцу другог наративног плана. Као илустрацију овакве употребе КП преведеног имперфектом на француски наводимо следеће примере (36–38).

---

⁴⁹ У веома честим модалним употребама КП се углавном преводи презентом субјунктива.

⁵⁰ У том погледу се краћи перфекат разликује од плусквамперфекта, којим се маркира дезактуализовано стање у прошлости.

- (36) *Стегао* мраз, звижди ветар, ни трага синоћној пртини. ВД, 7
- (36a) Il *faisait* un froid glacial, le vent soufflait avec un bruit plaintif. Il ne restait pas de trace du sentier qu'on avait tracé la veille, désormais recouvert de neige. VD, 9
- (37) Човек одједном заћутао. *Издао* га глас. Из круга није било речи примедби. То је трајало тренутак. ИА1, 114
- (37a) L'homme se tut tout à coup. La voix lui *manquait*. Du groupe ne parvenait plus un mot ni une remarque. Cela ne dura qu'un instant. IA1, 100
- (38) То су биле незапамћене студени и мећаве за прву половину децембра месеца. Камен примрзава за земљу, дрво пуца. Ситан кристалан снег *завејао* предмете, алат и читаве колибе, а сутрадан га ђудљив ветар снесе на другу страну и завеје други крај. ИА2, 61
- (38a) Durant la première moitié de décembre, il y eut des températures et des tempêtes de neige comme on n'en avait jamais connu. Le gel soudait la pierre à la terre, le bois éclatait. Une neige fine et cristalline *ensevelissait* les objets, les outils et les cabanes tout entières, et le lendemain, un vent capricieux la poussait ailleurs où elle enfouissait d'autres paysages. IA2, 65

Краћи перфекат се по правилу преводи имперфектом и када маркира почетак приповести у бајкама, причама, анегдотама, реминисценцијама (39–40). Према неким ауторима овакву употребу имперфекта не треба сматрати наративном, већ је у питању имперфекат у својој уобичајеној употреби који ствара ситуациони оквир за главне догађаје који следе у причи (Станојевић и Ашић 2006: 96).

- (39) „*Био* једном један цар“, поче жена да прича детету после молитве. ДК3, 22
- (39a) « Il *était* une fois un roi », commença la mère après la prière du soir. DK3, 32
- (40) *Имао* ти дјед једног побратима и пријатеља, неког Петрака, самарцију по занимању. БЋ, 18
- (40a) Grand-père *avait* un frère d'élection, un pobratim nommé Petrak, bourrelier de son métier. ВЃ, 15

4.1.4. Биланс

Француски имперфекат представља значајан чинилац преводне парадигме српског перфекта. Услед подударности са перфектом имперфективних глагола на плану аспекта и темпоралне организације текста, имперфекат је најчешћи преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола. Оба облика обележавају прошлу радњу или стање које представљају као неограничену глаголску ситуацију без

имплицирања њеног почетка и краја. Дата неограничена ситуација се поставља симултано према другим прошлим радњама те су перфекат имперфективних глагола и француски имперфекат погодно средство израза дескрипције, ситуационог фона, пропратних околности радњи из првог наративног плана и експликација. Пружајући додатне информације за главни наративни ток, ови облици донекле успоравају временски ток приповести. У складу са тим, често ову еквиваленцију налазимо у оквиру зависно-сложених реченица са темпоралном, концесивном или релативном клаузом.

Иако је имперфекат носилац другачијих аспектуалних информација у односу на перфекат перфективних глагола, он се оправдано јавља у преводу перфекта перфективних глагола са резултативним значењем. Оба облика у том случају акцентују стање, било да се имплицира да је оно генерисано неком прошлом радњом, што је случај код српског ПП, било да је комуникацијски фокус на стању самом, на шта указује француски имперфекат. Посебан стилски ефекат постиже се избором тзв. наративног имперфекта при превођењу перфекта перфективних глагола који маркира догађајно конциповану радњу. Француски имперфекат тада функционише као средство истицања одређене радње те побуђивања ишчекивања наставка приче код читаоца. Ово време се као преводно решење јавља и приликом истицања блиске дисталности прошле радње, затим као последица прилагођавања превода оригиналу после измене ситуационог аспекта и, нешто ређе, услед синтаксичких принуда диктираних некомпатибилношћу са временским одредбама.

Краћи перфекат у темпоралној употреби преводи се имперфектом када у оквиру ситуационог фона или објашњења представља резултативно стање произашло из неке прошле радње, и то стање које је на снази у датом тренутку у прошлости.

4.2. АОРИСТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Аорист (*le passé simple*) је један од статистички значајнијих еквивалената српског перфекта у француском језику. Удео овог времена у корпусу се скоро

изједначава са уделом још два перфективна времена, перфекта и плусквамперфекта. Преко 16% појава перфекта у корпусу преведено је овим обликом. Као што је и очекивано, претежно се њиме преводи перфекат перфективних глагола, у нешто мањој мери перфекат имперфективних глагола, док се краћи перфекат ретко преводи овим временом.

4.2.1. Аорист као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола

Скоро једна трећина појава перфекта перфективних глагола (30%) у књижевним делима на српском преводи се француским аористом. Као и перфектом перфективних глагола у српском, прошла радња се овим обликом у француском представља у перфективној перспективи, као ограничена, завршена целина. Употребом аориста у француском постиже се „синтетичка и компактна визија процеса“ (Рижел и др. 2004: 303), радња се приказује као недељиво језгро и представља у глобалној визури (Мартен 1971: 70). Суштинска разлика између ПП и француског аориста је у томе што се првим могу енкодирати и догађајно и резултативно конциповане глаголске ситуације, док француски аорист представља искључиво догађајно конциповане ситуације. Да би једно глаголско време имало резултативни значењски ефекат неопходан услов је да време догађаја претходи референцијалној тачки (E-R). Резултативни значењски ефекат није могућ приликом употребе аориста будући да се овим обликом указује на то да време прошлог догађаја и референцијално време коинцидирају (E,R).

Према Рајхенбаховом опису глаголских времена, француски аорист и имперфекат се представљају истом формулом E,R-S, уз додатак да се разликују на аспектуалном плану. Први глаголску ситуацију представља у перфективној, а други у имперфективној перспективи. Њихова разлика се огледа у још једном важном сегменту. За разлику од имперфекта који референцијалну тачку „тражи“ у контексту, аорист сам уводи нову референцијалну тачку (Камп и Рорер 1983). Према Кампу и Рореру, догађај који уводи аорист укључен је у референцијални интервал ($E \subseteq R$), док је код имперфекта референцијални интервал укључен у стање представљено овим глаголским обликом ($R \subseteq s$). Промена референцијалне тачке са

сваким новоуведеним аористом ствара утисак о протоку времена (Станојевић и Ашић 2006: 67). Уз то, ово време радњу приказује као ограничену, а ограниченост је услов за остварење временске прогресије. Дакле, захваљујући својој аспектуалној обојености, чак и самостално употребљен, без икакве временске одредбе која би указивала на проток времена, аорист даје довољне инструкције за темпоралну прогресију. Темпорална прогресија је у тесној вези са наративним током приповести (Боријо и др. 2004: 51) те се у лингвистичкој литератури често може наћи тврдња да је аорист наративно време. Темпорална прогресија се најбоље уочава у низу узастопних предиката у овом глаголском облику. Сваки нови предикат имплицира помак удесно на временској оси, као што је то случај у примеру (1). Одсуство временских везника, адверба и других лексичких и синтаксичких маркера који би експлицирали хронолошки редослед не утиче на чињеницу да низ радњи у аористу маркира сукцесију.

(1) Тога дана ми се *није* ништа необично *десило*. *Вечерао сам* добро, и по вечери *чачкао* зубе, пијуцкао вино, а затим, пошто сам тако куражно и савесно употребио сва своја грађанска права, *легао* у постељу, и узео књигу, да бих пре задремао. Убрзо ми *је* књига *испала* из руке, пошто *је*, наравно, *испунила* моју жељу, и ја *сам заспао* као јагње с мирном савешћу, јер сам потпуно извршио све своје дужности. РД, 168

(1a) Ce jour-là, il *ne se passa rien* d'extraordinaire. Je *fis* un bon dîner, *sirotai* mon vin, *me curai* les dents. Après quoi, ayant si courageusement et si consciencieusement accompli tous mes devoirs de citoyen, je *me mis* au lit avec un peu de lecture, histoire de m'assoupir. Mes vœux *furent exaucés* : le livre me *tomba* bientôt des mains et je *m'endormis* comme un agneau, la conscience tranquille. RD, 160

Дати пример илуструје и то да се у аористу подједнако јављају и теличне (*fis, sirotai mon vin*, итд.) и нетеличне (*furent exaucés*) глаголске ситуације. Ово је важна чињеница будући да се различите значењске нијансе остварују у корелацији ситуационог аспекта енкодираног глаголском лексемом и перфективности коју доноси ово време.

Превођењем перфекта француским аористом постиже се неутралан или непристрасан поглед на прошле радње. Тиме се ово време приближава српском перфекту као „општем претериталном облику“ који се одликује неутралношћу у

преношењу прошлих радњи (Вуковић 1967). За разлику од маркираних глаголских времена – аориста, имперфекта, плусквамперфекта и краћег перфекта, перфекат не указује ни на доживљеност ни на временску дисталност дате радње (Вуковић 1967: 232). У француском се аористом преносе догађаји одсечени од говорникове садашњости (што се у Рајхенбаховом моделу представља као R-S) што им даје већу аутономију, а испричаним догађајима се често придружује и одређена нијанса историчности и легендарности. Француски аорист, дакле, сличан је српском перфекту у погледу стилске немаркираности, као облик лишен експресивности и доживљености. И једно и друго глаголско време указују на недодживљену радњу према којој говорник/приповедач заузима неутралан став.

Са наратијом у аористу стиче се утисак о томе да се догађаји сами приповедају (Бенвенист 1966: 241), да они немају последице нити утицај на говорникову садашњост, да су посматрани за себе, без икаквог ангажовања или интервенције наратора (2). Приповедањем прошлих догађаја у овом времену ти догађаји остају у прошлости, одсечени од момента говора, потиснути у прошлост, у легенду.

(2) С временом он *је постао* млад и храбар силахдар на султановом двору, па капудан-паша, па царски зет, војсковођа и државник светског гласа, Мехмедпаша Соколи, који *је* на три континента *водио* већином победоносне ратове, *проширио* границе Турске Царевине, *осигурао* је споља, и добром управом *учврстио* изнутра. За тих шездесет и неколико година *служио је* три султана, *доживео* и у добру и у злу што само ретки и одабрани доживљавају, и *издигао се* на нама непознате висине моћи и власти, где само мало њих долази и остаје. ИА2, 21

(2a) Avec le temps, il *devint* un jeune et courageux gardien des armes à la cour du sultan, puis commandant en chef de la Marine, puis gendre du sultan, puis un chef militaire et un homme d'État de renommée mondiale, Mehmed pacha Sokoli, qui *mena* sur trois continents des guerres victorieuses pour la plupart, *agrandit* les frontières de l'Empire turc, *assura* la sécurité au-dehors et par une bonne administration *consolida* les affaires au-dedans. Au long de ces soixante et quelques années, il *fut* au service de trois sultans, *vécut* en bien et en mal ce qu'il est donné de vivre à quelques rares élus seulement, *s'éleva* à des hauteurs de la puissance et du pouvoir que nous ne soupçonnons même pas, où peu de gens se hissent et parviennent à rester. IA2, 24

Аспектуална опозиција коју аорист успоставља са имперфектом налази се у основи опозиције између првог и другог наративног плана (Вајнрих 1973, 1989, § 2.4). Ова дистинкција се заснива на опозицији *фигура/позадина* која је у оквиру когнитивне лингвистике уочена у људској визуелној перцепцији. Људско око тежи да издвоји, диференцира објекте од позадине на којој се они истичу, те позадина тако постаје мање проминентна. Аналогно томе, у наративном тексту се догађаји првог плана у аористу истичу на позадини коју представљају неограничене глаголске ситуације у имперфекту. Аорист представља догађаје главног наративног тока, а имперфекат осликава ситуациони фон, дескрипцију, коментар, експликацију. Грађа показује да се дистинкција између два наративна плана системски испољава приликом превођења перфекта перфективних глагола перфективним обликом аористом, одн. перфекта имперфективних глагола обликом имперфекта, што илуструјемо наредним примерима (3–4).

(3) *Кренуо је* (ПП) низ авлију пут заклоњених углова и сенки, где су, у свађи, игри или шалама, *грајале* (ПИ) растурене гомиле хапшеника. ИА1, 109

(3a) Il *alla* (PS) vers le bas de la cour en direction des coins abrités et ombragés où des groupes dispersés de prisonniers se querellaient, jouaient, plaisantaient, *faisaient du bruit* (IMP). IA1, 96

(4) *Читали смо* (ПИ) шта о љубави кажу песници и *љубили се* (ПИ), безочно. Једне августовске вечери *седели смо* (ПИ) на речној обали. *Брбљао сам* (ПИ) по обичају, једино тако *сам могао* (ПИ) да издржим њен поглед, она *је ћутала* (ПИ) [...]. *Покушао сам* (ПП) да је пољубим. На то *се* она благо *измакла* (ПП) у страну и *рекла* (ПП), из чистог мира, тада још *нисам знао* (ПИ) зашто [...]. МП1, 122

(4a) Nous *lisions* (IMP) ce que les poètes disent de l'amour et nous *nous embrassions*, impudemment. Un soir d'août, nous *étions assis* (IMP) sur la rive du fleuve, je *bavassais* (IMP), comme à mon habitude, *c'était* (IMP) pour moi l'unique moyen de soutenir son regard, elle ne *disait* (IMP) mot [...]. Je *voulus* (PS) l'embrasser. Elle *se retira* (PS) doucement sur le côté et *dit* (PS), de but en blanc, à cet instant *j'ignorais* (IMP) encore pourquoi [...]. МП1, 171

Уочена опозиција међу наративним плановима би се могла узети као модел приликом анализе употреба перфекта перфективних и имперфективних глагола у српском језику. ПП којим се обележавају догађајно конциповане радње постаје маркер првог наративног плана, док је ПИ којим се приказују неограничене радње и стања носилац другог плана. Први план чине догађаји чиниоци наративне потке

чијом сменом се остварује темпорална прогресија. У другом плану су све пропратне околности симултане са догађајима првог плана, или антериорне у односу на њих, које служе њиховом бољем разумевању (опис, објашњење, коментар, позадински фон, подсећање).

Француским аористом често се преводе перфективни префигирани глаголи. У одређеним случајевима семантизам глагола у перфекту преноси се употребом глаголске аспекатске перифразе као у наредном примеру (5). Конструкција *se mettre à INF* показује да је информацијски фокус на почетној фази ситуације представљене инфинитивом, што је и у основи значења глагола у перфекту у реченици оригиналног текста.

(5) Кад се девојка опет изгубила на другој обали, младић је *задрхтао* од страха. ИА2, 183

(5a) Lorsque la fillette disparut de nouveau sur l'autre rive, le jeune homme *se mit à trembler* de peur. IA2, 194

Мањи, али не и занемарљив број случајева илуструје перфекат префигираних перфективних глагола којима се обележава нетелична ограничена ситуација. Реч је о глаголима са префиксом *по-* који представљају радњу која се неко време вршила и завршила, најчешће праћени временском одредбом типа *мало, неко време, кратко* (§ 2.1.5). Аорист као перфективни облик конструисан од нетеличног глагола дату глаголску ситуацију приказује као ограничену, завршену целину те је адекватно преводно решење у овом случају (6).

(6) Мада сам био мали, ипак се живо сећам, рецимо, како је узједаред ућутала, мало накривила главу у страну, тако *постојала*, а затим рекла: - Човек је малочас убијен. СС, 49

(6a) Bien que je fusse petit à l'époque, je me souviens très bien qu'une fois, par exemple, elle se tut tout à coup, inclina un peu la tête, *resta* quelques instants dans cette posture puis dit : - Un homme a été tué tout à l'heure. SS, 53

Специфична је употреба аориста приликом превођења перфективних префигираних глагола којима се обележава почетак неке глаголске ситуације. Често ово француско време налазимо у преводима глагола са префиксима *по-*, *про-*, *за-*, *у-*. Нетелична глаголска ситуација (стање или активност) у аористу који је

представља као ограничену добија јасне границе и семантички се изједначава са теличном ситуацијом остварења. Овај „невидљиви“ процес контекстуалне реинтерпретације глаголске ситуације у литератури је описан као *коерција* (Де Сварт 1998, 2000). Невидљиви аспектуални оператори на нивоу додатне интерпретације текста преображавају глаголску ситуацију у одговарајући тип. Погледајмо ово на примеру (7). Оператор коерције осликава скривену аспектуалну транзицију којом се активност (*secouer*) претвара у догађај. У интерпретацији се намеће инхоативни значењски ефекат (одједном су почели да тресу масе и да се пренесе), што је управо порука полазне реченице на српском.

(7) Ко да изрази и пренесе (тако мисле они!) оне колективне дрхтаје који су одједном *затресли* масама и који су са живих бића стали да се пренесе на мртве ствари, на пределе и грађевине? ИА2, 314

(7a) Qui donc saurait décrire et faire sentir (c'est ce qu'ils pensent !) ces frissons collectifs qui *secouèrent* soudain les masses et qui des êtres vivants *se communiquèrent* même aux choses, aux paysages et bâtiments? ИА2, 331

Слично објашњење важи за следећи пример (8). Инхоативно значење префигираног глагола (*проговорили су*) исказано је употребом нетеличног глагола (*parler*) у аористу који енкодира перфективну перспективу. У преводу се у парадоксалном споју нетеличне глаголске ситуације и затворене перфективне перспективе ствара посебан значењски ефекат инхоативности.

(8) *Проговорили су* младићи. Један од њих је постављао питања која се у сличним приликама вероватно постављају, други га је допуњавао. СВЈ, 21

(8a) Les deux plus jeunes *parlèrent*. L'un posa les questions que l'on doit poser en pareil cas (pareil, vraiment ?), et l'autre les compléta. СВЈ, 22

Глаголска ситуација стања такође на овај начин може добити нову интерпретацију као догађај којим се акцентује почетна фаза глаголске ситуације (9). Преводни еквивалент префигираног глагола у перфекту (*утврдио сам*) тако постаје аорист којим се у процесу коерције постиже инхоативни значењски ефекат.

Дакле, иако је у преводу употребљен другачији тип глаголске ситуације, уз овакву употребу глаголског времена, значење полазне поруке није нарушено.

(9) Видео сам како свуда лежи прашина коју ни мој длан није могао да обрише. Стојећи пред огледалом, *утврдио сам*: у њему није било никога. ВС, 5

(9a) Je voyais tout autour de moi une poussière que même ma paume ne pouvait essuyer. Debout devant le miroir, je *fus convaincu* ; il ne reflétait personne. VS, 8

Коерција се уочава и у следећем примеру (10) у ком се се као последица додатне интерпретације аспектуалних информација јавља инхоативни значењски ефекат. Нетелична ситуација активности енкодирана глаголом *appeler* (*звати*) коерцијом се преображава у теличну ситуацију (*прозвати*). На тај начин се захваљујући употреби аориста у преводу верно преноси аспектуална информација садржана у префигираном глаголу у перфекту.

(10) Они *су* је *прозвали* луда Илинка, а по њима и цела касаба. ИА2, 34

(10a) Ils l'*appelèrent* Ilinka la folle, et toute la ville en fit autant. ИА2, 37

Почетна фаза глаголске ситуације бива исказана и глаголом *стати* у српском (11). Употребом аориста теличне глаголске ситуације су представљене глобално (*se dégradà et tomba en ruine*), као завршени догађаји. На тај начин је у преводу дошло до померања фокуса са почетне фазе на целину радње.

(11) Тако је пре времена и неочекивано (све овакве ствари долазе на изглед неочекивано!) напуштен, *стао да се руши* и *распада* везиров Каменити храм. ИА2, 79

(11a) C'est ainsi que, de façon prématurée et inattendue (toutes les choses de ce genre surviennent apparemment de façon inattendue), l'Hostellerie de pierre du vizir, abandonnée, *se dégradà et tomba en ruine*.

Француски аорист се јавља како у простим тако и у сложеним реченицама. У оквиру сложених реченица чешће га налазимо у независним клаузама у којима исказује догађаје првог плана. У хипотаксичким структурама фигурира у темпоралним (12–17), релативним (18–20) и последичним клаузама (21). Притом

маркира темпорални однос сукцесивности њиме представљених радњи, као у примерима (12, 14, 16–20) или однос инклузије са другом радњом у имперфекту, као у примерима (13–15, 21). У оним случајевима где је остварена темпорална прогресија сви догађаји у аористу носиоци су првог наративног плана, док глаголске ситуације у имперфекту придстављају ситуационом фон или коментар и чине део другог плана. Овакви примери представљају још једну потврду хипотезе да аспектуална обојеност предикације, пре свега особина (им)перфективности и особина (не)ограничености глаголске ситуације, директно утичу на присуство или одсуство темпоралне прогресије и на маркирање првог и другог наративног плана.

(12) Два брата су се наша лице у лице, кад је 1481. године, једног мајског дана, на ратном походу, изненада *умро* султан Мехмед II Освајач. ИА1, 79

(12a) Les deux frères se trouvèrent face à face, un jour de mai 1481, quand, au cours d'une expédition militaire, le Sultan Mehmet II le Conquérant *mourut* subitement. IA1, 70

(13) – Ни овде нема љубави, чудили су се Срби кад су им *се раскрилиле* моје капије. ВП, 38

(13a) – Ici, non plus, il n'existe pas d'amour, s'étonnaient les Serbes, quand mes portes leur *furent grandes ouvertes*. VP, 47

(14) Када су пред принцезу Атех *изнели* огледала, она је још била у постељи и с њених капака нису умивањем била уклоњена слова. У огледалима видела је себе склопљених капака и одмах умрла. МП2, 31

(14a) Lorsqu'on *apporta* les deux miroirs à la princesse Ateh, elle était encore au lit et les lettres inscrites sur ses paupières n'étaient pas encore effacées. Elle se vit dans les miroirs les yeux fermés et elle mourut aussitôt. MP2, 40

(15) Када су тог априлског свитања – а то је био дан одређен царским декретом за његово погубљење – *ушли* стражари у ћелију, млади је Естерхази клечао на поду, руку чврсто стиснутих на молитву. ДК2, 109

(15a) Lorsque à l'aube de ce jour d'avril – jour fixé par décret impérial pour son exécution – les gardiens *pénétrèrent* dans sa cellule, le jeune Esterházy était agenouillé sur le sol, les mains jointes en prières. DK2, 119

(16) Напамет сам знао ту причу, одавно нам је већ причају, и моје занимање је одмах спласнуло чим сам је *чуо*, и слушао сам је с лажном пажњом [...]. МС, 22

(16a) Je connaissais cette histoire sur le bout du doigt, il y a beau temps qu'on nous la sert ; mon intérêt tomba dès que je *compris* de quoi il retournait, aussi écoutai-je avec un semblant d'attention [...]. MS, 24

(17) Чим су *се сместили* по шаторима испод Мејдана, Абидага је сазвао представнике власти и све угледније Турке на договор. ИА2, 24

(17a) Dès qu'ils furent tous *installés* dans leurs tentes, en contrebas de Mejdan, Abidaga convoqua les représentants des autorités et les notables musulmans pour discuter avec eux. IA2, 26

(18) Када је имала тринаест година, у сну јој се јавио неки средовечни човек, налик на данашњег мене и рекао јој: удаћеш се за оног коме обориш руку. МП1, 118

(18a) Lorsqu'elle avait treize ans, en songe lui apparut un homme d'âge moyen, qui ressemblait à celui que je suis aujourd'hui, et qui lui *déclara* : tu te marieras avec celui que tu vaincras au bras de fer. MP1, 165

(19) Док је то говорила, блеснуло је сијасет варница неке чисте радости испод огромних трепавица, расуло јој се по лицу и коси. СВЈ, 132

(19a) Tandis qu'elle prononçait ces mots, s'allumèrent sous ses longs cils une multitude d'étincelles de joie véritable qui se mirent à scintiller sur son visage. SVJ, 115

(20) И још кад се чуло, да је од њега послат гласник, долазили су на честитање у вече и дубоко у ноћ *су седели*. БС, 72

(20a) Quand le bruit se fut répandu qu'Effendi Mita avait envoyé un messenger, il leur vint très tard dans la soirée des parents et des amis qui s'attardèrent, dans leurs congratulations, jusqu'à une heure avancée de la nuit. BS, 80

(21) Тако и би. Масуди проведе тај дан и ноћ пратећи Коенове снове као нека сазвежђа на небу својих чељусти. [...] Тако је брзо мислио о нечему да није ни *примето* човека који му је сабљом пресекао струк једним замахом, те је с њега *снао* појас не разматавши се. МП2, 166

(21a) Il en fut ainsi. Masudi passa tout le jour et la nuit à poursuivre les rêves de Cohen, comme des constellations sur la voûte du palais de sa bouche. [...] Il pensait si rapidement qu'il ne *remarquait* même pas l'homme qui le trancha en deux à hauteur de la taille, d'un seul coup, si bien que sa ceinture *tomba* sans se dérouler. MP2, 210

Перфекат перфективних глагола којим се исказује избројива вишекратност такође се преводи француским аористом (22). Перфективност глагола у перфекту, с једне стране, и перфективност енциклирана француским аористом, са друге стране, компатибилна је са ограниченошћу броја поновљених радњи. Примећујемо да су у наведеном примеру суседни предикати у ПИ (*сам устајао, сам ходао*) којима се представља неизбројива вишекратност преведени француским имперфектом.

(22) Два-три пута *сам се саплео и нао*, али сам одмах устајао и ходао даље. ВС, 8

(22a) Je *trébuchai* et *tombai* deux ou trois fois, mais je me relevais aussitôt et poursuivais ma marche. VS, 10

Смена перфективних прошлих времена у француском језику према неким ауторима указује на промену типа исказа. Наиме, аорист представља средство преношења нараторових, ауторових речи, док перфекат преноси речи и мисли протагониста (Бенвенист 1966, Петровић 1991). У наративним текстовима који чине наш корпус ова опозиција се веома често може уочити у преводу на француски. Као илустрацију наводимо следећа два примера (23–24).

(23) – Слушајте – *наставио је* мирно и претерано свечано дебели чиновник – ви сте паметан и школован човек из угледне куће. Видите и сами да *сте се* у незгодну ствар *уплели* – или вас *је* неко *уплео*. ИА1, 104

(23a) – Ecoutez, *continua* (PS) avec calme et avec une solennité excessive le gros policier, vous êtes un homme intelligent et cultivé, de bonne famille. Vous voyez bien que vous *vous êtes empêtré* (PC) dans une sale affaire – ou que quelqu’un vous y *a entraîné* (PC). IA1, 92

(24) – Ја сам... знате... не бих могао да објасним... – у том замуцкивању одједном га *је погодила* спасоносна мисао. – Ја *сам* одмах *приметио* Вашу сличност са Његовим царским величанством и одмах *сам знао* да сте у сродству. МН, 13

(24a) – J’ai... enfin... comment dire... - Dans ce bredouillement lui *vint* (PS) subitement l’idée salvatrice. – *J’ai sur-le-champ remarqué* (PC) la ressemblance que vous portez à Sa Majesté Impériale, et tout aussitôt

j’ai su (PC) l’existence d’un lien de parenté entre vous. MN, 15

У наредном одломку (25), у изворном тексту имамо перфекат имперфективних и перфективних глагола док у преводу уочавамо употребу аориста, а потом перфекта (le passé composé). Примећујемо да смена ових глаголских времена не маркира промену типа исказа (у питању је говор наратора). Важно је напоменути да је поред ова два времена преводилац употребио и презент (le présent) напореда са перфектом. Прва реченица у перфекту преведена је аористом и надовезује се на претходни наративни контекст у истом глаголском времену. Догађаји се приповедају са временске дистанце, приказују као одсечени од момента говора. Затим долази реченица у презенту (*је решено и покопано*), који се преводи истим обликом у француском. Променом наративног облика са перфекта на презент у српском, одн. са аориста на презент у преводу обележава се промена наративне перспективе, од ретроспекције прелази се на живљу

актуализацију прошлих догађаја. Истом циљу доприноси и превођење наредних предиката у перфекту француским перфектом. Прошли догађаји се представљају у живој вези с моментом говора и приближавају саговорнику-читаоцу. Последња реченица у цитираном одломку, иако у перфекту у оригиналу, бива преведена презентом (*почело је ≈ commence*). Оваквим поступком преводилац је избором и сменом глаголских времена допринео контрастирању на плану доживљене и недоживљене прошлости.

(25) После два-три дана *било је* јасно да га неће испитивати због дугих разговора са Ћамилом. Значи да *је* све решено и – покопано. *Нестало је* страха и ишчекивања, али *није било* ни лепше ни лакше. Напротив. *Почело је* време без Ћамила. ИА1, 111

(25a) Après deux ou trois jours, il *devint* (PS) évident qu'on n'allait pas l'interroger sur ses longues conversations avec Tchamil. Tout *est* (PR) donc terminé et... enterré. La peur et l'attente *ont disparu* (PC), mais il *ne se sent pas* (PR) mieux pour autant. Au contraire. Une époque sans Tchamil *commence* (PR). IA1, 97

Овај пример илуструје чињеницу да се у француском језику пажљивим избором и сменом глаголских времена постиже стилска рељефност текста. Будући да је аорист стилски немаркиран облик који доноси неутрални тон у приповедању, употребом перфекта и презента у преводу, могуће је исказати субјективност, емоционалну и психолошку ангажованост наратора, доживљеност прошлих догађаја.

Аорист као преводни еквивалент перфекта у одређеним случајевима бива употребљен напоредо са антериорним перфектом (*le passé antérieur*), и то у устаљеним синтаксичким структурама. Тада је у темпоралној клаузи уведеној везником *quand, lorsque, aussitôt que, dès que* употребљен је антериорни перфекат, а у предикату главне клаузе аорист (26–29). Антериорни перфекат има исте темпоралне карактеристике као и аорист, имплицира промену, увођење нове референцијалне тачке, те помера ток приче напред (Станојевић и Ашић 2006: 109). Само се у једном разликује од аориста – глаголску ситуацију представља са оне стране њене завршне временске границе усмеравајући информацијски фокус на резултативно стање. Док аорист увек уводи догађајно конциповану радњу, тако да

је у фокус доведена цела глаголска ситуација, антериорни перфекат представља искључиво резултативно конциповану радњу.

(26) И још кад *се чуло*, да је од њега послат гласник, *долазили су* на честитање у вече и дубоко у ноћ су седели. БС, 72

(26a) Quand le bruit *se fut répandu* (PA) qu'Effendi Mita avait envoyé un messenger, il leur *vint* (PS) très tard dans la soirée des parents et des amis qui s'attardèrent, dans leurs congratulations, jusqu'à une heure avancée de la nuit. BS, 80

(27) А кад је скинула са себе опчињеност, кад *сам се ушанчио* у сигурност тобожњег слушања, *повукла* ме да *је* видим очима а не стрепњом. МС, 23

(27a) Et lorsqu'elle rompit l'enchantement, lorsque je *me fus retranché* (PA) dans la sécurité d'une apparente attention, je la *vis* (PS) avec mes yeux, et non plus à travers mon anxiété. MS, 25

(28) Међутим, чим су ми *се усне склопиле*, *схватио сам* да је ово крај једне епохе. ВП, 15

(28a) Cependant, sitôt que mes lèvres *se furent rejointes* (PA), je *compris* (PS) que c'était la fin d'une époque. VP, 20

(29) Чим *је дотакао* ногама земљу, пуковник *се преобрази* (АОР). Био је мален, неугледан, преморен, непријатан и опасан човек. Као да је он једини од њих и за све њих ратовао. ИА2, 148

(29a) Dès qu'il *eut mis* (PA) pied à terre, le colonel *fut métamorphosé* (PS). C'était un homme petit, quelconque épuisé, désagréable et l'air méchant. Comme s'il était le seul d'entre eux à faire la guerre, à la place de tous les autres. IA2, 157

Могуће је да се француски антериорни перфекат јави и у независној реченици. Тада се њиме истиче брзина извршења радње тако што се представља с оне стране завршне границе, у њеном резултату (тзв. *passé antérieur de rapidité*). Број таквих примера у корпусу је готово занемарљив, а ми као илустрацију наводимо одломак у (30). У највећем броју случајева ово време синтаксички је везано за аорист путем везника за субординацију и предодређеним местом у зависној клаузи.

(30) Милан је повратио губитак. Од узбуђења му се још више стегао онај чвор у грлу. Странац је стао да подвостручава улог, па потростручава. Игра је бивала све бржа и све оштрија [...]. Убрзо, Милан *је* опет *изгубио* сву готовину. Тада странац предложи да играју за мџл, па за земљу и имање. ИА2, 169

(30a) Milan regagna ce qu'il avait perdu. Sous le coup de l'émotion, le nœud qu'il avait dans la gorge se resserrait. L'étranger se mit à doubler, puis à tripler la mise. Le jeu était de plus en plus rapide et fébrile [...]. Milan *eut bientôt perdu* de nouveau tout son argent liquide. L'étranger proposa alors de mettre en jeu le bétail, puis terres, puis la propriété. IA2, 178

4.2.2. Аорист као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола

Од укупног броја забележених појава перфекта имперфективних глагола (ПИ) у корпусу се 6,5% преводи француским аористом (le passé simple). ПИ и француски аорист подударни су у погледу темпоралне информације, а само делимично подударни у погледу аспектуалних информација које преносе. На плану темпоралне прогресије дају различите инструкције.

Имперфективним глаголима у перфекту представљају се нетеличне ситуације (и ограничене: *Вежбао је математику од три до седам*, и неограничене: *Тада сам био студент*), као и теличне неограничене глаголске ситуације (*Док је дожићивао ту собу, пао му је блок на ногу*). У посебној употреби за констатацију факта ПИ представља реално сингуларну и ограничену радњу иако се имперфективним глаголом обично указује на неограничену нетеличну ситуацију (*Читала сам једну његову књигу*). С друге стране, аорист увек глаголску ситуацију представља у перфективној перспективи као ограничену, завршену, затворену, недељиву целину. Аорист је стога очекивано преводно решење у случајевима када ПИ приказује ограничену нетеличну ситуацију и када се њиме представља факатски конципована радња. Потврде ове хипотезе налазимо у корпусу.

Код преводне еквиваленције између перфекта имперфективног глагола и француског аориста најпре се уочава промена аспектуалне перспективе. Глаголом у перфекту маркиран је имперфективни вид, док се француским аористом енкодира перфективни вид. Међутим важно је не заборавити да се имперфективним глаголима у перфекту енкодирају и ограничене нетеличне ситуације те је у одређеним случајевима овакав преводни избор сасвим легитиман. Наиме, у српском се нетеличне ситуације енкодирају само имперфективним глаголима, било да су посматране у току одвијања, било да се сагледавају као ограничена целина.

Сам облик перфекта не намеће никакву принуду у погледу ограничености радње. На ограниченост нетеличне ситуације по правилу указује прилошка одредба типа *од x до y* или *x времена*, као у наредна два примера (31–32). Експлицирана ограниченост је јасан сигнал тога да се у преводу употреби перфективни облик. У преводу ће се употребити аорист када су задовољени и остали услови за његову употребу: наративни контекст, непристрасност у приповедању, одсеченост радње од момента говора, догађајно конципована радња, истицање првог наративног плана.

(31) Месец је био легао на Видову Гору. Наслоњен на камену ограду на самом крају моста, младић *је посматрао дуго* велике сенке и ретке светлости свога родног места, као да га сада први пут гледа. На касини су била осветљена само још два прозора. ИА2, 302

(31a) La lune avait disparu derrière le mont Vid. Adossé au parapet de pierre au bout du pont, le jeune homme *regarda longuement* les grandes ombres et les rares lumières de sa ville natale, comme s'il les voyait pour la première fois. Seules deux fenêtres étaient encore éclairées au cercle militaire. ИА2, 318

(32) *Два месеца је лежао* у грозници и у бунилу. ИА2, 172

(32a) Il *resta couché deux mois*, en proie à la fièvre et au délire ИА2, 181

Аорист допушта експлицирање леве или десне временске границе глаголске ситуације путем неке одредбе (33–35). Примећујемо да у примеру (33) у експлицирању финалне границе радње учествује и зависна релативна клауза уведена заменицом *où*, чији је антецеденс именица *moment*. По правилу, у оваквом контексту аорист је конструисан од глагола који енкодирају нетеличну ситуацију стања (34) или активности (33, 35). Присуство прилошке одредбе којом се експлицирају лева и десна, или само десна временска граница глаголске ситуације представља синтаксичку принуду да се употреби перфективни облик.

(33) *До мрака се крио* на обали реке, онда је захладнело и он је почео да дрхти. ДК3, 48

(33a) Il *se cacha jusqu'à la nuit* au bord de la rivière. Puis le froid tomba et il se mit à trembler. ДК3, 58

(34) *До четрнаесте године* дечак *је* добро учио и изгледало је да ће поћи очевим стопама [...]. ИА1, 22

(34a) Jusqu'à l'âge de quatorze ans ce fut un bon élève et il semblait qu'il allait suivre les traces de son père. IA1, 22

(35) На уским пролазима од греда и дасака сејмени су потпуно окружили и стисли међу собом Радисава, да им не би скочио у реку. Тако *су се провлачили* полако и *пели* све више док не дођоше до краја. ИА2, 47

(35a) Aux passages étroits faits de poutres et de planches, les gendarmes entouraient Radisav et le serraient de près pour qu'il ne pût sauter dans la rivière. Ils *progressèrent* ainsi lentement et *grimperent* jusqu'au moment où ils atteignirent le sommet. IA2, 51

Глаголска ситуација представљена тзв. перфектом за констатовање чињеница јесте реално сингуларна и ограничена, завршена. У одређеној мери се тако употребљени имперфективни глагол не разликује од свог перфективног парњака. Предикати у реченицама *Читала сам једну његову књигу* и *Прочитала сам једну његову књигу* имају исте темпоралне инструкције. Разлика између ове две реченице лежи у следећем. ПП (*прочитала сам*) указује на извршеност радње, уз врло вероватно њено резултативно интерпретирање, док се употребом ПИ (*читала сам*) само констатује да је једном таква глаголска ситуација остварена у прошлости – њено извршење се не посматра ни као догађај ни у резултату већ као констатована чињеница. Перфекат имперфективних глагола у оваквој употреби не пружа уобичајене инструкције у интерпретирању глаголске ситуације као неограничене или виšekратне, већ дату глаголску ситуацију приказује као факатски конциповану. Стога је аорист сасвим очекивано преводно решење уколико је то глаголско време употребљено у датом тексту, роману, одломку као носилац наративне потке, у говору наратора (36–38). Овако употребљен ПИ може се превести и француским перфектом (*le passé composé*) уколико фигурира у говору протагонисте (в. § 4.3).

(36) Учинио му се да му намигује и опалио је према њој, али га је пушка први пут слагала. Онда га је и та звезда напустила, избледела и нестала. Идућих ноћи *није се појављивала.* У светлом небеском своду остала је црна рупа. ВС, 46

(36a) À un clin d'œil qu'elle parut lui lancer, il la visa, tira, mais pour la première fois son fusil le trahit. Puis l'étoile elle aussi l'abandonna, pâlit et disparut. Les nuits suivantes, elle *ne se montra pas.* Dans la voûte lumineuse du ciel, un trou noir resta. BS, 55

(37) Два месеца је лежао у грозници и у бунилу. Мислили су да неће моћи остати. Поп Никола је долазио и свештао му масла. ИА2, 172

(37a) Il resta couché deux mois, en proie à la fièvre et au délire. On le crut perdu. Le pope Nikola vint lui administrer l'extrême-onction. IA2, 181

(38) Не зна се поуздано ко је сахрањиван на челаревском гробљу [...]. МП2, 60

(38a) On ne sait pas non plus de façon certaine qui fut enseveli dans la cimetière de Tchelarévo [...]. МР2, 140

Уочили смо и то да се преводна еквиваленција успоставља између ПИ и аориста уколико је перфектом представљена референцијална избројива и неизбројива вишекратност, уз одредбе типа *два-три пута, неколико пута, у више наврата* (39–40). Употребом аориста читава серија поновљених радњи, а не свака радња посебно, сагледава се глобално, као завршена целина. Уз то, констатујемо и промену на плану наративних планова – овако преведене радње постају део првог плана, док су у изворном тексту чиниле део ситуационог фона или коментара.

(39) Током следећих година Едита Хиршфлегер се у више наврата појављивала у тетка-Лепшиној трпезарији. Увек је долазила у десет до једанаест и увек је нестајала са Котеж-неимара заједно са једанаестим откуцајем сата, али приликом сваке посете постајала је за један град мање жива и стварна. СС, 47

(39a) Au cours des années suivantes, Edith Hirschfliger réapparut plusieurs fois dans la salle à manger de tante Lepša. Elle arrivait toujours à onze heures moins dix et quittait Kotez-Neimar quand résonnait le dernier coup de onze heures. Mais, à chaque visite, elle devenait mois réelle et moins vivante. SS, 51

(40) Вечерао је брзо надвоје-натроје, и не знајући шта једе. После је неколико пута излазио пред кућу, пушио, шетао и посматрао доле под собом замрлу касабу у светлој јесењој ноћи. ИА2, 167

(40a) Il dîna à la hâte, sans savoir ce qu'il mangeait. Puis il sortit plusieurs fois devant sa maison, fuma, se promena et considéra en contrebas la ville assoupie dans la nuit claire d'automne. IA2, 176

Преводна еквиваленција између ПИ и аориста често указује на промену ситуационог аспекта, а не само аспектуалне перспективе. Промена типа ситуације у преводу намеће се ради очувања значења реченице из изворног текста. У многим примерима попут (41) уместо нетеличне ситуације стања, која је у српском

енкодирана имперфективним глаголом у перфекту (*било је јасно*), у преводу налазимо теличну ситуацију остварења у аористу као перфективном времену (*il devint évident*, што буквално значи *постало је јасно*). Уз то, дата ситуација више није представљена као неограничена већ глобално, као ограничена целина. Таква промена има директан утицај на промену у погледу темпоралне прогресије и наративне структуре у надрченичном нивоу. Овакво преводно решење може се тумачити као преводиочева слобода у нијансирању наративне структуре текста јер се уместо другог наративног плана дата глаголска ситуација приказује као догађај првог плана.

(41) После два-три дана *било је јасно* да га неће испитивати због других разговора са Ђамилом. ИА1, 111

(41a) Après deux ou trois jours, il *devint évident* qu'on n'allait pas l'interroger sur ses longues conversations avec Tchamil. ИА1, 97

Сличну појаву имамо и у наредном примеру (42). Промена аспектуалне перспективе постиже се употребом аориста приликом превођења ПИ, којим се обележава ситуациони фон. Употребом овог перфективног облика у преводу остварује се инхоативни значењски ефекат (*se rebella* овде буквално значи *почео је да се буну, побунио се*), а глаголска ситуација бива премештена у први наративни план. Оно што је у изворном тексту представљено као део другог плана, у преводу постаје догађај истакнут у први наративни план као једна од карика темпоралне и наративне прогресије. Преводилац је одабиром овог времена истакао промену која се десила пошто је салон премештен из једног стана у други. Да је поменути ПИ преведен француским имперфектом, сукцесија две радње, промене адресе и промене у „понашању“ салона, тј. узрочно-последични след не би био на снази.

(42) Премештен из стана у Улици Јована Ристића којем се био прилагодио, у много мању и смрачену, пролазну просторију стана у Доситејевој 17, салон се рогушио. СВЈ, 129

(42a) Transplanté de l'appartement, auquel il s'était accommodé, rue Jovan Ristić, à la pièce de dégagement, beaucoup plus petite et sombre, du 17 rue Dositejeva, le salon se rebella. СВЈ, 113

Однос српског ПИ и француског аориста у наредном примеру (43) наводимо као илустрацију неретких случајева у којима услед промене аспектуалне перспективе долази до промене темпоралног односа између глаголских ситуација. У оригиналу два предиката у перфекту (*усправљала сам се, је клизило*) обележавају две неограничене, нетеличне ситуације у току које се временски преклапају. Превођењем на француски обликом аориста (*redressai, glissa*) дате глаголске ситуације бивају представљене као ограничене радње које успостављају временску релацију сукцесије, а услед значења глагола инферира се и узрочно-последични след (*зато што сам се усправила ћебе је склизнуло са мене*). Тај прагматички чинилац онемогућава заправо употребу имперфекта у преводу ових предиката, јер се једино сукцесијом две ограничене ситуације у аористу може исказати узрочно-последични след,

(43) *Усправљала сам се, полако, са мене је клизило ћебе, топло, плед, купили смо га у Енглеској, у Манчестеру... СВИ, 18*

(43a) *Je me redressai et, lentement, la couverture glissa, une couverture chaude, un plaid que nous avions acheté en Angleterre, à Manchester... SVJ, 19*

Често се избор неког екивалента не може објаснити утицајем микросинтаксичог окружења. Објашњење је потребно потражити или у ширем контексту, или у новим стилским ефектима које преводилац постиже у рекреирању текста. У наредном примеру (44), никакве синтагматске принуде нису утицале на то да се предикати у перфекту *је било, се одливала, се кидао, (се) маглио* преведу француским аористом. Избор је могао да падне и на имперфекат чиме би радње биле представљене у току, конциповане као објашњење закључка да је „све било узалуд“. Међутим, после три предиката у имперфекту у преводу (*gémissait, regardait, donnait*) којима се успорава ток радње да би се приказала агонија младог црнца и поновљени неуспели покушали мајстора да га спасе, следи неумитни, коначни суд да је све било узалуд. Када је учињено све што се могло, употребом аориста (*se mit, s'affaiblit, rendit*) радња неумитно креће даље и брже ка коначном крају младића.

(44) Млади Црнац је, после прве несвестице, дошао себи; *стењао је* кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено *гледао* у мајстор-Антонијеве очи. Састављених обрва, блед, мајстор Антоније *је издавао* наређења како да се искупе радници, донесе алат и приступи дизању блока. Али све *је било* узалуд. Од младића *се* нагло *одливала* крв, дах му *се кидео* и поглед *маглио*. За пола сата *је издахнуо*, држећи грчевито мајсторову руку у својим. ИА2, 65

(44a) Le jeune Noir, après un premier évanouissement, était revenu à lui ; il *gémissait* (IMP) les dents serrés et *regardait* (IMP) d'un air triste et apeuré maître Antonije dans les yeux. Les sourcils froncés, blême, maître Antonije *donnait* (IMP) des ordres pour que les ouvriers se rassemblent, apportent les outils et essaient de soulever le bloc. Mais tous leurs efforts *restèrent* (PS) vains. Le jeune homme *se mit* (PS) tout à coup à perdre son sang, son souffle *s'affaiblit* (PS) et son regard *devint* (PS) brumeux. Une demi-heure plus tard, il *rendit* (PS) l'âme, tenant convulsivement la main de maître Antonije dans les siennes. IA2, 70

Претходно анализирани примери (41–44) илуструју чињеницу да се (мање очекиваним) избором глаголских времена у преводу на француски језик директно утиче на промену темпоралне а самим тим и наративне структуре текста.

4.2.3. Аорист као преводни еквивалент краћег перфекта

Краћи перфекат у темпоралној употреби веома ретко се преводи француским аористом. Грађа показује да је на тај начин преведено само 2% појава. Бележимо два типа значења краћег перфекта за обележавање прошлости који се преводи овим временом. У првом случају реч је о краћем перфекту на почетку приче одн. поглавља романа. КП у оваквој употреби представља догађајно конциповану прошлу радњу и конструисан је од глагола који енкодира теличну глаголску ситуацију. У погледу аспектуалне, темпоралне и дикурзивне информације нема одступања у преводу француским аористом. Краћим перфектом се у оваквој употреби у експозицији истичу и радња и њен вршилац. Овај облик постаје средство појачане живости у приповедању, маркирајући новину дате радње и њену ненадовезаност на претходни контекст, те тиме изазива појачано интересовање код читаоца (Грицкат 1953: 45). Закључујемо да код оваквог преводног решења француски еквивалент не преноси исте стилске нијансе (45–46).

(45) После *увели* младожењу код ње. Али је Софка већ била у толикој ватри, да није ништа за себе знала. БС, 181

(45a) Plus tard, on *amena* près d'elle le jeune marié. Mais Sofka avait une telle fièvre qu'elle n'avait plus conscience de rien. BS, 217

(46) У полумрак *вратиле се* из хамама. БС, 132

(46a) A la tombée de la nuit, on *sortit* du hammam. BS, 155

Наредни пример (47) илуструје КП који доприноси стилском маркирању радње. Док се резултативно конципована радња (*издао га глас*) која чини део ситуационог фона преводи француским имперфектом, краћи перфекат који обележава изненадни догађај (*човек одједном заћутао*) и маркира његову неочекиваност бива преведен аористом који га несумњиво сврстава у радње првог наративног плана.

(47) Човек одједном *заћутао*. Издао га глас. Из круга није било речи примедби. То је трајало тренутак. А онда је опет настала нека препирка и смех и збркан жамор изукрштаних гласова и сочних псовки. ИА1, 114

(47a) L'homme *se tut* tout à coup. La voix lui manquait. Du groupe ne parvenait plus un mot ni une remarque. Cela ne dura qu'un instant. Puis une nouvelle querelle éclata, et s'élevèrent des rires et un bruit confus où se mêlaient des voix entrecroisées et des injures grasses. IA1, 100

4.2.4. Биланс

Перфекат у српском језику представља стилистички немаркиран облик, лишен експресивности. Он указује на недоживљену радњу, према којој приповедач заузима неутралан став. С друге стране, аорист будући одсечен од момента говора, указује на то да је њиме представљена радња психолошки или емотивно мање релевантна у моменту говора, радња која нема одјека у нараторовој садашњости, радња о којој он приповеда као очевидац а не учесник. Поменути немаркираност представља заједничку карактеристику ова два глаголска времена.

Грађа је показала да на избор аориста као преводног еквивалента српског перфекта утичу следећи услови: догађајно конципована радња, ограниченост глаголске ситуације, истицање првог наративног плана, одвојеност радње од

момента говора, непристрасни поглед на прошле радње, маркирање говора наратора насупрот говору протагониста.

Француски аорист очекивано је преводни корелат српског перфекта перфективних глагола којим се исказује догађајно конципована радња. Уколико ПП означава резултат прошле радње, француски аорист није легитиман избор будући да ово време представља искључиво догађајно конциповано радњу.

Грађа је показала да се дистинкција између првог и другог наративног плана системски испољава и приликом превођења перфективних глагола у перфекту аористом и имперфективних глагола у перфекту француским имперфектом. Уочена опозиција међу наративним плановима би се могла узети у обзир и у анализирању и дескрипцији употреба глаголских времена у српском језику. ПП за обележавање догађајно (нерезултативно) конципованих радњи маркер је првог наративног плана, док ПИ служи да се представи ситуациони фон, коментар, објашњење, опис, подсећање итд.

Затим, ПП којим се исказује избројива вишекратност често бива преведен француским аористом – ограниченост броја поновљених радњи компатибилна је са аспектуалним инструкцијама овог француског времена. Префигирани перфективни глаголи у перфекту који енкодирају теличне глаголске ситуације могу бити преведени перфективним обликом, аористом, конструисаним од нетеличног глагола а да се притом не наруши аспектуална информација из полазног текста. Ово је омогућено појавом коерције коју смо констатовали у бројним случајевима у корпусу.

Преводна еквиваленција између перфекта имперфективних глагола и аориста очекивана је у случајевима када ПИ приказује реално ограничену нетеличну ситуацију (најчешће уз одредбе типа *дуго, мало, од x до y*, или *x времена* којима се спецификује трајање радње) и када се њиме представља факатски конципована радња. У осталим случајевима долази до промена на плану аспектуалних информација садржаних у реченици оригинала, а затим и у погледу истицања наративних планова.

Француски аорист се не одликује посебним стилским ефектима. Употребом овог глаголског времена догађаји се приповедају непристрасно, без субјективног

ангажовања говорника, те је његова употреба мање очекивана приликом превођења стилски маркираног облика краћег перфекта. Међутим, јавља се као преводни еквивалент краћег перфекта на почетку прича уколико је у преводу аорист употребљен као носилац наративне потке.

4.3. ПЕРФЕКАТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Српски перфекат и француски перфекат (*le passé composé*) испољавају сличности на темпоралном, аспектуалном, дискурзивном и стилском плану. Па ипак, ово француско време није ништа заступљеније у преводној парадигми перфекта од француског аориста.

4.3.1. Перфекат као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола

Преводна еквиваленција перфекта перфективних глагола и перфекта у француском очекивана је с обзиром на сличности у значењу и употребама ова два времена. Француски перфекат се у преводној парадигми перфекта перфективних глагола јавља у 27% случајева. На избор овог времена у преводу утичу не само његове темпоралне и аспектуалне карактеристике, веома сличне карактеристикама ПП, већ и посебни значењски и стилски ефекти који се постижу његовом употребом.

Грађа потврђује да је француски перфекат компатибилан и са одредбама за прошлост и са одредбама за садашњост (Клум 1961, Мартен 1971: 151), као и то да може да представи и прошле радње и резултативно стање валидно у садашњости. То је навело неке ауторе да овом времену придруже два базична семантизма (Вет 1980, 2001, Гослен 1996, Боријо и др. 2004). Први семантизам се односи на догађајно конциповану радњу која се одмерава од референцијалне тачке у прошлости (E,R-S), а други на резултативно стање генерисано прошлом радњом које се сагледава из референцијалне тачке паралелне са моментом говора (E-R,S). Други аутори (Де Сварт и Молендејк 2003, Барсело и Брес 2006, Станојевић и

Ашић 2006) претпостављају један базичан семантизам за перфекат (E-R,S), јер он „ни у својим наративним употребама не губи везу са садашњошћу“ (Станојевић и Ашић 2006: 51).

Будући да је француски перфекат перфективно време, његовом употребом у информацијски фокус доводи се целина глаголске ситуације, укључујући њене крајње тачке. Као и ПП у српском, француски перфекат глаголску ситуацију може да представи као догађајно или као резултативно конциповану. Углавном од контекста зависи која ће од ове две значењске могућности бити активирана у датој реченици. Грађа потврђује да се у овом облику јављају сви типови глаголских ситуација, и теличне и нетеличне, и то увек као ограничене.

У лингвистичкој литератури је потврђено да радње у француском перфекту могу да успоставе временски однос сукцесије и преклапања, као и да је ово време неутрално у погледу темпоралне прогресије (Боријо и др. 2004, Станојевић и Ашић 2006: 54–61, Јовановић 2009). Перфекат у француском је стога у погледу дискурзивних инструкција сличан српском перфекту. Као и перфекат у српском, ово време може да представи радњу постериорну, антериорну или симултану са другом радњом у истом глаголском облику у суседном предикату. Наша грађа потврђује присуство ове дискурзивне карактеристике и код једног и код другог глаголског времена.

Приликом превођења перфекта француским перфектом пре свега се мора имати у виду чињеница да се, за разлику од аориста и имперфекта, употребом перфекта у француском језику имплицира „психолошка блискост“ са моментом говора (Имбс 1960). Ту чињеницу је истакао и Бенвенист:

Перфекат успоставља живу везу између прошлог догађаја и садашњости у којој се о о том догађају говори. Ово глаголско време употребљава онај који прича у својству сведока, учесника; ово време ће дакле одабарати свако ко жели да испричани догађај има одјека и да га повеже са нашом садашњости (Бенвенист 1966: 244).

У наративном контексту перфекат се употребљава за приповедање о прошлим радњама тако да се читаоцу ставља до знања психолошка ангажованост аутора. Употребом овом облика наратор приповеда о догађајима које жели да покаже као себи блиске, о догађајима који имају последице по његов садашњи живот. Ово глаголско време неки аутори називају „временом сведочанства“ (*le temps du témoignage*) јер његовом употребом говорник истиче да се нешто одиграло управо онако како он преноси (Барсело и Брес 2006). Догађаји приповедани у овом облику су потврђени, посведочени и тиме уписани у хронолошку реалност (Барсело и Брес 2006). Стога се очекује превођење перфекта овим временом у књижевним делима која припадају жанру дневника, исповести, мемоара. Грађа потврђује ову претпоставку. Међу делима преведеним на француски, у том погледу истиче се превод Албахаријевов романа *Мамац* у ком је наратија доследно спроведена употребом перфекта. С друге стране, његова доминација у разговорном језику предодређује га за преводни еквивалент у говору протагониста романа (дијалози и монолози у жанровски разноврсним романима) или у драмским текстовима попут Ковачевићевих *Маратонаца*. У преводима поменута два књижевна остварења нема ниједног облика француског аориста (*le passé simple*).

Чињеница да се обликом перфекта у француском обележавају ограничене глаголске ситуације омогућава овом времену да уводи сукцесивне радње и да доприноси темпоралној прогресији (1–4). Ова тврдња иде у прилог тези да аспектуалне особине енкодиране француским глаголским облицима омогућавају њихову употребу као носилаца наративне потке. У оваквом контексту перфекат заузима први наративни план и актуализује радње којима се остварује наративна прогресија.

(1) Пре него што смо кренули, *хтели су* да дознају зашто су све куће у скоро свим селима кроз које смо прошли биле спаљене. Докле год нам је поглед могао да допре, на свим околним брдима, *видели смо* само сагореле зграде, *рекао је* један од њих. Мајстор их *је погледао* и *упитао* ме да ли сам им рекао за цркву са највишим звоником. Када сам потврдио, *тражио је* да им поновим. Када сам *поновио*, *рекао је* да им кажем још једном. Ако тако наставимо, *помислио сам*, никада нећемо стићи у Бања Луку. Мајстор *је био* задовољан. Тим странцима, *рекао је*, мораш неколико пута да кажеш исту ствар, иначе ништа не схватају. ДА, 116

(1a) Avant de quitter le garage, ils *ont voulu* savoir pourquoi presque toutes les maisons dans presque tous les villages que nous avons traversés avaient été incendiées. Aussi loin que pouvait porter notre regard, sur toutes les collines environnantes, nous *n'avons vu* que des maisons brûlées, *a dit* l'un d'eux. Le garagiste les *a regardés* et il m'*a demandé* si je leur avais traduit ce qu'il avait dit de l'église au plus haut clocher. À ma réponse affirmative, il m'*a demandé* de le leur redire. Quand je l'*ai fait*, il m'*a demandé* de le leur répéter encore une fois. Si on continue ainsi, *me suis-je dit*, nous n'arriverons jamais à Banja Luka. Le garagiste *a été* satisfait. À ces étrangers, *a-t-il dit*, il faut répéter plusieurs fois la même chose, sinon ils ne comprennent rien. DA, 96

(2) И у тренутку када *је застао* свет [...] са стропа *се откинула* велика кристална кугла [...] и *разбила се* у парампарчад. *Падала је* полако, целу вечност [...] и *раздробила се*, без звука, или су у том часу сви били оболели од ирационалне глувонемости, ко зна. Ноам, или тако некако, *заобишла је* гомилу здрузганог стакла [...] *обишла* полукруг и *вратила се* тамо одакле је дошла, у таму иза сцене. МП1, 75

(2a) Et à l'instant où le monde *s'est arrêté* [...] du plafond *s'est décrochée* la grande sphère de cristal [...] et elle *a éclaté* en mille morceaux. Elle *a chuté* avec lenteur, une éternité durant [...] et elle *s'est fracassée*, sans bruit, ou alors en cet instant tous souffraient d'une irrationnelle surdité, qui sait ? Noam, ou quelque chose dans ce goût-là, *a contourné* l'amoncellement de verre cassé [...] elle *a effectué* un demi-tour et *regagné* l'endroit d'où elle était venue, le noir derrière la scène. MP1, 108

(3) Аксентије : Пре четири дана су га *згазили* колима, а онда су га *однели* и *закопали*... ДК1, 63

(3a) Aksentije : Il y a quatre jours ils l'*ont écrasé* avec la voiture, et après ils l'*ont emporté* et *enterré*... DK1, 94

(4) Затим *смо се* сликар Шумановић и ја *унутили* моме дому, односно у стан на првом спрату зграде у Доситејевој 17, и сликар Зец нам *се придружио*. Љубазно *се понудио* да понесе ту невелику слику које је сликар Шумановић носио испод руке. СВЈ, 217

(4a) Lorsque le peintre Šumanović et Mme Pavlović *ont pris* la direction du domicile de cette dernière, de son appartement au premier étage d'un immeuble sis 17 rue Dositejeva, le peintre Pavle Zec *s'est joint* à eux. Et fort aimablement, il *s'est offert* pour porter la petite toile que le peintre Šumanović tenait sous son bras. SVJ, 186

Такође, и српски перфекат и француски перфекат могу да представе радњу која се десила пре неке друге прошле радње исказане истим глаголским обликом. У наредним примерима (5–7) редослед глаголских времена не одражава хронолошки след догађаја. Констатујемо да је перфекат у српском, као и перфекат у

француском, неутралан у погледу темпоралне прогресије, с обзиром на то да не условљава темпорални однос који се успоставља између њиме обележених радњи.

(5) Сliku је направила Леа, његова пријатељица, *узнали су се* на излету вечерње школе за учење иврита. МП1, 16

(5a) La photo a été prise par Léa, son amie, ils *se sont rencontrés* lors de l'excursion organisée par leur cours du soir d'hébreu. МП1, 23

(6) Милутин : Решили смо да твоја соба остане онаква какву си *је напустио*. ДК1, 43

(6a) Milutin : Nous avons décidé que ta chambre restera telle que tu l'*as quittée*. ДК1, 49

(7) Данас сам каснио на први час, док су остали анализирали неку моронску песму о магарцу који се врти око бунара, ја сам зујао по мом кварту, на месту где се окупљамо није било никога, екипа *се распала*. МП1, 98

(7a) Aujourd'hui, je suis arrivé en retard au premier cours, et pendant que les autres analysaient un poème débile sur un âne qui tourne en rond autour d'un puits, je glandouillais dans mon quartier, à l'endroit où on se retrouve d'habitude il n'y avait personne, la bande *a éclaté*. МП1, 138

Перфекат перфективних глагола који обележава резултативно конциповану прошлу радњу преводи се француским перфектом. Радња је сагледана у свом резултату, а тај резултат важи у моменту говора (8–10). Примећујемо у наведеним примерима употребу уводног глагола *видети (voir)* у презенту са значењем визуелне (8) или онтолошке перцепције (9), који јасно указује на валидност резултативног стања у моменту говора.

(8) Милутин: Види како *се дим слегао* над градом. ДК1, 27

(8a) Milutin : On voit toute la fumée qui *s'est entassée* sur la ville. ДК1, 15

(9) – Еј, мученик! Е, јаде наш!

– Зар не видиш да *се посветио*? Светитељ, болан. ИА2, 55

(9a) – Quel martyr ! Oh ! Pauvres de nous !

– Tu ne vois donc pas qu'il *s'est sacrifié* ? C'est un saint, mon vieux ! ИА2, 59

(10) Све нам *је дао* драги Бог, хвала му и слава, и слогу и здравље и богатство, али нам није дао оно што има сваки сиромаш: да видимо свој еврад и да знамо на коме све ово иза нас остаје. ИА2, 226

(10a) Le bon Dieu nous *a tout donné*, gloire et reconnaissance à Lui, et la bonne entente et la santé et la richesse, mais Il nous a refusé ce qui est donné au dernier des miséreux : voire naître notre enfant et savoir à qui nous laisserons tout cela. ИА2, 239

Преводна еквиваленција између префигираних глагола у перфекту и француског перфекта је честа појава, било да поменути српски глаголи енкодирају теличне (глаголи са *у-*, *из-*, *с(а)-*, *од-*, *на-*, *за-*, *пре-*, *до-*, *про-* итд.), што је најчешћи случај, било нетеличне ситуације (само глаголи са *по-*). Наредни примери (11–18) илуструју бројне случајеве у којима је француски перфекат еквивалент перфекта перфективних глагола. Констатовали смо да је у преводу често у перфекту употребљена иста глаголска лексема да би се превео перфективни префигирани глагол којом би се превео и одговарајући имперфективни парњак. То значи да је префикс интерпретиран као чисто аспектуална творбена морфема. Међутим, сваки префикс у српском модификује и значење. Перфективни глаголи указују на ограниченост глаголске ситуације. Фокус је на целини ситуације, она је цела до краја извршена. Уз то ови префигирани перфективни глаголи енкодирају теличне глаголске ситуације што отвара могућност за њихову двојну интерпретацију. У једном случају глаголска ситуација је представљена као прошли догађај који се одмерава антериорно у односу на референцијалну тачку, а информацијски фокус захвата цео интервал ситуације (12–13, 15–16, 18). У другом случају глаголска ситуација је сагледана са оне стране њене завршне временске границе (која коинцидира са кулминационом тачком или телосом), те је фокус на резултативном стању које важи у датом тренутку (11, 14, 17). Од контекста зависи која ће од две употребне вредности бити актуализована у говору.

(11) – Браћо и другови, *саслушао сам* све говоре, па вас молим да и ви мене чујете. РД, 177

(11a) – Frères ! Camarades ! Maintenant que *j'ai écouté* tous les discours, je vous demande de m'accorder votre attention. RD, 143

(12) Пуцајући камцијама, *дотерали су* нас на равно поље, пуно крештавих птица; *одржали су* нам говоре које нисмо разумели. *Запретили су* нам да ће све бегунце и оне који не верују у нашу победу побити. ВС, 26

(12a) Faisant claquer leurs fouets, ils nous *ont conduits* jusqu'à un champ plein d'oiseaux criards, ils nous *ont tenu* des discours que nous ne comprenions pas. Ils nous *ont menacés* : tous les fuyards, et tous ceux qui ne croient pas en notre victoire, ils allaient aussitôt les tailler de leurs sabres. VS, 33

(13) Је ли, ти? Зар се овако оставља радња широм отворена? Па после кад ти нешто нестане, казаћеш да су ти моји војници *опљачкали* дућан. ИА2, 317

(13a) Dis donc, toi ! Qu'est-ce que c'est que cette façon de laisser une boutique grande ouverte ? Et après, quand quelque chose disparaîtra, tu diras que ce sont mes hommes qui *ont pillé* ton magasin? IA2, 391

(14) Ја нисам веровао политичарима, јер тамо где сам живео *научио сам* да политичари, ако затреба, само једну лаж замене другом и да то ни у најмањој мери не утиче на њихову каријеру. ДА, 113

(14a) Je ne croyais pas les politiciens, car là où j'ai vécu, *j'ai appris* que les politiciens, au besoin, remplacent simplement un mensonge par un autre sans que cela ait la moindre incidence sur leur carrière. DA, 93

(15) Ено му Стамбол, па нек тамо објашњава све што *је прочитао* и *написао* и што *је* свету о том *казивао*. ИА1, 66

(15a) Il n'a qu'à aller à Stamboul et qu'il y explique tout ce qu'il *a lu* et *écrit* et *dit* aux gens. IA1, 60

(16) Изгнанство је, на крају крајева, само друго име за истину, *рекао сам*, премда је могуће тврдити, *додао сам*, да оно изражава наше трајно стање, с обзиром да су Адам и Ева изгнани из рајске баште када су спознали истину. ДА, 118

(16a) Exil, en fin de compte, n'est qu'un autre mot pour vérité, lui *ai-je dit*, bien que l'on puisse affirmer aussi, *ai-je ajouté*, qu'il désigne notre état permanent, puisque Adam et Ève ont été exilés du paradis lorsqu'ils ont connu la vérité. DA, 97

(17) Ви седите и пиљите у паучину, а не видите паука који *је* све то *исткао*. ДА, 135

(17a) Vous êtes là, immobiles, à contempler les toiles d'araignée et vous ne voyez pas l'araignée qui les *a tissées*. DA, 110

(18) *Заћутала је*, *подигла* чашу и *отпила* гутљај воде. ДА, 144

(18a) Elle *s'est tue*, elle *a levé* son verre et *bu* une gorgée d'eau. DA, 116

Префикси *по-*, *про-*, *за-*, *у-* у перфективним глагола поред перфективности маркери су још једне аспектуалне инструкције. Наиме, они указују на то да је информацијски фокус усмерен на почетну фазу глаголске ситуације те функционишу као маркери инхоативне семантичке нијансе. Уколико је у преводу оваквих префигираних глагола одабран француски перфекат, предвиђамо две могућности. Или се активира аспектуална глаголска перифраза *se mettre à INF* одн. *commencer à INF* (19), или се употребом нетеличног глагола у перфекту остварује коерција (20–21). Парадоксални спој нетеличне глаголске ситуације и перфективне,

ограничене перспективе разрешава се стварањем посебног инхоативног значењског ефекта (слично као и са нетеличним ситуацијама у француском аористу, в. § 4.2.1).

(19) Мајка *је проговорила* чим сам развукао каблове, поставио микрофон и притиснуо дугмад за снимање. ДА, 140

(19a) Ma mère *s'est mise à parler* aussitôt que j'ai déroulé les fils, posé le micro et appuyé sur le bouton d'enregistrement. ДА, 114

(20) На моје изненађење, одмах *је заволео* Београд и сналазио се у њему без икаквих објашњења или збуњености. МЈ, 47

(20a) A ma surprise, il *a aimé* Belgrade d'emblée, s'y débrouillant sans les moindres explications et sans embarras. МЈ, 47

(21) Једино што нисам отишао довољно далеко, кажем наглас, и истог трена морам да зауставим магнетофон, јер *су* моје речи *завучале* истовремено кад и мајчине. ДА, 107

(21a) Seulement, je ne suis pas allé suffisamment loin, dis-je à haute voix, et au même instant je dois arrêter le magnétophone, parce que mes paroles *ont résonné* en même temps que celles de ma mère. ДА, 89

За разлику од осталих префигираних перфективних глагола у српском језику који енкодирају теличне ситуације, глаголи са префиксом *по-* уводе нетеличне ограничене глаголске ситуације. Реч је о глаголима који представљају радњу која се неко време вршила и завршила, најчешће праћени временском одредбама *мало*, *неко време*, *кратко* (в. § 2.1.5). С обзиром на ограниченост глаголске ситуације коју енкодирају, очекивано је да се у превођењу ових глагола на француски употреби неко од перфективних глаголских времена. Грађа показује да се овакви глаголи у перфекту чешће на француски преводе одговарајућим нетеличним глаголом у перфекту (22–24) него у аористу. Наиме, фреквенција ових глагола већа је у оквиру говора протагониста него у говору наратора.

(22) Али, Миша се мени јавио, дочуо је некако да сам у граду, па *смо мало попричали* и он се понудио да ме одвезе до аеродрома. МП1, 20

(22a) Mais Misa m'a appelé moi, qui sait comment il avait appris que j'étais là, nous *avons bavardé quelque temps*, et il s'est proposé pour me conduire à l'aéroport. МП1, 30

(23) – Пазила ме је као очи у глави. Ту што *сам поживео четири године* у сваком добру! ИА1, 17

(23a) – Elle me chérissait comme la prunelle de ses yeux. Et *j'ai vécu* là quatre années de bonheur ! IA1, 17

(24) *Постајала је мало* на огради, као да се двоуми, потом склизнула натраг, протегнула се, облизала усне и легла, као сфинга, на осунчану бетонску плочу, заклоњену од ветра. МП1, 52

(24a) II [le chat] *est resté un petit instant* sur la palissade, l'air d'hésiter, puis en glissant il est revenu, s'est étiré, purléché, et couché, tel le sphinx, sur la dalle de béton ensoleillée, abritée du vent. МП1, 74

Приликом превођења српског перфекта француским перфектом мора се имати у виду чињеница да ово време на различитим основама гради опозиције са следећим временима у француском: презентом, имперфектом и аористом. Очекивано је да се француски перфекат са резултативним значењем јави у реченици поред презента будући да је његово референцијално време симултано са моментом говора (25–28). Перфекат и презент маркирају аспектуалну опозицију перфективно/имперфективно за епоху садашњости. Да би се изразила резултативност у садашњости, у комбинацији са презентом једино се од прошлих времена може наћи перфекат будући да он увек задржава везу са моментом говора. Та веза овде посебно долази до изражаја будући да се у моменту говора сагледава релевантно резултативно стање проистекло из неке прошле радње. Уочавамо исти темпорални склоп и у оригиналу и у преводу, што указује на сличност перфекта, употребљеног уз наративни презент, и француског перфекта у комбинацији са презентом.

(25) Над Њујорком *пада* (ПР) тешко, оловно вече, птице *лете* (ПР) ваздухом као да су нацртане, Ноам, или тако некако, *улази* (ПР) у такси, уморна од исповедања, *има* (ПР) тамне наочаре и *закрила је* (ПП) лице марамом, *говори* (ПР) своју адресу, затим *ћути* (ПР). МП1, 71

(25a) Sur New York *tombe* (ПР) un soir pesant, de plomb, les oiseaux *parcourent* (ПР) le ciel l'air d'y être dessinés, Noam, où quelque chose dans ce goût-là, *monte* (ПР) dans un taxi, fatiguée par sa confession, elle *porte* (ПР) des lunettes noires et *s'est dissimulé* (ПР) le visage avec un fichu, elle *donne* (ПР) son adresse, puis *se tait* (ПР). МП1, 102

(26) Већ се врло дуго нисам попела ни у један тролејбус и скоро се нећу пењати, *нисам се попела* (ПП) откако *сам сломила* (ПП) ногу, у ствари откако *сам одлучила* да, иако сад већ добро *ходам*, више не излазим. СБЈ, 33

(26a) Cela fait bien longtemps maintenant que je ne suis plus montée dans un trolleybus, et je ne le ferai sans doute plus ; je ne l'*emprunte* (PR) plus depuis que je *me suis cassé* (PC) la jambe ; depuis en fait que *j'ai décidé* (PC), et quoique je *remarche* (PR) tout à fait normalement, de ne plus sortir. SVJ, 31

(27) *Vude se* (ПП) два спрата, на једном балкону суши се нечије рубље, један прозор је отворен, Оги, хм, Авексидор, стоји наслоњен на стари аутомобил, у приземљу је дућан са мешовитом робом, продавац *је* испред *изнео* (ПП) корпе са воћем. МР1, 16

(27a) On voit (PR) deux étages, à un balcon du linge mis à sécher, une fenêtre ouverte, Ogi, hem, Aveksidor, appuyé sur une vieille voiture, au rez-de-chaussée une boutique avec toutes sortes de produits, le marchand *a sorti* (PC) des paniers de fruits. МР1, 23

(28) Милутин: „Ко је вас *познавао* (ПИ), *не мора* (ПП) се бојати пакла.“ ДК1, 59

(28a) Milutin : « Celui qui vous a connus (PC) ne doit pas (PR) avoir peur de l'enfer. » ДК1, 85

Француска глаголска времена перфекат и имперфекат граде аспектуалну опозицију у домену прошлих радњи. Први глаголску ситуацију представља као завршену, ограничену целину, а други је приказује у току, не узимајући у обзир њене реалне временске границе (29–31). Међутим, исту аспектуалну опозицију граде и француски аорист и имперфекат. Иако формална тачност превода не би била нарушена употребом аориста уместо перфекта, јер оба представљају прошлу глаголску ситуацију у перфективној перспективи, избором перфекта имплицира се њена релевантност у моменту говора. Насупрот томе, аорист увек указује на одсеченост дате глаголске ситуације од момента говора. У деловима текста којима је представљен говор протагониста, у дијалозима и монолозима, као у примеру (31) употреба аориста би у најмању руку деловала архаично и непримерено комуникацијском контексту. Употребљени у истој реченици перфекат и имперфекат успостављају временски однос симултаности или инклузије. Увидом у грађу констатовали смо доследно превођење ПИ француским имперфектом, а ПП француским перфектом у текстовима у којима је перфекат главно наративно време. Француски перфекат притом функционише као носилац наративног тока, маркер догађаја првог плана, док радње и стања у имперфекту представљају други наративни план.

- (29) Док је Ноам ходала (ПИ) пистом, за тренутак је застао (ПП) свет. МП1, 75
- (29a) Alors que Noam évoluait (IMP) sur la piste, le monde s'est arrêté (PC) un instant. МР1, 107
- (30) Устао сам и отишао до прозора. Децембраски Пацифик, побеснео и црн, разбијао је копно. МП1, 29
- (30a) Je me suis levé (PC) et je suis allé (PC) à la fenêtre. Le Pacifique de décembre, enragé, noir, fracassait (IMP) le continent. МР1, 41
- (31) Лаки: Елиса исекла пацова! Ваљда се љубре увукло (ПП) на гробљу, док се мотор хладио (ПИ)... Све је крваво и пуно меса... ДК1, 47
- (31a) Laki : Le moteur a découpé un rat ! Sans doute que la saloperie s'y est fourrée (PC) au cimetière, pendant qu'il refroidissait (IMP)... Tout dégouline de sang, avec de la chair partout ... ДК1, 56

Опозиција коју граде француски перфекат и аорист указује на промену типа исказа – први обележава говор протагониста, а други говор наратора (*énonciation discursive/énonciation historique*, Бенвенист 1966) (32–33). Скрећемо пажњу на то да се ова два перфективна облика подједнако јављају као преводни еквиваленти српског перфекта перфективних глагола. Граматикализованост опозиције два типа исказа не постоји у српском језику те долази до изражаја тек у преводу на француски.

- (32) Марија Августа је гласно уздахнула и казала:
– Нисам се ја заљубила зато што сам тражила бескрајну снагу или савршену лепоту или ванредну мудрост. Баш напротив, заљубила сам се када сам му у снази приметила малу слабост, када ми је у око упала трунчица ружноће, када сам му чула глупу и блесаву мисао – застала је па наставила [...]. МН, 24
- (32a) Marie-Auguste soupira (PS) bruyamment et dit (PS):
– Je ne me suis pas éprise (PC) parce que j'étais en quête d'une force infinie ou d'une beauté parfaite ou d'une sagesse hors pair. Tout au contraire, je suis tombée (PC) amoureuse lorsque sa force a décelé (PC) une once de faiblesse, lorsqu'à mes yeux est apparu (PC) un brin de laideur, lorsque je l'ai entendu (PC) prononcer une niaiserie, une bêtise...
Elle marqua (PS) une pause, puis reprit (PS) [...]. МН, 27
- (33) Једног пролећа принцеза је рекла: - Навикла сам се на своје мисли као на своје хаљине. МП2, 31
- (33a) Un printemps, la princesse dit (PS) : - Je me suis habituée (PC) à mes pensées comme à mes robes. МР2, 40

Међутим, треба имати на уму и то да се сменом перфекта и аориста у оквиру дискурса наратора мења и однос који наратор заузима према приповеданим догађајима. Употребом аориста прошле радње представљају се неутрално, непристрасно, објективно и бивају потиснуте у прошлост. Перфектом се сигнализира повезаност радњи са моментом говора, остварује се непосредна веза са говорном ситуацијом, те до изражаја долази нараторова психолошка и/или емоционална ангажованост у приповеданим догађајим (34). С друге стране, употребом аориста говорник објективизује испричане догађаје, негира своју ангажованост, ограђује се од прошлих догађаја, па чак, по потреби, и одбацује одговорност за своје поступке (*Et je fis ce que je fis*).

(34) *Сањао сам* да идем кроз воду до паса и читам књигу. Вода је била река Кура, мутна, пуна траве [...]. Повремено, кад наиђе неки виши талас, дижем књигу високо у ваздух да се не покваси и потом настављам са читањем. [...] И тада ми се јавља анђео с птицом на глави и говори ми [...]. Утом се будим и отварам очи [...]. Склапам брзо очи [...]. Читам из књиге на дохват [...]. У том часу с анђела *је прхнула* птица и ја *сам* опет *подигао* капке. *Видело се* како птица одлеће. Тада *сам схватио* [...]. Тада *сам видео* велику удаљену срећу као малу, али блиску; велику ствар *схватио* као празну, а малу као своју љубав... И *учинио сам* што *сам учинио*. МП2, 209

(34a) *J'ai rêvé* (PC) que je marchais, enfoncé dans l'eau jusqu'à taille, en lisant un livre. L'eau, celle de la rivière Koura, est (PR) trouble et pleine d'herbes [...]. De temps en temps, quand une vague arrive, je lève (PR) le livre plus haut pour la protéger, puis je continue (PR) à lire [...]. Tout à coup je vois (PR) un ange, un oiseau à la main, qui me dit (PR) [...]. Je me réveille (PR) à cet instant précis [...]. Je ferme (PR) vite les yeux [...]. Et je lis (PR) [...]. A cet instant l'oiseau *s'envola* (PS) et je *soulevai* (PS) les paupières. Je *suivis* (PS) des yeux son vol. Et alors je *compris* (PS) [...]. Alors le grand bonheur au loin me *parut* (PS) petit mais proche ; la grande chose me *parut* (PS) vide et dans la petite j'aperçus mon amour... Et je *fis* (PS) ce que je *fis* (PS). MP2, 278

Као преводни еквивалент српског перфекта, француски перфекат се јавља како у независним реченицама, тако и у хипотаксичким конструкцијама. Грађа показује да се најчешће јавља у предикату следећих зависних клауза: релативних уведених заменицама *qui, que, où* итд. (35–38), темпоралних, и то са везницима *lorsque, quand, dès que, aussitôt que* и *depuis que* (39–44), концесивних, само уз везник *même si* (45), каузалних клауза са везницима *puisque* и *parce que* (46–47),

комплетивних (48–49), као и у кондиционалним клаузама са везником *si* у функцији изражавања тзв. аргументативне хипотезе (50–51). Као предикат поменутих зависних клауза, перфекат успоставља однос постериорности (36, 39–40), антериорности (35, 37, 42–44, 46–47, 49) или симултаности (38, 41, 48) са радњом у предикату главне клаузе. Грађа показује да се у предикату главне клаузе јављају различита глаголска времена индикатива: презент, перфекат, имперфекат, аорист, надсложени перфекат (*le passé surcomposé*), футур, а ми наводимо само најфреквентније темпоралне комбинације. Примери у којима се француски перфекат јавља и у предикату главне и у предикату зависне клаузе (36, 39–40, 42–43, 48) потврђују и раније истакнуту тврдњу да је ово време неутрално у погледу темпоралне прогресије (Боријо и др. 2004, Станојевић и Ашић 2006, Јовановић 2009) с обзиром на то да предикати у овом времену успостављају сва три типа временских релација.

(35) Ви седите и пиљите у паучину, а не видите паука који је све то *исткао*. ДА, 135

(35a) Vous êtes là, immobiles, à contempler les toiles d'araignée et vous ne voyez pas l'araignée qui les a tissées. ДА, 110

(36) Ти си нам послао, господару, таква човека који нам је *објаснио* светлост хришћанске вере и речју и делом и уверисмо се да је то права вера и заповедисмо људима да се добровољно крсте...“ МП2, 77

(36a) « Tu nous a envoyé, Seigneur, un homme qui nous a expliqué la lumière de la religion chrétienne, et par les mots et les faits nous nous sommes rendu compte que cette religion est la seule véritable, et nous avons ordonné aux gens de se convertir de leur plein gré... » МП2, 106

(37) Траке су биле једине непрактичне ствари које сам донео у Канаду, све остало у том коферу имало је прецизно одређену намену. ДА, 124

(37a) Ces bandes étaient les seules choses non utilitaires que j'ai apportées au Canada, tout le reste dans cette valise avait une utilité bien définie. ДА, 102

(38) Ја нисам веровао политичарима, јер тамо где сам живео научио сам да политичари, ако затреба, само једну лаж замене другом и да то ни у најмањој мери не утиче на њихову каријеру. ДА, 113

(38a) Je ne croyais pas les politiciens, car là où j'ai vécu, j'ai appris que les politiciens, au besoin, remplacent simplement un mensonge par un autre sans que cela ait la moindre incidence sur leur carrière. ДА, 93

(39) Баш напротив, *заљубила сам се* када сам му у снази *приметила* малу слабост, када ми је у око *упала* трунчица ружноће, када сам му *чула* глупу и блесаву мисао. МН, 24

- (39a) Tout au contraire, je *suis tombée* amoureuse lorsque sa force *a décelé* une once de faiblesse, lorsqu'à mes yeux *est apparu* un brin de laideur, lorsque je *l'ai entendu* prononcer une niaiserie, une bêtise... MN, 27
- (40) Он је све видео. Кад *си је пољубио*, мислила сам да ће скочити са балкона. ДК1, 56
- (40a) Il a tout vu. Quand tu *l'as embrassée*, j'ai cru qu'il allait sauter par-dessus le balcon. DK1, 78
- (41) Кад *је увидео* да је погрешио, било је касно. ДА, 143
- (41a) Quand il *a compris* qu'il avait eu tort, il était trop tard. DA, 116
- (42) Мирко: И чим *је изашла*, побегла је урлајући од среће. Није се ниједном окренула... ДК1, 74
- (42a) Mirko : Dès qu'il [le clébard] *a été* dehors, il s'est enfui en hurlant de joie. Pas une fois il ne s'est retourné... DK1, 113
- (43) Мајка је проговорила чим *сам развукао* каблове, *поставио* микрофон и *притиснуо* дугмад за снимање. ДА, 140
- (43a) Ma mère s'est mise à parler aussitôt que *j'ai déroulé* les fils, *posé* le micro et *appuyé* sur le bouton d'enregistrement. DA, 114
- (44) Већ се врло дуго нисам попела ни у један тролејбус и скоро се нећу пењати, *нисам се попела* откако *сам сломила* ногу, у ствари откако *сам одлучила* да, иако сад већ добро ходам, више не излазим. СБЈ, 33
- (44a) Cela fait bien longtemps maintenant que je *ne suis plus montée* dans un trolleybus, et je ne le ferai sans doute plus ; je ne *l'emprunte* plus depuis que je me *suis cassé* la jambe ; depuis en fait que *j'ai décidé*, et quoique je remarque tout à fait normalement, de ne plus sortir. SVJ, 31
- (45) – То је, брајко, летњи дан, а не жена. [...] То се не држи код човека; прелива се као вода; и кад *си имао*, као да *ништа имао ниси*. ИА1, 75
- (45a) – Ça, mon vieux, c'est un jour d'été mais pas une femme ! [...] Même si tu *l'as possédée*, c'est comme si tu n'avais rien possédé. IA1, 67
- (46) – Реците све, кад *сте почели*. ИА1, 105
- (46a) – Dites tout, puisque vous *avez déjà commencé*. IA1, 93
- (47) Ено где Ајертон и Вајтлок, у шетњи Сент Џејмс парком, расправљају треба ли или не лорда-протектора прогласити краљем, а морална патрола округлоглавих официра-светаца управо брбљиву шваљу Мери хапси што *је суботом* месеца *јела*. СС, 39
- (47a) Voici Ayert et Whitelock qui se promènent dans le parc Saint-James ; ils discutent de l'opportunité de proclamer le lord-protecteur roi. Dans le même temps, a patrouille des mœurs, composées d'officiers saints à la tête ronde, vient d'arrêter Mary, la trop bavarde couturière, parce qu'elle *a mangé* de la viande le samedi. SS, 43
- (48) Ђенка Ђаво: Јеси чула шта *сам рекао* Мирку? ДК1, 55
- (48a) Djenko le Diable : Tu as entendu ce que *j'ai dit* à Mirko ? DK1, 76

(49) Лаки: Кад чујем да је неко *добрио* Нобелову награду из медицине, само ми се смучи. ДК1, 62

(49a) Laki : Quand j'entends que quelqu'un *a reçu* le prix Nobel de médecine, j'ai la nausée. DK1, 90

(50) Међутим, ако је сукоб *био* тежи и ако је младић у свом отпору и у својој борби са двојицом *отишао* далеко и *ранио* неког од њих (а изгледа да је тако, јер су после морали да перу собу од крвавих трагова), онда је могуће да су царски људи отишли још даље, јер ударци се овде не мере и лако иду преко оног што је потребно. ИА1, 108

(50a) Pourtant, si la bagarre *a été* plus violente et si le jeune homme, en résistant et en luttant contre les deux hommes, *a été* trop loin et blessé l'un d'eux (et il semble que ce soit le cas, car on a dû nettoyer des traces de sang dans la pièce), alors, sans doute, les hommes du Sultan sont allés plus loin encore, car ici les coups ne comptent pas et dépassent facilement la mesure. IA1, 95

(51) Лаки: Тага, молим те немој да претерујеш. Ако сам му *изломио* кичму, нисам му и очи пореметио... Био је зрикав и раније. ДК1, 51

(51a) Laki : Papa, s'il te plaît, n'exagère pas. Si je lui *ai cassé* la colonne vertébrale, je ne lui ai quand même pas déplacé les yeux... Il louchait même avant. DK1, 65

4.3.2. Перфекат као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола

Грађа потврђује нашу хипотезу да се у извесним случајевима перфекат имперфективних глагола мора превести перфективним обликом иако имперфективни глаголи у перфекту у српском и перфективни глаголски облик – перфекат – у француском енкодирају различите аспектуалне информације. Подсетимо, у српском се имперфективним глаголима енкодирају нетеличне ситуације било да су ограничене или неограничене. Перфективним обликом у француском се стога преводи ПИ којим се представљају ограничене нетеличне ситуације. Границе ситуације су тада експлициране неком прилошком одредбом типа *од x до y*, *до y*, *x времена* или адвербима *дуго*, *кратко* који спецификују трајање радње (52–55). Прилошке одредбе оваквог типа у француском представљају синтаксичку принуду која диктира употребу перфективног глаголског облика у преводу.

(52) До мрака *смо заобилазили* прамајку Цвету, најстарију старицу међу старицама. ВС, 23

(52a) Jusqu'à la nuit, nous *avons contourné* l'Aïeule Cveta, la plus vieille parmi les vieilles. VS, 29

(53) Аксентије: Синоћ је срео на Калемегдану старог пријатеља из средње школе. *Звецкали су* два сата о школи, лудоријама и женама. ДК1, 69

(53a) Aksentije : Hier soir il a rencontré au Kalemegdan un ancien camarade de lycée. Ils *ont sonné* pendant deux heures sur l'école, les folies, et les femmes. DK1, 104

(54) Мирко: Зашто *си се* сад *иминкала* два сата? ДК1, 74

(54a) Mirko : Pourquoi tu *t'es maquillée* pendant deux heures ? DK1, 114

(55) Мирко : Знате, драги моји, ја *сам дуго размишљао* и на крају увидео да је нашој породици и нашој радионици потребан образован, школован човек. ДК1, 77

(55a) Mirko : Vous savez, mes chers amis, *j'ai longtemps réfléchi* et à la fin j'ai compris que pour notre famille et notre atelier il fallait un homme instruit, éduqué. DK1, 120

Насупрот претпоставци да се само перфективним глаголима у перфекту може постићи темпорална прогресија, грађа показује да се и употребом перфекта имперфективних глагола може изразити проток времена. Међутим, нужно је присуство одредби за хронолошки след као нпр. *прво, онда, на крају* којима се јасно указује на темпоралну прогресију. Тек се на основу присуства тих одредби закључује да ПИ енкодира ограничене нетеличне ситуације које успостављају временски однос сукцесивности (56). Дакле, и са имперфективним глаголима који обично указују на то да је ситуација сагледана у току одвијања, да је неограничена, могуће је допринети прогресији времена у одређеном контекстуалном окружењу.

(56) [...] Ја нисам пијан, нисам омамљен, напосто сам збуњен, запрепашћен брзином којом ми тло измиче испод ногу, без обзира где станем. Најчешће ми се чини да не стојим већ да клизим, а колена би ми стварно заклецала. Доналд је прво *сматрао* да су ми потребни додатни витамини, онда је *тврдио* да је ваздух у кући у којој живим одвише сув, на крају је *хтео* да ме води на пливање и дуготрајно пешачење по оближњим брдима и планинама. ДА, 132

(56a) [...] Je ne suis pas ivre, pas étourdi, je suis simplement troublé, stupéfait par la vitesse à laquelle le sol se dérobe sous mes pieds, où que je les pose. Le plus souvent, j'ai l'impression de ne pas tenir debout, mais de glisser, et mes genoux fléchissent pour de bon. Donald a d'abord estimé que j'avais besoin d'un supplément de vitamines, puis a affirmé que de l'air dans la maison où je vis est trop sec, finalement il *a voulu* m'emmener nager et faire de longues promenades dans les collines et les montagnes environnantes. DA, 108

И када се ПИ преводи перфектом, ово француско глаголско време улази у аспектуалну опозицију са имперфектом. Француски перфекат тада маркира ограничену глаголску ситуацију која је временски укључена у стање представљено имперфектом, иако су оба француска времена притом еквиваленти перфекта имперфективних глагола (57). Овакав преводиочев избор последица је интерпретације аспектуалних информација из оригинала. Првим се предикатом у ПИ (*смо били*) у наведеном примеру представља нетелична ситуација у току, док је другим (*надала је*) обележена ограничена нетелична ситуација чији је интервал укључен у интервал неограничене ситуације.

(57) „Кад *смо били* код царског дуба“, рече дечак, „*надала је* киша“. ДКЗ, 69

(57a) « *Lorsqu'on était* (IMP) au Chêne Royal, dit l'enfant, il *a plu* (PC). » ДКЗ, 74

Избројива виšekратност исказана перфектом имперфективних глагола уз одредбе типа *x пута* у преводу се представља француским перфектом уколико дати предикат чини део говора протагониста (58–60). Ово објашњавамо чињеницом да је ограниченост броја поновљених радњи компатибилна са аспектуалним инструкцијама перфективног облика у преводу на француски. Оваквим одабиром глаголског времена читава серија поновљених глаголских ситуација посматра се глобално, као завршена целина.

(58) Четири ја заната знам и једанаест пута *сам се женио*. ИА1, 17

(58a) J'ai quatre métiers et je *me suis marié* onze fois. ИА1, 18

(59) Ђенка Ђаво: Инспектор, који *ме је хапсио* десет пута, дао је реч да ће ми помоћи. ДК1, 65

(59a) Djenko : L'inspecteur, qui *m'a coffré* dix fois, m'a donné sa parole qu'il m'aiderait. ДК1, 97

(60) Убиј се. Ђоркане, то ти је мој савет.

– Ех „убиј сем убиј се“ – вајка се Ђоркан. – Мислиш ти да ја нисам на то помишљао? Сто пута *сам полазио* да са капије скочим у Дрину и сто пута ме нешто *враћало*. ИА2, 229

(60a) Tue-toi, le Borgne, c'est le conseil que je te donne.

- Eh, « tue-toi, tue-toi », se lamentait le Borgne, tu crois que je n'y ai pas pensé ? Cent fois je *suis allé* sur la kapia pour sauter dans la Drina, et cent fois quelque chose m'en *a empêché*. ИА2, 242

Такозвани *искуствени перфекат* у српском гради се од имперфективних глагола и указује на то да се дата радња (барем) једном одиграла у прошлости, да чини део говорниковог искуства. Најчешће се јавља у функцији аргумента, објашњења или подсећања. Будући да се перфектом у оваквој употреби представља реално сингуларна радња, употреба перфективног облика као што је перфекат у преводу сматра се легитимним решењем, посебно ако дати предикат чини део говора протагониста (61–64).

(61) Аксентије: Ти ћеш мене да удариш? Па знаш ли ти, сероња дроњави, да су ове руке сабљу *ломиле!* На метак *сам ишао* голим шакама! ДК1, 68

(61a) Aksentije : Toi, tu vas me frapper ? Est-ce que tu sais, petit merdeux, que ces mains *ont cassé* du sabre ! A mains nues *je suis allé* contre les balles ! DK1, 102

(62) Хм, Бихаћа! И други су људи *лежали* у бихачкој „Кули“ па не веле да је лисица жута. БЂ, 14

(62a) Hm, Bihać! Il y a d'autres gens qui *ont été emprisonnés* dans la Tour de Bihać et qui ne disent pas que le renard est jaune. ВТ, 12

(63) Ја, макар, не верујем у те приче о продавању душе ђаволу. *Писао је* онај Енглеz о томе. Марло, како се зове, име му је гадно, да не кажем. МН, 23

(63a) Je ne crois nullement à cette fable de pacte avec le diable. Un Anglais *a traité* le sujet. Marlowe qu'il s'appelle, un vilain nom. Dois-je le dire ? MN, 48

(64) Ти знаш да је Богдан Ђуровић, мој друг са Околишта, већ трећу годину у Америци. Још од лањске године ја се са њим дописујем. *Показивао сам* ти његову фотографију коју ми је послао. ИА2, 329

(64a) Tu sais que Bogdan Djurović, mon ami d'enfance d'Okolište, est depuis trois ans déjà en Amérique. Depuis l'année dernière, je corresponds avec lui. Je *t'ai montré* sa photographie qu'il m'a envoyée. IA, 346

Перфекат имперфективних глагола којим се прошла глаголска ситуација не представља ни као догађај ни као резултативно стање, већ као чињеница која се само констатује, такође бива преведен овим француским временом. Често се српски перфекат са оваквим значењским ефектом јавља у упитној или одричној форми (65–66). Тада се поставља питање да ли је уопште дошло до почетка реализације дате радње, одн. негира се читава радња (*да ли су их саслушавали, нису*

их саслушавали). Уколико би се употребио перфективни глагол, питање одн. негација односили би се на реализацију инхерентног краја, телоса дате теличне ситуације (да ли су те саслушали, нису га саслушали). Потврдним обликом ПИ само се констатује нека чињеница, прошла радња се не приказује ни као догађај ни резултативно стање (67–68). У овом случају преводна еквиваленција ПИ и француског перфекта је очекивана с обзиром на то де се француским перфектом исказује реално сингуларна, ограничена ситуација (65–68).

(65) Кад се примакнуо близу, упитао је пригушено :

- *Jesu li вас саслушавали?* ИА1, 101

(65a) Quand enfin il se trouva tout près de Fra Péтар, il lui demanda d'une voix étouffée :

- *Vous ont-ils interrogé ?* ИА1, 89

(66) Повод је био случајан, или је изгледало тако. Тихо, као да говори о посве обичној ствари, Тамил је упитао:

- *Ви нисте налазили* у историји на име Џем султана, брата Бајазита II? ИА1, 77

(66a) Cela se passa tout à fait par hasard, du moins en apparence. A voix basse, comme s'il s'agissait d'une chose banale, Tchamil avait demandé :

- *N'avez-vous jamais rencontré* dans des ouvrages d'histoire le nom du sultan Djem, frère de Bajazet II ? ИА1, 69

(67) Тада сам сазнала да је променио име, и назвао се по јунаку једне савршене Сингерове приче по којој је Барбара Стрејсенд снимила shit филм, толико љигав да три дана након што смо га гледали нисмо укључивали ТВ. Наравно ја сам преводила ту кабезу. МП1, 16

(67a) J'ai alors découvert qu'il avait changé de nom et pris celui du héros d'une excellente nouvelle de Singer dont Barbara Streisand a fait un film de merde, tellement sirupeux qu'après l'avoir vu, on était resté trois jours sans allumer la télé. Bien sûr, c'est moi qui *ai traduit* ce navet. МР1, 23

(68) Краљевачки хотел „Југославија“ сазидан је 1932. године на месту где је раније била крчма „Плуг“. *Радио* га је Лаза Јовановић, обућар пореклом из Рашке. ГП1, 5

(68a) L'hôtel Yougoslavie, à Kraliévo, a été construit en 1932 à l'endroit où se trouvait auparavant l'auberge La Charrue. C'est Laza Iovanovitch un ingénieur cordonnier originaire de la petite ville de Rachka, qui l'a fait bâtir. GP1, 9

Уочили смо да се ПИ у комбинацији са адвербима *увек*, *одувек*, *вазда* и *никад(а)* доследно преводи перфектом праћеним одговарајућим адвербима *toujours* и *jamais* (69–74). У комбинацији са поменутиим адвербима неупоредиво је чешћи

перфекат него имперфекат. Француски имперфекат се јавља уз прилог *toujours* када овај значи *још, још увек, и даље*, што имплицира да се дата ситуација сагледава у току, али не и, као што видимо, када овај адверб има значење *увек*. Употребом француског перфекта прошла виšekратна радња се представља као квалификација неке особе и то тако да је та квалификација релевантна у моменту говора. Овакви предикати чине део говора протагониста или део нараторових речи у мемоарима, исповестима и уопште делима обојеним субјективним виђењем аутора.

(69) И он *је* њему, Вирагу, *помагао* увек када би му се изгубила нека крвава. ДКЗ, 52

(69a) Lui, il a toujours *aidé* Virág quand il perdait une vache. ДКЗ, 12

(70) Одувек ми *се чинило* да између чињеница и догађаја у неком односу са тим чињеницама постоји, ако не баш тајна веза, онда неки тајни дослух. СБЈ, 176

(70a) *J'ai toujours pensé* que, sur la toile de fond réel, surgissaient des événements dictés, sinon par un lien secret, du moins par une certaine connivence. SVJ, 152

(71) Код људи који нам постану блиски ми све те појединости првог додира са њима обично заборављамо; изгледа нам као да *смо* их вазда *знали* и као да су одувек са нама *били*. ИА1, 43

(71a) Nous oublions souvent les petits détails de notre première rencontre avec les gens qui nous sont devenus proches par la suite. Il nous semble que nous les *avons* toujours *connus*, qu'ils *ont toujours été* avec nous. ИА1, 40

(72) Увек *сам био* слаб из географије, из оријентације у простору. МП1, 31

(72a) La géographie *n'a jamais été* mon fort, ni l'orientation dans l'espace. МП1, 44

(73) Ни сад ми није јасно откуд сам схватила да има мајорски чин, кад војничке ознаке никад *нисам разазнавала*. СБЈ, 19

(73a) J'ignore aujourd'hui encore comment j'ai pu me rendre compte qu'il portait ce grade, moi qui *ai toujours été* incapable de distinguer les galons militaires. SVJ, 20

(74) Никада *није радила* мада је завршила примењену уметност, само је у мене гледала, волели смо да цртамо заједно. МП1, 103

(74a) Elle *n'a jamais travaillé*, alors qu'elle était diplômée en art appliqué, elle ne faisait que me regarder, on aimait bien dessiner ensemble. МП1, 145

Употреба француског перфекта приликом превођења перфекта имперфективних глагола може бити условљена синтаксичком принудом коју диктирају временске одредбе *déjà* (75–77), *pendant x temps* (78–80) и *depuis x temps* (81–82) (Барсело и Брес 2006). Међутим, ове одредбе допуштају комбиновање и са

неким другим прошлим временима индикатива. У непосредном синтаксичком окружењу адверба *déjà* могу се наћи и имперфекат и плусквамперфекат, у комбинацији са одредбом *pendant x temps* јавља се и аорист, док уз одредбу *depuis x temps* може да стоји и имперфекат. Стога је потребно обратити пажњу на следеће информације садржане у предикацији у оригиналу. Приликом избора између француског перфекта и имперфекта треба ваљано интерпретирати да ли је дата радња сагледна глобално, као завршена целина, или у току. Затим код избора између перфекта и аориста мора се обратити пажња на релевентност прошле радње у времену говора или пак на њену одсеченост од момента говора, као и на (не)доживљеност прошле радње. А лоцираност референцијалне тачке (у односу на коју се радња одмерава) на временској оси, важна је приликом избора еквивалента између француског перфекта и плусквамперфекта.

(75) Милутин: Чини ми се да *сам* ово *гледао*. ДК1, 73

(75a) Milutin : Il me semble que je l'*ai déjà* vu celui-là. DK3, 112

(76) Да ли *сам* вам *већ* рекао, био сам растројен, никако нисам могао да се завежем, расипао сам се, мој дух нестајао је из мене, више нисам знао ни ко сам, ни одакле сам [...]. МП1, 71

(76a) Vous l'*ai-je dit déjà*, j'étais détraqué, impossible absolument de m'accrocher, je me dispersait, mon esprit s'échappait de moi, je ne savait plus ni qui j'étais, ni d'où je venais [...].MP1, 102

(77) – И у Акри сам свашта видео и доживео. Нешто *сам* ти и *причао*, а имало би да се прича још. ИА1, 124

(77a) – A Akra aussi, j'ai vu et vécu toutes sortes de choses. Je t'en *ai déjà parlé*, mais il y aurait encore tant à dire. IA1, 109

(78) Мирко: Зашто *си се* сад *иминкала* *два сата*? ДК1, 74

(78a) Mirko : Pourquoi tu t'*es maquillée pendant deux heures* ? DK1, 114

(79) Када је умро отац, *месецима* *се* *нисмо* *усуђивали* да померимо његове ствари; кад је умрла мајка, све сам средио за два поподнева, четвртог и петог дана после сахране. ДА, 146

(79a) Lorsque mon père est mort, *pendant des mois* nous n'*avons pas osé* toucher aux objets qui lui avaient appartenu; quand ma mère est morte, j'ai tout rangé en deux après-midi, le quatrième et le cinquième jour après l'enterrement. DA, 118

(80) *Све време десетогодишњег рата* Миша *није* *излазио* из земље, писао је књиге. МП1, 20

(80a) *Pendant les dix ans qu'a duré cette guerre*, Misa n'*a pas quitté* le pays, il écrivait des livres. MP1, 29

(81) Ако њихове родовничке таблице и нису најпоузданије, њихово богатство је поуздано и тврдо као земља по којој јашу и преко двеста година понеки златник *није* уопште *напуштао* њихове шкриње. МП2, 34

(81a) Si leur arbre généalogique n'est pas établi avec certitude, en revanche leur richesse est sûre et solide, comme la terre sur laquelle ils galopent à cheval. Nombre de pièces d'or *n'ont pas quitté* leurs coffres depuis plus de deux cents ans. МП2, 43

(82) Аксентије: Ја *сам престао* да радим пре педесет година. ДК1, 43

(82a) Aksentije : Moi *j'ai arrêté* de travailler depuis cinquante ans. ДК1, 29

Приликом превођења ПИ француским перфектом у (наизглед) мање очекиваним преводним решењима често долази до промене једне или више аспектуалних информација из оригинала. Такве промене могу имати директан утицај на наративни темпо. Најпре се уочава промена аспектуалне перспективе, уместо глаголске ситуације сагледане у току одвијања, у преводу је енкодирана перфективна перспектива, а глаголска ситуација је представљена као ограничена, завршена. Но ако се боље погледа реални временски однос између радњи у примеру (83) представљених перфективним (*сам узела*) и имперфективним глаголом (*се отвара*), радња у ПИ није приказана као симултана са првом радњом у ПП, већ као постериорна у односу на њу. На овакву интерпретацију утиче прагматички моменат – прво морамо узети књигу у руке да би се она потом отворила, или, боље речено, у овом примеру, да би почела да нам постаје јасна. Неопрезни превод ПИ француским имперфектом у овом случају битно би пореметио хронолошки след јер би се на тај начин радња у имперфекту приказала као да је већ била у току кад је наступила радња у перфекту (*j'ai pris*).

(83) Када сам први пут узела у руке Библију, упркос сумњи мог деде, проте, да је нећу разумети, „јер то није књига за децу“, Књига над књигама *се* сама *отварала* предамном [sic]. МЈ, 21

(83) Lorsque j'ai pris pour la première fois, la Bible entre les mains, en dépit de l'avis de mon grand-père, qui était prêtre et qui doutait que je pusse la comprendre, car « ce n'était pas un livre pour les enfants », les Saintes Écritures *se sont ouvertes* à moi d'elles-mêmes. МЈ, 23

У наредном примеру (84) очувана је аспектуална информација која се односи на тип глаголске ситуације – имперфективни глагол у перфекту (*је био*)

енкодира нетеличну ситуацију стања као и глагол у перфекту (*a été*) у преводу. Међутим, особина ограничености дате глаголске ситуације је очувана иако је у оригиналу употребљен имперфективни глагол а у преводу једна перфективна глаголска форма. У оба случаја глаголска ситуација је ограничена јер контекст показује да поменута ситуација није била у току када су се одиграли приповедани догађаји, већ да се у хронолошком следу јавља као последица претходне радње.

(84) Када сам поновио, рекао је да им кажем још једном. Ако тако наставимо, помислио сам, никада нећемо стићи у Бања Луку. Мајстор *је био* задовољан. Тим странцима, рекао је, мораш неколико пута да кажеш исту ствар, иначе ништа не схватају. ДА, 116

(84a) Quand je l'ai fait, il m'a demandé de le leur répéter encore une fois. Si on continue ainsi, me suis-je dit, nous n'arriverons jamais à Banja Luka. Le garagiste *a été* satisfait. À ces étrangers, a-t-il dit, il faut répéter plusieurs fois la même chose, sinon ils ne comprennent rien. ДА, 95

Промену аспектуалне перспективе у наредном примеру (85), која се остварује превођењем ПИ перфективним обликом тј. француским перфектом, приписујемо преводиочевој слободи. У оригиналу је радња *бистрила се* представљена имперфективним глаголом те је на снази прогресивни значењски ефекат потцртан одредбама *лагано* и *сигурно*. Превод перфектом исту глаголску ситуацију представља као завршену, а могуће и с оне стране њене финалне временске границе са резулативним значењским ефектом. Овакав избор је диктиран потребом да се изврши темпорална хомогенизација текста будући да су суседни предикати преведени истом перфективним временом на француски.

(85) Захваљајући Василису који је знао да ме саслуша, унутрашњи хаос *је почео* да се уобличава; *лагано*, али *сигурно*, *бистрила се* густа и тешка магла; додуше, *остали су* прамичци измаглице, безазлени остаци у поређењу са тестастим и непрозирним облаком у коме *сам* до тада *била*. МЈ, 26

(85a) Grâce à Vassilis qui savait m'écouter, mon chaos intérieur *a commencé* à prendre forme ; lentement, mais sûrement, le lourd brouillard épais *s'est levé* ; à vrai dire, il en *est resté* de petites touffes, des lambeaux de brume inoffensifs en comparaison du nuage opaque et pâteux dans lequel je *vivais* jusqu'alors. МЈ, 27

Употребом имперфективног глагола у перфекту (*улазила је*) у примеру (86) саговорнику/читаоцу се приближава за говорника важан догађај тиме што је представљен у току. Приповедани догађај се тако приказује „изнутра“, док још траје, иако је реално нечији улазак обично сведен на минимални временски интервал. У преводу је одговарајући стилски ефекат могао да се пренесе употребом тзв. *наративног имперфекта*, али се преводилац определио за перфекат. Тиме је радња представљена глобално, „споља“, али ипак релевантна за говорничково искуство будући повезана са моментом говора.

(86) Сећам се „летњег дана, окупацијског“. [...] Сећам се ње. *Улазила је* у радњу. Први пут. СВЈ, 29

(86a) Je me souviens de ce « jour d'été », d'un été de l'occupation. [...] Je me souviens très bien. Elle *est entrée* dans la boutique. C'était la première fois. SVJ, 29

Избором глаголског времена у преводу перфекта имперфективног глагола (*веровала сам*) преводилац дату радњу интерпетира као ограничену сврставајући је у хронолошку сукцесију коју успоставља са претходном и потоњом радњом (87). Сматрамо да је овде могао да се употреби и имперфекат којим се сасвим јасно подвлачи да дата глаголска ситуација није више на снази, да је одсечена од момента говора.

(87) „Не треба да се љутиш“, рекла је мајка, „и ја *сам*, кад сам била млада, *веровала* да се свет може описати, али онда су се одиграли догађаји који измичу сваком описивању, и више не могу да верујем у то“. ДА, 111

(87a) „Il ne faut pas te fâcher, a dit ma mère, moi aussi, quand j'étais jeune, *j'ai cru* que le monde pouvait être décrit, mais alors des événements se sont produits qui échappent à toute description, et je ne peux plus y croire“. ДА, 92

С друге стране, у превођењу ПИ француским перфектом могућа је и промене типа глаголске ситуације. Преводни еквивалент нетеличне ситуације у перфекту у примеру (88) јесте телична ситуација у перфекту, која је приказана као завршена целина. С обзиром на презент у суседном предикату употреба француског перфекта је овде оправдана.

(88) Једу на ниским дрвеним столовима, дрвеним кашикама, из дрвених посуда, очајну храну без укуса и зачина; *морала сам* да гладујем. ВС, 16

(88a) Ils mangent à des tables basses en bois, avec des cuillers en bois, dans des récipients en bois, une détestable nourriture sans aucun goût ni assaisonnement ; je *suis resté* affamé [sic]. VS, 19

4.3.3. Перфекат као преводни еквивалент краћег перфекта

Као и у претходним потпоглављима, бавићемо се само темпоралним употребама краћег перфекта. Када се у обележавању прошлих радњи користи овај формално и стилски маркирани облик, постоји неколико значењских могућности. Краћим перфектом (КП) подвлачи се новина радње и њена ненадовезаност на претходни комуникацијски контекст, нарочито у разговорном језику. У складу са таквим контекстом његов еквивалент је француски перфекат (89–90).

(89) Ми *се договорили!* – свечано објављује старац. – Каже да је задовољан. БЋ, 22

(89a) Nous nous *sommes mis* d'accord ! annonça solennellement le vieillard. Il dit qu'il est content. ВТ, 22

(90) Лаки: Елиса *исекла* пацова! Ваљда се ђубре увукло на гробљу, док се мотор хладио... Све је крваво и пуно меса... ДК1, 47

(90a) Laki : Le moteur *a découpé* un rat ! Sans doute que la saloperie s'y est fourrée au cimetière, pendant qu'il refroidissait... Tout dégouline de sang, avec de la chair partout ... DK1, 56

Употребом КП у представљању прошлих радњи постиже се ефекат истицања неке радње у погледу њене доживљености од стране говорног лица или емоционалне ангажованости говорника. Будући да француски перфекат указује на живу везу прошле радње са моментом говора, као и на психолошку ангажованост говорника у приповеданим радњама, ово глаголско време се и у овом случају показује као одговарајући еквивалент краћег перфекта (91–94).

(91) – Ја више нијесам човјек од ове државе. *Дошло* вријеме да се умре, па то ти је. БЋ, 41

(91a) – Je ne suis plus un homme de ce monde. Le temps *est venu* pour moi de mourir, on n'y peut rien. ВТ, 37

(92) – Ма куд ми здипи посмртну свијећу, мајка га божја помогла? То ни Турчин не би урадио. *Учио га, сјетовао, божју му ријеч казивао, а он – отресао све ко пас росу.* БЂ, 54

(92a) – Mais comment a-t-il pu me chiper mon cierge mortuaire, par la Sainte Vierge ? Ça, même un Turc ne l'aurait pas fait. Je lui *ai enseigné* la parole divine, je l'*ai conseillé* et ça lui *a fait* autant d'effet que de l'eau sur les plumes d'un canard. ВТ, 50

(93) Милутин: Прво *пукла* гума, сад *улетео* пацов... ДК1, 47

(93a) Milutin : D'abord le pneu *a éclaté*, maintenant voilà un rat qui *s'y est fourré*... ДК1, 57

(94) – *Украо* неко. Ево, *пришуљао* се кроз кукурузе, *провукао* руку кроз пенцерак и *однои*. БЂ, 77

(94a) – Il *a été volé*. Voilà, quelqu'un *est arrivé* en cachette par les maïs, *a passé* la main par la fenêtre et l'*a emporté*. ВТ, 73

Честа је употреба КП са резултативним значењем којим се исказује нека појава у природи, статична слика, ситуациони фон на ком се одвијају догађаји првог плана. Грађа потврђује да се у оваквој употреби КП преводи и перфективним обликом као што је перфекат, како у говору протагониста (95), тако и у нараторовом говору (96). Будући да француски перфекат обележава стање проистекло из неке прошле радње које је на снази у моменту говора, ово глаголско време са резултативним значењем јавља се у комбинацији са презентом. Исту темпоралну структуру имамо и у оригиналу: перфекат стоји напоредо са презентом. Све аспектуалне и темпоралне информације из полазне реченице су задржане, те се превођење КП са оваквом употребном вредности француским перфектом може сматрати оптималним решењем.

(95) Милутин: Киша *разлила* мастило... Бићу кратак: драго наш оче, ти знаш да је наша кућа била несрећна са женама. ДК1, 43

(95a) Milutin : La pluie *a fait* baver l'encre... Je serai bref : notre cher père, tu sais que notre maison a joué de malheur avec les femmes. ДК1, 48

(96) Јесен је већ увелико; *опало* лишће, *пропиштали* путеви од кише, Дрина надошла и мутна, а гола стрњишта пуна тромих врана. ИА2, 29

(96a) L'automne est déjà bien avancé : les feuilles *sont tombées*, les chemins sont détrempés par la pluie, la Drina en crue se trouble et les champs d'étéules nus envahis de corneilles paresseuses. ИА2, 31

4.3.4. Биланс

Српски перфекат и француски перфекат (*le passé composé*) испољавају сличности на темпоралном, аспектуалном, дискурзивном и стилском плану. Прошлу радњу могу да представе глобално као завршену целину, али и сагледану у свом резултату. Овим облицима се уводе глаголске ситуације које међусобно успостављају сва три типа темпоралних релација, и постериорност и симултаност и антериорност. Када је реч о стилским ефектима, уочава се сличност овог времена и српског краћег перфекта.

И поред наведених формалних сличности, ово француско време није ништа више заступљено у преводној парадигми перфекта од француског аориста. Главни разлог за то је граматикализованост опозиције два типа исказа у француском језику – аорист је готово ексклузивно средство књижевне наратије, док је перфекат преузео примат у представљању прошлих радњи у разговорном језику. Грађа потврђује доследно спровођење овог правила те је перфекат незаобилазни део темпоралне структуре исказа протагониста, али и носилац наративне потке у књижевним делима приповеданим у првом лицу са одликама исповести, сећања или дневника. У овом другом случају перфекат функционише као носилац првог наративног плана, док имперфекат задржава функцију обележавања другог плана. У дијалозима и монолозима ликова, исповестима и сећањима, француски перфекат је преводни еквивалент перфекта који обележава догађајно, резултативно и факатски конциповану радњу. Иако је перфективно време, њиме се преводи перфекат имперфективних глагола када овај представља реално временски ограничене радње. Битно је да је притом дата глаголска ситуација сагледана из момента говора, да задржава везу за говорниковом садашњости, да је говорник доживљава као психолошки блиску.

Француски перфекат, с обзиром на његове аспектуалне, темпоралне, дискурзивне и стилске карактеристике, показује се као оптимални еквивалент српског краћег перфекта. Ово време и КП имају више заједничких карактеристика него француски аорист и КП, нарочито у погледу маркирања прошле радње као доживљене и у представљању резултативно конциповане прошле радње.

4.4. ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Лингвистичка литература сагласна је, када је реч о француском плусквамперфекту (*le plus-que-parfait*), да је то време којим се представља претпрошла радња, радња која се одмерава антериорно у односу на неки тренутак у прошлости (Рајхенбах 1947, Стен 1952, Имбс 1960, Камп и Рорер 1983, Сален 1996, Рижел и др. 2004). Радња уведена плусквамперфектом увек је антериорна у односу на другу прошлу радњу која игра улогу референцијалне тачке (Камп и Рорер 1983: 256).

Француски плусквамперфекат је једино глаголско време у француском на које се примењује Рајхенбахова конфигурација E-R-S (Камп и Рорер 1983: 257). Да би описао значење овог времена, поменути логичар је и увео појам референцијалне тачке. Међутим, овај опис није довољан да се објасни разлика између двеју могућих интерпретација предиката у плусквамперфекту: *Le soir, ils étaient arrivés*. Ова реченица нуди две значењске могућности: радња се представља као догађај који се десио у дато време у прошлости, или се у датом прошлом тренутку та радња сагледава у свом резултату. У новијим студијама из области темпоралистике овом времену се с правом уместо једног придружују два семантизма: E,R-S'-S за антерионост тј. догађајно конциповане радње (*past in the past*), и E-R,S'-S за резултативно конциповане радње (*present in the past*) (Боријо и др. 2004: 34–38, Станојевић и Ашић 2006: 118). Тачка S' представља измештени деиктички центар, тј. центар анафоричког подсистема глаголских времена (Боријо и др. 2004: 22, Вет 1980). Први семантизам француског плусквамперфекта (E,R-S'-S) омогућава објашњење темпоралне прогресије са овим временом, слично као код француског аориста (Станојевић и Ашић 2006: 120). Коинциденција времена догађаја E и референцијалног времена R у формули E,R-S'-S, као и код аориста, показује да сваки нови догађај у плусквамперфекту уводи нову референцијалну тачку. Може се констатовати паралелизам у основним употребним вредностима између француских глаголских времена плусквамперфекта и перфекта. Теличним глаголима у плусквамперфекту обележава се или догађајно или резултативно конципована радња, док резултативна интерпретација није могућа са нетеличним

глаголима. Само реализовани телос представља транзициони праг, улазак у ново резултативно стање.

Будући да се српским перфектом такође могу исказати претпрошле радње, било да су представљене као ограничене и динамичне ситуације, било да је акценат на њиховој резултативности, преводна еквиваленција између овог времена и француског плусквамперфекта је очекивана.

4.4.1. Плусквамперфекат као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола

Као глаголско време које енкодира претпрошлу глаголску ситуацију сагледану у перфективној аспектуалној перспективи, која притом може бити догађајно или резултативно конципована, очекивано је да француски плусквамперфекат буде преводни еквивалент перфекта перфективних глагола. Грађа потврђује ову претпоставку с обзиром на то да у преводној парадигми перфекта перфективних глагола француски плусквамперфекат са 27% појава представља један од три најзначајнија еквивалента. Да би се перфекат превео овим временом, важно је постојање анафоричког центра S' , тачке у прошлости у односу на коју се дата радња одмерава антериорно, било да представља догађај, било валидно резултативно стање.

Француски плусквамперфекат у наративном контексту функционише као време аналепсе, ретроспекције (Вајнрих 1973: 70, 1989: 150). Ово време указује на ретроспективни поглед, осврт уназад на оно што је претходило радњама које чине главни наративни ток, те на тај начин доприноси формирању рељефа првог и другог наративног плана. Употребом плусквамперфекта реконструише се темпорална структура управо исприповеданог дела текста те допуњава хронологија једним погледом уназад не би ли слушаоцу/читаоцу били јаснији новоуведени догађаји и понашање ликова. Ретроспективни осврт често се јавља на почетку приповести када наратор жели да дâ информације о прошлости протагониста. У српском се повратак у даљу прошлост исказује перфектом јер ово време не блокира темпоралну инверзију. Тако су у наредним примерима (1–2) перфекти који чине

главни наративни ток преведени француским имперфектом и перфектом (могућа је и употреба аориста), док су перфекти за претпрошле радње преведени плусквамперфектом.

(1) Пре двадесет година звизнула ми је шамар на улици, и тако се завршила наша краткотрајна, платонска љубав. Сећам се, стајао сам, у сумрак, на почетној станици аутобуса број 16, зујало ми је у левом уху, и плакао, невидљиво у себи. У дванаестој години *naучio sam* да цмиздрим тако, на суво, безгласно. То је друга прича. МП1, 30

(1a) Il y a vingt ans, elle m'a flanqué une gifle en pleine rue, et ainsi s'est achevé notre bref amour platonique. Je me souviens, le noir, la tête de la ligne d'autobus 16, des bourdonnements dans mon oreille gauche, et moi, là, qui pleure ni vu ni connu, à l'intérieur. À douze ans *j'avais appris* à pleurnicher ainsi, à sec, sans bruit. Mais c'est là une autre histoire. МР1, 43

(2) Као и увек, у првом реду је упорно седео друг Аврамовић, дугогодишњи виђенији активиста Савеза комуниста. Средином седамдесетих година *смењен је* са свих функција, али не због иначе осиног држања према подређенима, још мање због снисходљивог става према надређенима, већ зато што *је „заблудео“* на пресудној, веома важној седници, односно *није одабрао* праву, победничку фракцију. Наиме, тада *се одвише занео* у оближњем скупштинском ресторану, *задржао се* на паузи за ручак [...], па му *је промакла* промена односа супротстављених страна. Тако *је и направио* погрешну процену када се вратио у салу за конференције – *изјаснио се* за губитничку опцију. ГП1, 41

(2a) Comme toujours, au premier rang prenait obstinément place le camarade Avramovitch, longtemps activiste important du Parti communiste. Au milieu des années soixante-dix, il *avait été démis* de toutes ses fonctions, non pas à cause de son attitude arrogante envers ses subordonnés, moins encore à cause de son comportement servile envers ses supérieurs, mais parce qu'il *s'était « planté »* lors d'une réunion du parti décisive, capitale, en termes plus précis parce qu'il *n'avait pas opté* pour la bonne fraction, la victorieuse. Ce jour-là, il *s'était attardé* dans un restaurant proche du siège du parti pendant la pause déjeuner [...] si bien que le changement dans le rapport de forces entre les fractions opposées lui *avait échappé*. Voilà comment il *avait fait* une erreur d'appréciation et *voté* pour l'option perdante en rentrant dans la salle de conférence. GP1,45

Аналепса може бити и другостепена као у примеру (3), када се овим временом указује на радње (*s'étaient installés, avaient réussi*) које су претходиле претпрошлим радњама (*avaient été hébergés*).

(3) Цавида и Истрефа, наиме, одмах по доласку у Београд, примили су на становање Нусрет, Хамдија и Садик, тројица Шиптара из Слапужана код Суве Реке, који су *приспели*

неколико месеци раније и *домогли се* извандредног подрума иза Вуковог споменика, у Захумској број 6. СС, 26

(3а) En effet, dès leur arrivée à Belgrade, Džavid et Istref avaient été hébergés par Nusret, Hamdija et Sadik, trois Albanais de Slapuzani, près de Suva Reka, qui *s'étaient installés* dans la capitale quelques mois plus tôt et *avaient réussi* à trouver une cave exceptionnelle, derrière le monument à Vuk Karadžic, au numéro 6 de la rue Zahumska. СС, 30

У једној од две основне значењске вредности плусквамперфекат у француском представља резултативно стање генерисано прошлом радњом која се одмерава антериорно од неке тачке у прошлости. Та тачка је центар анафоричког подсистема S', а плусквамперфекту са оваквим значењем одговара семантички опис E-R,S'-S. Често је тада плусквамперфекат употребљен напореда са имперфектом (4), аористом (5) или перфектом (6). Резултативно стање које он уводи симултано је са прошлим ситуацијама обележеним поменутиим глаголским временима, док је радња која генерише то стање увек антериорна тим ситуацијама. Дескрипција у (4) комбинује предикате у имперфекту који представља радње у току и у плусквамперфекту који обележава резултативно стање проистекло из завршене претпрошле радње. То стање је симултано са радњама исказаним имперфектом. Глаголска ситуација *le fond de ses yeux avait jauni* значењски се изједначава са *le fond de ses yeux était jaunâtre*. Између употреба француског плусквамперфекта са резултативним значењем и употреба имперфекта уочава се одређени паралелизам. Плусквамперфекат се, као и имперфекат, користи у дескрипцији, коментару, објашњењу, за исказивање хабитуалних радњи и у индиректном говору (Барсело и Брес 2006). С друге стране, често се употребљен са резултативним значењем комбинује са одредбама типичним за имперфекат *à ce moment-là, déjà, depuis x temps* (Мартен 1971: 112).

(4) А Караманлија је непрестано говорио. И кад се обраћао појединцу викао је као да говори стотинама њих. Био је још блеђи, колутао је очима на којима *је* беоњача приметно *пожутела*, а у угловима усана купила му се бела пена. ИА2, 133

(4а) Et Karamanlija n'arrêtait pas de parler. Même lorsqu'il s'entretenait avec quelqu'un en particulier, il criait comme s'il s'adressait à des centaines de personnes. Il était (IMP) encore plus

blême, roulait (IMP) des yeux dont le fond *avait* nettement *jauni* (PQP), et une écume blanche se formait (IMP) au coin de ses lèvres. IA2, 141

(5) Поново сам се осврнуо.

Двери *су се* одмах *затвориле* за мном. МН, 267

(5a) De nouveau je me *retournai* (PS).

La porte *s'était* aussitôt *refermée* (PQP) sur mon passage. МН, 287

(6) Крај је дошао када *је* једне ноћи *приметио* да *се* извесно девојче, уз посредовање собарице, *ушуњало* у собу веома угледног госта, политичара од каријере. ГП1, 21

(6a) Ç'a été la fin quand il *s'est aperçu* (PC) une nuit qu'une jeune fille, par l'entremise d'une employée de l'hôtel, *s'était glissée* (PQP) dans la chambre d'un très éminent client. GP1, 25

Француски плусквамперфекат са тзв. значењем антериорности обележава догађајно конциповану претпрошлу радњу и има функцију ретроспективне актуализације. Тако употребљен компатибилан је са одредбама *la veille, auparavant, peu avant, autrefois* (Мартен 1971: 112). Са становишта фазног аспекта, у информацијском фокусу је у том случају цела остварена глаголска ситуација (не и њена резултативна фаза) завршно са финалном временском границом. Значење плусквамперфекта у оваквој употреби може се приказати логичким описом E,R-S'-S. Употребом овог времена остварује се аналепса у односу на догађаје главног наративног тока, али се на локалном плану, у оквиру ретроспективне епизоде истим временом остварује и темпорална прогресија будући да сваки новоуведени догађај у плусквамперфекту представља нову референцијалну тачку (7–8). Промена референцијалне тачке услов је темпоралне прогресије (Камп и Рорер 1983, Станојевић и Ашић 2006). Очекивано је стога да се тако употребљени плусквамперфекат јави као преводни корелат српског перфекта⁵¹. Грађа потврђује ову претпоставку.

(7) Посматрао их је како сложено ручају и сложено се одмарају после ручка, сви слични, готово једно биће са много глава, руку и ногу.

Тада им *се прикрадао* и *викао*: „Пожар, људи! Као гори! Упомоћ!“ ВС, 46

---

⁵¹ У српском се за исказивање претпрошних радњи користи или перфекат или плусквамперфекат те француски плусквамперфекат представља чинилац преводне парадигме и српског плусквамперфекта (Петровић 1989, Јовановић 20136).

(7a) Il les regardait déjeuner ensemble, se reposer ensemble, tous semblables, un seul être presque avec de multiples têtes, bras et jambes.

Alors il *s'était approché* d'eux, à pas de loup, *avait crié* : « Au feu, au feu, Kao brûle ! Au secours ! » VS, 54

(8) *Ty je био* крај мом јуначењу; *кренуло је* да ме облива издајничко руменило. Али Шеле *се* наједном *сажалио*, *смекшао* и *није* ме докусурио. *Окренуо се* по учионици: шта је , шта сте зинули. MJ, 49

(8a) Là *s'était arrêté* mon héroïsme ; une rougeur traîtresse *s'était mis* à m'envahir. Mais Šele *avait soudain eu pitié* de moi, *s'était radouci* et *ne m'avait pas achevé*. Il *s'était tourné* vers la classe : qu'est-ce

qu'il y a, pourquoi vous faites des yeux ronds. MJ, 50

И у комбинацији са антериорним перфектом плусквамперфекат са значењем антериорности указује на проток времена будући да оба глаголска времена уводе нову референцијалну тачку (9). Примери попут овог су веома ретки.

(9) На излазу је стајао он, сачекао ју је, и чим *је изашла*, одмах *су почеле* припреме за наредну сахрану, наравно, данас се умире у серијама. МП1, 38

(9a) À la sortie, il était là, il l'attendait, et sitôt qu'elle *eut quitté* la salle, *avaient commencé* les préparatifs de la cérémonie suivante, forcément, aujourd'hui c'est en série que l'on meurt. MP1, 54

Чест је случај да се употребом плусквамперфекта маркира повратак уназад у времену, ретроспективни искорак на глобалном нивоу, док се на локалном нивоу, у оквиру епизоде којом нас наратор враћа уназад на рација потом наставља употребом аориста. Овакви примери наводе нас на претпоставку да се у француским наративним текстовима у оквиру другог наративног плана може остварити другостепена дистинкција између првог и другог плана, те да су у оквиру ретроспективне епизоде догађаји главног наративног и хронолошког тока истакнути и на граматичком плану у односу на позадински план. Као илустрацију овакве темпоралне структуре наративног текста наводимо пример (10).

(10) Први пут *је осетила* да поседује неку чудну способност 13. марта 1919. године, само недељу дана пошто се у своју нову, управо саграђену кућу на Котеж-Неимару усели. Вративши се тачно у десет до једанаест из осунчане баште, у којој *је тражила* прве знаке

стидљивог београдског пролећа, *затекла је* у својој омиљеној фотељи, старој породичној бержери из деветнаестог века, прелепу, плаву девојку. Тетка Лепша се, како је у више наврата приповедати умела, *није* нимало *уплашила*. На неки неописани начин одмах *је знала* да је нежна плавојка [...] обична приказа. [...] *Није* се тетка Лепша чак ни *изненадила*, *није се упитала* како је тужна дете-девојка могла ући кроз забрављена улазна врата [...]. Навикнуто и обично као да је сусрет подробно утаначен села је у столицу насупротачке [...], *прекрстила је* своје мирне и лепе плетилске руке у крило, и неких десет минута *гледала* зачуђено и знатижељно [...] у очи девојчине [...]. Тачно после десет минута [...] велики трепезаријски сат *је почео* једанаест часова одбројавати. СС, 45

(10a) Elle *s'était aperçue* (PQP) pour la première fois qu'elle possédait un don étrange le 13 mars 1919, une semaine seulement après avoir emménagé dans sa nouvelle maison, dont la construction venait de s'achever à Kotež-Neimar. Rentrant, à onze heures moins dix précises, du jardin ensoleillé où elle *avait cherché* (PQP) les premiers signes d'un timide printemps belgradois, elle *avait trouvé* (PQP), installée dans son fauteuil favori, une vieille bergère du XIXe siècle qu'elle tenait de sa famille, une très belle jeune fille blonde. Tante Lepša, comme elle nous l'a conté à plusieurs reprises par la suite, *ne s'effraya pas* (PS) le moins du monde. Elle *sut* (PS) d'instinct que cette tendre jeune fille [...] n'était qu'une ombre [...]. Tante Lepša *ne fut même pas* (PS) surprise, elle *ne se demanda pas* (PS) comment cette jeune fille enfant à l'air triste avait pu entrer par la porte fermée à clé [...]. Comme s'il s'agissait d'une situation des plus courantes [...] elle *prit* (PS) place dans le fauteuil en vis-à-vis [...], *joignit* (PS) sur ses genoux ses belles mains paisibles de tricoteuse et *contempla* (PS), avec étonnement et curiosité, les yeux de la jeune fille. [...] Au bout de dix minutes [...] la grande pendule de la salle à manger *se mit* (PS) à sonner onze heures. SS, 49

Као перфективни глаголски облик, француски плусквамперфекат јавља се као еквивалент префигираних перфективних глагола у перфекту. У плусквамперфекту је тада веома често употребљен исти глагол којим би се превео имперфективни парњак српског глагола у перфекту. Тако је глагол *brûler* у перфективном облику из примера (11) еквивалент српског перфективног *догорети*, али би био употребљен и као еквивалент имперфективног глагола *горети*, само у имперфекту. Слично објашњење важи и за глаголе употребљене у плусквамперфекту у примерима (12–13) којима се превод префигирани глаголи *направити*, *изјаснити се*, *отпевати*.

(11) Слуша Алихоца и све му долази као да су то оне исте речи од пре тридесет година, иста оловна тежина у грудима, иста порука да је њихово свршено, да *je* „турска свијећа догорјела“ [...]. IA2, 257

(11a) Ali hodja écoutait et il lui semblait que c'étaient exactement les mêmes mots que trente ans plus tôt, le même boulet de plomb dans sa poitrine, le même message qui disait que leur temps était révolu, que « le flambeau turc *avait brûlé* » [...]. IA2, 272

(12) Наиме, тада се одвише занео у оближњем скупштинском ресторану, задржао се на паузи за ручак [...], па му је промакла промена односа супротстављених страна. Тако *je* и *направио* погрешну процену када се вратио у салу за конференције – *изјаснио се* за губитничку опцију. ГП1, 41

(12a) Ce jour-là, il s'était attardé dans un restaurant proche du siège du parti pendant la pase déjeuner [...] si bien que le changement dans le rapport de forces entre les fractions opposées lui avait échappé. Voilà comment il *avait fait* une erreur d'appréciation et *voté* pour l'option perdante en rentrant dans la salle de conférence. GP1, 45

(13) Моје име *je отпевао* као модулирајућу секвенцу, мост између основних тема; очигледно да му се резултат допао и теме су се слиле у контрапунктски склоп. MJ, 18

(13a) Il *avait prononcé* mon nom comme une modulation, un pont entre les thèmes principaux ; le résultat semblait lui avoir plu et les thèmes s'étaient fondus en un ensemble polyphonique. MJ, 20

Међутим, не преводе се сви префигирани перфективни глаголи на исти начин тј. није увек довољно употребити нетелични глагол у неком перфективном облику (овде у плусквамперфекту). Погледајмо значење префигираног глагола *препливати* у перфекту (14). Префикс *пре-* има и лексичко и граматичко значење – њиме се мењају аспектуалне информације садржане у мотивном глаголу те мотивисани префигирани глагол енкодира перфективну перспективу и теличну глаголску ситуацију. Уз то њиме се мења и валенца глагола те се добија транзитивни глагол за разлику од мотивног *пливати* који је нетранзитиван. Префигирани глагол *препливати* не може бити преведен глаголом *nager* у плусквамперфекту по обрасцу којим се преводе префигирани глаголи у претходним примерима (11–13). Услед присуства горенаведених лексичких и граматичких нијанси које префикс *пре-* доноси он је преведен описно, комбинацијом глагола у плусквамперфекту и препозиционалне синтагме – *traverser à la nage* буквално значи *прећи пливањем*.

(14) Ето, ту непрелазну реку – Истрефу се понекад тако чинило – он *је препливао*, први Бреговац који за сва времена напусти братство и постојбину, велики отпадник од кога почиње бележење времена [...]. СС, 22

(14a) Et ce fleuve infranchissable – lui semblait-il parfois – il *l'avait traversé* à la nage, il avait été le premier homme du Breg à quitter à jamais ses frères et son pays natal, le premier grand transfuge, son départ marquait le début d'une nouvelle ère où l'on comptait le temps [...]. SS, 25

Префигирани глагол перфективног вида може да се преведе на француски и неком од глаголских аспектуалних перифраза. Различитим аспектуалним перифразама у француском се или маркира аспектуална перспектива или се акцентује одређена фаза глаголске ситуације (Гослен 2010, 2011). Тако у примеру (15) предикат у перфекту *је прочитао* има свој еквивалент у глаголској конструкцији *finir de INF* у плусквамперфекту, којом се истиче финална фаза глаголске ситуације. Исту аспектуалну инструкцију садржи и префикс *про-*. У преводу на француски глагол у инфинитиву притом обележава нетеличну ситуацију, а полупомоћни глагол истиче свршеност радње.

(15) Замишљен и непомичан над зеленим писамцетом које *је* одавно *прочитао*, да би затим одсутно буљио у њега не примећујући га, Истреф, коначно, некако резигнирано, мрзовољно, преврте прву страну. СС, 34

(15a) Perdu dans ses pensées, immobile au-dessus de la petite lettre à l'encre verte qu'il *avait fini de lire* depuis longtemps et qu'il continuait à fixer sans même la remarquer, l'air absent, Istref tourna la première page, avec résignation et de mauvais gré. SS, 39

Као што смо већ показали на примеру глаголских времена аориста и перфекта у француском (§ 4.2, § 4.3), у комбинацији нетеличног глагола и глаголске форме која енкодира перфективну перспективу долази до активирања посебних значењских ефеката, као што је инхоативност. Овај значењски ефекат је обично резервисан за француски аорист (Мартен 1971: 110). Међутим, налазимо га и код нетеличних глагола у плусквамперфекту када се дата ситуација поставља антериорно у односу на неку прошлу референцијалну тачку. Тако је плусквамперфекат нетеличних глагола преводни еквивалент префигираних глагола

са префиксима *про-*, *за-* и сл. којима се истиче почетак глаголске ситуације обележене основинским глаголом (16–17).

(16) Тада је отпочело у Српском дому, као сваке зиме, спремање за светосавску забаву са концертном и позоришним комадом. У тим припремама учествовали су и Зорка и Гласинчанин, и враћајући се кући са тих проба они *су проговорили*, први пут од прошлог лета. ИА2, 323

(16a) C'est alors qu'avaient commencé au Foyer serbe, comme chaque hiver, les préparatifs pour le concert et la représentation théâtrale de la Saint-Sava. Zorka et Glasinčanin y prenaient part et, au retour de ces répétitions, ils *s'étaient parlé* pour la première fois depuis l'été précédent sur le chemin de leurs maisons. ИА2, 340

(17) Он, дакако, не би умео рећи да се Конгрес одржао 1878, или ко је све у њему узео учешћа, али је зато део реалног и делотворног искуства Дуљевог била успомена на деда-Емина, учесника Призренске лиге и састанка на Битољу, док се сам сећао и разумео, мада дечак, узбуђења које *је завладало* 1912. године када су албанске чете извршиле успешан поход на Скопље. СС, 24

(17a) En revanche, ce qu'il en savait avait valeur d'expérience réelle, utile, il s'agissait des souvenirs de son grand-père Emin, membre de Ligue de Prizren et du rassemblement de Bitola, et des siens propres, de ce qu'il avait compris, bien qu'il ne fût alors qu'un jeune garçon, à l'agitation qui *avait régné* en 1912 quand les bataillons albanais avaient marché victorieusement sur Skopje. СС, 28

Треба истаћи чињеницу да и одређене синтаксичке принуде могу утицати на употребу плусквамперфекта у преводу српског перфекта. Француски плусквамперфекат компатибилан је са адвербима *déjà* и *toujours* (у значењу *увек, вазда*), као и са временском одредбом *depuis x temps*, што илуструјемо примерима (18–24). Када је у питању српски перфекат за претпрошлу радњу комбинован са одговарајућим одредбама *већ, увек, вазда, већ x времена, има x времена*, очекивано је да се у преводу употреби плусквамперфекат.

(18) Бојали су се да је Ћамил не отме, али он *се већ* раније *повукао* са примљеним ударцем. ИА1, 59

(18a) Ils avaient peur que Tchamil ne l'enlevât, mais lui, sous l'effet du choc, *s'était déjà retiré*. ИА1, 54

(19) Одједном ме обузе нека зебња, пошто ми се учини да сам *се већ* сувише *дуго задржала* [...]. ДКЗ, 53

(19a) Je fus soudain saisie par l'angoisse à l'idée que je m'*étais déjà* trop *attardée* [...]. DKЗ, 45

(20) И то се поновило неколико пута. Фра Петар *се већ* и *навикао* на то. ИА1, 71

(20a) Et cela se répéta à plusieurs reprises. Fra Pétar s'y *était déjà habitué*. IA1, 63

(21) И када се то „женско“ посланство вратило, хришћанство је предложено као најподеснија вера, а посланици су открили кагану да *је* његова рођака *већ одавно примила* хришћанство. МП2, 75

(21a) Lorsque les envoyés de cette mission « féminine » revinrent, ils proposèrent la religion chrétienne comme étant la plus appropriée, et ils révélèrent au khagan que sa cousine, la princesse Ateh, s'*était depuis longtemps déjà convertie* au christianisme. MP2, 104

(22) Никад није био чистих руку ни разликовао своје од туђег, али некако му је пролазило олако док је био у снази и памети. *Има две-три године да је стао* да пада све ниже и ниже, почео да губи сваки рачун. Жене му испиле мозак и оронуо снагом. Најпосле га његово некадашње друштво пустило низ воду. ИА1, 115

(22a) Il n'avait jamais eu les mains propres et ne distinguait pas ses biens de ceux d'autrui ; cependant, il s'en sortit bien, tant qu'il fut en possession de ses forces et de son esprit. Mais *depuis deux ou trois ans*, il s'*était mis* à décliner et à ne plus savoir ce qu'il faisait. Les femmes lui avaient vidé le cerveau, ses forces l'avaient abandonné. Enfin, ses anciens amis le laissèrent tomber. IA1, 101

(23) Замишљен и непомичан над зеленим писамцетом које *је одавно прочитао*, да би затим одсутно буљио у њега не примећујући га, Истреф, коначно, некако резигнирано, мрзовољно, преврте прву страну. СС, 34

(23a) Perdu dans ses pensées, immobile au-dessus de la petite lettre à l'encre verte qu'il *avait fini de lire depuis longtemps* et qu'il continuait à fixer sans même la remarquer, l'air absent, Istref tourna la première page, avec résignation et de mauvais gré. SS, 39

(24) Још ништа не знамо ко је све и где седео у сали биоскопа „Сутјеске“. Мада *је* филм, вероватно, *већ увељико почео*. ГП1, 40

(24a) Nous n'avons encore rien dit des spectateurs qui se trouvaient dans la salle de l'Uranie [sic], alors que le film *avait* probablement *dû* commencer *depuis un moment*. GP1, 43

Као преводни еквивалент перфекта француски плусквамперфекат се јавља како у паратакси, тако и у хипотакси. Редовно га налазимо у предикату комплетивних, релативних и темпоралних клауза. У овим хипотаксичким структурама плусквамперфекат увек исказује радњу anteriornу у односу на неки прошли моменат. Најчешће се тада употребљава напоредо са имперфектом,

аористом и перфектом. У комплетивним клаузама уводи антериорну, претпрошлу радњу у оквиру индиректног говора (25–28). *Verbum dicendi* у главној клаузи може бити у неком од прошлих глаголских времена, као што су француски имперфекат (25), аорист (26) или перфекат (27–28)

(25) Милутин: Извини, нисам знао да сте разговарали. ДК1, 31

(25a) Milutin : Excuse-moi, je ne savais pas (IMP) que vous aviez parlé (PQP). DK1, 23

(26) Хаџи Омер се опирао и тврдио дуго да он бољег друга од ње не тражи, да њему друга и млађа жена не треба, али је Хаџи Омеровица не само остала при својој замисли него му је и саопштила коју му је жену *изабрала*. ИА2, 226

(26a) Hadži Omer résista, affirmant qu’il ne cherchait pas de meilleure compagne qu’elle, qu’il n’avait nul besoin d’une seconde femme plus jeune, mais son épouse non seulement persévéra dans son dessein, mais elle lui annonça (PS) bientôt quelle femme elle lui avait choisie (PQP). IA2, 238

(27) И још ми је рекао, преврћући очима као падавичар, да су овде божја стопала *стајала* приликом стварања света и да зато његов очински благослов *није имао* где да падне. ВС, 14

(27a) Et il m’a dit (PC) encore, les yeux révoltés comme pris de haut mal, que les pieds de dieu s’étaient ici posés lors de la création du monde et que pour cette raison sa bénédiction paternelle n’avait pu (PQP) y tomber. VS, 18

(28) Много касније негде сам прочитао, или ми *је* то рекао њен отац, како је неки афрички поглавица, у сталном страху да му просци његових кћери раде о глави, *свикао* да спава отворених очију. МП1, 30

(28a) Bien plus tard j’ai lu (PC) quelque part, ou alors c’est son père qui me l’a dit (PC), qu’un chef de tribu africain, dans la crainte permanente que les prétendants de ses filles n’attendent à ses jours, *avait pris* (PQP) l’habitude de dormir les yeux ouverts. MP1, 43

Поред индиректног говора, француски плусквамперфекат се, као еквивалент перфекта, често налази у предикатима у оквиру слободног индиректног говора. Његова употреба је у том случају условљена синтаксичком принудом *consecutio temporum* одн. слагање времена, која не постоји у српском језику (29–30).

(29) Нисам издржала : мислим, шапнула сам јој, да сам малочас, пред хотелом „Србија“, угледала Саву Шумановића. У раздрљеној кошуљи и прслуку. Босог. Одакле *је побегао*? Погледала ме је, одједном и она сва бела. СВЈ, 191

(29a) Je ne pus résister : je murmurai, je crois, que je venais d'apercevoir devant l'hôtel Srbija Sava Šumanović. En chemise dégrafée et gilet noir. Et pieds nus. D'où *s'était-il enfui* ? Elle me regarda, soudain livide, elle aussi. SVJ, 165

(30) На те речи принцезе Атех хазарски каган се прену и рече рабину да *је чуо* како Јевреји сами признају да их је њихов Бог одбацио и расуо по свету. МП2, 76

(30a) En entendant les mots de la princesse Ateh, le kaghan khazar sursauta et lança au rabbin que les Juifs, *avait-il entendu* dire, avouaient eux-mêmes que leur Dieu les avait reniés et dispersés dans le monde. MP2, 106

У релативним реченицама, уведеним заменицама *qui, que, où, dont* итд., и детерминативног и експликативног типа, плусквамперфекат доноси додатно објашњење, коментар или подсећање, те сврстава дату ситуацију у други наративни план (31–32).

(31) Мехмедпаша, који *се* целог века *борио* са крађом и непоузданошћу својих службеника, наредио је неваљалом поверенику да врати целу суму [...]. ИА2, 62

(31a) Mehmed pacha, qui *avait lutté* toute sa vie contre le vol et l'improbité de ses fonctionnaires, ordonna à son émissaire corrompu de rendre la totalité de la somme [...]. ИА2, 67

(32) Цавида и Истрефа, наиме, одмах по доласку у Београд, примили су на становање Нусрет, Хамдија и Садик, тројица Шиптара из Слапужана код Суве Реке, који су приспели неколико месеци раније и *домогли се* извандредног подрума иза Вуковог споменика, у Захумској број 6. СС, 26

(32a) En effet, dès leur arrivée à Belgrade, Džavid et Istref avaient été hébergés par Nusret, Hamdija et Sadik, trois Albanais de Slapužani, près de Suva Reka, qui s'étaient installés dans la capitale quelques mois plus tôt et *avaient réussi* à trouver une cave exceptionnelle, derrière le monument à Vuk Karadžic, au numéro 6 de la rue Zahumska. SS, 30

Употреба плусквамперфекта у темпоралним клаузама заснива се на семантици хронолошког претхођења. Употребљено у оваквим хипотаксичким структурама ово време указује на радњу која је претходила некој другој прошлој радњи (33).

(33) Тек што се пронео глас да ће мост бити оправљен, а већ су по стубовима испреpletане скеле и на мосту самом постављене дизалице на чекрк [...]. ИА2, 238

(33a) À peine la rumeur *s'était-elle répandue* (PQP) que le pont allait être remis à neuf, que déjà des échafaudages enserraient (IMP) les piles et que des treuils à poulie étaient installés (IMP) sur le pont même [...]. IA2, 252

Плусквамперфекат у предикату темпоралне клаузе са везником *quand* (или *lorsque*) комбинује се са имперфектом у предикату главне реченице којим се исказује вишекратна радња (Стен 1952: 218, Мартен 1971: 111). У оваквој синтаксичкој структури француски плусквамперфекат има резултативно значење на шта јасно указује употреба глагола визуелне перцепције у управној клаузи (34).

(34) Али његова би мајка увек приметила када је плакао. ДК3, 49

(34a) Mais sa mère devinait (IMP) toujours quand il avait pleuré (PQP). DK3, 59

Констатовали смо честу употребу француског плусквамперфекта у поредбеним клаузама уведеним везником *comme si* (35–36) у којима ово време указује на компарацију са иреалним референтом, а нешто ређе јавља се у зависним поредбеним клаузама са везником *comme*, када указује на реално поређење (37).

(35) Милутин: Као да никада *није имао срце*... Лепо си га удесио. Изломио си га на десет места... ДК1, 49

(35a) Milutin : Comme s'il n'avait jamais eu de cœur... Tu l'as drôlement arrangé. Cassé en dix endroits... DK1, 62

(36) Као да је одувек *била* ту, међу нама, седа, безуба и погурена; сачекивала нас је кад смо се рађали, испраћала кад смо умирали – оно у средини је ипак припадало нама. ВС, 18

(36a) Comme si elle avait toujours été là parmi nous, grisonnante, édentée et voûtée, elle était là quand nous naissions, elle était là quand nous mourions – seul nous appartenait en quelque sorte ce qu'il y avait au milieu. VS, 22

(37) И као што се надала, тако доцније и настаде. БС, 190

(37a) Par la suite, tout évolua comme elle l'avait prévu. BS, 229

Плусквамперфекат у предикату погодбених реченица уведених везником *si* веома често указује на неостварени, иреални услов, те је у оваквој хипотаксичкој структури употребљен са модалном вредности (38).

(38) *Да си рекао* да си крив, још сам могао да те пустим, јер кривих овде има много. ИА1, 29

(38a) *Si tu avais dit* que tu étais coupable, j'aurais encore pu te relâcher, car les coupables ça ne manque pas ici. IA1, 28

Будући да се употреба француског плусквамперфекта заснива на хронологији претхођења, ово глаголско време погодно је и за исказивање узрока који по логици увек претходи последици. Очекивано је да се јави као корелат перфекта у предикату каузалних клауза. Тада је плусквамперфекат уведен везником *parce que* или *comme* и указује на саговорнику непознати узрок (39).

(39) Средином седамдесетих година смењен је са свих функција, али не због иначе осиног држања према подређенима, још мање због снисходљивог става према надређенима, већ зато што је „заблудео“ на пресудној, веома важној седници, односно *није одабрао* праву, победничку фракцију. ГП1, 40

(39a) Au milieu des années soixante-dix, il avait été démis de tous ses fonctions, non pas à cause de son attitude arrogante envers ses subordonnés, moins encore à cause de son comportement servile envers ses supérieurs, mais parce qu'il s'était « planté » lors d'une réunion du parti décisive, capitale, en termes plus précis parce qu'il n'avait pas opté pour la bonne fraction, la victorieuse. GP1, 45

Међутим, иако последица следи узрок, плусквамперфекат се може наћи у последичним клаузама, али у склопу ретроспективног погледа на радње које су претходиле догађајима из главног наративног тока (40).

(40) Наиме, тада *се* одвише *занео* у оближњем скупштинском ресторану, *задржао* се на паузи за ручак [...], па му је промакла промена односа супротстављених страна. ГП1, 40

(40a) Ce jour-là, il *s'était attardé* dans un restaurant proche du siège du parti pendant la pause déjeuner [...] si bien que le changement dans le rapport de forces entre les fractions opposées lui *avait échappé*. GP1, 45

Нешто мањи број примера у којима се француски плусквамперфекат у предикату независне реченице јавља као еквивалент српског перфекта илуструје један специфичан значењски ефекат овог облика (41–42). Реч је о тзв. *le plus-que-*

parfait de rapidité (Барсело и Брес 2006). Овај значењски ефекат плусквамперфекта јавља се у одређеном контекстуалном окружењу – у низу предиката у аористу и у комбинацији са неком одредбом која експлицира брзину остварења радње обележене плусквамперфектом (*en un clin d'œil, l'instant d'après*). Употребом овог времена показује се да се радња толико брзо одиграла да се може перципирати само с оне стране њене финалне границе, као већ окончана. На тај начин се постиже елипса временског интервала глаголске ситуације представљене предикатом у плусквамперфекту. На дискурзивном (и наративном) плану се, парадоксално за уобичајене употребе овог времена, остварује прогресија, а не аналепса. То се јасно види у примерима (41–42) у којима радња у плусквамперфекту следи радњу у аористу.

(41) Старац је полако, не из обзира, већ од спорости обилазио и гледао, слушао и мирисао, жвакао, пио. Дуго се задржао испред Михаилове. ... Када је он коначно подигао главу сав простор се скупио у величину моје шаке.

– Михаилово дело је најбоље – рекао је коначно.

– Шта?! – просиктао сам. – Ако је тако, онда ја одлазим.

Кратко парченце неба плавог без облака, зачас сам прешао. МН, 284

(41a) Sans se presser, nullement par égard mais du fait de sa lenteur, le vieillard fit (PS) le tour et regarda (PS), écouta (PS), sentit (PS), mâchonna (PS), but (PS). Longuement il s'attarda (PS) devant la toile de Michel. [...] Lorsque enfin [sic] il releva (PS) la tête, l'espace tout entier s'était réduit à la dimension de mon poing.

-L'œuvre de Michel est la plus belle.

-Quoi ?! fis-je (PS) entre mes dents. Si c'est ainsi, je m'en vais.

En un clin d'œil j'avais franchi le tout petit bout de ciel bleu sans nuages. МН, 307

(42) Радецки се брзо сабрао, за разлику од мене:

– Дакле, тело је било...?

– Тело је било – поновио је Шмидлин, а ја сам видео да уопште није мислио о ономе о чему је говорио. Дошло ми је да га ошамарим.

– Извините ме. Морам нешто да... урадим – рекао је барон и у следећем тренутку нестао. МН, 29

(42a) Radetzky se reprit (PS) rapidement, contrairement à moi.

– Vous disiez donc, le corps...

– Le corps.... Répéta (PS) Schmidlin, mais je voyais bien qu'il n'était plus du tout à ce qu'il disait. La main me démangea (PS).

« Veuillez me pardonner. Quelque chose... à faire », dit (PS) le baron, et l'instant d'après il s'était volatilisé (PQP). MN, 33

4.4.2. Плусквамперфекат као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола

Перфекат имперфективних глагола и француски плусквамперфекат не енкодирају исту аспектуалну перспективу, па ипак је њихова преводна еквиваленција очекивана у одређеним случајевима. Када се имперфективним глаголима у перфекту представљају ограничене нетеличне ситуације у преводу се очекује употреба нетеличног глагола у перфективном времену. С друге стране, перфекат имперфективних глагола у специфичним употребама не указује на уобичајену аспектуалну инструкцију (са интерпретацијом прогресивности или вишекратности), већ представља реално сингуларну, завршену радњу. Реч је о ПИ за дезактуализовано стање, ПИ за констатацију чињеница и тзв. искуственом перфекту. Уколико се притом ради о прошлој радњи која се одиграла пре неке друге прошле радње или пре неког момента у прошлости, употреба француског плусквамперфекта је сасвим оправдана. Напоменимо и то да је у корпусу тек нешто више од 7% појава перфекта имперфективних глагола преведено француским плусквамперфектом.

Присуство временских одредби типа *pendant x temps*, *longtemps* и сличних, које спецификују трајање радње и указују на ограниченост интервала глаголске ситуације, представља синтаксичку принуду за употребу перфективног глаголског облика какав је и плусквамперфекат (43–46). Битно је да је перфекат у полазном тексту релативно употребљен тако да обележава глаголску ситуацију антериону неком тренутку у прошлости на који указује неко друго прошло време или временска одредба.

(43) Хаим је био још мршавији, увек једнако необријан, са црвеним и сузним очима, као да је дуго *sedeo* крај неког димљивог огњишта. Глава му је лако подрхтавала, а глас био сиктав и пригушен. ИА1, 122

(43a) Naïm était encore plus maigre, toujours aussi mal rasé, les yeux rouges et pleins de larmes, comme s'il *était resté longtemps* assis près d'un foyer enfumé. Sa tête tremblait légèrement, sa voix *était* étouffée et stridente. IA1, 107

(44) То је по свему најугледнија и најбоља породица, али ово двоје већ остарелих људи немају деце. *Дуго* их је држала нада. Хаџи Омер је и на Табу ишао [...]. IA2, 225

(44a) C'était à tous égards une famille des plus considérés et des meilleures, mais ce couple déjà âgé n'avait pas d'enfants. *Longtemps*, ils *avaient gardé* espoir. Hadži Omer était même allé à la Mecque [...]. IA2, 238

(45) *Дуго* није хтео, није могао да верује онима који су му говорили да је то сељачко лукавство, али сад се све више уверавао да је ипак тако. IA2, 5

(45a) *Longtemps*, il *n'avait pas voulu*, il *n'avait pas pu* croire ceux qui lui disaient qu'il avait affaire à des paysans rusés, mais maintenant, il en était de plus en plus persuadé. IA2, 38

(46) Са сумраком Мерџан је пренео леш и бацио га на обалу испод пута. (То није личило на оно тело које су сви *гледали ова два дана*, право и и испршено на коцу; то је био опет стари Радисав, ситан и повијен, само без крви и живота.) IA2, 58

(46a) À la tombée du jour, Merdan transporta le cadavre et le jeta sur la berge, en contrebas du chemin. (Cela ne ressemblait plus au corps que tous *avaient vu pendant ces deux jours*, bien droit et la poitrine en avant sur son pal ; c'était de nouveau le Radisav d'autant, malingre et voûté, mais privé de sang et de vie.) IA2, 62

Еквиваленција између перфекта имперфективних глагола и француског плусквамперфекта очекивана је када перфекат представља реално ограничену сингуларну глаголску ситуацију. То је случај са перфектом за факатски конциповану радњу (47–51), са искуственим перфектом (52–53), те перфектом који представља дезактуализовано стање (54). Грађа показује да перфекат имперфективних глагола овако употребљен у оквиру говора наратора веома често чини саставни део дигресивних осврта, подсећања, ретроспективних актуализација, те је француски плусквамперфекат у бројним случајевима његов преводни еквивалент.

(47) Увидом у књиге општинске Матичне службе може се установити да се *није удавала*. ГП1, 77

(47a) Une consultation du registre de l'état civil à la mairie aurait permis de constater qu'elle *ne s'était jamais mariée*. GP1, 82

(48) Неко од нас је увек морао да наноси главње, да чисти пепео и подјарује пламен. Раније су то радили њени синови, касније њени праунуци и њихова деца; сви су то сматрали за почаст и нарочито су се трудили. Онај који ниједном *није додавао* дрва на њену ватру, није имао никакав углед међу нама. ВС, 21

(48a) L'un de nous devait toujours apporter des bûches, nettoyer les cendres et attiser la flamme. Ses fils au début l'avait fait, plus tard ses petits-fils puis leurs enfants, tous voyait là un honneur et s'y appliquaient de leur mieux. Celui qui *n'avait jamais ajouté* du bois à son feu était très mal vu parmi nous. VS, 25

(49) Знатно тежу него што је у почетку била [драперија] – зато што из ње, још од када је купљена у најбољој радњи метраже «Код Лувра», никада поштено *није истресана* прашина. ГП1, 31

(49a) D'autant plus lourd que, depuis les fameux « temps bibliques » où on l'avait acheté dans le meilleur magasin de tissus de la ville, Au Louvre, il *n'avait jamais été épousseté*. GP1, 34

(50) Кућа Аранђела Исаковича, велико здање, на води, на крају сребрнастог Земуна, *била је* у пролеће 1744. поново *лепљена*. МЦ1, 45

(50a) La maison d'Archange Issakovitch, belle demeure au bord de l'eau, à la sortie de la riche ville de Zemun, *avait été recrépie* en ce printemps 1744. MT1, 51

(51) Тада сам сазнала да је променио име, и назвао се по јунаку једне савршене Сингерове приче по којој је Барбара Стрејсенд снимила *shit* филм, толико љигав да три дана након што смо га гледали *нисмо укључивали* ТВ. Наравно ја сам преводила ту кабезу. МП1, 16

(51a) J'ai alors découvert qu'il avait changé de nom et pris celui du héros d'une excellente nouvelle de Singer dont Barbara Streisand a fait un film de merde, tellement sirupeux qu'après l'avoir vu, on *était restés* trois jours sans allumer la télé. Bien sûr, c'est moi qui ai traduit ce navet. MP1, 23

(52) Као дете, сељакали су ме сваких шест месеци. Родитељи су ми *се разводили*, хајде што су *се разводили*, него што су се мрзели. МП1, 152

(52a) Quand j'étais enfant, on me changeait de domicile tous les six mois. Mes parents *avaient divorcé* – certes, *divorcé*, mais ils se haïssaient. MP1, 215

(53) За мене који *сам читао* Рембоове „Илуминације“ те „потпуне будале“ биле су старији типови, са аутомобилима. ВП, 31

(53a) Pour moi, qui *avait lu* les Illuminations de Rimbaud, ces « parfaits imbéciles », c'étaient les types plus âgés et qui possédaient une voiture. VP, 38

(54) *Слали* су га, баш пред позив на рат, у Беч, на царски двор, са неким калуђерима, и каву ужасну збрку и нискост не затече и тамо! МЦ1, 29

(54a) Juste avant de partir en guerre, il *avait même été envoyé*, avec quelques moines, à la Cour Impériale de Vienne, quelle terrible confusion et quelles bassesses n'y avait-il pas constatées ! MT1, 37

У наредном примеру (55) у говору протагонисте, у оквиру којег се догађаји одмеравају од момента говора, ПИ којим се радња само констатује као чињеница преведен је перфектом, док је у нараторовом говору ПИ са истим значењем преведен плусквамперфектом јер су дате радње антериорне у односу на прошли тренутак у коме се дијалог одиграва.

(55) И још пре него што нас је (сутрадан у школи) питала учитељица: „Који је то магарац *газио* ноћас по башти?“, ја сам још ујутро, тако рећи по мирису, препознао цвеће из баште госпође Риго, јер ја *сам везивао* руже, *подсецао* јоргован. ДКЗ, 36

(55a) Et bien avant que la maîtresse (le lendemain à l'école) nous eût demandé : « Quel est l'âne qui *a piétiné* (PC) mes rosiers hier soir ? », j'avais reconnu dès le matin, à leur parfum, les roses du jardin de madame Rigó, car j'y *avais lié* (PQP) les rosiers et *coupé* (PQP) les lilas. DKЗ, 46

Сада ћемо размотрити групу примера у којима перфекат имперфективних глагола и француски плусквамперфекат успостављају однос преводне еквиваленције уз мање очекиване промене на плану аспектуалних информација, као и примере у којима се избор еквивалента у француском тумачи преводиочевом слободом.

У реченицама у којима је ПИ преведен француским плусквамперфектом неретко се може констатовати промена типа глаголске ситуације. Док ПИ представља нетеличну неограничену ситуацију, приказану у току одвијања, у преводу плусквамперфекат обележава теличну ситуацију и то резултативно конциповану. Перфекат *били смо* у примеру (56) уводи нетеличну ситуацију стања у току, док је у преводу предикатом у плусквамперфекту представљена телична ситуација остварења (*avions atteint la lisière du plateau*) као завршена, са оне стране њене финалне границе, у резултату. Овакво преводно решење не нарушава поруку садржану у полазној реченици јер је и у оригиналу и у преводу акценат на стању валидном у неком прошлом тренутку. У оригиналу је оно исказано нетеличном ситуацијом стања, а у преводу теличном ситуацијом остварења са резултативном фазом у фокусу.

(56) *Били смо* на крају висоравни; мрмор гласова остао је иза нас. ВС, 9

(56a) Nous *avons atteint* la lisière du plateau ; le murmure de voix était resté derrière nous. VS, 11

Сличну промену аспектуалних информација илуструје и пример (57), у коме се успоставља однос еквиваленције између ПИ који обележава нетеличну ситуацију активности у току (*носили смо*) и плусквамперфекта који показује да је у датом прошлом тренутку на снази резултативно стање генерисано претпрошлом радњом (*avons ouvert nos parapluies*).

(57) Пошто смо се сместили у хотел, мој пријатељ и ја изашли смо да прошећамо. *Носили смо* кишобране, ветар је дувао тако јако да нам се чинило како ћемо свакога часа полетети... МП1, 128

(57a) Une fois installés à l'hôtel, mon ami et moi allâmes faire un tour. Nous *avons ouvert* nos parapluies, le vent soufflait avec une violence telle qu'il nous semblait qu'à cet instant nous allions nous envoler. МП1, 182

Промену аспектуалне перспективе констатујемо и у неретким примерима где је ПИ којим се ситуација приказује у имперфективној перспективи преведен плусквамперфектом у комбинацији с адвербом *déjà*, који означава превременост радње (58–60). Притом је могућа и промена и другог типа аспектуалне информације, тј. промена типа ситуације као у примеру (58). У примеру (59) констатујемо промену аспектуалне информације из оригинала услед употребе аспектуалне глаголске перифразе *commencer à INF*, којом се маркира иницијална фаза глаголске ситуације енкодиране глаголом у инфинитиву (Гослен 2011:162), док је у оригиналу радња приказана у току одвијања. Претпостављамо да је поменути адверб *déjà* утицао на овакав преводиочев избор приликом превођења.

(58) Сели смо нас четворица позваних – ја, два његова писара и собар Масуди, који *је већ* у некој зеленој зобници *имао* приправљене ствари за пут. МП2, 52

(58a) Nous nous sommes assis, nous quatre qui étions convoqués – moi, les deux scribes et Masudi, le valet de chambre, qui *avait déjà préparé* dans un sac vert ses affaires de voyage. МП2, 66

(59) После уобичајеног поздрава нестао је у једном од завијутака Проклете авлије, на којој *су се* по забаченим угловима *већ хватале* прве сенке сумрака. ИА1, 99

(59a) Après son bref salut habituel, il disparut dans un des renforcements de la Cour maudite, que les premières ombres du crépuscule *avaient déjà commencé* à envahir. IA1, 88

(60) Да би се колико-толико заштитио од туча, свађа и ружних ноћних призора, фра Петар је изабрао један забачен кут простране ћелије, иза великог проваљеног оцака, и ту се склонио са оно мало ствари што је понео са собом. Ту су *већ била* два грађанина из Бугарске, такође „пролазни“ и предодређени за прогонство. ИА1, 41

(60a) Afin de se protéger un tant soit peu des bagarres, des querelles et des violences nocturnes, Fra Pétrar avait choisi le coin le plus retiré de la vaste cellule, derrière une grande cheminée éventrée, et il s'était réfugié là, avec les quelques affaires qu'il avait apportées. Deux bourgeois venant de Bulgarie, également de « passage », et qui devaient partir en exil, s'y *étaient déjà installés*. IA1, 38

Промена аспектуалне перспективе и типа глаголске ситуације може бити условљена и избором другачије глаголске лексеме, а све у циљу успостављања темпоралне хомогенизације текста као у примеру (61). Оба перфекта којима се енкодирају нетеличне ситуације стања одн. активности на тај начин су преведена глаголима који енкодирају исти телични тип ситуације остварења, и то у плусквамперфекту са резултативним значењем.

(61) Човек *је* још *стајао* у истом положају, али *је* сигурно укоченост његових мишића *понуштала*. МС, 48

(61a) L'homme *n'avait pas abandonné* sa position, mais ses muscles *s'étaient* probablement *relâchés*. MS, 49

Док се у српском језику перфектом могу исказати и прошле и претпрошле радње, у француском у том погледу долази до диференцијације између аориста, перфекта и имперфекта, са једне, и плусквамперфекта, са друге стране. Тако су у (62) предикати у перфекту имперфективних глагола преведени имперфектом будући да обележавају прошле ситуације у току одн. вишекратне радње, док је један предикат у перфекту (*застајала су*) преведен плусквамперфектом те је дата радња приказана у својој резултативности.

(62) Деца, која су тада била у осмој или деветој години и тога јутра хитала преко замрзлог моста ка својој удаљеној школи, застајала су и гледала необичан приказ. Од чуђења су им била отворена мала уста из којих се вила бела пара. ИА2, 232

(62a) Les enfants qui *avaient* (IMP) à l'époque huit à neuf ans et *se hâtaient* (IMP) ce matin-là, sur le pont verglacé, pour rejoindre leur école lointaine, *s'étaient arrêtés* (PQP) et *regardaient* (IMP) cette scène insolite. Sous le coup de l'étonnement, ils *gardaient* (IMP) ouverts leurs petites bouches d'où *s'échappait* (IMP) une vapeur blanche. ИА2, 245

Промена аспектуалне перспективе у наредном примеру није извршена без разлога али се може приписати преводиочевој слободи (63). Услед употребе адверба *brusquement*, којим се преводи адверб *нагло*, употребљен је плусквамперфекат са посебним значењским ефектом. Реч је о већ помињаном тзв. *le plus-que-parfait de rapidité* (Барсело и Брес 2006). Да би се истакла брзина којом се остварила нека радња, она се представља као окончана, с оне стране њене завршне границе.

(63) Пљевљак је стајао, у недоумици, на зараванку који се нагло празнио. Момак је држао коња и сејмени су чекали наређења. Осећао је да би требало нешто да каже [...]. ИА2, 51

(63a) Le chef des gendarmes se tenait, indécis, sur le terre-plein qui *s'était brusquement vidé*. Son serviteur tenait son cheval et ses hommes attendaient les ordres. Il sentait qu'il aurait fallu dire quelque chose [...]. ИА2, 55

4.4.3. Плусквамперфекат као преводни еквивалент краћег перфекта

Од укупног броја појава краћег перфекта, у корпусу је 17% преведено плусквамперфектом. У највећем броју случајева реч је о плусквамперфекту са резултативним значењем конструисаним од теличног глагола (64–69). И краћи перфекат у оригиналу и плусквамперфекат у преводу показују да је у информацијском фокусу резултативно стање проистекло из претпрошле радње, које је на снази у датом тренутку у прошлости. Краћим перфектом са резултативним значењем исказује се нека појава у природи, заустављена слика (Грицкат 1954: 45, Стевановић 1979: 618), ситуациони фон на ком се одвијају догађаји првог плана. То стање је симултано са догађајима који чине наративни ток

и припадају првом наративном плану. Догађаји првог плана у полазном тексту могу бити у перфекту (64, 67) или приповедачком презенту (65–66, 68–69). У француском језику плусквамперфекат може да изрази резултативност само уз неко од прошлих глаголских времена (као што су аорист, имперфекат, перфекат) будући да се њиме обележена радња одмерава антериорно од прошле референцијалне тачке.

(64) Никад није био чистих руку ни разликовао своје од туђег, али некако му је пролазило олако док је био у снази и памети. Има две-три године да је стао да пада све ниже и ниже, почео да губи сваки рачун. Жене му *истиле* мозак и *оронуо* снагом. Најпосле га његово некадашње друштво пустило низ воду. Помешао се са најнижим криминалцима. ИА1, 115

(64a) Il n'avait jamais eu les mains propres et ne distinguait pas ses biens de ceux d'autrui ; cependant, il s'en sortit bien, tant qu'il fut en possession de ses forces et de son esprit. Mais depuis deux ou trois ans, il s'était mis à décliner et à ne plus savoir ce qu'il faisait. Les femmes lui *avaient vidé* le cerveau, ses forces *l'avaient abandonné*. Enfin, ses anciens amis le laissèrent tomber. Il se retrouva parmi les criminels les plus abjects. IA1, 101

(65) Проти Нићифору се *укочила* брада, подрхтава и цвокоће. ВД, 37

(65a) La barbe tachée de sang de l'archiprêtre Nicifor *avait durci*, le vieillard frissonnait, claquait des dents. VD, 47

(66) Кафеџија *набавио* грамофон, гломазну дрвену кутију са великом лименом трубом у облику светломодрог црева. Његов син мења плоче и игле и навија непрестано ту грлату справу од које трешти капија и одјекује на обе обале. ИА2, 265

(66a) Le cafetier *s'était procuré* un gramophone, une volumineuse boîte en bois avec un grand pavillon de fer-blanc qui ressemblait à une énorme fleur bleu clair. Son fils changeait les disques et les aiguilles et remontait sans cesse cette machine braillarde qui assourdissait tout le monde sur la kapia et résonnait sur les deux rives. IA2, 279

(67) Ђеду Станоју *се отела* свијест, пао је наузнак, разбијена носа, поред синије. ВД, 43

(67a) Le grand-père Stanoje *avait perdu connaissance*, il était tombé en avant, près de la table et s'était cassé le nez. VD, 57

(68) Пред воденицом неки Турци. *Везали* коње и чекају нешто. Има их десетак. ИА2, 97

(68a) Devant le moulin, il y avait des musulmans. Ils *avaient attaché* leurs chevaux et attendaient. Ils étaient une dizaine. IA2, 103

(69) Све што је до њега било, што је могао и стигао, учинио је и за државу и за синове. *Дошао* рат, и шта човек може. Шта вреди човеку да неће кад то цареви хоће. ДЂ, 56

(69a) Tout ce qui dépendait de lui, tout ce qu'il avait pu, il l'avait fait pour l'Etat et pour ses fils. La guerre *était venue*, on n'y pouvait rien. A quoi ça sert que tu ne veuilles pas, quand ce sont les empereurs qui décident ? DT, 30

Плусквамперфекат може бити еквивалент и краћег перфекта којим се енкодира догађајно конципована радња али стилски маркирана, приказана са појачаном доживљеношћу од стране говорног лица (70–72). Притом се стилски ефекти које краћи перфекат генерише не преносе у преводу. Плусквамперфекат маркира одвојеност глаголске ситуације од момента говора, те са њим не може бити речи о емоционалној ангажованости говорника или јачој доживљености радње. Разлог за овакав избор еквивалента у преводу јесте антериорност радње у КП у односу на другу прошлу или друге прошле радње. Овако употребљен КП често је у предикату у индиректном и слободном индиректном говору, а у француском је у истом типу дискурса на снази синтаксичка принуда слагања времена (72). Док је у (72) КП употребљен да јаче истакне опозитивност између очекиваних планова и неочекиваности изненадности синовљевих поступака, у преводу се таква стилска нијанса губи.

(70) После увели младожењу код ње. Али Софка је већ била у толикој ватри, да није ништа за себе знала. Једва се ујутру разабра. ... А он, младожења, до њених ногу, готово на голом поду спавао је.

Како га *увели*, тако и *заспао*. Спавао је мирно, дубоко ... И видело се како је, бојећи се, ако заспи, да случајно своју главу не наслони на јорган, којим је Софка била покривена и тиме га упрља, повреди, пажљиво био савио крај и подгурнуо под себе. БС, 181

(70a) Plus tard, on amena près d'elle le jeune marié. Mais Sofka avait une telle fièvre qu'elle n'avait plus conscience de rien. A peine revint-elle à elle le matin. [...] Lui, le mari, dormait à ses pieds, presque sur le sol.

Il *s'était endormi*, comme on *l'avait couché*, d'un sommeil tranquille et profond. [...] Par crainte d'appuyer sa tête sur la couverture qui recouvrait Sofka et de l'abîmer, il en avait soigneusement retroussé le bord et l'avait repoussée loin de lui. BS, 217

(71) [...] кнез [је] питао шта сад опет тражи. Рекоше да овај пут не тражи ништа, само се ужелео да види господара, па *потегао* чак из Зете, јер га је недавно сањао. МК, 48

(71a) [...] le Prince lui fit demander ce qu'il lui fallait encore. On lui rapporta que cette fois-ci il n'avait besoin de rien, mais qu'il s'ennuyait de son Seigneur, et qu'il *avait fait* le voyage depuis sa Zeta, car il avait récemment rêvé de lui... МК, 41

(72) Тад мора да погледа њихову заједничку фотографију: Вукашин, студент Велике школе, у сељачком оделу, и он, Аћим Катић, потпредседник Српске народне скупштине. Поћутао би загледан у лепога, озбиљног, високог младића који је тада мислио Светозарве идеје, за све, па и за професоре био Аћимов син, и учио да Србији буде памет и правда, у Радикалној странци, уз очево колено и леђа, сељачка песница против ћифтије и гуликожа народа, зато га у Париз и *послао*, капуташе знањем да надјача, а он, он друго *постао*. Он *изневерио*. Вукашиновим рукама *задавио* га Пашић. ДТ, 58

(72a) Alors il est obligé de regarder leur photographie commune. Vukašin étudiant de la Grande Ecole, en costume de paysan, et lui Aćim Katić, vice-président de l'Assemblée nationale serbe. En silence il observe le grand, beau jeune homme sérieux qui, pour tous, même pour ses professeurs, était le fils d'Aćim, et étudiant pour devenir l'homme intelligent et juste de la Serbie, dans le Parti radical, côte à côte et main dans la main avec son père, le poing paysan contre les grigous et les usuriers qui tondaient le peuple. C'était pour cela qu'il l'*avait envoyé* à Paris, pour qu'il dépasse en savoir les bourgeois. Or lui, il *était devenu* autre chose. Il l'*avait trompé*. Par les mains de Vukašin, Pašić l'*avait étranglé*. DT, 32

4.4.4. Биланс

Будући да и перфекат у српском и плусквамперфекат у француском могу да обележавају и догађајно и резултативно конциповану радњу, као и то да се перфектом може указати и на радњу антериорну у односу на неки тренутак у прошлости, преводна еквиваленција ова два глаголска времена је очекивана.

Перфекат перфективних глагола чешће се преводи француским плусквамперфектом него перфекат имперфективних глагола. Овакав преводни избор очекује се уколико је перфекат релативно употребљен, када енкодира глаголску ситуацију која се одмерава антериорно од неке тачке у прошлости. Прошла референцијална тачка може бити експлицирана неким другим предикатом у прошлом времену (у аористу, перфекту или имперфекту) или неком временском одредбом. У погледу наративне структуре текста, плусквамперфекат је најчешће еквивалент српског перфекта који фигурира у предикатима у оквиру коментара, подсећања, темпоралне аналепсе, дигресија. Он тада доприноси реинтерпретацији темпоралне структуре текста и хронологије управо испричаних догађаја.

Иако енкодирају разичите аспектуалне перспективе, перфекат имперфективних глагола у српском и плусквамперфекат у француском

успостављају однос еквиваленције уколико се перфектом, у релативној употреби, не представља ни радња у току нити вишекратна радња, већ реално сингуларна и ограничена радња. У питању је ПИ који енкодира нетеличну и ограничену ситуацију (најчешће уз одредбе *x времена, већ x времена, дуго* или *од x до y*), затим ПИ за обележавање дезактуализованог стања, стања које више није на снази у моменту говора, затим ПИ којим се констатује чињенично стање, те искуствени перфекат. У осталим случајевима ова еквиваленција указује на мања или већа одступања у погледу аспектуалних информација садржаних у предикату реченице у тексту на српском језику.

Краћим перфектом се такође могу исказати и догађајно и резултативно конциповане глаголске ситуације те је преводна еквиваленција са француским плусквамперфектом и у овом случају оправдана. Реч је о краћем перфекту којим се исказује статична слика, ситуациони фон, одн. краћем перфекту којим се с појачаном доживљеношћу приповедају прошле радње. Стилски ефекти које маркирани облик КП увек носи собом у овом случају губе се у процесу превођења. Француски плусквамперфекат, наиме, указује на јасну одсеченост радње од момента говора, те са њим не може бити речи о доживљености. Уз то, употреба плусквамперфекта често је одређена и правилом о слагању времена у оквиру индиректног и слободног индиректног говора.

4.5. ПРЕЗЕНТ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

С обзиром на то да српски перфекат има две базичне употребе, ситуацију може да представи као прошли догађај ком се приписује логички опис E,R-S, одн. да представи као резултативно стање генерисано прошлом радњом које је на снази у моменту говора (што се дефинише као E-R,S), већи степен сличности се успоставља између резултативног перфекта и француског презента (*le présent*) (ком одговара Рајхенбахова формула E,R,S). И једним и другим глаголска ситуација се одмерава од момента говора, тј. референцијална тачка коинцидира са моментом говора. Грађа потврђује ову претпоставку јер се употребом презента већином

преводе перфекат перфективних глагола и краћи перфекат употребљени са резултативним значењем. Ову еквиваленцију констатујемо како у говору протагониста, тако и у говору наратора. Употребом презента у преводу стилски немаркираног перфекта постиже се јача доживљеност приповеданих радњи јер су дочаране у току одвијања и симултане су са измештеним деиктичким центром.

У случајевима у којима се српски перфекат преводи презентом ово француско време функционише као израз темпоралне транспозиције. Она је, с једне стране, последица потребе да се примени темпорална хомогенизација текста у преводу уз очување стилских ефеката из полазног текста. С друге стране, темпорална транспозиција доприноси стилском преобликовању текста на страном језику. У српском се у истом наративном тексту у приповедању о прошлим догађајима (пуни) перфекат, као необележени облик, лако преплиће са аористом, краћим перфектом и презентом којима се указује на доживљеност дате радње или уживљеност у радњу. У француском би директна замена поменутих времена изоморфним облицима, перфектом, аористом и презентом, довела до стварања аграматичног низа предиката, а темпорална структура такве конструкције била би у најмању руку неприхватљива. Преводац је тада принуђен да читав текст преведе француским презентом не би ли задржао стилске нијансе из полазног текста. Значењска еквиваленција се тада успоставља једино између презента у српском и презента у француском, док се прошла времена српског језика преводе француским презентом ради темпоралне хомогенизације, а тиме се постиже динамичка еквиваленција.

4.5.1. Презент као преводни еквивалент перфекта имперфективних глагола

Перфекат имперфективних глагола којим се дочарава ситуациони фон на ком се издвајају догађаји првог наративног плана преводи се француским презентом уз одређене промене у темпоралној структури текста и његовој стилској обојености. Наиме, уз овакав избор времена у преводу остварује се темпорална транспозиција – уместо прошлог глаголског времена употребљава се презент, којим

се радња дочарава као да се одиграва пред очима читаоца/слушаоца (1–2). Под темпоралном транспозицијом подразумевамо померање у прошлост деиктичког центра од ког се презент одмерава. Овако употребљеном француском презенту одговара семантички опис E,R,S', при чему S' претходи S (S'-S). У контексту су други предикати у перфекту преведени неким од прошлих глаголских времена те закључујемо да је оваква промена на плану темпоралности мотивисана стилским наглашавањем одређених ситуација. Ово је пример преводиоачеве слободе у рекреирању текста – преводилац намерно одступа од темпоралних информација садржаних у полазном тексту ради постизања стилских ефеката. За разлику од француског перфекта (*le passé composé*) којим се приповедају догађаји који задржавају везу са моментом говора и који могу имати последице на говорникову садашњост, употреба презента у преводу носи другачији вид стилског нијансирања. Догађаји испричани у перфекту који се могу превести овим обликом не морају бити релевантни у моменту говора већ су приказани с циљем јачег уживљавања у приповест од стране слушаоца. У литератури се овако употребљен презент бележи као *le présent du récit* (Мартен 1971: 92), *le présent de narration* или *le présent historique* (Рижел и др. 2004: 298, Барсело и Брес 2006).

(1) И ноћ је била глува, без звука, осим мог бата. Новак је ходао тако меко, да га нисам чуо. Нисмо разговарали. Они су били око нас. Знао сам. Вампири. МН, 38

(1a) *La nuit est silencieuse, sans autre bruit que celui de mon piétinement. Novak marche de façon si feutrée que je ne l'entends absolument pas. Nous ne nous parlons pas. Ils sont autour de nous. Je le sais.* МН, 43

(2) Дуго је још стајао тако повијен, мислећи *То није Андреас* [обележено у оригиналу]. Стајао је тако упорно, непомично, још и онда када је осетио бол у крстима. Био је висок, а брада му је била скоро у висини ногу. Но није се мицао. Није се померио ни онда када су му очи стале да сузе под стаклом наочара, од чега му се замаглио вид. Из собе је струјала хладна промаја као кроз ходник. Само му је једном стакло наочара додирнуло браву, и он тада помери главу мало уназад. ДКЗ, 17

(2a) *Il reste plié en deux, pensant Ce n'est pas Andréas. Il s'obstine, immobile, même lorsqu'il commence à avoir mal aux reins. Il est grand et son menton touche presque ses genoux. Mais il ne bouge pas. Il ne fait même pas un geste quand ses yeux se mettent à pleurer derrière ses verres de lunettes, lui brouillant la vue. De la chambre souffle un courant d'air froid par le trou de la serrure,*

comme par un couloir. Mais il ne *bouge* pas. Le verre de ses lunettes *effleure* un instant la serrure et il recule un peu la tête. DK3, 27

Хомогенизација темпоралне структуре текста која се остварује употребом презента у преводу српског перфекта уочава се у наредном одломку (3). Догађајно конциповане радње првог плана исказане су аористом, док се имперфективним глаголима у перфекту дочарава ситуациони фон. И један и други глаголски облик преведени су на француски приповедачким презентом. На тај начин је у преводу очувана нијанса доживљености у представљању прошлих радњи која је саставни чинилац семантизма српског аориста. С обзиром на то да би у овом случају превод српског перфекта неким прошлим временом довео до ремећења темпоралне структуре текста и ово време се преводи презентом на француски. Скрећемо пажњу на то да је први предикат у перфекту у одломку (*свлачиле су се*) преведен француским имперфектом, али после низа аориста преведених француским презентом из стилских разлога, наредни перфекти се преводе истим обликом. Контастујемо примену поступка темпоралне хомогенизације текста.

(3) Софка и мати свлачиле су се ћутећи. Мати пре Софке би готова. И пошто на брзу руку, овлаш прекрстивши се, одмрмља молитву, од које као и обично Софка чу само свршетак : „ Господе Боже и света Богородице, молим ти се...“ брзо леже и покри се јорганом, чак и преко главе. И тек, као одахнувши и ослободивши се од свег овога, брзо и заспа. Софка пошто уви [...] леже [...]. И она се покри исто таквим скупоценим јорганом, али исто тако танким, проређеним, и који јој *се* због тога увек припијено *обавијао* око ње, те јој *се*, тако лежећи на страни, са пребаченом руком дуж себе, јасно *оцртавала* она обла дужина тела, кукова јој и ногу.

Није могла да заспи. *Чекала је* да дође сан и, с врелим прстима руке, *осећала је* како ноћ све јача, тамнија и усамљенија бива, како мати иза ње у велико [sic] већ спава. БС, 62

(3а) Sofka et sa mère se déshabillaient (IMP) en silence. La mère est (PR) prête la première et, après avoir esquissé rapidement le signe de croix et bredouillé une prière dont Sofka, comme toujours, n’entend (PR) que les derniers mots : « Seigneur Dieu et Sainte Vierge, je vous prie !... » elle se glisse (PR) rapidement sous la couverture qu’elle ramène (PR) jusqu’au-dessus de sa tête. Alors elle soupire (PR) comme pour mieux se libérer de tout et s’endort (PR). Déjà le léger bruit que sa respiration régulière fait sortir de ses lèvres indique un sommeil profond. Sofka [...] s’allonge (PR) [...]. Elle se couche (PR) sur le côté, le bras le long du corps ; sa courtepoin

autrefois splendide, est à présent si élimée qu'elle épouse (PR) bien plus étroitement les lignes arrondies de ses hanches et de ses jambes.

Impossible de dormir. Elle appelle (PR) le sommeil et de ses doigts fiévreux, il lui semble (PR) palper les ténèbres, de plus en plus épaisses et enveloppantes à mesure que, derrière elle, sa mère s'enfoncé (PR) de plus en plus dans le repos. BS, 69

Перфекат имперфективних глагола којим се представља итеративна радња у наредном примеру (4) такође је преведен француским презентом. На избор овог времена у преводу свакако је утицала чињеница да су дати перфекти употребљени после низа предиката у приповедачком презенту којима се енкодирају поновљене радње. И у оваквим случајевима избор еквивалента диктиран је разлозима темпоралне хомогенизације текста. После низа итеративних радњи временска одредба *једном приликом* указује на увођење сингуларне радње, што се у преводу огледа у преласку са презента којим се приказује план општег на прошла времена имперфекат и перфекат којима се приказује план посебног, појединачног (*je me tenais, j'ai vu*).

(4) Чак и кад се на улици, у аутобусу или, што се најчешће дешава, у неком тржном центру, сретнем са бучним досељеницима из бивше земље и обавију ме мекоћа босанског изговора, војвођанска развученост или било који од мимикријских облика мог језика, не проговарам, ћутим, каткад само пођем за њима, обично су то муж и жена са двоје деце, обучени, ако је зима, претопло за тржни центар а недовољно за спољашњу температуру, мрзовољни, ако је лето, због суве врелине која напољу влада а застрашени од бритке свежине коју производе расхладни уређаји, и тако их пратим, идем од радње до радње, незаинтересован за оно што доиста говоре, јер су то углавном повици претње упућени деци или злуради коментари о квалитету овдашње робе, већ жељан да се утопим у том мору звукова у којем *сам* једино *могао* природно да се осећам. Ниједна њихова реч *није доспевала* до мене, али *је* зато сваки њихов глас *био* и мој, и немо *сам* *убличавао* усне, *покретао* језик, *припремао* бруј гласних жица, *подешавао* резонантност усне дупље. Једном приликом, док сам стајао недалеко од брачног пара који је, судећи по говору, потицао из уже Србије, видео сам свој одраз у огледалу на бочној страни излога. [...] Тада се мој поглед у огледалу срео са жениним, за тренутак сам помислио [...] ДА, 122

(4a) Même quand dans une rue, dans un autobus ou, ce qui arrive le plus souvent, dans un centre commercial, je croise des immigrés bruyants originaires de mon ex-pays et me sens enveloppé par la douceur du parler bosniaque, par l'accent traînant de Voïvodine ou par n'importe quel aspect

mimétique de ma langue, je n'ouvre pas la bouche, je me tais, parfois je me mets à les suivre, le plus souvent il s'agit d'un couple avec deux enfants, vêtus, si c'est l'hiver, trop chaudement pour le centre commercial et pas assez pour la température extérieure, de mauvaise humeur, si c'est l'été, à cause de la canicule qui règne au-dehors et inquiets de la fraîcheur vive produite par les installations d'air conditionné, et ainsi donc je les suis, d'un magasin à un autre, indifférent à ce qu'ils disent vraiment, car ce sont généralement des rappels à l'ordre adressés aux enfants ou des commentaires malicieux sur la qualité de la marchandise locale, mais désireux de me plonger dans cette mer de sons, la seule dans laquelle j'ai le sentiment d'être naturel. Aucune de leurs paroles ne me *parvient* distinctement, mais en revanche chacune de leurs voix *est* aussi la mienne, et je la *mime* en silence avec mes lèvres, j'y *approprie* la résonance de ma cavité buccale, je *remue* ma langue, je *prépare* mes cordes vocales à vibrer. Une fois, tandis que je me tenais près d'un couple originaire du centre de la Serbie, à en juger à leur parler, j'ai vu mon reflet dans le miroir latéral d'une vitrine. [...] À ce moment-là, mon regard a croisé dans le miroir celui de la femme, un instant j'ai cru [...]. DA, 100

Избор глаголског времена у преводу доприноси одређеном стилском преобликовању текста, а познато је да процес превођења подразумева и рекреирање текста. Често мање очекивано преводно решење носи одређена темпорално-аспектуална, дискурзивна или пак стилска одступања, губитке или надограђивања у преводу. Погледајмо следећи одломак (5). Доминатно наративно време у оригиналу је перфекат. У преводу уочавамо различита глаголска времена – поред прошлих времена имперфекта и аориста у једном делу текста употребљен је презент. У преводу на француски, после припрема Фатиног венчања представљених у имперфекту, следи неколико реченица у презенту, и то онде где почиње да се тка трагична судбина будуће младе, на парчету пута којим ће проћи свадбена поворка, на мосту. Притиснута опсесивним мислима, Фата је ноћима заробљена као звер у кавезу, из ког не види излаз. Предикати у перфекту којима се дочарава њена агонија неочекивано су преведени француским презентом. Оваквим избором еквивалента ефектније и драматичније су дочарани њена мучна размишљања, немир и самоубилачки план који нису приказани као сингуларне већ вишекратне радње. Употребом презента у преводу значење вишекратности експлицирано временским одредбама се не нарушава. Потом се у преводу наредних предиката у перфекту (*дани су ишли, ни брзи ни спори*) остварује повратак на

имперфекат. Долазак свадбеног дана прекида ту смену истоветних мучних дана и ноћи, што је показано употребом француског аориста. Употребом овог времена радња се убрзава, време се кондензује, у две реченице стаје опис целог венчања, а потом се у истом времену нижу остале радње које воде ка фаталном догађају. Употребом презента у оваквом контексту, у низу прошлих глаголских времена, неочекиваним измештањем деиктичког центра побуђује се пажњу читаоца – прошле радње се приказују као да се одигравају пред читаочевим очима. Употребом презента, који се јавља у комбинацији са прошлим временима, као што су имперфекат или аорист у цитираном одломку, постиже се стилска рељефност каква не постоји код приповедачког презента. Постиже се ефекат јаче уживљености, убрзања или драматизације. Стога неки аутори овако употребљен француски презент називају драматичким презентом (*le présent dramatique*) (Мартен 1971: 92).

(5) И све тако: напред-натраг, напред-натраг! Ту *се ткала* њена судбина.

И та мисао *није* ни *могла* да стане ни *умела* да нађе излаза, све се чешће *заустављала* на капији, на оној лепој и светлој софи од камена на којој људи седе у разговорима и младићи певају, испод које хучи зелена, брза и дубока река. Па би онда ужаснута од таквог излаза, летела као уклета поново са једног краја пута на други да, не нашавши другог решења, стане поново на капији. И сваке ноћи њена се мисао све чешће *заустављала* на том месту, и све се *дуже задржавала* на њему. А сама помисао на тај дан кад ће стварно, а не овако у мислима, морати да пређе тај пут и да још пре краја моста нађе излаз, *носила је* у себи сву страхоту смрти и сав ужас живота у срамоти. *Чинило* јој *се*, овако немоћној и напуштеној, да би сама страхота те мисли морала да удаљи или бар одложи тај дан.

Али дани су ишли, ни брзи ни спори, него једномерни и суђени, и са њима је дошао и свадбени.

Последњег четвртка у августу месецу (то је био тај суђени дан) дошли су Хамзићи на коњима по девојку. Под тешком новом ферецом, као под оклопом, Фата је посађена на коња и поведена у касабу. У исто време су товарени коњи са сандуцима девојачког руха. У мешћеми је пред кадијом обављено венчање. ИА2, 122

(5a) Et cela sans fin : aller-retour, aller-retour ! C'est là que *se tisse* (PR) son destin.

Et dans ce va-et-vient qu'elle fait en pensée et auquel elle *ne peut* (PR) ni mettre fin ni trouver une issue, elle *s'arrête* (PR) de plus en plus souvent sur la kapia, sur les gracieux bancs de pierre claire où les hommes conversent et les jeunes gens chantent, sous lesquels gronde la rivière verte, rapide et profonde. Puis horrifiée par une telle éventualité, elle *se précipite* (PR) de nouveau, comme

vouée à une malédiction, d'un bout à l'autre de la route et, faute d'avoir trouvé une autre issue, s'arrête (PR) de nouveau sur la kapia. Chaque nuit, de plus en plus souvent, elle s'arrête (PR) en pensée à cet endroit et s'y attarde (PR) de plus en plus longtemps. À la seule idée de ce jour où elle devra réellement, et non plus ainsi, en pensée, parcourir ce chemin et trouver une issue avant d'atteindre le bout du pont, elle voit (PR) toute l'horreur de la mort et l'abomination d'une vie dans l'infamie. Il lui semble (PR), dans son impuissance et sa solitude, qu'une idée aussi atroce devrait suffire à éloigner, ou du moins à différer quelque peu, une telle échéance.

Pourtant les jours passaient (IMP), sans hâte ni lenteur, mais régulièrement et inéluctablement, et avec eux vint le jour du mariage.

Le dernier jeudi du mois d'août (c'était le jour fatidique), les Hamzi vinrent (PS) à cheval chercher la jeune fille. Sous son lourd feredja tout neuf, comme sous une cuirasse, Fata fut installée (PS) sur son cheval et conduite (PS) à la ville. Dans le même temps, dans la cour, on chargea (PS) sur des chevaux les malles contenant le trousseau de la jeune fille. À la mechtchéma, le mariage fut célébré (PS) devant le cadi. IA2, 130

Перфекат имперфективног глагола може бити преведен и предикатом у презенту у ком је употребљена нека од аспекатских глаголских перифраза за истицање имперфективне перспективе. Одломак у (6) егземплификује употребу конструкције *être à INF*, којом се наглашава да је дата ситуација у току. Употреба француског презента је овде консеквенца темпоралне хомогенизације наративног текста. У цитираном одломку темпоралну потку чине српски перфекат, презент и краћи перфекат, а у преводу на француски презент је доминантно наративно време које доприноси стилизацији текста. Презент је у преводу пре свега употребљен као еквивалент српског презента и краћег перфекта, чије стилске нијансе доживљености преноси, а затим ради темпоралне хомогенизације и перфекат бива преведен њиме.

(6) Елем, био је он син богатог и угледног београдског трговца. [...]

Међутим, на Новакову несрећу, његов отац је био и напредан. Дакле, одлучи матори да сина ишколује. Нађе он учитеље, све по реду, за грчки и латински и остале науке. Младић био прилежан и жељан знања, опет на своју штету и већ је у својој двадесетој био толико чувен да је све са владикама, па и самим митрополитом, све о умним стварима *разговарао*. [...] Све он као Хамлет, међутим оца нема ко да убије, мајка му већ била умрла, стриц му пропио цело имање и пузао пред братом, те је то пропало, а да не причам да се Офелија није

нашла међу девојкама које је познавао. После хтео да буде Парис и чак је видео девојку коју би отео и која је пристала да пође за њега [...]. МН, 44

(6a) Voilà. Il était le fils d'un riche et éminent négociant de Belgrade. [...] Toutefois, et hélas pour Novak, son père est également progressiste. Il décide donc de donner l'instruction à son fils. Il lui trouve des précepteurs, pour lui enseigner, à tour de rôle, et le grec et le latin et les autres sciences. Le petit est assidu et avide de savoir, mais encore une fois hélas pour lui, à l'âge de vingt ans tellement célèbre déjà qu'avec les évêques, et même le métropolitain, il est sans cesse à *converser* sur des sujets cérébraux. [...] Il fait tout comme Hamlet, sauf que lui n'a personne pour tuer son père, que sa mère est déjà morte, que son oncle a bu tous ses avoirs et se traîne aux pieds de son frère, tout est fichu, et inutile de dire que son Ophélie, il ne l'a pas découverte parmi ses connaissances. Ensuite il veut devenir Pâris, il voit même une fille à enlever qui acceptera de l'épouser [...]. МН, 50

4.5.2. Презент као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола

Међу предикатима у перфекту који се преводе француским презентом најчешћи су они којима се представља резултативно стање проистекло из прошле радње, и то такво да је на снази у моменту говора. Овако употребљеном перфекту одговарао би семантички опис E-R,S, те закључујемо да глаголски облик у оригиналу и глаголски облик у преводу имају заједничку релацију R,S у свом семантизму⁵². Код овог пара еквивалената уочавамо промену аспектуалне информације – у оригиналу је употребљен перфективни глагол који енкодира ограничену теличну ситуацију, и то тако да је фокус на њеном резултативном стању, док је у преводу у презенту употребљен глагол који енкодира нетеличну ситуацију стања (7–8) одн. активности (9–10). Таква промена у погледу аспектуалних информација садржаних у предикату не нарушава садржај поруке из полазног текста. Констатујемо и употребу презента у контексту, што свакако утиче на избор француског презента у преводу. Грађа не сведочи ниједним примером где се овакав перфекат перфективних глагола преводи француским презентом теличних глагола.

---

⁵² Релацијом R,S обележава се коинциденција времена говора и референцијалног времена.

(7) Онај Машин већ *se naцртао* испред улаза. Видим га одавде, блене у наша стакла [...]. МП1, 102

(7a) Le mec de Маша *se dessine* déjà devant l'entrée. Je le vois d'ici, il lorgne bêtement vers nos fenêtres [...]. МР1, 143

(8) Чисти је аристократа. Нема никакве потребе за везивањем. Сви мачори из околних дворишта *су полудели* за њом. МП1, 53

(8a) Une pure aristocrate. Aucune envie de se lier. Tous les matous du voisinage en *sont dingues*. МР1, 76

(9) То је истина. И сам знаш да је истина. И кад *си* ме *повукао* за језик, онда хоћу да ти кажем. ИА2, 297

(9a) Si, c'est vrai. Et tu sais bien que c'est vrai. Et puisque tu m'y *pousses*, je vais te le dire, moi. ИА2, 312

(10) Е, *превршили сте!* Докле ли само имате намеру да измишљате, да заводите неписмен народ?! ГП1, 113

(10a) Alors, là, vous *dépassez* les bornes! Jusqu'où comptez-vous affabuler de pauvres illettrés? ГР1, 120

У француском језику употреба презента у дидаскалијама је обавезна (Барсело и Брес 2006), те је његова појава у преводу наредног одломка легитимна (11). Презентом тада нису представљене ни актуелне радње, као у репортерским извештајима, ни прошле радње, већ радње у току у фиктивној садашњости. Исто важи за употребу француског презента у шалама, вицеима, резимеима, сценаријима. Код овако употребљеног презента не долази до измештања деиктичког центра S у прошлост или будућност, већ се радња одмерава од фиктивног момента говора S*. Стога би овако употребљеном презенту одговарао логички опис E,R,S*, при чему се временски однос између S* и S не може дефинисати релацијом претхођења, јер те два тачке не припадају истој хронологији. Прва припада фиктивној, а друга реалној хронологији. Интересантно је да интервенције аутора маркиране заградама у тексту позоришног комада Душана Ковачевића укључују и аорист и перфекат поред уобичајеног презента. У дидаскалијама он употребљава аорист, глаголско време којим се обично динамичније и с појачаном доживљеношћу приповедају догађаји у прозним остварењима. Имајући у виду такву темпоралну структуру полазног текста,

уочавамо да се једнообразним превођењем поменутих глаголских времена презентом на француски између осталог успоставља темпорална хомогенизација.

(11) (Аксентије зајеча, а Лаки и Милутин скочише на младића ; Мирко побеже преко раке. За њим се удаљи, смејући се, и Ђенка Ђаво... Лаки је *подивљао* ; гађа сина лопатом, вришти и прети песницом.) ДК1, 44

(11a) (Aksentije se met à gémir, Laki et Milutin bondissent sur le jeune homme ; Mirko s'enfuit en sautant pardessus le trou. Derrière lui s'éloigne aussi, en riant, Djenko le Diable ... Laki *est fou furieux* : il vise son fils avec la pelle, crie et le menace du poing.) ДК1, 51

Примери (12–13) илуструју промену на плану темпоралности уз очување аспектуалних инструкција. Као еквивалент перфекта перфективног глагола у преводу је у презенту употребљена глаголска аспекатска перифраза *venir de INF*, којом се маркира перфективна перспектива (Гослен 2011: 162). Поред тога што указује на свршеност радње енкодиране инфинитивом, ова конструкција носи и специфичну темпоралну информацију – њоме се истиче блиска дисталност прошле радње обележене глаголом у инфинитиву. Овакво преводно решење се очекује у случајевима када у тексту на српском контекст указује на блиску дисталност радње у прошлости с обзиром на то да сам перфекат не може да изрази такву семантичку нијансу. У цитираним примерима релација блиске дисталности експлицирана је темпоралним локализатором *сада*, који, као што видимо, с правом није преведен посебном лексемом. Његово превођење нпр. адвербом *maintenant* уз поменути глаголску перифразу довело би до редувантности.

(12) – То је врло једноставно: они који дуго и много траже, они и не желе да нађу.

– То *сте сада смислили*.

– Па да сам и сада смислио, што да не, што је паметније нешто што је раније смишљено од новијег? МН, 43

(12a) – C'est fort simple : quand on le cherche longtemps et beaucoup, c'est qu'on ne tient pas à le trouver.

– Ça, vous *venez de l'inventer*.

– Quand bien même je viendrais de l'inventer, en quoi ce qui a été inventé par le passé serait-il plus intelligent que ce qui l'a été nouvellement ? МН, 49

(13) Мирко: Немој да будиш Кристину, *сад је заспала*. ДК1, 37

(13a) Mirko : Ne réveille pas Kristina, elle *vient de s'endormir*. DK1, 33

Међутим, француски презент и без употребе поменуте аспектуалне перифразе *venir de INF* може да изрази блиску дисталност прошле радње. Мартен истиче семантичку једнакост овако употребљеног презента и конструкције *venir de INF*, те да се само телични глаголи у француском могу наћи у презенту с оваквим значењским ефектом (Мартен 1971: 90). Реченица из епистоларног текста у примеру (14) егземплификује ову употребу француског садашњег времена. Представљањем прошле радње презентом, она је максимално приближена времену говора, те овакво преводно решење има за последицу стилизацију реченице. Радња се посматра непосредно по њеном извршењу, у својим непосредним ефектима који су тако важни да изгледа као да је радња несвршена (Мартен 1971: 90). Предикат у перфекту у српском не носи такву семантичко-стилску нијансу, а значење блиске дисталности садржано је само у темпоралном локализатору *овог тренутка*.

(14) Овог тренутка *сам примио* саопштење Твоје владе по коме она нуди француску неутралност под гаранцијом Велике Британије. ДЋ, 44

(14a) Je *reçois à l'instant* la note de ton gouvernement d'après laquelle celui-ci propose la neutralité française sous la garantie de la Grande-Bretagne. DT, 17

Грађа је показала и то да се међу предикатима у ПП који се преводе француским презентом по фреквентности посебно истиче перфекат глагола *остати*. Наиме, овај глагол увек има резултативно значење, те се доследно преводи презентом одговарајућег глагола *rester*. Стање генерисано прошлом радњом актулено је или у моменту говора S или у измештенom деиктичком центру S'. Као илустрацију, наводимо следећи пример (15).

(15) Од некадашњег силедије и расипника *није остало* готово ништа до ово празно препирање са докоњацима и стална потреба за говором и причањем. У последње време све је осетљивији, некако се истањило и профињило. IA1, 115

(15a) En dehors de vaines disputes avec des oisifs et d'un besoin constant de bavarder et de raconter, il ne *reste* presque rien de la brute et du gaspilleur d'autrefois. Ces derniers temps, il *est devenu* encore plus sensible, plus fin et même plus raffiné. IA1, 101

4.5.3. Презент као преводни еквивалент краћег перфекта

Краћи перфекат као маркирана варијанта перфекта у српском језику собом увек носи одређене стилске нијансе. Преводна еквиваленција између КП и француског презента неоспорна је будући да се употребом презента у обележавању прошлих радњи постиже ефекат доживљености (са тзв. приповедачким презентом), као и ефекат уживљености у радњу (са тзв. драматичким презентом).

Француски презент је у највећем броју случајева преводни еквивалент краћег перфекта са резултативним значењем. КП с таквом употребном вредности је у комбинацији са презентом редовни чинилац темпоралне структуре наративног низа у разговорном језику. У књижевним делима стога се јавља у говору протагониста. С обзиром на то да се краћим перфектом указује на стање генерисано прошлом радњом које је на снази у моменту говора S (16–17), у измештенom деиктичком центру S' (18), одн. фиктивном моменту говора S* (19), француски презент је легитимно преводно решење

(16) Не могу, кум' Михаило, хвала ти кô оцу, не могу, ев' овде ме *стегло* – брани се једна још млада жена показујући своје обло и бело грло. ИА2, 352

(16a) Je ne peux pas, Mihailo, mille merci, mais je ne peux pas. Ça me *serre là*, se défendait une femme encore jeune en montrant son cou blanc et potelé. ИА2, 371

(17) – А мој брат Раде сигурно у млин *отишао*, а? БЋ, 73

(17a) – Mon cousin Rade *est sûrement* au moulin, hein ? ВТ, 69

(18) Филм? Истина, кратак, али филм! И на њему Лаза Јовановић – *накоктоио се*. ГП1, 18

(18a) Un film? Court, il est vrai, mais un film tout de même! Et dans ce film, Laza Iovanovitch qui *plastronne*. ГП1, 23

(19) Ако видиш сиромашки одевена путника: *оборио* главу и *поклопио се* по коњу као да је у прошњу пошао, удри слободно, то је Рогатичанин. ИА2, 15

(19a) Si tu vois un voyageur pauvrement vêtu ! il *a la tête basse*, il *est recroquevillé* sur son cheval comme s'il partait faire l'aumône, n'hésite pas, il vient de Rogatica. ИА2, 17

Такође, КП којим се стилски нијансира прошла радња тако да се истакне њена новина, неочекиваност, изненадност, ненадовезаност на претходни контекст, може бити преведен француским презентом, уз одређене измене на плану аспекта

(20). Наиме, неопходно је у преводу употребити глагол који енкодира нетеличну ситуацију која је компатибилна са имперфективном инструкцијом презента.

(20) Ухватим га за рамена и продрмам.

– Уранио, зору преварио! *Свануло*, Тхамил ефендија. Хеј! ИА1, 119

(20a) Je le saisis aux épaules et le secoue.

– Tu t'es levé à l'aube pour getter l'aurore ! Il *fait jour*, Tchamil efendi. Hein ! IA1, 105

Стилски ефекат доживљености пратећи је елемент измештања деиктичког центра приликом употребе презента у обележавању прошле радње. Уколико је у преводу у предикату садржана аспектуална перифраза *se mettre à INF*, којом се маркира иницијална фаза глаголске ситуације представљене глаголом у инфинитиву, поред поменуте промене на темпоралном уочава се и промена на аспектуалном плану (21). Доживљеност маркирана краћим перфектом у преводу бива очувана употребом презента, али уместо резултативности која се читава у оригиналу, у преводу је радња представљена с фокусом на почетној фази.

(21) – Човече, видим да је момак паметан, заинтересујем се, а он *оплео* причу о некој Марини. У неко доба укапирам да се ради о теби, јер је споменуо Василиса. MJ, 53

(21a) – Tu te rends compte, je vois que le mec est intelligent, je m'intéresse à lui, et lui, il *se met à débiter* l'histoire d'une certaine Marina. Au bout d'un moment, je pige qu'il s'agit de toi, car il a mentionné Vassilis. MJ, 54

4.5.4. Биланс

Између перфекта у српском и француског презента уочава се контраст на плану темпоралности будући да се један користи за представљање прошлих а други садашњих радњи. У одређеним случајевима превођење перфекта овим француским глаголским временом намеће се као једино ваљано решење. Превођење прошлог времена садашњим има консеквенце на стилском плану. Услед измештања деиктичког центра постиже се јача доживљеност или уживљеност у приповедане догађаје. Стога је употреба презента доминантна пре свега приликом превођења стилски маркираног краћег перфекта.

На плану аспектуалности, и перфекат у српском и презент у француском компатибилни су са глаголима који енкодирају и теличне и нетеличне ситуације, али разликују се у погледу аспектуалне перспективе коју енкодирају. Док се перфектом могу представити и перфективна и имперфективна перспектива, француски презент је експонент категорије имперфективности.

На дискурзивном плану уочава се сличност између перфекта којим се енкодирају ограничне ситуације и француског приповедачког презента, с обзиром на то да и један и други доприносе обележавању темпоралне прогресије. Перфекту имперфективних глагола који обележава прошлу неограничену радњу, радњу у току, француски презент је сличан у погледу аспектуалне инструкције – и он маркира имперфективност.

Преводна еквиваленција се, како грађа показује, успоставља у највећем броју случајева између перфекта перфективних глагола којим се представља резултативно стање генерисано прошлом радњом које је на снази у моменту говора. Тако употребљен перфекат показује максималну сличност са француским презентом нетеличних глагола, будући да се и код једног и код другог радња одн. стање одмерава од референцијалне тачке која коинцидира са моментом говора. Примере у којима би се перфекат с резултативним значењем превео презентом теличних глагола нисмо уочили у корпусу.

Преводна еквиваленција између перфекта у српском и презента у француском остварује се и услед примене поступка темпоралне хомогенизације текста у преводу. Поменути поступак се састоји у следећем. Презент је употребљен најпре као еквивалент стилски маркираних времена, као што су нпр. краћи перфекат, аорист или презент, са којима се перфекат комбинује у полазном тексту. Да темпорална структура не би била нарушена, потом се и перфекат преводи истим глаголским обликом на француски.

Употреба француског презента у наративном тексту усред низа прошлих времена доприноси стилизацији текста. Овим обликом се тада постиже посебан ефекат драматизовања радњи које су у оригиналу представљене у том погледу немаркираним перфектом. Таква преводна решења приписујемо преводиочевој

слободи будући да он намерно одступа од темпоралних информација у полазном тексту ради постизања поменутог стилског ефекта.

За разлику од осталих времена индикатива у француском која се јављају као еквиваленти српског перфекта, код употребе презента у преводу нисмо уочили то да на његов избор може утицати нека синтаксичка принуда.

5. ОСТАЛИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ СРПСКОГ ПЕРФЕКТА У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

Ово поглавље посвећујемо статистички мање значајним чиниоцима преводне парадигме перфекта који су његови еквиваленти у разноврсним модалним и индикативним употребама. Сврха овог поглавља је да се пружи вернији опис преводне парадигме перфекта у француском. Перфекат остварује однос преводне еквиваленције са различитим формама инфинитива, партиципа, индикатива⁵³, субјунктива и императива. То су инфинитив садашњи (l'infinitif présent), инфинитив прошли (l'infinitif passé), партицип презента (le participe présent), герунд (le gérondif), партицип перфекта (le participe passé), сложени партицип перфекта (le participe passé composé), кондиционала презента (le conditionnel présent), прошли кондиционал (le conditionnel passé), антериорни футур (le futur antérieur), футур (le futur simple), презент субјунктива (le présent du subjonctif), перфекат субјунктива (le passé du subjonctif), имперфекат субјунктива (l'imparfait du subjonctif), плусквамперфекат субјунктива (le plus-que-parfait du subjonctif) и императив (l'impératif). Како је предмет овог истраживања превасходно преводна еквиваленција између перфекта за обележавање прошлости и одговарајућих глаголских времена у француском, у овом поглављу ћемо дати сажети преглед и осталих могућности посведочених корпусом. Статистичка обрада корпуса показује да у целокупној преводној парадигми перфекта остали еквиваленти збирно заузимају нешто више од 6%. Ако је њихов значај мањи на статистичком то сигурно није и на квалитативном плану. Наиме, треба имати на уму то да горенаведени глаголски облици нису мање важни као потенцијални или обавезни корелати перфекта у преводу на француски.

---

⁵³ Кондиционал према традиционалним описима језика представља посебан глаголски начин. Међутим, савремени граматичари оспоравају овакву класификацију и убрајају га у глаголска времена индикатива. Поред кондиционала у овом поглављу ћемо анализирати и однос преводне еквиваленције који се успоставља између перфекта и будућих времена индикатива.

5.1. ИНФИНИТИВ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Француски инфинитив јавља се као преводни еквивалент перфекта употребљеног за обележавање прошлих радњи и то као контекстуална алтернатива неком од прошлих глаголских времена. Неопходан услов да се инфинитив употреби јесте идентичност актаната радње обележене инфинитивом и радње у личном глаголском облику према ком је инфинитив синтаксички подређен. Само у случају када је поменута кореферентност субјеката присутна у оригиналу овај глаголски начин може функционисати као еквивалент српског перфекта.

Инфинитив је глаголски начин чија форма не носи ознаке глаголских граматичких категорија времена, лица ни броја. Између простог и сложеног облика инфинитива уочава се разлика у погледу временске семантике, аспектуалне обојености представљене радње као и у погледу дискурзивних инструкција. Инфинитивом садашњим (*l'infinitif présent*) енкодира се несвршеност, а када се налази у зависној конструкцији овај облик може да енкодира два типа временских односа са радњом представљеном главним глаголом. Радња представљена простим инфинитивом може да буде симултана са радњом у главном предикату која је смештена у садашњост (*Toutes les belles ont droit de nous charmer, et l'avantage d'être rencontrée la première ne doit point dérober aux autres les justes prétentions qu'elles ont toutes sur nos cœurs.* Molière), или прошлост (*Quoiqu'elle fût plus âgée que moi, elle reçut mes politesses sans apparaître embarrassée.* Abbé Prevots; *Au lieu d'apercevoir à chaque pas des désagréments et des motifs d'aigreur, notre héros se laissait charmer par les douceurs de la prison.* Stendhal⁵⁴). Поред тога, инфинитив садашњи може да представи радњу постериорну у односу на радњу исказану главним предикатом (*Il espérait pouvoir s'orienter.* M. Tournier; *On voudrait bien arrêter tout ça pour qu'on y réfléchisse.* Céline; *Vous avez été crée pour me tourmenter.* Balzac⁵⁵). Стога је овај облик погодан за маркирање сукцесије, као и за исказивање финалног значења. Употреба сложеног инфинитива (*l'infinitif passé*) базира се на хронологији претхођења будући да се њиме увек обележава свршена радња, без

---

⁵⁴ Примери цитирани из Рижел и др. (2004: 334).

⁵⁵ Примери цитирани из Рижел и др. (2004: 334).

обзира на временску епоху у којој је лоцирана радња у главном глаголу. Тако се инфинитивом прошлим обележава антериорност према радњи исказаној футуром (*S'il n'est pas parti demain après-midi, je le dénoncerai au capitaine Prodanovic pour avoir dévalisé le magasin, près du marché, avec son copain le Diable*. DK1, 26), затим презентом (*Il est puni pour avoir volé.*), или неким од прошлих глаголских времена (*L'agha des janissaires, avec son escorte armée, retournait à Constantinople, après avoir pris dans les villages de Bosnie orientale le nombre d'enfants chrétiens prévu en guise de tribut*. IA2, 21). Њиме се маркира радња антериорна у односу на главни предикат те је погодан за исказивање каузалности.

5.1.1. Инфинитив садашњи као преводни еквивалент перфекта

Грађа показује да је честа употреба овог неличног облика као еквивалента перфекта перфективних глагола којима се енкодира догађајно конципована радња, радња која припада првом наративном плану. Велики број примера у којима је инфинитив уведен предлогом *pour* уз неко перфективно прошло глаголско време (најчешће аорист) уколико су вршиоци радње обележне тим временом и инфинитивом истоветни (1–2). Конструкција *pour INF* носи финалну семантичку црту а самим тим указује на хронолошки след. У оваквим преводним решењима поменути темпорални редослед односи превагу над значењем финалности за које често не налазимо потврду. Најчешће се оваква конструкција јавља у преводу перфекта перфективних глагола, али има и случајева када се њоме преводе перфекти имперфективних глагола (2).

(1) Сви смо се примакли (ПП) столу и нагли (ПП) ка приповедачу. МН, 48

(1a) Nous nous *approchâmes* (PS) tous de la table pour nous *pencher* vers le narrateur. MN, 54

(2) Једно време и цело двориште *било је* (ПИ) пуно руменог одсјаја, али *се* брзо *празнило* (ПИ) као нагнут, четвртаст суд, и све *се* више *пунило* (ПИ) сенком првог сутона. IA1, 47

(2a) Un certain temps, un reflet pourpre *inonda* (PS) la Cour tout entière, mais elle *se vida* (PS) rapidement, comme un vase carré légèrement incliné, pour se laisser (INF) envahir peu à peu par l'ombre du premier crépuscule. IA1, 44

Овако употребљен прости облик инфинитива јавља се и као еквивалент перфекта у предикату зависних односних реченица (3).

(3) Нашло се, као увек, малодушних и неповерљивих који су сматрали даје то јалова мисао, јер се силни и лукави Турци неће дати одвратити од свог наума [...]. ИА2, 32

(3a) Il se trouva, comme toujours, des méfiants et des timorés pour penser que c'était une mauvaise idée, car les Turcs puissants et rusés ne se laisseraient pas détourner de leur but [...]. ИА2, 35

Темпорални однос сукцесивности се у преводу успоставља и између прошлих радњи у имперфекту и радњи исказаних конструкцијом *pour INF*. Перфекти имперфективних глагола који представљају итеративне радње, али тако да се међу њима успоставља унутрашња, локална хронологија сукцесије, бивају преведени поменути два облицима на француски (4). Корелат првог предиката у перфекту је француски имперфекат, док се други перфекат преводи инфинитивом.

(4) Оне ноћи ме је опоменула шкрипа те скраме. У глухоти чекања које је *почињало* (ПИ) сваке вечери а завршавало се (ПИ) у сваку зору, чекања које је тај новемабр 1944. претворило у уски лагум без излаза [...], чула сам: не тресак капије, не лом корака, него јек материје. СВЈ, 17

(4a) Cette nuit-là, entendre cette pellicule crisser m'avait fait l'effet d'une mise en garde. Dans le silence de l'attente qui *s'installait* (IMP) chaque soir pour prendre (INF) fin le lendemain à l'aube, de cette attente qui avait transformé ce mois de novembre 1944 en un étroit lagum [...], j'ai entendu. Non l'explosion de la porte d'entrée que l'on enfonce ou le fracas des bruits de bottes, mais l'écho de la matière. СВЈ, 18

Корелативност субјеката двају предиката у перфекту, али и идентичност темпоралних и аспектуалних информација њима енкодираних, омогућила је употребу инфинитива као преводног еквивалента и у наредном примеру (5) у ком је инфинитив садашњи уведен темпоралним предлогом *avant de (npe)*. Као и у осталим случајевима овај нелични облик синтаксички је подређен личном глаголском облику (овде је реч о перфекту, *le passé composé*) од ког „позајмљује“ граматичке категорије времена, лица, броја.

(5) Због њих *sam* унапред и заувек, пре сваког искуства, пре него што *sam* *кročила* на њено тле, *заволела* Грчку [...]. MJ, 13

(5a) C'est à cause d'elles qu'avant d'en faire l'expérience, avant de mettre le pied sur son sol, je *mesuis éprise* (PC) à l'avance et pour toujours de la Grèce [...]. MJ, 15

Инфинитив се јавља и као преводни еквивалент перфекта у одричном облику уведеног везничким изразом *a da ne*. Тада је инфинитив садашњи уведен предлогом *sans* који садржи основну негативну семантичку црту. Захваљујући томе што указује на симултаност са радњом исказаном главним глаголом, као и томе што је употребљен у комбинацији са поменутиим предлогом *sans*, инфинитив садашњи маркира одсуство неке околности (6–7).

(6) Упућена у однос саткан од три различите, али једнако снажне љубави између Шелета, Василиса и мене, прихватила га је и разумела без трунке мајчинске суревњивости према Василису, или пристрасности према Шелету. Присуствовала је једној драми која се окончала смрћу њеног сина, а даникаданије судила ни *пребацивала*. MJ, 54

(6a) Elle était au courant des relations entre Šele, Vassilis et moi, où s'entrecroisaient trois amours différents, mais également forts, et les avait acceptées et comprises sans un brin d'envie maternelle à l'égard de Vassilis, ni de parti pris envers Šele. Elle assistait à un drame qui allait se terminer par la mort de son fils, sans jamais juger ni critiquer. MJ, 55

(7) Тога времена се десило да је у једном селу изнад Вишеграда занела нека мутава и малоумна девојка, сирота, која је служила у туђој кући, а ни сама *није хтела* или *није знала* да каже са ким. IA2, 33

(7a) Il se trouva qu'à la même époque, dans un village situé au-dessus de Višegrad, une pauvre fille, bête et faible d'esprit, domestique dans une ferme, tomba enceinte, sans vouloir ni savoir dire de qui. IA2, 36

Анализирани примери употребе инфинитива садашњег са предлозима *pour*, *avant de*, *sans* као преводног еквивалента перфекта уведеног везницима *и*, *а*, *пре него што*, *а да не*, показују да се оваквим преводним решењем не нарушава значење поруке из оригиналног текста. Задржане су темпоралне, аспектуалне и дискурзивне инструкције из оригиналне поруке. Једина промена остварује се кроз кондензовање синтаксичких структура. Уместо сложене синтаксичке структуре

која постоји у полазном тексту (нпр. сложена реченица са две и више клауза), у преводу се јавља проста реченица или се умањује број клауза у оквиру сложене реченици.

Наредни пример (8) егземплификује употребу инфинитива садашњег у предикату тзв. инфинитивне реченице. Оваква реченица представља посебну синтаксичку јединицу у којој нелична форма има свој субјекат који заједно са инфинитивом чини објекат главног глагола перцепције у личном глаголском облику. Услов за употребу инфинитива садашњег као еквивалента перфекта јесте семантичка природа уводног глагола у полазном тексту – то мора бити глагол перцепције као нпр. *видети, гледати, приметити, слушати, чути, осетити* и сл. Овако преведени перфекат углавном функционише као предикат подређене изричне или релативне клаузе. С обзиром на то да је овакав француски инфинитив део структуре која се третира као субординирана реченица, не може бити речи о алтернирању јединица различитог синтаксичког нивоа у оригиналу и преводу, као што је то био случај код инфинитива уведеног предлозима у горе анализираној групи примера.

(8) Пришао сам и одмах приметио како *се* Радецки *тргнуо*, видевши ме. МН, 25

(8a) Je m'approchai et je vis Radetzky *sursauter* dès qu'il m'aperçut. MN, 29

(9) Ујахавши у неко ниско жбуње, он је мирно дочекао да претоваре ствари, из кола на коње, уклонио се да могу да окрену кола и, отпустивши братовљеве слуге, дуго је стајао тако и гледао за колима што су се враћала натраг, кроз густу травуљину, из које *су* пред коњима излетале шеве. МЦ, 15

(9a) Il entra à cheval dans les taillis environnants et attendit tranquillement que ses affaires fussent chargées sur des chevaux, puis s'écarta pour laisser les domestiques faire tourner la voiture. Après avoir pris congé d'eux, il resta longtemps à regarder la voiture *s'éloigner* au milieu des hautes herbes d'où s'envolaient des poules d'eau. МТ, 24

Посебна стилска употреба инфинитива садашњег огледа се у следећем примеру (10) у ком је овај нелични облик носилац предикације у независној реченици. Реч је о тзв. наративном инфинитиву (*l'infinitif narratif*) чија је употреба могућа само у одређеном синтаксичком окружењу и типу текста. Наративни инфинитив по правилу је уведен предлогом *de*, а обавезно је присуство наглашене

личне заменице која представља његов субјекат. Реченица у којој је инфинитив овако употребљен није аутономна као остале независне реченице, већ чини део серије предиката за које се везује конектором *et*. Радња представљена инфинитивом временски се локализује на основу наративног контекста. Будући да се у француском језику нарација у књижевним делима најчешће остварује употребом аориста, инфинитив углавном од овог глаголског времена „позајмљује“ темпоралне карактеристике. Овако употребљен инфинитив садашњи служи стилском маркирању догађајно конциповане радње у прозним књижевним делима, а његову појаву у наративном тексту у преводу приписујемо преводиочевој слободи да истакне радњу по њеној изненадности или брзини. Курзивом обележени перфекти у примеру (10) могли су бити преведени аористом, као и остали предикати у тексту.

(10) Али није ме изненадила понуда тог једног више незакрпљеног, него закрпљеног скитнице. Не, зачудио ме је језик на ком је питао. Био је то руски. Одговорио сам:

– Не! – на истом, а он *је повикао* (ПП):

– Брате! – и *притрчао ми* (ПП). МН, 15

(10a) Mais l'offre de ce pauvre vagabond trop peu dépenaillé pour être haillonneux neme surprit pas. Non, la langue dans laquelle il s'était exprimé m'étonna : c'était du russe. Je lui fis une réponse dans la même langue :

– Non !

Et lui de s'écrier : - Mon frère ! – et de se précipiter jusqu'à moi. МН, 16

5.1.2. Инфинитив прошли као преводни еквивалент перфекта

Инфинитив прошли јавља се као француски корелат перфекта који функционише као предикат зависних клауза такав да се њиме представља радња која је претходила радњи исказаној предикатом главне клаузе. Грађа показује да постоје две могућности: инфинитивом се преводи предикат изричне (11) или прилошке клаузе у перфекту. Међу прилошким реченицама превагу односе оне са каузалним значењем (12–13). Нужан услов за овакво преводно решење јесте идентичност актаната радњи у главној и зависној клаузи.

(11) Аксентије: Ако не оде сутра до подне пријавићу га капетану Продановићу да је са Ђаволом *опљачкао* самоуслугу код пијаче. ДК1, 32

(11a) S'il n'est pas parti demain après-midi, je le dénoncerai au capitaine Prodanovic pour avoir dévalisé le magasin, près du marché, avec son copain le Diable. ДК1, 26

(12) На срећу, ти то знаш, ја нисам писац, ја само пишем књиге, ником потребне, пишем јер нисам смислио шта бих друго бесмисленије могао да радим. МП1, 23

(12a) Par bonheur, tu le sais, je ne suis pas écrivain, je ne fais qu'écrire des livres, dont personne n'a que faire, j'écris faute de m'être trouvé une activité plus absurde encore. МП1, 33

(13) Једно Циганче је умрло јер се прејело вруће халве. ИА2, 69

(13a) Un petit Tsigane mourut d'avoir mangé trop de halva brûlante. ИА2, 74

Када се инфинитивом прошлим преводи перфекат у предикату изричне реченице најчешће је у питању клауза са функцијом допуне глагола. Француски еквивалент остварује исту функцију везујући се за главни глагол путем неког предлога (најчешће је то предлог *de*) (14). Функцију допуне неке друге врсте речи (именице или придева) врши конструкција *de INF passé* којом се преводи значење перфекта из изричне клаузе (15). Затим, еквиваленција се остварује и између инфинитива прошлог и перфекта у предикату декларативне клаузе, а инфинитив је у том случају у функцији директне допуне главног глагола говорења (16).

(14) Истреф се сигурно сећа даје одговорио: - Знам господињ. СС, 31

(14a) Istref se souvenait de façon sûre d'avoir répondu : - Je le sais, moussiou. СС, 36

(15) Проклетство моје бивше земље управо је у томе што је била исувише близу југу, што је људе нагонило да верују у визије [...]. ДА, 109

(15a) La malédiction de mon ex-pays, c'est justement d'avoir été trop proche du Sud, ce qui incitait les gens à croire aux visions [...]. ДА, 90

(16) Поверила ми је да никад ниједном мушкарцу *није рекла* да га воли. МП1, 48

(16a) Elle me confia *n'avoir jamais dit* à un homme qu'elle l'aimait. МП1, 59

Употреба француског инфинитива прошлог почива на хронологији претхођења те он остварује однос еквиваленције са перфектом у предикату субординираних темпоралних клауза уведених везницима *пошто*, *након што* и *кад* (17–20). Инфинитив прошли уведен предлогом *après* енкодира радњу антериону у односу на радњу обележену неким од прошлих глаголских времена, а у књижевним

делима најчешће у односу на радњу исказану аористом и плусквамперфектом. Пример (21) показује да се конструкцијом *après INF passé* са темпоралним значењем антерионности преводи и српски перфекат у предикату независних опозитивних реченица.

(17) Пошто их је прелистао, не без радозналости извесне метафизичке зебње [...] X. сложи поново књиге у сандук, који је мирисао на нове чизме и лаванду, и поче да разгледа ону књижицу без насловног листа. ДКЗ, 127

(17a) Après avoir feuilleté les livres, non sans curiosité et sans une certaine angoisse métaphysique [...], X. les replaça dans la malle, qui sentait les bottes neuves et la lavande, et il se mit à examiner le livre sans page de titre. ДКЗ, 142

(18) И Лотика је морала својим очима да прочита у бечким новинама да је „приликом чишћења Беча од превратничких, туђинских елемената протеран и познати јеврејски букач др Алберт Апфелмајер, пошто је прво одлежао досуђену му казну од двадесет дана затвора“. ИА2, 311

(18a) Et Lotika dut lire de ses propres yeux dans les journaux viennois que « lors de la chasse aux éléments étrangers et subversifs à Vienne, le célèbre agitateur juif, le juriste Albert Apfelmayer, avait été expulsé, après avoir purgé les vingt jours de prison auxquels il avait été condamné ». ИА2, 327

(19) Кад је клањао подне, дошао је и Алихоца пошто је само соху препречио на дућанским вратима, у знак да је дућан затворен. ИА2, 254

(19a) Après avoir fait sa prière de midi et mis simplement la barre en travers de la porte de sa boutique pour indiquer qu'elle était fermée, Ali hodja se rendit à son tour sur la kapia. ИА2, 268

(20) Тада сам сазнала да је променио име, и назвао се по јунаку једне савршене Сингерове приче по којој је Барбара Стрејсенд снимила shit филм, толико љигав да три дана након што смо га гледали нисмо укључивали ТВ. МП1, 16

(20a) J'ai alors découvert qu'il avait changé de nom et pris celui du héros d'une excellente nouvelle de Singer dont Barbara Streisand a fait un film de merde, tellement sirupeux qu'après l'avoir vu, on était restés trois jours sans allumer la télé. МП1, 23

(21) Та суманутост није их – нас – мимоишла, као што није мимоишла ни нашу Зору иако је она није слутила а камоли назирала, као што није мимоишла ни сликара Шумановића који је и суманутост и зло не само предосетио него их и угледао, јасно. СБЈ, 37

(21a) Cette folie ne les *apas épargnés*, pas plus qu'elle *n'a épargné* notre Zora, qui pourtant était loin de la soupçonner et plus loin encore de la discerner, ni le peintre Šumanović, qui, après les avoir pressenti et cette folie et ce mal, les avait aussi vus, distinctement. СБЈ, 34

Сложени облик инфинитива налазимо и у предикату независних реченица интерогативног модалитета у којима је субјекат изостављен (22–24). Вршилац радње обележене инфинитивом најчешће је неодређен генерички агенс. Овако употребљен инфинитив у оквиру монолога или у слободном индиректном говору може да укаже на питање које протагонист сам себи поставља. Граматичка литература овакву употребу инфинитива прошлог бележи као *инфинитив оклевања (l’infinitif délibératif)* (Рижел и др. 2004: 335). Јавља се само у реченицама специфичним по употреби упитних прилога *pourquoi* и *où* као и упитне заменице *que*. У том случају овај нелични глаголски облик доприноси стилском маркирању прошле радње бојећи је семантичком нијансом неодлучности или немогућности излаза из неке ситуације. У погледу темпоралне семантике, која се налази у основи овако употребљеног инфинитива, можемо рећи да је овај облик сличан плусквамперфекту јер указује на радњу антериону другој прошлој радњи.

(22) Стално сам му позајмљивао паре. Па одбијао од плате. Па поново позајмљивао. Осећао сам се као банка. [...] Зашто ли сам њега узео за слугу? Најгорег ког сам могао да нађем. МН, 36

(22a) C’était à tout bout que je lui prêtais de l’argent. Que je déduisais ensuite de ses gages. Avant de lui concéder un nouveau prêt. Je me faisais l’effet d’être une banque. [...] Pourquoi l’avoir pris comme valet ? Le pire que je pouvais trouver. МН, 36

(23) Ипак не разумем зашто је ове записе завештала баш мени. Она. Тестаментом. На моје име. „Мајору у пензији“.

Зашто их није завештала неком издавачу? СВЈ, 31

(23a) Malgré tout, je ne comprends pas pourquoi elle m’a légué ces écrits. Elle, justement. Et par un testament. Établi à mon nom. « Au commandant à la retraite ».

Pourquoi ne pas les avoir légués à un quelconque éditeur ? SVJ, 30

(24) Упозорио ме је, уз осмех, и да се он, врло свесно, определио за губитак и молио ме је да значење те речи, *свесно*, не изгубим из вида. Зашто се тако *определио*? СВЈ, 52

(24a) Le sourire aux lèvres, le Pr Pavlović m’annonça que c’était sciemment que lui, avait choisi de courir à sa perte ; sciemment, insistait-il, me priant instamment de ne pas perdre de vue l’acceptation du mot. Pourquoi avoir fait ce choix ? SVJ, 47

5.2. ПАРТИЦИП КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Партицип је, као и инфинитив, неличан глаголски начин који обухвата неколико глаголских форми: партицип презента (*parlant*), герунд (*en parlant*), партицип перфекта (*parlé*) и сложени партицип перфекта (*ayant parlé*). Између партиципа презента и партиципа перфекта уочавају се разлике на плану аспектуалности. Први маркира имперфективну перспективу те радњу симултану са предикатом у личном глаголском облику, док други енкодира искључиво свршену радњу која се поставља антериорно у односу на главни предикат. И један и други могу да буду носиоци предикације субординиране партиципске реченице. Иначе имају статус синтаксичке подређености према главном глаголу. Партиципи у француском могу имати глаголске и придевске употребе. Ми ћемо се у овој секцији задржати на оним облицима партиципа који се јављају као преводни еквиваленти перфекта.

5.2.1. Партицип презента и герунд као преводни еквиваленти перфекта

Партицип презента енкодира радњу симултану са радњом главног предиката без обзира на то да ли је она смештена у прошлу, садашњу или будућу епоху. Његова појава у преводној парадигми перфекта везана је већином за перфекат имперфективних глагола. Често је његова употреба у преводу мотивисана преводиочевом слободом. Наиме, у свим посведоченим примерима уместо партиципа могао је бити употребљен неки лични глаголски облик за обележавање прошлости у предикату напоредне реченице или субординиране клаузе.

Перфекат у напоредним реченицама бива преведен партиципом презента уколико исказује радњу која је истовремена са радњом главног глагола. Највећа промена у односу на текст на српском остварује се на плану синтаксичке организације реченице. Уместо аутономног предиката у личном глаголском облику какав постоји у оригиналу, у преводу се активира подређена синтаксичка конструкција која често носи семантичку нијансу каузативности, или боље, објашњења главног предиката (25–26). За овакво преводно решење не постоје

посебни разлози, као нпр. синтаксичке принуде и сл., те се тумачи слободом преводиоца.

(25) Могоа сам да се прислоним на црвоточно дрво врата и да чујем дише ли тај неко или је одлетио или се претворио у мрак. Чекао сам, *помагао сам* случају немијешањем. МС, 46

(25a) Je pouvais m'adosser au vantail vermoulu, tendre l'oreille pour essayer de percevoir la respiration de l'inconnu ou m'apporter la preuve qu'il s'était volatilisé : j'attendis, *aidant* le hasard en n'intervenant pas. MS, 47

(26) Прве жалбе од Срба смо добили, ако ме сећање добро служи, у јесен тридесет и четврте. Али нисмо обраћали пажњу, све *смо* то *сматрали* за сујеверну бесмислицу. МН, 27

(26a) Nous reçûmes les premières plaintes adressées par les Serbes, si j'ai bonne mémoire, à l'automne trente et quatre. Mais tous, nous ne leur accordâmes aucune attention, ne *voyant* là que d'absurdes superstitions. MN, 30

Перфекат у предикату релативне клаузе може бити преведен овим обликом уколико обележава радњу симултану са главним предикатом (27–28). Док је перфекат у наведеним примерима релативном заменицом повезан са антецеденсом из главне клаузе, партицип презента у преводу директно је синтаксички подређен именици (*les messages* одн. *le couvercle*) чији еквивалент у оригиналу (*поруке*, одн. *поклопац*) функционише као антецеденс релативне заменице. Партиципом јесте енкодирана радња у току у прошлости симултана са радњом у главном предикату, али он има придевску функцију. С обзиром на то да се у преводу могла употребити иста хипотаксичка структура као и у оригиналу, овакав избор еквивалента, који не нарушава значење поруке, приписујемо преводиочевој слободи.

(27) Мајор је ћутао, осигуран том садашњошћу, и кућепазитељ је ћутао, сигуран да треба чекати, а ја сам у прелому те ноћи која се догађала пре скоро четрдесет година али која постоји сад, иста, у мени, [...] ја сам хватала [...] поруке које су *стизале* од тих људи. СВЈ, 21

(27a) Le commandant se taisait, muré dans la certitude de ce présent ; le gardien lui aussi se taisait, persuadé qu'il fallait attendre ; au cours de cette nuit cruciale, survenue il y a presque quarante ans mais qui reste en moi intacte [...] j'ai perçu [...] les messages *émanant* de ces gens-là. SVJ, 22

(28) Подигла сам поклопац који је *камуфлирао* отвор за димњак и видела их како се кикоћу, шћућурени, малени и слатки, слађи од шећерлеме, чак и од шећерне вате коју сам јела на

новогодишњем вашару, срећни што сам их пронашла и што могу корисно да ми послуже.
MJ, 11

(28a) J'avais enlevé le couvercle *camouflant* l'ouverture du conduit de cheminée et je les ai vus là, blottis, tout petits et mignons, qui riaient aux éclats, heureux que je les aie découverts et qu'ils puissent m'être utiles et ils étaient pour moi plus attrayants que les sucettes et même la barbe à papa que je mangeais à la foire du Jour de l'An. MJ, 14

Темпорални однос симултаности успоставља се и између радње у перфекту, преведене партиципом, који функционише као предикат субординиране концесивне клаузе (29). Ово преводно решење омогућено је идентичношћу актаната радњи у главној и подређеној клаузи.

(29) Нисмо знали много један о другоме, иако смо живели заједно, јер нисмо никад разговарали о себи. MC, 60

(29a) Bien que vivant côte à côte, nous ne savions pas grand-chose l'un de l'autre, et c'était bien, ainsi nous ne parlions jamais de nous-mêmes. MS, 59

Грађа показује и то да се партицип презента јавља и као корелат перфекта у предикату независне (или напоредне реченице) и тада исказује радњу симултану са радњама у суседним предикатима. Међутим, у наредном примеру (30) партицип има свој субјекат (*la poussière*) различит од субјекта главног глагола (*nous*) те овај облик функционише као предикат тзв. *партиципске реченице*. Приликом примене оваквог преводног решења преводилац је морао да унесе значајне измене у позицији реченичних конституената. Уместо глагола у личном облику у првом лицу множине, употребљен је партицип чији је субјекат корелат објекта из полазне реченице, а везник за координацију (*и*) бива изостављен.

(30) [...] тада сам, док смо поскакивали преко џомби и грицкали зрна прашине, помислио да се и моја земља распадала због тога што је некоме, мада би било боље ту реч да употребим у множини, засметало што сви говоре истим језиком. ДА, 117

(30a) [...] c'est donc là, pendant que nous cahotons sur des fondrières, la poussière crissant sous nos dents, que je me suis dit que mon pays était en train de se désintégrer parce que le fait que tout le monde y parlait la même langue dérangeait quelqu'un. ДА, 96

Грађа сведочи и ређим примерима у којима је краћи перфекат којим се указује на последицу преведен партиципом (31). Наизглед су радње представљене партиципом презента постериорне у односу на главни предикат (*se sont scindés*), али заправо се ради о елаборацији теме обележене главним глаголом, те их са њим повезује временска релација симултаности. Тиме је оправдана употреба овог облика у преводу.

(31) Чак и догађај од пресудне важности за ову велику породицу са разгранатим пипцима у готово свим српским крајевима [...], то јест податак да су се Којадиновићи 1690. године свесно поделили, па једна пола са Арсенијем и Аустријанцима *отишла*, а друга *остала* у старој постојбини да се дом не затре – дознао сам од моје, за историју посве незаинтересоване, мајке [...]. СС, 41

(31a) L'événement primordial, quant à cette grande famille qui a poussé des tentacules dans toutes les régions serbes [...], cet événement primordial, donc, à savoir qu'en 1690 les Kojadinović se sont volontairement scindés, une moitié *rejoignant* les Autrichiens avec Arsenije, les autres *restant* dans la vieille patrie afin que le foyer et le nom ne s'éteignent pas, je le tiens de ma mère, qui ne s'intéressait pas à l'histoire [...]. SS, 45

Герунд функционише као прилошка одредба и поседује одређене карактеристике адверба. Уколико се овим обликом на француски преводи перфекат нужно се уочавају промене, најпре на синтаксичком плану, а затим и на плану темпоралности или аспектуалности. Превођењем перфекта герундом долази до кондензовања и преобликовања синтаксичке структуре – уместо аутономног предиката употребљава се неаутономни нелични облик партиципа који се у погледу темпоралне локализације ослања на главни глагол. У подређеном синтаксичком положају он доприноси ближем одређењу радње у главном предикату и притом може да указује на темпорални однос симултаности, или логичке релације каузалности, концесивности, хипотетичности, опозитивности.

Герундом се преводи перфекат перфективних и имперфективних глагола којим се исказује радња симултана са радњом у главном предикату и то када је перфекат у предикату зависних временских реченица с везником *кад(а)* или *док*, или у предикату напоредних реченица уведених везником *и*.

(32) Када је Борис победио Јошка Варезину и постао омладински првак у цудоу, пријатељи су заборавили да су га икад завитлавали. ВП, 25

(32a) Et, lorsque Boris Devint champion junior *en battant* Yochko Varéjina, ses amis ne se souvenaient plus de l'avoir jamais charrié. VP, 32

(33) Чини ми се да сам тада, док ми је звонило у глави, схватио на шта је мислио мој извањи прадеда Фјодор када је написао да се на овом свету не би могло живети од задаха уколико би свако од нас рекао шта заиста мисли. МП1, 33

(33a) J'ai alors eu l'impression, tandis que ça sonnait dans mon crâne, de comprendre ce qu'avait en tête Fiodor, mon arrière-grand-père extérieur à ma famille, *en écrivant* que dans ce monde la puanteur rendrait toute vie impossible si chacun venait à révéler le fond de sa pensée. MP1, 47

(34) Док је то изговарао, полако је развијао згужвану мапу и равнао је длановима. ДА, 151

(34a) Tout *en disant* cela, il déplaît lentement la carte froissée et la lissait avec ses paumes. DA, 122

(35) Толико је желео тај час, а сада кад је наступио, он није умео да га искористи онако како је замишљао. Муцао је од узбуђења изборавио је на везаног сељака. ИА2, 42

(35a) Il avait tant attendu cet instant, mais maintenant qu'il était arrivé, il était incapable de le mettre à profit comme il l'avait imaginé. Il bégayait d'émotion *en oubliant* le paysan ligoté. IA2, 45

Герундом се може исказати концесивност те се њиме преводе перфекти у предикату допусних клауза уведених везницима *мада, иако* (36). Овај облик може пренети и идеју опозитивности обележену перфектом у предикату напоредне клаузе уведене везником *али* или *а* (37–38). Често је тада герунд праћен адвербом за интензификацију *tout*. Пример (36) егземплификује употребу веома ретког облика сложеног герунда као корелата спрског перфекта.

(36) На половини базена оставио сам га две дужине, мада сам пливао најспорије што сам могао, а да не изгледа тако. МП1, 33

(36a) À mi-bassin, je lui ai pris deux longueurs, tout en ayant nagé le plus lentement possible et sans en donner l'impression. MP1, 48

(37) Послије, док сам разговарао са Мула-Јусуфом, драго ми је било што се нису отеле, али сам *жалио* што нисам видио какве су. МС, 38

(37a) Plus tard, alors que je parlais avec Mula Youssouf, je fus heureux qu'elles ne m'eussent pas échappé, tout en regrettant de ne pas les avoir vues sous leur véritable jour. MS, 40

(38) А оно неколико бегова и ага који су жвакали речи и мерили изразе, а у ствари *били* потпуно сагласни са Алихоџом, пуштали су искреног и плаховитог хоџу да се истрчава и сукобљава. ИА2, 129

(38a) Lorsque Osman efendi Karamanlija resta dans la ville pour poursuivre les pourparlers avec les notables, il lui fallut affronter Ali hodja. Quant aux quelques beys et aghas qui pesaient leurs mots et mesuraient leurs expressions, tout en étant entièrement d'accord avec Ali hodja, ils laissaient le sincère et bouillant hodja se compromettre et faire face à Karamanlija. ИА2, 137

5.2.2. Партицип перфекта и сложени партицип перфекта као преводни еквиваленти перфекта

Као и партицип презента, партицип перфекта може бити носилац предикације у субординираној партиципској реченици. Тада исказује радњу антериорну у односу на главни предикат, што је у складу са његовом аспектуалном инструкцијом – овај нелични облик увек енкодира свршену радњу. Може се комбиновати са изразом *une fois* који је значењски пандан везнику *une fois que* (*чим*). Партицип перфекта се тада јавља као еквивалент перфекта у предикату независних реченица (39–40) или у предикату темпоралних клауза (41–43).

(39) Отац му *је умро*, а он посао није преузео, већ је све паре пропио. МН, 45

(39a) Son père *mort*, il ne prend pas la succession, mais boit tout l'argent. МН, 51

(40) *Прочитао сам* Мишино писмо, и одмах пожелео да му напишем одговор. Укључио сам компјутер и дуго седео пред празним екраном, речи никако нису долазиле. МП1, 29

(40a) La lettre *lue*, j'ai voulu aussitôt répondre à Miša. J'ai allumé l'ordinateur et je suis resté un long moment devant un écran vide, les mots se refusaient obstinément à moi. МП1, 41

(41) Не, нисмо се свађали. Никада, мада умерене свађе поспешују љубав, прочитала сам једном у *Политикином базару* [обележено у оригиналу]. Нисмо имали разлога. Ни онда када су престали сви разлози. МП1, 14

(41a) Non, pasdescènes. Jamais, quoique se disputer modérément stimule l'amour, ai-je un jour lu dans *Politikin bazar*. Nous n'avions aucune raison pour cela. Pas même une fois disparues toutes les raisons. МП1, 21

(42) *Растали смо се* у зору, када се невреме *смирило* и кад *су пустили* летове. МП1, 21

(42a) Nous nous *sommes quittés* à l'aube, une fois le temps *calmé* et les vols *autorisés*. МП1, 30

(43) Кад смо стигли у Дервенту, помислио сам да је тако изгледала Хирошима и да тако, још увек, изгледа Месечев пејзаж. ДА, 114

(43a) *Arrivés à Derventa, je me suis dit qu'Hiroshima avait dû avoir cet air-là et que les paysages de la Lune devaient l'avoir toujours.* ДА, 94

Употребљен као придев у синтаксичкој функцији апозитива, партицип перфекта јавља се као еквивалент перфекта у предикату зависне односне реченице (44–46). Услов за овакав избор у преводу је да се перфектом исказује радња антериона у односу на прошлу радњу представљену предикатом главне реченице.

(44) Мајор је ћутао, осигуран том садашњошћу, и кућепазитељ је ћутао, сигуран да треба чекати, а ја сам у прелому те ноћи која се догађала пре скоро четрдесет година [...]. СБЈ, 21

(44a) *Le commandant se taisait, muré dans la certitude de ce présent ; le gardien lui aussi se taisait, persuadé qu'il fallait attendre ; au cours de cette nuit cruciale, survenue il y a presque quarante ans [...].* СВЈ, 22

(45) Очигледно имућни људи, они су, колико се могло разабрати, били жртве неке побуне која је настала у њиховом крају због перетераних пореза и намета и нечовечног њиховог начина утеривања. ИА1, 41

(45a) *De toute évidence, c'étaient des gens riches, qui avaient été victimes, pour autant qu'on pût en juger, d'une insurrection dans leur pays, provoquée par des taxes et des impôts excessifs et des moyens de les recouvrer inhumains.* ИА1, 38

(46) Ово је хроника о дивним особинама које су остале на покушају. ВП, 23

(46a) *C'est une chronique sur des merveilleuses qualités demeurées à l'état d'ébauches.* ВР, 29

Партицип перфекта јавља се као преводни еквивалент перфекта у предикату зависне временске клаузе уведене везником *чим* или *тек што*. Преводна еквиваленција се успоставља између прилошке реченице у оригиналу и прилошке одредбе у преводу на француски. Партицип је тада уведен прилошким изразом *à peine* којим се потцртава блиска дисталност радње (47–48).

(47) Памтим своје запрепашћење искрело чим сам изговорила последњу реченицу, па промакло кроз мене склупчано у питање такође упућено мени, само нисам знала којој то [...]. СБЈ, 47

(47a) Je me souviens, cette dernière phrase à *peine prononcée*, de l'effroi qui m'a frappée pour ensuite me traverser, condensé en une question qui s'adressait à moi sans que je le sache vraiment [...]. SVJ, 43

(48) *Тек што је сео* и засукао рукаве да се подухвати посла, суочио се са проблемом који мене тренутно мучи. MJ, 7

(48a) *A peine assis* à sa table de travail, les manches retroussés, il s'était heurté à un problème qui me tourmente moi-même en ce moment. MJ, 10

Грађа сведочи и ређим случајевима у којима се перфекат модално употребљен у погодбеној клаузи преводи партиципом перфекта (49). Употреба партиципа у оваквој конструкцији почива на хронологији претхођења (услов претходи последици). Констатујемо промену на синтаксичком плану будући да се зависна клауза из полазног текста преводи апозитивом-елипсом погодбене клаузе (*s'il avait été invité*). Такође, констатујемо промену језичког нивоа (тзв. *interlingual rank shift*) у процесу превођења перфекта као личног глаголског облика у предикату клаузе неличним обликом у функцији апозитива.

(49) *Да је* Аполоније са Родоса *био позван* да опише моје стање, он би рекао да ме је невидљива стрела Купидона, послатог од Афродите, погодила у срце [...]. ВП, 48

(49a) *Invité* à décrire l'état où je me trouvais, Apollonios de Rhodes aurait dit qu'une invisible flèche de Cupidon, l'envoyé d'Aphrodite, m'avait transpercé le cœur [...]. VP, 60

Сложени облик партиципа перфекта (*le participe passé composé*) у преводној парадигми перфекта јавља се као предикат зависне партиципске реченице (50–52) или у функцији одредбе (53–55). У оба случаја задржава статус глагола (Рижел и др. 2004: 344) и увек исказује радњу антериорну у односу на главни предикат ма у ком да је он глаголском времену. Овај облик партиципа јавља се као преводни корелат перфекта у предикату каузалне или темпоралне клаузе или у предикату напоредне реченице.

(50) Тада је уплашена власт похапсила неколико непосредних криваца из ковнице, а затим читаву богату и разгранату јерменску трговачку породицу, *јер* су конци истраге *водили* у њихове радње. ИА1, 35

(50a) Alors, les autorités affolées arrêtaient immédiatement quelques coupables travaillant à l'Hôtel des Monnaies, puis toute une grande famille riche de commerçants arméniens, l'enquête *ayant mené* à leurs magasins. IA1, 34

(51) Одлазили смо тада у кухињу, која је била њено царство, што ниједна жена данас не би прихватила, таква врста *је* одавно *ишчезла* а да се није никада нашла на списку угрожених и заштићених створења, седали на тврде столице или хоклице, и ћутали, чекали да нам каже оно што нам је измицало. ДА, 105

(51a) Nous allions la trouver à la cuisine, qui était son royaume, ce qu'aucune femme d'aujourd'hui ne voudrait plus accepter, cette espèce-là *ayant disparu* depuis longtemps sans jamais s'être trouvée sur la liste des créatures menacées ou protégées, nous nous asseyions sur les chaises ou les tabourets inconfortables, et nous nous taisions, attendant qu'elle nous dise ce qui nous échappait. DA, 87

(52) Арапинова сахрана била је свечан догађај који се дуго памтио. Сви муслимани мушкарци изишли су да га испрате и понесу по неколико корака његов табут у ком је лежала само горња половина његовог младог тела, *јер* пола га *је остало* под каменом блоком. ИА2, 66

(52a) L'enterrement du Maure fut un événement solennel dont on se souvint longtemps. Tous les hommes musulmans accompagnèrent son cercueil qu'ils portaient à tour de rôle sur quelques mètres et dans lequel ne reposait que la partie supérieure de son jeune corps, l'autre moitié *étant restée* sous le bloc de pierre. IA2, 70

(53) Пошто му *је дао* и новац да подигне кућу, Кнез се изнервирао кад му је Лука тражио и волове да обрађује земљу! МК, 48

(53a) Lui *ayant* même *donné* de l'argent pour bâtir sa maison, le Prince finit par se fâcher lorsque Luka vint lui réclamer des bœufs pour travailler sa terre ! МК, 51

(54) Никад је *нисам видео* а знао сам да је она! МС, 19

(54a) Car c'était elle, je le savais bien que ne l'*ayant jamais vue* ! MS, 21

(55) Измислили су чак и причу, како га *је* једно од многобројне његове деце *срело* на сокаку и пришло му руци, а хоца га помиловао по глави и рекао: „Жив био, жив био! А чији си ти?“ ИА2, 239

(55a) On racontait même, ce qui était pure invention, qu'un de ses nombreux enfants, l'*ayant rencontré* dans la rue, lui avait baisé la main et que hodja lui avait caressé la tête en lui disant : « Bonjour, petit, bonjour. Mais tu es le fils de qui ? » IA2, 253

5.3. ОСТАЛА ВРЕМЕНА ИНДИКАТИВА КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ПЕРФЕКТА

5.3.1. Кондиционал презента и кондиционал прошли као преводни еквиваленти перфекта

Према традиционалним описима француског језика кондиционал (*le conditionnel*) се сматрао посебним глаголским начином. Савремени граматичари оспоравају овакву класификацију и убрајају га у глаголска времена индикатива (в. Вилме 1997: 289, Мерл 2001: 10–11, Леман-Буис 2002: 34) будући да ово време има морфолошке карактеристике сличне футуру, као и два типа употреба – временске и модалне – паралелне употребама футура. Кондиционал има два облика – прости и сложени, тј. кондиционал презента (*le conditionnel présent*) и кондиционал прошли (*le conditionnel passé*), који и у темпоралним и у модалним употребама функционишу паралелно. У временским употребама ова два облика граде опозицију на аспектуалном плану. Модално употребљени опонирају један другом на хронолошком плану тако да кондиционал презента представља садашњу и будућу радњу, а кондиционал прошли указује на прошлост (Рижел и др. 2004: 316). За разлику од футура, кондиционал уписује процес у једну неизвесну будућност (Мартен 1992: 146) одн. указује на неактуализовану радњу (Станојевић и Ашић 2006: 156). Према аспектуално-темпоралном приступу семантици кондиционала, неактуелност овог облика изводи се из аспектуалне вредности имперфективног суфикса. Основна функција кондиционала је да изрази ефекат удаљавања од каноничких вредности (*сада, овде, ја*) бар једне од три „енунцијативне координате“ *време, свет, говорник* (Ашић и Станојевић 2010: 369). С друге стране, поборници модалног приступа значењу кондиционала у базичном семантизму овог облика виде функцију обележавања измештања из реалног у могуће светове. Према овом приступу свака употреба кондиционала подразумева експлицитно или имплицитно присутан услов⁵⁶. Базични семантизам француског кондиционала, који важи за све његове употребе, сажето су представили наши угледни романисти:

---

⁵⁶ О овоме в. Ашић и Станојевић (2010: 368–370).

Кондиционал у свим својим употребама маркира дистанцирање од онога што је ОВДЕ и САДА. То концептуално измештање може бити транспоноване у прошлост или у неки од могућих светова. Рецимо још и да како у својој темпоралној, тако и у својој модалној употреби кондиционал изражава постериорност: у првом случају у односу на неки тренутак у прошлости а у другом у односу на услов дат протазом (Ашић и Станојевић 2010: 372).

На основу оваквог одређења значења кондиционала може се претпоставити да ће ово глаголско време градити однос преводне еквиваленције махом са перфектом модално употребљеним. Као што ћемо видети, грађа потврђује ту претпоставку.

У преводној парадигми перфекта француски кондиционал јавља се са оба своја облика. Претежно се јавља као еквивалент перфекта у модалним употребама, а у мањој мери њиме се преводи перфекат темпорално употребљен⁵⁷. Када се овим обликом преводи перфекат за обележавање прошлости, радња се приказује постериорно у односу на неку тачку у прошлости, у проспективној визури, као „будућност у прошлости“. Притом се преводна еквиваленција остварује једино са простим обликом кондиционала. Темпорално употребљен кондиционал презента може се описати логичком формулом $S'-R,E$ ⁵⁸, при чему је на снази релација $S'-S$ (Боријо и др. 2004, Станојевић и Ашић 2006, Ашић и Станојевић 2010). Овај минимални опис показује да моменат говора S код овог глаголског времена није релевантан. Релевантна је тачка S' која представља измештени деиктички центар, „моменат туђе садашњости“ (Станојевић и Ашић 2006) који претходи времену говора. „Тренутак туђе садашњости је тачка на временској оси антериорна моменту говора у коју се говорник у наравици фиктивно премешта и из које сагледава прошлост односно будућност“ (Ашић и Станојевић 2010: 370). Релација $S'-E$ показује да је прошла радња постериорна тачки S' што ствара ефекат

---

⁵⁷ Темпорално употребљен кондиционал најчешће је еквивалент српског футура у релативној употреби.

⁵⁸ Пралелизам са формулом за футур $S-R,E$ је очигледан.

„антиципације унутар саме прошлости“ (Станојевић и Ашић 2006: 153). Често је та тачка, од које се радња обележена кондиционалом одмерава постериорно, симултана са прошлом радњом исказаном неким прошлим временом (аористом, перфектом, имперфектом) које фигурира у контексту.

Иако је футур у релативној употреби (*Најавио се да ће доћи*) оптимални преводни еквивалент темпорално употребљеног кондиционала, у корпусу налазимо одређени број примера у којима се овим француским временом преводи перфекат (56–58). Уочени примери најчешће илуструју употребу перфекта у оквиру слободног индиректног говора где се реално прошли догађаји не одмеравају од момента говора S већ се сагледавају из измештеног деиктичког центра S'. Ретроспективни поглед на прошле догађаје из момента говора својствен српском перфекту у преводу није на снази. Употребом кондиционала ретроспективна визура бива замењена проспективном. Реално прошли догађај(и) се посматра(ју) као део будућности, као још неостварен(и) у некој тачки у прошлости, као планиран(и), намераван(и) (56–57).

(56) Вече је међутим пролазило мирно и пук је само цвилео и завијао целу ноћ, под градом, као пребијено псето.

Спремао се да у зору пође даље. Идуће логориште *била ја* варош Радкерсбург. МЦ, 36

(56a) La nuit se passa pourtant dans le calme ; seul, le régiment gémissait comme un chien battu.

Le départ était prévu à l'aube. La prochaine étape *serait* la ville de Radkersburg. МТ, 43

(57) Кад је пао мрак, посакривао је по скелама, све до на крај, сејмене а сам је са још двојицом људи сео у један чамац који је са мраком, неопажено довукао на леву обалу.

Одавде су са неколико завеслаја *могли* да буду код једног од два започета стуба. ИА2, 37

(57a) Lorsque l'obscurité tomba, il cacha des gendarmes dans les échafaudages, jusqu'à leur sommet, et lui-même, accompagné de deux hommes, prit place dans un canot qu'il guida discrètement, protégé par les ténèbres, jusqu'à la rive gauche. De là, en quelques coups de rame, ils *pourraient* atteindre l'une ou l'autre des deux piles en chantier. ИА2, 40

С друге стране, наредни пример (58) илуструје преводни пар перфекат – кондиционал код кога се уочава промена перспективе под којом се посматрају прошли догађаји у полазном тексту, с једне стране, и у циљном тексту, с друге стране. Наиме, у овом примеру перфекат доноси уобичајену ретроспективну

визуру, док његов преводни еквивалент указује на антиципацију прошле радње. Примећујемо да, за разлику од претходно анализираних примера (56–57), перфекат у (58) не чини део слободног индиректног говора јер се не одмерава од „момента туђе свести“ већ директно од момента говора.

(58) Било је то у време када његов отац још није пио (заправо између два Велика Опијања, како је касније *говорила* његова мајка) и када он, Андреас Сам, још није служио код сељака.
ДКЗ, 43

(58a) C’était à l’époque où son père ne buvait pas encore (ou plutôt entre deux Grandes Souûleries, comme *dirait* plus tard sa mère) et lui, Andréas Sám, ne travaillait pas encore chez les paysans.
ДКЗ, 53

Већи степен сличности уочава се између кондиционала и модално употребљеног перфекта у случајевима када је кондиционал употребљен ван хипотетичког подсистема субординираних реченица. Међутим, не треба губити из вида чињеницу да је код неких употреба кондиционала погодба имплицитно присутна или се подразумева. Приликом исказивања модалних категорија потенцијалности и иреалности разлика између две форме кондиционала, простог и сложеног, огледа се на плану хронологије. Кондиционал прошли смешта радњу пре момента говора, а кондиционал садашњи истовремено са моментом говора или после њега. На семантичком плану, кондиционал прошли обележава иреланост у прошлости, а кондиционал садашњи потенцијалност или иреалност у садашњости.

Када кондиционал успоставља преводну еквиваленцију са перфектом њиме се исказује иреалност у прошлости. Кондиционал је обично повезан са употребом неког модалног глагола као што су *pouvoir, falloir, devoir, vouloir* те се он најчешће јавља као еквивалент перфекта одговарајућих глагола у српском – *моћи, требати, хтети, желети* (59–66). У оваквој модалној употреби перфекта и кондиционала прошлог може се уочити и присуство значењске нијансе жаљења због неостварења радње, што уочавамо у примерима (63–66).

(59) Однекуд наиђе његова старија кћер, позната феминисткиња, поздрави нас, мој пријатељ има три дивне кћери, све једна од друге лепша (то су *могле* бити моје кћери), чује о чему причамо и унесе ми се у лице: еј, само да знаш, ја причам са мачкама. МП1, 49

(59a) Débarque alors qui sait d'où sa fille aînée, féministe bien connue, elle nous dit bonjour, mon ami a trois filles magnifiques, chacune plus belle que l'autre (ce que *pourrait* être mes filles à moi), elle entend notre conversation et me lance comme ça au visage : – Dis, faut que tu saches, je converse avec les chats. MP1, 70

(60) – Бог с вама! Ево је свануло. А од синоћ па до сада он *је* Босну *могао* да обигра свуколику, а не да пређе границу која је на сат или два хода одавде. ИА2, 191

(60a) – Vous êtes fous ! Voilà le jour qui pointe. Depuis hier soir, il *aurait pu* parcourir la Bosnie tout entière. IA2, 202

(61) Еј, имао је на располагању преко триста столица на расклапање. *Могоа је* да позове у госте више људи него председник општине. ГП1, 36

(61a) Il disposait même de plus de trois cents chaises pliantes. Il *aurait pu* recevoir plus d'invités que le maire. GP1, 39

(62) Кад је палио пластове сена у пољу [...] пси су га прогањали све док му не би пришли близу. Тад су застајали и окретали натраг, запахнути његовим смрадом, мешавином зноја, крви, страха и несанице. И он *је желео* да га даље гоне, да су уз њега, макар га растргли. ВС, 46

(62a) Lorsque, dans un champ, il mettait le feu aux meules de foin [...] les chiens le poursuivaient jusqu'à l'atteindre presque. Ils s'arrêtaient alors, puis repartaient, suffoqués par sa puanteur, mélange de sueur, de sang, de peur et d'insomnie. Il *aurait voulu*, lui, qu'ils continuent leur chasse, restent près de lui, quitte à le mettre en pièces. VS, 54

(63) Погрешка. То *нисам смела* да кажем : моја се кћи увек бранила од моје склоности ка проницању у другога. СБЈ, 235

(63a) Quelle erreur. Jamais je *n'aurais dû* dire cela. Ma fille s'est toujours défendue contre cette propension que j'ai à m'immiscer chez les autres. SVJ, 201

(64) – Злато моје, *није требало овако* да се заврши. Никако није требало овако да се заврши... МЈ, 55

(64a) – Ma chérie, ça *n'aurait pas dû* se terminer ainsi. Il ne fallait absolument pas que ça se termine ainsi. MJ, 56

(65) *Хтио сам* да кажем више, свечаније: не бих заслужио лијепу људску ријеч ако не бих био недостојан пажње нашег добротвора, у нашим срцима ова кућа је записана и тако даље, нешто као упјесми, али је испало сакато. МЦ, 20

(65a) *J'aurais voulu* être plus éloquent, plus cérémonieux, tourner une phrase telle que : je ne mériterais pas la moindre bienveillance si je ne l'étais pas, cette demeure est gravée dans nos cœurs, etc., un peu comme dans un poème, mais je ne parvins pas à m'exprimer moins sèchement. MT, 22

(66) Ту те човјек слави педесет и више година, а кад је стани-пани, бар да *си макао* прстом. БЋ, 78

(66a)Ça fait cinquante et quelques années qu'on t'honore et, le moment venu, tu *aurais pu* au moins remuer le petit doigt. BT, 73

Задржавајући базичну хипотетичку вредност кондиционал може да представи радњу обојену различитим модалним нијансама. Често служи учтивом саопштавању молбе, питања, захтева, жеље или савета. Ублажавање проистиче из имплицитног захтева одн. услова (*s'il m'était permis/ s'il m'avait été permis*) – имплицитног јер није потребно или природно да буде експлициран – који је представљен као потенцијалан или иреалан те се њиме умањује илокуциона снага исказа (Мартен 1992: 159, Рижел и др. 2004: 319). Већи степен ублажавања постиже се употребом кондиционала прошлог којим се дата радња фиктивно одваја од момента говора и одбацује у прошлост. У тексту на српском језику, ефекат ублажавања директног питања постиже се одричним обликом глагола – фиктивним негирањем радње у прошлом времену говорник се дистанцира од садржаја исказа што доводи до стварања значењског ефекта учтивости (67–69).

(67) Да *нисте* скорије *имали* какво озбиљније нагњечење или укљештење? Да се *нисте*, друже, превише или нагло *сагнули*? ГП1, 44

(67a)Dites-moi, camarade, *n'auriez-vous pas souffert récemment d'une contusion ou d'une constriction de la moelle épinière ? Ne vous seriez-vous pas trop ou trop brusquement incliné ?* GP1, 48

(68) Док се он умивао (жена је и даље седела у колима), питао сам га да *није*, можда, успут *срео* негде мог оца. ДК3, 85

(68a) Pendant qu'il se lavait (sa femme était restée dans la carriole), je lui demandai s'il *n'aurait pas par hasard rencontré* mon père en chemin. DK3, 89

(69) Само ћу је поздравити лепо, учтиво, и питаћу је: да *није* госпођица *изволела* видети једну стеону краву боје наранџе. ДК3, 58

(69a) Je lui dirai simplement bonjour, poliment, et je lui demanderai : «Mademoiselle *n'aurait-elle pas aperçu* une vache pleine, couleur de mandarine ? » DK3, 18

Употреба кондиционала заснива се на имплицитном услову (*si on ne savait pas que / n'avait pas su que*) и када се њиме изражава варљиво, илузорно мишљење. Тада је у овој глаголској форми употребљен глагол говорења (*dire*) или мишљења (*se croire*) са неодређеном заменицом *on* као субјектом (70). Овако употребљеном

кондиционалу значењски одговара једино перфекат глагола *изгледати* који такође сугерише „да нешто само изгледа као да има одлику X, али у стварности није тако“ (Станојевић и Ашић 2006: 161).

(70) Осмелила сам се да га погледам испод ока. Жмиркајући од сунца, посматрао је пучину.
Изгледало је да је отишао својим мислима и да није свестан мог постојања. MJ, 19
(70a) J'ai eu l'audace de lui jeter un coup d'œil à la dérobée. Clignant des yeux à cause du soleil, il regardait vers le large. On *aurait dit* qu'il suivait ses pensées et qu'il n'était plus conscient de mon existence. MJ, 21

Као преводни корелат перфекта, кондиционал се јавља и у субординираној релативној клаузи. Тада изражава епистемичку несигурност која се испољава приликом квалификовања неког ентитета (Станојевић и Ашић 2006: 160). Као што видимо у примеру (71), хипотаксичке структуре у оригиналу и преводу нису истоветне – преводна еквиваленција се успоставља између предиката зависне изричне и предиката зависне односне клаузе, но тиме се не нарушава значење поруке.

(71) Има човјек душу, а. А је ли, Раде, јеси ли ти некад чуо да *је* коњ некога *преварио*?
Заклео се у душу, у вјеру, у шта хоћеш, на опет *слагао* ко пас? БЋ, 25
(71a) L'homme a une âme, hein ? Et dis-moi, Rade, est-ce que tu as déjà entendu parler d'un cheval qui aurait trompé quelqu'un ? Qui aurait juré sur son âme, sur sa foi, sur tout ce que tu veux et quand même *menti* comme un arracheur de dents ? ВТ, 22

У наредни примерима (72–75) модална употреба кондиционала не базира се на имплицитном или експлицитном услову. Разлика између потенцијалног и иреалног у овом случају није релевантна. Наиме, кондиционал у паратакси служи за исказивање непотврђених, незваничних информација за чију истинитост говорник не преузима одговорност. Ова употребна вредност посебно долази до изражаја у новинским чланцима и информативним телевизијским емисијама⁵⁹, али налазимо је и у књижевним делима, што наш корпус потврђује бројним примерима.

---

⁵⁹ Стога се оваква његова употреба у литератури бележи као *журналистички кондиционал* (Абуда 2001), или *кондиционал евиденцијалности* (Станојевић и Ашић 2012).

Приказујући радњу с дозом потенцијалности, несигурности, говорник се од ње ограђује. Он не преузима одговорност за изречену информацију обележавајући је притом као вест „позајмљену“ од другог или као непотврђени закључак. Притом кондиционал садашњи указује на радњу смештену у садашњости или будућности, а кондиционал прошли служи исказивању епистемичке несигурности у погледу извршења прошле радње. Претпостављамо зато да само сложени облик кондиционала, кондиционал прошли, овако употребљен остварује однос преводне еквиваленције са перфектом. Грађа потврђује ту претпоставку (72–75). У српском језику овакво употребљен глагол у перфекту не издваја се посебно од осталих начина за обележавање прошле радње, тек у неким случајевима присуство прилога *наводно* или глагола *претпостављати*, *изгледати* као и синтагме *несигуран наговештај* у контексту (74–75) може бити јаснији сигнал за употребу кондиционала у преводу. Стога је потребно обратити пажњу на шири контекст као и на епистемичке могућности протагонисте коме се приписује дата претпоставка или непотврђени закључак.

(72) Иста белешка каже да је књига била украшена сликама, које старац није хтео користити, јер су квариле укус чорби. Те илустроване странице речника једине *су остале* сачуване и данас би се можда могле наћи, ако се уопште међу траговима једне стазе може разазнати онај први за којим су пошли остали трагови, отварајући стазу. МП2, 17

(72a) La même note précise que le livre était illustré par des gravures que le vieillard ne voulait pas utiliser, car elles gâchaient le goût de son potage. Seules ces pages illustrées du dictionnaire *auraient été conservées*, et il serait possible de les retrouver aujourd’hui, pour autant qu’on puisse distinguer sur une piste la première trace de pas de celles qui l’ont suivie. МР2, 27

(73) Али, ако би прихватио то тело, Шумановић не би прихватио то лице: *био је* склон лицима сасвим различитим од Зориног, тог од здравља набреклог лица патријархалне српске девојке, са изувјаним плетеницама густе црне косе, чедним. СВЈ, 36

(73a) Pourtant, si acceptable que lui eût paru le corps, il en serait allé différemment du visage : Šumanović *n’aurait pas été attiré* par Zora, qui avait le visage gonflé de santé des jeunes filles de la Serbie patriarcale, tressée d’une épaisse chevelure noire ondoiyante, modeste. SVJ, 34

(74) Постоји сасвим несигуран наговештај да је Ћира Мана дошла из вароши Кожана у Македонији, али исто тако од Шућур-Мијајла стиже за нас Хациславковиће непријатна вест да *је живела и путовала* са Циганима клинчарима из околине Врања. СС, 52

(74a) Il est plausible, mais ce n'est nullement certain, que Ćira-Mana venait de la ville de Kožana en Macédonie ; Šućur-Mijajlo, cependant nous fournit un renseignement qui est loin d'être flatteur pour nous, les Hadžislavković, à savoir qu'elle *aurait partagé* la vie d'errance des Tziganes fabricants de clous de la région de Vranje. SS, 56

(75) Па и сами преводиоци су се појавили на земаљском тлу када је срушена Вавилонска кула [...]. Бог *се*, негде сам прочитао, наводно уплашио да би људи, уколико говоре само једним језиком, могли да постигну много више него што је он замислио, ако је уопште нешто замислио, па је проузроковао језичку пометњу и тако створио потребу за посредницима. ДА, 117

(75a) Mais les traducteurs ont fait eux aussi leur apparition à la surface de la Terre après la destruction de la tour Babel [...]. Dieu, d'après ce que j'ai lu quelque part, *aurait eu peur* que les hommes, s'ils parlaient la même langue, pussent faire beaucoup plus que ce qu'il avait imaginé, si toutefois il avait imaginé quoi que ce fût, alors il a provoqué la confusion linguistique et créé ainsi le besoin d'intermédiaires. ДА, 96

Кондиционал се никад не јавља у правом питању већ само у реторичком питању које имплицира негативни одговор (Мартен 1992: 150). Оваква употреба искључује подразумевану или имплицитну хипотезу. Преводну еквиваленцију перфекат притом остварује са кондиционалом прошлим с обзиром на то да је само сложени обик кондиционала оријентисан ка прошлости (76).

(76) Ко *је могао* и помишљати да су ствари у свету у таквој зависности једне од других и на толику даљину међу собом повезане? ИА2, 77

(76a) Qui *aurait pu* imaginer un seul instant que les choses dans le monde dépendent à ce point les unes des autres et demeurent reliées entre elles, malgré une telle distance ? ИА2, 82

5.3.2. Антериорни футур као преводни еквивалент перфекта

С обзиром на то да се перфектом у релативној употреби исказује антериорност у односу на будуће радње исказане футуром, у преводној парадигми перфекта очекивана су и будућа времена индикатива. Поменути релацију антериорности у будућој епохи у француском маркира облик антериорног футура (le futur antérieur). Ово време енкодира антериорну радњу резултативно

конциповану према радњи у футуру (le futur simple) у предикату главне реченице (77–78).

(77) И све ће остати на истоме, она ће бити мирна јер *је извршила* дужност и знаће се за то, ја ћу говорити са Хасаном трудећи се да не испаднем смешан [...]. МС, 22

(77a) Et tout en restera là : elle sera rassurée, car elle *aura fait* son devoir et cela se saura, je parlerai à Hassan en m'efforçant de ne pas paraître ridicule [...]. MS, 25

(78) Милутин: А споменик ће бити, оче наш, као робна кућа! Биће огорман, највећи споменик кога *је* човечанство *видело*. ДК1, 44

(78a) Et ton monument funéraire, notre père, sera grand comme un supermarché ! Il sera énorme, le plus grand monument que l'humanité *aura* jamais vu. DK1, 50

Антериорни футур поред темпоралне има и модалну употребу која је у одређеним случајевима еквивалентна нетемпоралној употреби перфекта у српском. Наиме, ради се о исказивању претпоставке о реално прошлим радњама. У ту сврху се у француском употребљава будуће време којим се указује на то да ће будућност показати да ли је претпоставка основана или не. Како перфекат, за разлику од свог корелата, не служи маркирању епистемичке могућности говорника, идеју претпоставке треба тражити у контексту, у изразима као што су *сигурно* или *мора да*. Грађа сведочи бројним примерима у којима се остварује еквиваленција између перфекта и антериорног футура у модалној употреби (79–83).

(79) Очекујемо да се регент врати из лова сваког часа. Видите каква је магла, лов сигурно није био успешан, а регент је веома љут, када се врати празних шака. МН, 21

(79a) À tout instant nous attendons le régent au retour de sa chasse. Vu l'épaisseur du brouillard, la chasse pour sûr *n'aura pas été* bonne, et le régent est furieux lorsqu'il rentre bredouille. MN, 24

(80) Добро. Кажем ја њему, ови *су се изгубили*, мамуррни у магли. Да их трражимо? МН, 49

(80a) Bon, bon. Les autres, que je lui dis à lui, avec la gueule de bois qu'ils avaient, ils *se serront perrrdus* dans le brrouillard... On les cherrrche ? MN, 55

(81) „Кад смо били код царског дуба“, рече дечак, „падала је киша“.

„Да“, рече госпођа Сам, „севало је са запада. Мора да је плљусак туда *прошао*. ДК3, 69

(81a) « Lorsqu'on était au Chêne Royal, dit l'enfant, il a plu. »

« C'est vrai, dit madame Sâm, il y avait des éclairs à l'ouest. L'averse *sera passée* par là. » DK3, 74

(82) Сада је већ Вираг сигурно отерао краве господина Молнара и већ му прича, онако како му падне на памет, јер још нису били успели да се договоре. Сигурно му је испричао све најгоре, издао га је. ДКЗ, 56

(82a) Maintenant Virág avait sûrement rentré les vaches de monsieur Molnár et lui avait probablement raconté ce qui lui était passé par la tête, car ils n'avaient pas eu le temps de se mettre d'accord. Il lui *aura* sûrement *raconté* le pire, le traître. ДКЗ, 16

(83) Алах те сами *спасио*, Алија Османовићу! ВД, 47

(83a) C'est Allah qui *t'aura sauvé* la vie, Alija Osmanović. VD, 63

Модално употребљен краћи перфекат са значењем појачане, категоричне заповести такође може бити преведен антериорним футуром на француски (84). На тај начин се задржава семантичка нијанса јаче заповести јер се радња приказује као будућа и то у своме резултату.

(84) Лаки: Ни речи више. Ујутро да си напустио кућу... Доста сам ја тебе теглио на грбачи. ДК1, 27

(84a) Laki : Plus un mot. Au matin, tu *auras quitté* cette maison... Je t'ai assez traîné sur mon dos. ДК1, 15

5.3.3. Плусквамперфекат као преводни еквивалент перфекта у модалној употреби

Перфекат у оквиру подсистема погодбених зависних клауза уведен везником *да* служи исказивању иреалног услова у прошлости. Исто значење у француском исказује се плусквамперфектом индикатива уведеним везником *si* у протази (85–88).

(85) Даси рекао да си крив, још сам могао да те пустим, јер кривих овде има много. ИА1, 29

(85a) Si tu *avais dit* que tu étais coupable, j'aurais encore pu te relâcher, car les coupables ça ne manque pas ici. ИА1, 28

(86) Да су људи који су стварали Југославију, земљу у којој сам се родио, мене питали да ли да је створе, ја бих им рекао: немојте! ВП, 41

(86a) Si les gens qui *ont fondé* la Yougoslavie, pays où je suis né, m'avaient posé la question : « La fonder, ou pas ? » je leur aurais répondu : « Non ! » VP, 51

(87) Боже, да *си* је још који минут *задржао* на овом свету, било би јој шеснаест и ми бисмо је по нашим вестфалским обичајима обукли у белу хаљину, посули раним пролећним цвећем набраним испод окопнелог снега, и задевојчили је [...]. СС, 47

(87a) Seigneur, si tu l'avais laissée en ce monde quelques minutes de plus, elle aurait eu seize ans et nous l'aurions, selon notre coutume de Westphalie, revêtue d'une robe blanche, ornée des premières fleurs de printemps, cueillies sous la neige qui fond. Nous l'aurions proclamée jeune fille [...]. SS, 51

(88) Ђенка Ђаво: Знаш буразеру, да *је* мене неко у животу само оволико *волео*, ја би' данас био ... председник општине. ДК1, 39

(88a) Djenko le Diable : Tu sais, mon frère, si quelqu'un dans ma vie m'avait aimé seulement comme ça, je serais aujourd'hui... maire de la ville. DK1, 39

Однос преводне еквиваленције успоставља се између модално употребљених облика, перфекта у српском и плусквамперфекта у француском, и у другим хипотаксичким структурама. Обавезна је употреба француског плусквамперфекта уз везнике *comme si* и *même si* уколико је реч о поређењу са иреалним референтом, одн. уколико се наводи иреални услов (89–93). У комбинацији са везником *comme si* ово глаголско време гради опозицију са имперфектом. Плусквамперфекат представља радњу антериорну радњи главне реченице, а имперфектом се у комбинацији са истим везником исказује радња симултана са радњом у главном предикату. Тако се преводна корелација успоставља између комбинације везника *comme si* и плусквамперфекта у француском, с једне, и комбинације везничког израза *као да* и перфекта у српском, с друге стране. Француски имперфекат уведен истим везником *comme si* функционише као пандан српског презента у комбинацији с везником *као да*.

(89) Лаки : Овај је чист као суза... Као да *није био* годину дана у земљи. ДК1, 60

(89a) Laki : Celui-là est propre comme un sou neuf ... Comme s'il n'avait pas été un an dans la terre. DK1, 67

(90) Као да *је* одувек *била* ту, међу нама, седа, безуба и погруена; *сачекивала* нас *је* кад *смо се рађали, испраћала* кад *смо умрели* – оно у средини је ипак припадало нама. ВС, 18

(90a) Comme si elle avait toujours été là parmi nous, grisonnante, édentée et voûtée, elle était là quand nous naissions, elle était là quand nous mourions – seul nous appartenait en quelque sorte ce qu'il y avait au milieu. VS, 22

(91) Ништа не зна, и више га то не занима. Он као да се и не сећа младића из Смирне. У њему све ври од других, нових страха и оптужби које прича исто онако жустро и са појединошћима, као да је све *гледао* и *проживео*, па их исто тако брзо заборавља. ИА1, 122

(91a) Il ne sait rien, et cela ne l'intéresse plus. C'est comme s'il avait oublié le jeune homme de Smyrne. Il est plein de nouvelles horreurs et accusations dont il parle avec vivacité et précision, comme s'il les avait vues et vécues, puis il les oublie aussi vite. ИА1, 107

(92) Глас му је дрхтао. То присили фра Петра да подигне очи и да га боље погледа. Хаим је био још мршавији, увек једнако необријан, са црвеним и сузним очима, као да је дуго *седео* крај неког димљивог огњишта. Глава му је лако подрхтавала, а глас био сиктав и пригушен. ИА1, 122

(92a) Sa voix tremblait, ce qui obligea Fra Pétrar à lever les yeux pour mieux le voir. Haïm était encore plus maigre, toujours aussi mal rasé, les yeux rouges et pleins de larmes, comme s'il était resté longtemps assis près d'un foyer enfumé. Sa tête tremblait légèrement, sa voix était étouffée et stridente. ИА1, 107

(93) А сутрадан је заиста дошао чувар и рекао му да сакупи своје ствари и да се спреми за путовање. [...] Све и да није био сигуран да цедуља потиче од фра Тадије, сад би се уверио, јер тај никад ништа у животу није тачно предвидео. ИА1, 123

(93a) Et le lendemain, effectivement, le gardien vint lui dire de ramasser ses affaires et de se préparer à partir. [...] Même s'il avait eu des doutes sur la provenance du message ; maintenant il en était certain, cela venait de Fra Tadia, car ce dernier n'avait jamais été capable de prévoir quoi que ce soit.

5.4. СУБЈУНКТИВ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Иако се од четири форме субјунктива у савременом француском користе само две, презент и перфекат, у преводној парадигми перфекта у књижевним делима налазимо и друга два облика, имперфекат и плусквамперфекат. Ова два облика субјунктива у савременом француском језику представљају социолингвистички маркер, знак „социјалне разлике“ и друштвеног престижа – њихова појава указује на „веома неговани“ књижевни језик (Суте 2000: 3). С обзиром на то да је наш паралелни корпус сачињен од примера експерпираних из књижевних дела, а не из штампе или штавише неформалне комуникације, појава имперфекта и плусквамперфекта субјунктива у грађи не изненађује. Када је реч о преводној еквиваленцији са перфектом, статистички најзначајнији је презент

субјунктива и то као еквивалент краћег перфекта. Осталим облицима овог глаголског начина преводе се различита значења перфекта у пуном облику, како темпорална, тако и модална. У преводу реченице са перфектом у предикату избор субјунктива већином је одређен модалном обојеношћу исказа и/или синтаксичком принудом.

О употреби субјунктива у француском у лингвистичкој литератури истиче се следеће:

Он [субјунктив] се употребљава сваки пут када интерпретација превагне над актуализацијом процеса, када се између процеса и његове вербализације уметне параван неког психичког чина (осећање, воља, суд) који спречава процес да достигне своју потпуну актуализацију (Рижел и др. 2004: 321)⁶⁰.

Облици субјунктива углавном се јављају као преводни корелати перфекта у предикату субординираних реченица. Редовна је појава овог глаголског начина у комплетивним, релативним и неким прилошким зависним клаузама. У литератури је на више места истакнуто да је енунцијативна полифонија⁶¹ кључни фактор за употребу субјунктива у француском језику (Нолке 1985, Донер 1995, 2003).

Субјективност којом се одликује субјунктив оправдана је актуализацијом двеју тачки гледишта с којима се говорник у одређеној мери идентификује или дистанцира (у двоструком смислу те речи, као одбацивање и незаинтересованост) (Донер 1995: 158)⁶².

---

⁶⁰ On l'emploie donc chaque fois que l'interprétation l'emporte sur la prise en compte de l'actualisation du procès, lorsque s'interpose entre le procès et sa verbalisation l'écran d'un acte psychique (sentiment, volonté, jugement) qui empêche le procès d'aboutir à son actualisation totale.

⁶¹ Основе теорије енунцијативне полифоније поставио је Дикро у својим делима 80-их година прошлог века (в. Дикро 1982, Нолке 1985 и Донер 2003).

⁶² La subjectivité qui caractérise le subjonctif est légitimée par l'actualisation de deux points de vue, vis-à-vis des quels le locuteur adopte une certaine attitude d'identification ou de distance (dans le double sens de rejet et d'indifférence).

То значи да се под привидом уједначеног монолозног дискурса крије енунцијативно вишегласје које рефлектује постојање различитих извора исказа. Одређене језичке јединице су очигледни маркери полифоније, као нпр. негација, интерогација, глаголи са значењем жаљења, неслагања, оповргавања, сумње итд. У српском језику је енунцијативна полифонија лексички маркирана, те да би се перфекат ваљано превео субјунктивом потребно је обратити пажњу на семантизам глаголске лексеме у перфекту као и на шири контекст у ком је ово време употребљено.

Када је реч о зависно-сложеним реченицама, уколико се искази у главној и субординираној реченици приписују различитим лицима полифонија је присутна. То је довољан сигнал да се у зависној клаузи употреби субјунктив. У комплетивним клаузама подређеним главном глаголу који исказује суд о (не)могућности извршења радње⁶³ употреба субјунктива је обавезна (94–95). Субјунктивом се преводи перфекат у предикату клауза које су уведене изразима обојеним семантичким нијансама несигурности, претпоставке, *могуће је да, немогуће је да, сумњати да, мало је вероватно да* и сл.

(94) Могуће је да сам већ у гимназији *мислио* о њој на начин на који сам мислио много година касније. ВП, 31

(94a) Il est possible que, dès le lycée, *j'ai pensé* à elle de la même façon que des années plus tard. VP, 38

(95) – Осећам да су сасвим О.К. људи. Немогуће да би им сметало што си се заљубила. MJ, 57

(95a) – Je sens que c'est des gens tout à fait O.K. Il est impossible que ça les dérange que tu sois amoureuse. MJ, 57

Исто важи за субјунктив подређен глаголу којим се исказује лични, субјективни суд или осећање. У том случају овом формом исказује се субјективна интерпетација обележене радње. И у хипотаксичким структурама са оваквим семантизмом присутно је вишегласје исказа. Притом се између облика презенте субјунктива и перфекта субјунктива остварује опозиција на плану темпоралних

---

⁶³ Насупрот вероватности, или сигурности говорног лица у извршење радње.

релација и на аспектуалном плану. Први указује на радњу симултану са радњом главног глагола или њој постериорну, а други облик маркира антериорну радњу. Употребом перфекта субјунктива често се истиче и резултативно значење представљене радње. Када је глаголу, именици или придеву субјективне оцене придружена комплетивна реченица у функцији допуне, употреба субјунктива је обавезна⁶⁴. У овом случају семантизам уводног глагола показује се као пресудни селектор субјунктива и маркер је присуства енунцијативне полифоније (Донер 1995: 176). Преводна еквиваленција се успоставља са перфектом у предикату изричних клауза које функционишу као допуна изразима *чудити се да, чудно је што, важно је да/што, бити срећан што, бити драго што/да, бити стид што, бити задовољан да/што, ретко се дешава да, чини се да, хајде што* и сл. (96–104). Реч је о разноврсним изразима којим се исказује субјективна оцена, суд, интерпретација именоване радње, а не њена реализација.

(96) Послије, док сам разговарао са Мула-Јусуфом, драго ми је било што се *нису отеле*, али сам жалио што нисам видио какве су. МС, 38

(96a) Plus tard, alors que je *parlais* avec Mula Youssouf, je fus heureux qu'elles ne *m'eussent pas échappé*, tout en regrettant de ne pas les avoir vues sous leur véritable jour. MS, 40

(97) Учини му се чудно да је пошилика, ако је веровати датуму уврх писамцета, *послана* још пре два месеца [...]. СС, 10

(97a) Il trouva bizarre que le paquet, s'il fallait en croire la date figurant en haut de cette lettre, *eût été envoyée* deux mois plus tôt. SS, 12

(98) Аксентије: Чуди ме да нисте подигли бодљикаву жицу око куће. ДК1, 68

(98a) Aksentije : Je suis étonné que vous *n'avez pas installé* du fil barbelé autour de la maison. ДК1, 102

(99) Оно што је овде важно, јесте чињеница да је он *умро* непуна два месеца пре мог шведског излета. На ово путовање сам се добрим делом била одлучила управо да бих заборавила несрећу која ме беше задесила. ДК2, 53

---

⁶⁴ Неки аутори морфем *que* сматрају пресудним фактором у селекцији субјунктива међу глаголским начинима (Мартен 1992: 119), било у комплетивним, било у прилошким клаузама. Вредност клаузе уведене овим везником се у потпуности одређује семантизмом уводног елемента, глагола или конектора (Мартен 1992: 110).

(99a) Ce qui importe ici, c'est le fait qu'il soit mort moins de deux mois avant mon séjour en Suède. Je m'étais justement décidé à faire ce voyage en grande partie pour oublier le malheur qui venait de me frapper. DK2, 44

(100) Читала је све нас као књигу, и оца, и сестру, и мене. Били смо попут покретне библиотеке и никакве корице нису могле да нас заштите, премда смо ретко кад хтели доиста да се заштитимо. ДА, 105

(100a) Elle lisait en nous tous – mon père, ma soeur et moi – comme dans un livre. Nous étions pour elle une bibliothèque en mouvement, des livres qui ne pouvaient se cacher sous aucune couverture, mais il était rare que nous *désirions* vraiment nous chacher. DA, 87

(101) – 'Ајде, будалашу, чега те стид? Што је Талијан убио царицу? Нека се стиди талијански краљ! ИА2, 235

(101a) – Allons, espèced'idiot, de quoi as-tu honte ? De ce qu'un Italien ait tué l'impératrice ? C'est au roi d'Italie d'avoir honte ! IA2, 248

(102) Тако је, играјући у заносу, обишао и онај истурени део оградe који окружује софу, а затим и другу половину моста. Кад је стигао до краја, скочио је на друм и гледао збуњено око себе, зачуђен да се све *свршило* опет на тврдом и добро познатом вишеградском путу. ИА2, 231

(102a) Dansant ainsi dans une sorte d'extase, il suivit la partie du parapet qui faisait saillie autour des bancs du sofa, puis la seconde moitié du pont. Arrivé au bout, il sauta sur la chaussée et regarda l'air trouble autour de lui, étonné que cette aventure *prît* fin sur le chemin bien ferme et bien connu de Višegrad. IA2, 245

(103) Турци су били задовољни што се буна удаљила и надали се да ће се потпуно угасити и изгубити се тамо где се губе сви безбожни и наопаки подухвати. ИА2, 91

(103a) Les musulmans étaient contents que la rébellion *se fût éloignée*, et ils espéraient qu'elle s'éteindrait complètement et finirait là où finissent toutes les entreprises impies et condamnables. IA2, 97

(104) Хајде што је отишао, него нам је одвео и најлепшу девојку око које смо бацали ножеве... ГП1, 171

(104a) Passe encore qu'il *soit parti*, mais il a emmené la plus jolie fille que nous avons, celle qui servait de cible pour le lancer de couteaux. GP1, 185

Примери (105–106) илуструју утицај таквог контекстуалног окружења перфекта – израза *изгледало је као да* и *као да* – које доводи до употребе глагола *sembler* у преводу на француски. Предикат у перфекту синтаксички је подређен овим изразима преведеним глаголом *sembler*, а овај двовалентни глагол у француском уколико је употребљен без индиректног објекта захтева употребу

субјунктива у комплетивној клаузи (Суће 2000: 74). Глагол *sembler* указује на дистанцирање говорника од исказа представљеног комплетивноом реченицом те га убрајамо у лексичке маркере енунцијативне полифоније.

(105) Наступила је четврта година окупације. Изгледало је као да *се* све прилично *смирило* и «*уходало*». ИА2, 176

(105a) Arriva la quatrième année de l'occupation. Il semblait que les choses *se fussent calmées* et relativement « *rodées* ». ИА2, 186

(106) А смисао и суштина његовог постојања као да су били у његовој сталности. ИА2, 75

(106a) Il semblait qu'il trouvât son sens et sa vertu dans sa permanence. ИА2, 80

Индикатив је уобичајени глаголски начин у зависним реченицама подређеним глаголима говорења и мишљења којима се исказује висок степен вероватности или сигурности у извршење радње. Међутим, када су ови глаголи у упитном или одричном облику умањује се поменута извесност што доводи до употребе субјунктива у предикату комплетивне реченице (107). Упитни и одрични реченични модалитет убрајају се у основне маркере присутва енунцијативне полифоније (Нолке 1985, Донер 1995).

(107) Чим уђеш у игру, навучена маска временом срасте с лицем. Како другачије да објасним да је мој *ex-husband* [обележено у изворном тексту] *присутвовао* пресецању врпце на новоотвореној фарми свиња, на пример, у Доњем Врљигу. МЈ, 31

(107a) Dès qu'on entre dans le jeu, il se produit qu'avec le temps, le masque qu'on a mis colle à peau. Comment expliquer autrement que mon *ex-husband ait assisté* à l'inauguration d'une nouvelle ferme d'élevage de porcs, par exemple, à Donji Vrlig. МЈ, 33

Чињеница да је комплетивна реченица у функцији субјекта антепонирана, или боље речено, екстрапонирана, и да се њоме негира, а не потврђује, идеја о којој се износи субјективни суд, представља јаку принуду да се у предикату комплетивне реченице употреби субјунктив (Суће 2000, Рижел и др. 2004). Неки аутори истичу да је употреба субординираних реченица субјекатске функције „извештачена“ или барем социолошки маркирана (Суће 2000: 49), те да су оваква решења

прихватљивија уколико функцију субјекта не испуњава комплетивна реченица већ показна заменица *ce*, што је и случај у цитираном примеру (108).

(108) Ништа што *ce* завадила са мојом првом женом и што ми *je* од куће направила пакао, него зађе тако по вароши, па што кажу: у једној руци слама а у другој ватра. ИА2, 16

(108a) Qu'elle se soit brouillé avec ma première femme et qu'elle ait fait de ma maison un enfer, ce n'est encore rien, mais elle se promenait dans toute la ville en tenant, comme qui dirait, dans une main de la paille et dans l'autre du feu. ИА2, 16

Облик плусквамперфекта субјунктива (*il eût préféré*) у наредној примеру употребљен је са значењем кондиционала прошлог у модалној употреби (*il aurait préféré*) (109). Оваква употреба субјунктива данас је сведена готово само на ретке примере у негованом језику књижевности. Стога овакво преводно решење представља стилски избор и то само у књижевним делима.

(109) Пуцајте! – јер *je* волио погинути, него се предати, као што ми је он сам после причао. МК, 42

(109a) Tirez ! – Car il *eût préféré* mourir plutôt que de se rendre, comme il devait me le confier plus tard. МК, 37

Субјунктив у предикату релативних детерминативних реченица, којима се редукује екстензија антецеденса, компатибилан је са значењем рестрикције садржаним у предикату главне реченице. Субјунктив у таквој хипотаксичкој структури указује на сужену селекцију у скупу могућих референата (Рижел и др. 2004: 326). У релативним детерминативним клаузама субјунктив је конкурентан индикативу⁶⁵. Индикатив у таквој хипотаксичкој конструкцији показује да је рестриktivно значење део категоричког мишљења, док субјунктив указује на то да се ради о субјективној интерпретацији, као и о присуству различитих тачака гледишта. Можемо закључити да када се у тексту на српском језику у главној реченици јави одговарајући обрт са рестриktivним значењем, очекивани еквивалент перфекта у предикату субординиране реченице може бити субјунктив.

---

⁶⁵ С друге стране, једини могући глаголски начин у релативним експликативним реченицама је индикатив (Рижел и др. 2004: 327).

Пресудан фактор за употребу субјунктива у рестриктивним релативним клаузама је представља природа антецеденса. У позицији антецеденса може бити суперлатив или неки рестриктивни израз, затим именица са неодређеним чланом или без члана, будући да одређени члан инхибира модалност (Тогеби 1966: 69). Када је антецеденс такав да не утиче битно на селекцију глаголског начина, одлучујући фактор може бити глаголска лексема у главном предикату, затим присуство инверзије, као и одређени адверб или везник. Носилац значења сужене селекције у главној реченици најчешће је суперлативска конструкција или изрази одговарајућег семантизма као нпр. *le seul, l'unique, aucun* (110–114). У српском језику избор глаголског времена и начина у релативним реченицама није посебно одређен утицајем елемената главне реченице те се субјунктив јавља као преводни корелат перфекта у предикату релативне клаузе која за антецеденс има суперлатив, придев *једини* или заменицу *ниједан*.

(110) Тито је био ретко човечан. Све његове битке биле су за човека. Ово је једина битка коју је изгубио! ВП, 13

(110a) Tito était d'une exceptionnelle humanité. Toutes les luttes furent pour l'homme. Et voici l'unique combat qu'il ait perdu ! VP, 18

(111) Рађајући се случајно, Каљани умиру намерно; неки сами од себе, неки уз туђу помоћ. Не знају се ниједан или ниједна који су то избегли. ВС, 29

(111a) Naissant par hasard, les Kaliens meurent délibérément, les uns d'eux-mêmes, certains avec l'aide d'autrui. On n'en connaît aucun, aucune, qui ait échappé à cette règle. VS, 35

(112) Опрости ми ако те замарам мучним реченицама, све су у истом тону, сâм сам се себи на главу попео овом изнуђеном анализом најдубљег безизлаза који сам могао замислити. МП1, 24

(112a) Pardon de t'assommer à coups de phrases pénibles, toutes ont la même tonalité, je me suis moi-même pris la tête en m'extorquant cette analyse de l'impasse la plus profonde que *j'aie pu imaginer*. MP1, 34

(113) Тако је, поводом немилог догађаја протеривања једног паметног човека из Ефеса, Хераклит својим сународницима поручио да би Ефежани који су „прогнали Хермодора, најбољег човека, који *је* икада међу њима *постојао*, говорећи: не желимо да ико међу нама буде најбољи [...]“. МЈ, 33

(113a) Ce fut ainsi qu'à l'occasion de la regrettable expulsion d'un homme sage d'Éphèse, Héraclite fit savoir à ses compatriotes qui « avaient banni Hermodor, le meilleur homme qui *eût*

jamais *existé* parmi eux, en lui disant : nous refusons que quiconque d'entre nous soit le meilleur [...] ». MJ, 35

(114) Ипак сам био нераздвојан дјелић најпоносније поворке која је *пловила* пољем испод млада јутарњег сунца. БЋ, 38

(114a) Je faisais cependant partie intégrante du plus noble des cortèges qui ait jamais *navigué* par les champs sous les rayons du soleil matinal. BT, 35

Субјунктив у предикату релативне клаузе може допринети квалификовању ентитета представљеног антецеденсом тако да потцртава значење евентуалности или непотврђености особине (115–117). Употребом субјунктива представља се афирмација нечије намере или претпостављено постојање ентитета означеног антецеденсом релативне заменице. Антецеденс релативне заменице притом упућује на неодређен или непостојећи ентитет, који је ван домена реалности, а тиме је употреба индикатива блокирана. Неопходно је у реченици на српском уочити овакву нијансу у значењу текстуалног сегмента који претходи предикату зависне клаузе не би ли се у преводу на француски ваљано одабрао еквивалент.

(115) Хајде ти мени нађи доље у селу дјечака од кога је мјесец *клиснуо* тако брзо. Нема га. БЋ, 30

(115a) Trouve-moi en bas dans le village un garçon qui ait fait *décamper* la lune si vite. Il n'y en a pas. BT, 27

(116) Оно што би се за њих нарочито могло казати, то је: да није било одавно поколења које је више и смелије *маштало* и *говорило* о животу, уживању, и слободи, а које је мање имало од живота, горе страдало, теже робовало, и више гинуло него што ће страдати, робовати и гинути ово. ИА2, 275

(116a) Ce que l'on aurait pu dire de particulier de ces jeunes gens, c'est qu'il n'y avait pas eu depuis longtemps de génération qui rêvât et parlât tant et avec tant d'audace de la vie, du plaisir et de la liberté, tout en jouissant aussi peu de la vie, en souffrant autant, en étant autant asservie et en mourant autant que devait le faire justement cette génération-là. IA2, 290

(117) А сутрадан је освануо сунчан новембарски дан. Ни ту око градње ни у целој касаби није било ока које није погледало на онај замршени сплет греда и дасака над водом, где се на самом крају, као на прамцу брода, прав и одвојен, истицао човек на коцу. ИА2, 54

(117a) Et le lendemain, un lundi ensoleillé de novembre se leva. Ni autour de la construction ni de la ville, il n'y eut un œil qui ne se *tournât* vers cet enchevêtrement de poutres et de planches au-

dessus de l'eau, au sommet duquel, comme à la proue d'un navire, droit et seul, se détachait l'homme empalé. IA2, 58

Употреба субјунктива и у другим хипотаксичким структурама диктирана је семантичко-логичком везом која се успоставља између главне и субординиране клаузе у сложеној реченици, а та веза се кристалише кроз везник или везнички израз (Суте 2000: 88). Овај глаголски начин обавезан је после одређених везника у предикату неколико врста прилошких клауза и то увек у контексту у ком је на снази идеја антиципације радње. Реченица је у том случају често негативног модалитета. На првом месту су временске реченице у којима је идеја антиципације енкодирана везницима *avant que*, *jusqu'à ce que* и *en attendant que*. Значење енкодирано синтаксичким спојем ових конектора и субјунктива у француском, у тексту на српском преноси перфекат уведен везницима *пре него (што)*, *(све) док не* (118–124).

(118) Претпостављам да је њен брак био добро промишљен и вешто уговорен. Није се удала пре него што њеном супругу *није био осигуран* положај регента Србије. МН, 24

(118a) Je suppose que son mariage avait été savamment réfléchi et habilement conclu. Elle n'avait pas convolé en justes noces avant que la position de régent de Serbie *eût été garantie* à son époux. MN, 27

(119) А пре него је и по други пут *стао* да пада мрак, Абидага *је* још једном *обишао* грађевину и, задовољан дејством овога страшног примера, наредио да се сељак скине са скела. ИА2, 55

(119a) Avant que l'obscurité *tombât* de nouveau, Abidaga *inspecta* encore une fois la construction et, satisfait de l'effet produit par cet exemple terrible, il ordonna que l'on enlevât le paysan. IA2, 60

(120) Враћам траку и још једном слушам ту реченицу. Мислим на породицу која је живела у овој кући пре него што *сам се* ја *уселио*. ДА, 108

(120a) Je ramène la bande légèrement en arrière et j'écoute encore une fois cette phrase. Je pense à la famille qui a vécu dans cette maison avant que j'y *ait emménagé*. DA, 89

(121) Месеци и месеци су прошли докје и докасабе *донрла* вест о везировој погибији [...]. ИА2, 74

(121a) Des mois et des mois passèrent avant que *parvienne* à Višegrad la nouvelle de la mort du vizir [...]. IA2, 79

(122) Пратња се пред Турцима разбежала, само је уз Аврама остао један старац који је дугим штапом веома вешто одбијао све нападе коњаника, све док њихов старешина *није хитнуо* из уста сулицу коју је држао међу зубима, скривену у комаду трске. МП2, 34

(122a) À la vue des Turcs, tous les serviteurs s'enfuirent, à l'exception d'un vieillard qui resta pour protéger Avram. À l'aide d'un long bâton, il répondit aux attaques des cavaliers turcs jusqu'à ce que leur chef lui *lançât* une fléchette qu'il gardait entre ses dents, cachée dans un roseau. МР2, 43

(123) Када се коначно трже из непокрета, тетка Лепша учини то само зато да би позвала своју служавку Пелку (чувену Пелагију Соврић, сељанку из Буђановаца, ону што је уживала глас ненадмашног спиритистичког медија све док се није открило да vara у дослуху са памфлетистом господином Ј. Авакумовићем који је њене успомене из спиритистичког серкла, безочно употребљавајући тек мало изврнута имена стварних учесника у сеансама, објавио у „Вечерњим новостима“). СС, 46

(123a) Elle ne s'arracha à son immobilité qu pour appeler sa servante Pelka (la fameuse Pelagija Sovrić, paysanne de Budjanovci qui avait acquis une réputation de médium incomparable, jusqu'à ce que l'on *découvrit* un jour qu'elle trompait son monde, en accord avec M. J. Avakumović, pamphlétaire qui publia ses souvenirs liés au spiritisme dans Les Nouvelles du soir en se contentant effrontément de déformer juste un peu les noms des personnes qui prenaient part aux séances). SS, 50

(124) Чим је сузбијена Дрина почела да расте, на два сата пре него што ће се разлити по сокацима, стала је њиска тога алата и није умукнуо док није пробудио момке и домаћина и док га *нису извели* из штале која је била поред саме реке. ИА2, 82

(124a) Dès que la Drina refoulée commença à grossir, avant même qu'elle envahît les rues, l'alezan se mit à hennir sans répit jusqu'à ce qu'il eût réveillé les domestiques et le maître de maison et qu'on l'eût sorti de son écurie située au bord de la rivière. ИА2, 87

Негација, како експлицитна, маркирана на лексичком или граматичком плану, тако и имплицитна, један је од главних селектора субјунктива (Донер 1995: 176). Као саставни чинилац семантизма неких субординаната, негација утиче на одабир глаголског начина у концесивним, неким узрочним и опозитивним клаузама. У концесивним клаузама уведеним субординантима *bien que, quoi que, quoique, quel(le)...que, où que* и сл. обавезна је употреба субјунктива мотивисана идејом о узроку који није деловао. Семантичко-логичка веза између главне и подређене клаузе таква да почива на некомпатибилности неоперативног узрока и последице доводи до активирања субјунктива у предикату зависне клаузе.

Закључујемо да уколико се у тексту на српском језику нађе перфекат у предикату зависних клауза с везницима *иако, мада, премда, ма шта да, ма како да, ма који ... да, шта год да* и сл., субјунктив је услед синтаксичке принуде једино могуће преводно решење (125–131).

(125) Истина, једном је у станици милиције добио батине, јер је пријваљен да „војерише“, мада је он *тврдио* да је „нетремице гледао само филм“. ГП1, 85

(125a) Il est vrai qu'une fois, à la suite d'une plainte, il s'était fait tabasser au commissariat à cause de son voyeurisme, bien qu'il eût protesté en affirmant n'avoir « eu d'yeux que pour le film ».GP1, 91

(126) Све су ређи били путници у караван-серају, иако је ту уместо плате *требало* само зажелети покој души везировој. ИА2, 78

(126a) Les voyageurs se firent de plus en plus rares au caravansérail, bien que, pour tout paiement, il y *suffit* d'invoquer le repos pour l'âme du vizir. IA2, 84

(127) Ма колико се упињали и напрезали, ма шта радили, нису могли да се одвоје – лежали су на истим леђима, јежили се од исте хладноће. ВС, 48

(127a) En dépit de leurs efforts, quoi qu'ils fissent, ils ne pouvaient se séparer – couchés sur le même dos, ils frissonnaient du même froid.VS, 57

(128) Шта год до тада *мислио* о књижевности, сада сам био спреман да је браним, да браним право књижевности на речи и тиме на могућност да ипак врати онога кога више нема. ДА, 111

(128a) Quoi que j'eusse pu penser de la littérature jusqu'alors, à cet instant j'étais prêt à la défendre, à défendre le droit de la littérature à se servir des mots et lui laisser ainsi la possibilité de faire tout de même revenir quelqu'un qui n'est plus. DA, 91

(129) Међутим, ма како да је изгледало тело великог бегунца и осветника, Истреф га није видео. СС, 18

(129a) Cependant, quel qu'eût été l'aspect du corps du grand fugitif et vengeur, Istref ne le vit pas. SS, 21

(130) Међутим, како год да су дубока *била* њена видовњачка предузећа опште нарави [...] одједаред је све усахло почетком тридесетих година [...]. СС, 50

(130a) Cependant, quels qu'impressionnants que fussent ses exploits de clairvoyance de caractère général [...] ils cessèrent soudain au début des années trente [...]. SS, 54

(131) Из дућана са обе стране улице поздрављају га чаршилије, ма које вере *били*. ИА2, 142с

(131a) Les commerçants quelle que fût leur religion, le saluaient depuis leurs boutiques, des deux côtés de la rue. IA2, 151

Глаголски облик у предикату каузалних клауза обично је у индикативу, сем у случају када је на снази идеја негирања узрока, те негација поново наступа као кључни фактор у селекцији глаголског начина. Везник *non que* по правилу захтева употребу субјунктива, а као паралелни елемент у напоредној клаузи јавља се *mais parce que* којим се уводи реални узрок (132). У оваквом синтаксичком обрту негира се радња у предикату зависне клаузе (у цитираном примеру отац јунакиње јесте уистину био слабић), већ се негира узрочно-последини однос између предиката уведеног поменути везником и главног предиката.

(132) Мамина логичко-математичка интелигенција, ефикасна у решавању практичних проблема, постала је доминантан одређујући принцип нашег живота, не зато што је тата био слабић или млакоња који се повукао пред њеним агресивним наступом; суштина је била у томе да није умео да пронађе праву форму за своју дубоку љубав према нама двома. МЈ, 22
(132a) L'intelligence logique, mathématiques de maman, efficace pour résoudre les problèmes pratiques, était devenue le principe dominant qui déterminait notre vie, non que papa fût un faiblard et une chiffé molle qui battait en retraite devant son agressivité à elle, mais parce qu'en réalité il était incapable de trouver la véritable façon d'extérioriser le profond amour qu'il nous portait, à nous deux. МЈ, 24

Перфекат уведен везничким изразом *и да не* или *а да не* такође се преводи субјунктивом. Одговарајући везник у француском *sans que*, чији семантизам укључује негацију, у зависним опозитивним клаузама са значењем ексклузије обавезује на употребу субјунктива (133–135). Поменути везник указује на то да се очекивана корелација између радње главне и радње зависне клаузе не уочава.

(133) Увек су ишли истим путем, ти поррезници.

– Пошто је то једини пут – умешао се кратко други хајдук и опет нисам чуо како он изговара „р“. МН, 48

(133a) Ils prenaient toujours la même route, ces perçcepteurs...

– Vu que c'est la seule, intervint brièvement l'autre haïdouk sans que j'entende cette fois encore comment lui prononçait les « r ». МН, 54

(134) [...] а ноћ пре него што је отпутовао за Израел, заувек, водили смо љубав стојећи, и ја сам га све време *гледала* у очи. МП1, 14

(134a) [...] alors que la nuit précédant son départ pour Israël, à tout jamais, nous avons fait l'amour debout, sans que je cesse un instant de le regarder dans les yeux. МП1, 21

(135) – Ајде, јадан, док је Дрина Дрина и ћуприја би била ћуприја; и да је *дарнули нису*, трајала би колико јој је писано. ИА2, 241

(135a) – Tu parles, tant que la Drina sera la Drina, le pont restera le pont ! Même sans qu’ils y touchent, il durera autant qu’il est dit de durer. ИА2, 255

Нешто ређе субјунктив налазимо и у антепонираној протази. Тада се овим обликом уведеним везником *que*, уместо уобичајеног хипотетичког везника *si*, указује на иреални услов у прошлости. Употреба субјунктива омогућена је захваљујући промени везника – уместо погодбеног *si* у преводу је погодбена клауза уведена семантички непрозирним везником *que* (136). Субјунктив је у комбинацији са *que* у оваквим случајевима употребљен уместо уобичајеног плусквамперфекта индикатива уведеног везником *si*. Закључујемо да овакво преводно решење представља стилски избор преводиоца будући да није условљено неком семантичко-синтаксичком принудом.

(136) Да су га *ставили* на точак или да су му *запалили* шибице под ноктима, не би од тога више признао. ДКЗ, 49

(136a) Qu’on l’ait empalé ou qu’on lui ait arraché les ongles, il n’aurait rien avoué de plus. ДКЗ, 60

Субјунктив представља значајан чинилац преводне парадигме краћег перфекта (КП). Преко 17% појава краћег перфекта преведено је овим глаголским начином. Преводна еквиваленција између краћег перфекта и субјунктива остварује се у оним случајевима када је краћи перфекат непретеритално и неиндикативно употребљен. Најчешће бележимо примере у којима се однос еквиваленције успоставља између субјунктива, с једне, и модално употребљеног КП са оптативним значењем, с друге стране. Док је исказивање жеље краћим перфектом општесловенска појава, само у штокавским дијалектима забележено је изражавање проклетства и клетви овим обликом (Грицкат 1954: 145). Корпус потврђује да се такви значењски ефекти краћег перфекта на француски преносе употребом субјунктива и то у предикату независних реченица (137–145). За разлику од субјунктива у предикату субординираних клауза, у којима је његова употреба диктирана енунцијативном полифонијом, затим семантичко-логичком везом

између главне и зависне клаузе, у паратакси је избор овог глаголског начина диктиран намером говорног лица. С обзиром на то да је употреба субјунктива у независним реченицама везана за одређени говорни чин, овај глаголски начин се у том случају може сматрати прагматичким маркером. У оптативне обрте са субјунктивом убрајају се искључиво афирмативни искази са значењем жеље, молитве и клетве. Оптативни обрти у француском представљају синтаксички тип с обзиром на то да се у њима јавља само облик презента субјунктива, најчешће без партикуле *que*, уобичајене за форму субјунктива, док је субјекат најчешће постпониран (Суте 2000: 40). Грађа пак показује да се у преводима на француски често јавља оптативни субјунктив уведен партикулом *que* (142–145). Корпус сведочи и специфичном употребом глагола *plaire* и фактитивне конструкције *faire INF* у субјунктиву (137, 140–141). Поменути глаголи у комбинацији са субјектом *Dieu, le bon Dieu, Allah* и *le ciel* најчешће се јављају као преводни корелати израза *дабогда* у српском језику.

(137) Аксентије: Јој, дабогда те милиција *ухватила* због оног гажења! Ја ћу сведочити, моје ће те речи на вешала отерати! Пази шта сам ти рекао! ДК1, 58

(137a) Aksentije : Ouh, Dieu fasse que la police *t'attrape* pour l'écrasement de l'autre nuit. Moi je témoignerai, mes paroles t'enverront tout droit à la potence ! Fais attention à ce que je t'ai dit ! ДК1, 83

(138) Дрвењак злобни, шта ли је само измислио, пси му браду *лизали*. БЂ, 61

(138a) L'affreux épouvantail, qu'est-ce qu'il est allé inventer là, que les chiens lui *lèchent* la barbe ! ВТ, 57

(139) Митре, брате рођени, што но рече, *позлатиле* ти се, окле знаде, мили брате. ВД, 35

(139a) *Bénies soient* tes paroles, comment le savais-tu, mon chère frère. VD, 42

(140) Дабогда те Мустајбег из Незука невјестом *звао*! ИА2, 118

(140a) Plût au ciel que Mustaj bey de Nezuke *t'appelle* sa bru ! ИА2, 126

(141) Дабогда *пребио* и ону другу ногу, гад шантави! БЂ, 61

(141a) Plaise à Dieu que tu *te casses* l'autre jambe aussi, crapule bancaire ! ВТ, 57

(142) – Дабогда, колико овдје варница толико *одлећело* Југовића глава, толико хим деце у утроби Алах *поморио*, толико хим змија очи *попиле*, толико хим гробова без крста и ознаке *освануло*, толико хим потока крви на крену свијећу *кануло*, толико хим њива у коров *запануло*, толико хим громава у мал и све живо *ударило*, толико хим... толико хим се удовица и нероткиња губаво по свету *смуцало* и *повлачило*! ВД, 30

(142a) – *Que Dieu fasse tomber* autant de têtes de Jugovic que j'ai d'étincelles devant les yeux, *qu'Allah fasse périr* autant d'enfants dans leurs entrailles, *qu'il mène* autant de serpents boire leurs yeux, *que* leurs tombes *demeurent* sans croix, *que* des torrents de sang *coulent* sur leurs cierges, *que* leurs champs *restent* à l'abandon, *que* leur bétail *soit frappé* par la foudre, *que... que* leurs veuves *traînent* à travers le monde, rongées par la lèpre ! VP, 35

(143) *Дабогда* ти се, за вјеки вјеков, утроба *распала*, *дабогда* ти воде *пресушиле* а брда у море *потонула*, дабогда *се* све јаме под тобом *провалиле*, *дабогда* ти из сјемена само отров *ничала* а испод кућног шљемена само *се* губа и *котила* и *ројила*, земљо Херцеговино! *Дабогда*, сем тог катилског и аветињског сјемена, ништа у теби *не могло* ни зачети ни родити, па губа губу *клала* и *сатурала*, све док се не истријеби из наше торине, дај Свети Острошки Василије! ВД, 44

(143a) *Que Dieu fasse pourrir* tes entrailles, qu'elles se *putréfient* dans les siècles des siècles, que ton eau *disparaisse*, que tes montagnes *sombrent* dans la mer. Que Dieu *ouvre* des gouffres sous tes pieds, que ta semence *soit* un poison, que seule la lèpre *fleurisse* sous ton toit, terre d'Herzégovine. Que Dieu *fasse* de cette terre une désolation, qu'il *nelaisse* ici que ces chiens, ces assassins et cette lèpre, pour qu'ils *entr'égorgent* et *s'exterminent* entre eux jusqu'au dernier. Entends ma prière, saint Vassili d'Ostrog ! VD, 59

(144) *Дабогда* ти Хајрудин перчин *рашчешљао*! На капији те мајка *познала*! ИА2, 102

(144a) *Que* le bon Dieu *t'envoie* Hajrudin pour te couper ta tresse ! *Que* ta mère te *reconnaisse* sur la kapia ! ИА2, 109

(145) Ђенка Ђаво : Онда кад је тако, нека нам живи наша домаћица ! *Живела* дуже од Пантелије Топаловића ! ДК1, 53

(145a) Djenko le Diable : Alors, si c'est comme ça, vive notre maîtresse ! *Qu'*elle *vive* plus longtemps que Pantelija Topalović! ДК1, 73

Краћи перфекат са оптативним значењем у наредном примеру (146) јесте преведен субјунктивом, али његове појава је условљена употребом финалног везника *pour que*. На тај начин се као корелат оптативног израза у српском јавља субјунктив који није оптативно употребљен. Као што смо рекли, оптативни субјунктив чини део типске синтаксичке конструкције, а овде он фигурира у предикату субординиране клаузе с функцијом одредбе циља.

(146) [...] да продужи Бог живот и здравље, срећу и напредак, часно *сјели*, поштено *устали*, добар глас *донијели*, а бољи *понијели*, дај милосни Боже. ВД, 36

(146) [...] que Dieu nous accorde longue vie et santé, bonheur, prospérité, pour que chacun de nos jours *s'achève* dans la dignité et *débute* dans l'honneur, pour que nous *échangions* toujours de bonnes nouvelles. Que Dieu fasse... Écoute-moi, Dieu de miséricorde. VD, 44

Паралелни обрт у КП са концесивно-хипотетичким значењем у наредном примеру (147) такође има свој еквивалент у француском субјунктиву. Овакав обрт у француском представља синтаксички тип будући да уз обавезну употребу субјунктива зависна клауза увек претходи главној.

(147) *Молио се, не молио*, ниједан други [светац] не помаже. БЂ, 69

(147a) *Qu'il prie ou non*, aucun autre ne l'aidera. ВТ, 65

5.5. ИМПЕРАТИВ КАО ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ ПЕРФЕКТА

Француски императив (l'impératif) очекиван је преводни еквивалент краћег перфекта са прохибитивним значењем. Такав тип модалне употребе, који се среће само у разговорном стилу, у говору протагониста, у француском је својствен само императиву. Грађа сведочи мањим бројем примера у којима перфекат успоставља однос преводне еквиваленције са овим глаголским начином.

(148) Аксентије: Умро је мој деда... мој добри Пантелија.

Аксентије: Мирко, *да ниси писнуо* мом оцу да му је његов бабушка умро. Он је много волео свог оца... ДК1, 33

(148a) Aksentije : Mon grand-père est mort... Mon bon Pantelija...

Aksentije : Mirko, *ne souffle pas un mot* à mon père que son père est mort. Il l'aimait beaucoup...ДК1, 28

5.6. БИЛАНС

Нелични глаголски начини, инфинитив и партицип, са свим својим појавним облицима, такође чине део преводне парадигме перфекта. Уопште узев, у француском језику постоји могућност формирања синтетичких реченичних

структура уколико су актанти главног и подређеног глагола идентични. На тај начин перфекат у зависним (а често и независним) реченицама преводи са инфинитивом или партиципом под условом да је његов субјекат истоветан са субјектом глагола у главној реченици. Преводна еквиваленција се остварује на уштрб синтаксичких структура – уместо личног глаголског облика који је носилац предикације активира се глаголска конструкција с инфинитивом или партиципом која функционише као допуна или одредба. Уочавамо да се у преводу перфекта инфинитивом или партиципом на француски остварује тзв. међујезичка промена нивоа (*interlingual rank shift*, Џејмс 1980: 32) или структурално прилагођавање (*structural adjustment*, Њумарк 1988: 85). Преводна еквиваленција се у том случају успоставља између језичких јединица различитог нивоа – између клаузе у српском и синтагме у француском. У нешто мањој мери овим облицима се преводи и перфекат чији субјекат није кореферентан са субјектом глагола главне реченице. Реч је о посебном структурном подтипу субординираних клауза у француском језику – о инфинитивним и партиципским реченицама.

Захваљујући чињеници да енкодира симултану или постериорну радњу у односу на радњу енкодирану глаголом ком је синтаксички подређен, инфинитив садашњи често се употребљава као еквивалент перфекта који енкодира сукцесивне радње или који представља околности вршења неке радње. Најчешће се инфинитив јавља уведен предлогом *pour* који индукује значење сукцесивности, као и предлогом *sans* који маркира одсуство неке околности и чија употреба се базира на временском односу симултаности. У предикату субординиране инфинитивне реченице инфинитив садашњи јавља се као преводни еквивалент перфекта у исказној реченици подређеној глаголу перцепције. Инфинитив садашњи је носилац предикације и у посебној стилској употреби (тзв. наративни инфинитив) када се овим обликом истиче изненадност или брзина одвијања радње. Перфекат остварује преводну еквиваленцију и са сложеним обликом инфинитива с обзиром на то да овај перфективни облик указује на антериорну радњу. Грађа показује да се инфинитивом прошлим преводи перфекат у предикату изричних и прилошких клауза (с везницима *пошто, након што, кад, јер, зато што*) чија радња претходи радњи главне реченице. Најчешће се јавља уведен предлозима *après* и *pour* као

еквивалент перфекта у темпоралним одн. каузалним клаузама. У преводу долази до промена на плану синтаксичких структура. Инфинитив прошли најчешће је уведен неким предлогом путем којег се везује за главни глагол (или именицу или придев) и функционише као допуна. Налазимо га и у предикату независних реченица са значењем реторичког питања и тада се његова употреба у преводу сматра стилским решењем. Њиме се представљеној радњи додаје нијанса неодлучности или немогућности излаза из неке ситуације.

У преводној парадигми перфекта констатујемо појаву свих облика француског партиципа. Партицип презента преводни је еквивалент перфекта којим се исказује радња симултана са радњом у главној реченици и чији субјекат је кореферентан субјекту главног глагола. Партиципом презента углавном се преводи индикативно употребљен перфекат у предикату напоредних реченица и релативних клауза, а у мањој мери и перфекат у предикату концесивних клауза. Герундом се преводи перфекат у предикату напоредних реченица и временских и допусних клауза којим се исказује радња симултана са другом радњом одн. радњом главног предиката. Француски партицип прошли увек енкодира антериорну радњу те се може јавити као еквивалент перфекта која преноси исту дискурзивну инструкцију. Јавља се у предикату партиципских реченица, као и у функцији одредбе и у адјективној употреби. Грађа показује да се партицип перфекта јавља у преводу перфекта у предикату независних реченица, као и темпоралних (с везником *чим, тек што*) и релативних и, нешто ређе, хипотетичких клауза. Уочено је да се сложени партицип перфекта јавља као преводни еквивалент перфекта у предикату каузалне (с везником *јер* и *пошто*) и темпоралне клаузе (уведене везницима *пошто* или *кад*) или у предикату напоредне реченице којим се енкодира радња антериорна у односу на главни глагол. Овај сложени облик партиципа функционише или као предикат партиципске реченице, када има свој субјекат различит од субјекта главног глагола, или као прилошка одредба.

Перфекат у одређеним модалним употребама успоставља однос преводне еквиваленције са француским кондиционалом и то са његовим сложеним обликом, кондиционалом прошлим. Како кондиционал презента и кондиционал прошли граде опозицију на плану хронологије, па се само кондиционалом прошлим указује

на прошле радње, једино овај облик преноси одређена значења перфекта. Перфекат модалних глагола *моћи, требати, хтети, желети* и сл. којим се у паратакси исказује иреалност у прошлости преводи се на француски обликом кондиционала прошлог. Исти облик је очекивано преводно решење и када се перфектом, често у одричном облику, исказује учтива молба, савет, сугестија. Употребом кондиционала радња се тада фиктивно измешта у прошлост и ствара се модална значењска нијанса учтивости. Перфекат ће се превести кондиционалом прошлим и када исказује непотврђену информацију, често „позајмљену“ од другога. Употребом кондиционала говорно лице не преузима на себе одговорност за истинитост пренете информације или несигурног закључка о прошлој радњи. Поред наведених употреба перфекта обојених различитим нијансама модалности, и индикативно употребљени перфекат може да се преведе кондиционалом презента при чему долази до промене темпоралне информације из полазне поруке. Тада се ретроспективни поглед на прошле догађаје из момента говора замењује проспективном визуром. Реално прошли догађаји приказују се као још неостварени у датом тренутку у прошлости, као део „будућности у прошлости“.

Француски субјунктив обавезни је еквивалент перфекта индикативно употребљеног у хипотакси када се овај облик налази у предикату зависних изричних реченица подређених глаголима с одређеним семантизмом. Реч је о глаголима у предикату главне клаузе којима се исказује (не)могућност извршења радње, затим глаголима осећања, волунтативним глаголима, глаголима којима се обележава субјективни суд, те глаголима мишљења у одричном и упитном облику. Субјунктив је у оваквом контексту селектован присуством енунцијативне полифоније – предикат главне и предикат зависне клаузе осликавају две различите тачке гледишта, два различита извора исказа. Уколико је изрична реченица антепонирана употреба субјунктива је такође обавезна. У релативним клаузама субјунктив се јавља као корелат перфекта уколико је у полазном тексту на снази идеја рестрикције. Значење рестрикције у српском може бити експлицирано суперлативском конструкцијом или неким другим језичким изразом који указује на сужену селекцију. Перфекат у индикативној употреби у предикату неколико врста прилошких клауза остварује преводну еквиваленцију са облицима субјунктива

услед семантичко-синтаксичких принуда. Поједини субординанти, као носиоци одређеног семантичко-логичког односа, функционишу као селектори субјунктива и то: у темпоралним клаузама – *avant que, jusqu'à ce que* и *en attendant que*, у концесивним клаузама – *bien que, quoi que, quoique, quique, où que, quel ... que, tout ... que* итд., затим везник *non que* у каузалним клаузама и *sans que* у опозитивним клаузама. Поред тога, грађа сведочи да је субјунктив, и то облик презенте субјунктива, најдоминантнији преводни еквивалент српског краћег перфекта у оптативној употреби. С друге стране, прохибитивно значење краћег перфекта једино се преноси француским императивом.

Поред глаголских времена индикатива у темпоралној употреби представљених у претходном поглављу, у овом поглављу смо указали и на преводну еквиваленцију коју перфекат може да оствари и са временима индикатива у модалној употреби. Реч је о модално употребљеном перфекту којим се исказује претпоставка о прошлој радњи која се као таква одмерава од момента говора. У француском се то значење енкодира обликом антериорног футура. С друге стране, преводни еквивалент перфекта у протазии којим се исказује ирелани услов у прошлости јесте француски плусквамперфекат у предикату погодбене клаузе уведене везником *si*.

6. ЗАКЉУЧАК

Задатак овог рада био је да се утврди који глаголски облици француског језика чине преводну парадигму перфекта у српском. Општи циљ рада био је да се применом контрастивне анализе корелативних глаголских облика опишу и објасне сличности и разлике између упоређиваних језичких система. Посебан циљ је био да се одговори на питање које лингвистичке категорије леже у основи дивергентног односа између перфекта у српском и еквивалентних глаголских облика у француском језику. У овом поглављу изнећемо емпиријски утемељене закључке до којих смо дошли током контрастивне анализе, као и теоријске импликације представљених резултата. Такође ћемо указати на проблеме који изискују даља испитивања у области аспектуалности, као и контрастивне анализе. У овом делу представићемо и могућности примене закључака истраживања, како у теоријским тако и у примењеним гранама лингвистике.

Применом теорије двокомпонентног аспекта (Смит 1991) у анализи аспектуалних инструкција енкодираних глаголом у српском језику расветљена су одређена питања раније разматрана у литератури, као и нека питања која досад нису била постављана а која су се наметнула захваљујући примени контрастивне методе. Утврђено је да се глаголском лексемом у српском језику кодирају два типа аспектуалних информација – аспектуална перспектива, одн. опозиција перфективно/имперфективно и тип глаголске ситуације. Применом синтаксичких тестова за утврђивање (им)перфективности и применом тестова за одређивање типа ситуације дошли смо до следећих налаза. Нетеличне глаголске ситуације стања и активности у српском енкодирају: а) прости имперфективни глаголи (стања и активности), и б) перфективни глаголи са префиксом *po-* (активности). Теличне ситуације достигнућа и остварења у српском енкодирају: а) прости перфективни глаголи (остварења), б) перфективни префигирани глаголи (остварења и достигнућа), и в) изведени имперфективни (остварења и достигнућа). Утврђено је да глаголи имперфективног вида у српском не представљају само неограничене већ и ограничене глаголске ситуације, што има значајне последице у селекцији преводног еквивалента перфекта међу глаголским облицима француског језика. С

друге стране, имперфективним глаголима представљају се и нетеличне и теличне глаголске ситуације. Простим имперфективним глаголима кодирају се нетеличне ситуације, а глаголима добијеним имперфективизацијом перфективних глагола исказују се теличне ситуације. Наиме, додавањем суфикса *-(в)а* за имперфективизацију не мења се предзнак особине теличности мотивног глагола. Перфективни глаголи су експоненти перфективне аспектуалне перспективе која се огледа у представљању радње као завршене, ограничене целине. Глаголима перфективног вида исказују се теличне ситуације остварења и достигнућа. Изузетак су перфективни глаголи са префиксом *по-* (*попричати, поборавити, поживети*), којима се енкодирају нетеличне ситуације активности. Изнети закључци доприносе потврди хипотезе о томе да категорије (им)перфективности, на плану аспектуалне перспективе, и (не)теличности, на плану ситуационог аспекта, не треба изједначавати. Између поменутих категорија не постоји однос међуусловљености – међу глаголима који представљају теличне ситуације има и перфективних и имперфективних, као и што се и нетеличне глаголске ситуације могу представити глаголима једног и другог вида. Ово је од посебне важности за одабир преводног еквивалента у француском с обзиром на то да су у овом језику поменуте аспектуалне категорије јасно разликују на формалном плану, носилац (им)перфективност је глаголска флексија, док је (не)теличност кодирана глаголом.

У разматрању начина кодирања и манифестовања поменуте две стране аспекта уочили смо да у обликовању и интерпретацији значења реченице примат има аспектуална перспектива, тј. опозиција перфективно/имперфективно. Испоставља се да је тип глаголске ситуације секундарна категорија. Ова чињеница важи како у српском, тако и у француском језику. Примат аспектуалне перспективе у сигнализовању аспектуалне инструкције реченице посебно долази до изражаја код теличних глагола. Код глагола са особином теличности инхерентни крај глаголске ситуације, или телос, само је потенцијално присутан, а од аспектуалне перспективе зависи да ли ће он бити и остварен. Комбинацијом теличне ситуације и перфективне перспективе показује се да телос јесте реализован. Директна последица таквог споја аспектуалних информација је усмеравање информацијског фокуса на ситуацију као целину или на њену резултативну фазу. С друге стране,

код теличних глаголских ситуација у комбинацији са имперфективном перспективом потенцијални телос није реализован. Информацијски фокус је усмерен на неку од фаза ситуације које претходе телосу, као што су припремна или средишња фаза. Друга могућа интерпретација код овакве комбинације аспектуалних категорија, споја имперфективности и теличности, јесте вишекратност или итеративност. Тада није реч о неоствареном телосу, већ о више пута оствареном телосу те се предикатом у фокус ставља серија истоветних ситуација.

Применом теорије двокомпонентног аспекта у анализи аспектуалних информација кодираних глаголом у српском утврдили смо и то да постоји тесна корелација између категорија резултативности и теличности. Наиме, није довољно да глагол буде перфективан да би се његовом употребом у перфекту постигао резултативни значењски ефекат, неопходно је да глагол буде и теличан. Остварени телос представља транзициони праг и маркира улазак у ново резултативно стање. Поменути перфективни глаголи са префиксом *по-* не могу имати резултативно значење јер кодирају нетеличну глаголску ситуацију. Чињеница да су резултативност и теличност уско повезане могла би допринети и објашњењу употребе перфекта имперфективних теличних глагола којим се указује на дезактуализовано стање (*Неко ми је отварао несесер*).

Применом теорије двокомпонентног аспекта на француски језик утврдили смо следеће. За разлику од досада општераширеног становишта да је тип глаголске ситуације у француском чисто лексичка категорија, анализа језичких датости показује да је у питању лексичко-синтаксичка аспектуална категорија. На тип глаголске ситуације поред глаголске лексеме утичу и различите допуне глагола, као што су објекат, локативне и дирекционалне допуне. Категорија аспектуалне перспективе је граматикализована и њен носилац је глаголска флексија. За разлику од српског језика, две компоненте аспекта су у француском језику јасно диференциране на формалном плану. Утврђено је и то да су у француском језику,

за разлику од српског⁶⁶, могуће све комбинације између категорија (им)перфективности и типова глаголских ситуације. Притом, треба истаћи да се ограничења у оквиру аспектуалне комбинаторике огледају на плану посебних значењских ефеката који се јављају у комбинацији перфективних глаголских времена (аориста, перфекта и плусквамперфекта), с једне стране, и нетеличних глагола, с друге стране. Поменути спој опречних аспектуалних инструкција доводи до појаве коерције и стварања инхоативног значењског ефекта (*Ils l'appelèrent Johnny*).

Изнети емпиријски резултати до којих смо дошли применом теорије двокомпонентног аспекта проистичу из системских разлика између српског и француског језика. Глаголском лексемом у српском језику енкодирани су и опозиција перфективно/имперфективно и тип глаголске ситуације ситуације, док сам перфекат носи само инструкцију о прошлој радњи. У француском је глаголском лексемом (и евентуално допунама глагола) енкодиран тип ситуације, а опозиција перфективно/имперфективно и темпоралне инструкције представљене су глаголским обликом. Суштинска разлика односи се на преминацију поља аспекта у српском језику, док је у француском диференциранији систем глаголских времена. Српски језик се одликује богатом деривационом морфологијом у домену исказивања аспектуалних информација а у француском су глаголска времена у том погледу специјализованија.

Применом Рајхенбаховог логичког модела у опису глаголских времена у српском и француском дошли смо до следећих закључака. Поменути теоријски модел базира се на комбинацији трију временских тачака – момента говора S, времена радње E и референцијалног времена R, и трију темпоралних релација – антериорно, постериорно и симултано, које се могу успоставити међу наведеним тачкама. Овакав систем до одређених граница даје боље резултате у дескрипцији семантизма глаголских времена француског језика. Наиме, за опис појединих глаголских времена индикатива, пре свега кондиционала и плусквамперфекта, потребно је увести и додатни моменат S', који означава измештени деиктички

---

⁶⁶ У српском се стање као тип глаголске ситуације не може исказати перфективним глаголима, а комбинација перфективне перспективе и нетеличне ситуације уочена је само код глагола са префиксом *по-*.

центар, или „моменат туђе садашњости“ (Станојевић и Ашић 2006). С друге стране, с обзиром на особености српског језика у ком су све аспектуалне информације садржане у глаголу, а обликом перфекта се указује једино на претхођење радње Е времену говора S, примена Рајхенбаховог модела у опису разноврсних употребних вредности перфекта довела би до извођења бројних и компликованих семантизама за једно исто глаголско време. Међутим, када се изоловано посматрају поједине употребе перфекта перфективних, перфекта имперфективних глагола или краћег перфекта, применљивост овог модела је могућа. У даљим истраживањима требало би подробније испитати примену Рајхенбаховог модела на српски језик. Посебно треба анализирати однос аспектуалних категорија кодираних глаголским лексемама перфективног и имперфективног вида и референцијалне тачке⁶⁷. То би свакако допринело прецизнијем утврђивању минималних семантизама за перфекат перфективних и перфекат имперфективних глагола.

Примена теорије о два наративна плана – по којој у највећем броју случајева (али не увек) категорије имперфективности и неограничености глаголске ситуације представљају маркере другог плана – дала је позитивне резултате у разматрању неких, за аспектуални приступ, проблематичних употреба перфекта. Реч је о перфекту имперфективних глагола за факатски конциповану радњу (*Јеси ли кувала ручак данас?*) као и о тзв. искуственом перфекту (*Ове руке су сабљу ломиле.*). Перфектом са поменутиим значењским ефектима реално ограничена и сингуларна радња представља се у имперфективној перспективи. У овим употребама перфектом се маркира други наративни план будући да се њиме не уводи радња која би чинила карику наративне потке. Перфектом имперфективног глагола се не помера ток приче напред, радња се не представља ни у току ни као вишекратна, већ се ретроспективним освртом указује на неку ситуацију антериорну главном току радње. Тако употребљеним перфектом сигнализира се неко објашњење догађаја првог плана, подсећање на оно што им је претходило, а то су управо карактеристике другог плана. Анализа корпуса је показала да се у највећем броју случајева као еквивалент перфекта у таквој употреби јавља управо једно глаголско време другог плана – француски плусквамперфекат.

---

⁶⁷ Тако истраживање је у руском спровела О. Борик (2006).

Контрастивном анализом примера ексцерпираних из тридесет књижевних дела на српском и њихових превода на француски језик утврдили смо да преводну парадигму српског перфекта чине двадесет два глаголска облика у француском. Перфекат се на француски преводи различитим облицима индикатива, субјунктива, инфинитива, партиципа и императива. Дивергентност односа еквиваленције који се успоставља између перфекта и његових корелата потиче од неутралности и општости перфекта, с једне стране, и изразите специјализованости глаголских времена у француском, с друге стране. Имајући у виду чињеницу да се преводни еквиваленти одликују разноврсним употребним вредностима, поменути однос се сврстава у тип дивергентне полисемије. Применом контрастивне анализе испитали смо сличности и разлике између перфекта перфективних глагола, перфекта имперфективних глагола и краћег перфекта, с једне стране, и појединих глаголских облика у француском, с друге стране. За сваки еквивалентни пар утврдили смо контрасте и сличности на плану енкодирања аспектуалних, темпоралних, дискурзивних информација, као у погледу исказивања посебних стилских ефеката и маркирања првог и другог наративног плана.

Француски имперфекат је доминантни преводни еквивалент перфекта. Ово време се најчешће јавља као корелат перфекта имперфективних глагола са којим показује сличности у погледу аспектуалних, темпоралних и дискурзивних инструкција. Анализирана грађа сведочи да је у књижевним делима на српском језику перфекат имперфективних глагола фреквентнији од перфекта перфективних глагола тако да преминација поменутог еквиваленцијског пара не изненађује. У највећем броју случајева француским имперфектом преводи се перфекат који представља прошле неограничене нетеличне ситуације стања и активности. Поменути корелати углавном исказују радњу у току којом се не остварује наративна тј. темпорална прогресија. Радња исказана перфектом имперфективног глагола одн. француским имперфектом најчешће успоставља однос симултаности са другом прошлом радњом, те су ови облици погодни за изражавање другог наративног плана. Имперфекат као корелат перфекта најчешће налазимо у предикату зависних временских, допусних и односних клауза. У оваквим хипотаксичким конструкцијама он функционише као маркер другог плана. И

српским перфектом имперфективних глагола и француским имперфектом представљају се пропратне околности, позадински фон на којем се издвајају догађаји првог плана. Уз то, по правилу, перфекат имперфективних глагола преводи се имперфектом на француски уколико се њиме исказује неизбројива вишекратност.

Француски имперфекат у нешто мањој мери функционише као преводни еквивалент перфекта перфективних глагола и то онда када овај последњи уводи резултативно конциповану радњу. Тада може доћи до промене аспектуалне информације из оригинала будући да се у имперфекту употребљава глагол којим се кодира ситуациони тип стања насупрот теличној ситуацији енкодираној глаголом у предикату полазне реченице. Таква промена не нарушава значење реченице на српском с обзиром на то да је у оба случаја у фокусу стање, а не динамична радња. Употребом имперфекта као преводног еквивалента перфекта којим се исказује догађајно конципована радња постиже се ефекат појачане експресивности. Тако употребљен тзв. наративни имперфекат доприноси стилизацији текста и приписује се преводиочевој слободи у рекреирању књижевног дела у процесу превођења. И поред дискурзивне инструкције имперфекта, који указује на временску стагнацију, у оваквим случајевима темпорална прогресија се остварује захваљујући контекстуалним маркерима протока времена. Уочено је да се француским имперфектом преводи и краћи перфекат, и то у два случаја. У првом је реч о краћем перфекту којим се обележава резултативно стање на снази у неком моменту у прошлости, а у другом случају реч је о краћем перфекту типичном за експозицију бајки, прича или анегдота.

Француски аорист је заступљенији у преводној парадигми перфекта перфективних него имперфективних глагола. Суштинске разлике измђу перфекта у српском и аориста у француском су следеће. Док се перфектом у српском могу исказати и догађајно и резултативно конциповане радње, француски аорист ни у ком случају не може имати значење резултативности. Перфекат је неутралан у погледу темпоралне прогресије, а француски аорист, уводећи нову референцијалну тачку, даје инструкцију о темпоралној прогресији. Превођењем српског перфекта аористом постиже се непристрасан, неутралан поглед на прошле радње. Аорист

будући одсечен од момента говора указује на то да је њиме представљена радња за говорника психолошки или емотивно мање релевантна у тренуку док се о њој говори. Француским аористом говорник приповеда као непристрасни очевидац, а не као учесник. Српски перфекат се са своје стране одликује неутралношћу у погледу доживљености радње, те се сличност са француским аористом огледа у стилској немаркираности приповеданих догађаја. Аорист је посебно чест корелат перфекта префигираних глагола. Специфични су случајеви у којима се нетеличним глаголом у аористу преводи перфекат који указује на почетну фазу глаголске ситуације. Инхоативни значењски ефекат је у том случају консеквенца контрадикторног споја перфективне перспективе енкодиране аористом и нетеличности ситуације енкодиране глаголском лексемом. Као корелат српског перфекта, аорист се чешће јавља у позицији предиката независних реченица у којима представља догађаје првог наративног плана. Његова појава у хипотаксичким конструкцијама везује се за темпоралне, релативне и последичне клаузе, у којима маркира темпоралну прогресију и представља догађаје првог плана. Аорист се јавља као преводни еквивалент перфекта и уколико се овим последњим исказује избројива виšekратност. Затворена перфективна перспектива енкодирана аористом компатибилна је са ограниченошћу броја поновљених радњи. Приликом селекције аориста у преводу од посебне важности је опозиција коју ово време гради са француским перфектом. Аорист је с обзиром на стилску неутралност маркер наратије у књижевном стилу, док се перфекат јавља у разговорном језику, одн. у говору протагониста.

Будући да се имперфективним глаголима у перфекту поред неограничених исказују и ограничене глаголске ситуације, међу његовим преводним корелатима у француском језику уочена су различита перфективна глаголска времена. Аористом се тако преводи перфекат имперфективних глагола који је употребљен у комбинацији са неком одредбом која спецификује трајање радње (*x времена, од x до y, до x, дуго* и сл.) или уколико је контекстом имплицирана ограниченост радње. Исти корелат може се јавити у преводу перфекта имперфективних глагола којим се приказује чињенично конципована радња. У осталим случајевима преводна еквиваленција између перфекта имперфективних глагола и француског аориста

указује на промене аспектуалних и дискурзивних информација садржаних у оригиналу, с обзиром на то да се првим исказује имперфективна перспектива, а другим перфективна, као и на то да аорист маркира темпоралну прогресију док са перфектом имперфективних глагола то није случај. Такође, контраст се међу овим облицима уочава и у погледу маркирања наративних планова – предикатима у аористу се у француском искључиво маркира први план. Заступљеност аориста у преводној парадигми краћег перфекта готово је занемарљива. Уочава се његова појава у преводу краћег перфекта на почетку прича или поглавља романа уколико је нарација доследно спроведена у аористу у читавом тексту.

Француским перфектом као и перфектом у српском језику прошла радња се може представити глобално, као догађај, или сагледана у свом резултату. Сличност између ових облика огледа се и у погледу темпоралних релација које се могу уочити између њима исказаних радњи. И српским и француским перфектом уводе се глаголске ситуације које могу да успоставе однос постериорности, симултаности и антериорности. За разлику од стилски немаркираног перфекта у српском, употребом француског перфекта имплицира се релевантност прошле радње или њених последица у моменту говора. У преводима на француски јавља се као наративно време у разговорног језику у оквиру дијалога или монолога, али и као носилац нарације у књижевним делима приповеданим у првом лицу са одликама личних исповести, дневника, сећања. Перфекат перфективних глагола преводи се француским перфектом најчешће када је његовом употребом акценат стављен на резултативно стање генерисано прошлом радњом. Овим обликом превод се и перфективни глаголи у перфекту којима се маркира почетна фаза глаголске ситуације. У том случају се француски перфекат гради од нетеличног глагола а инхоативни значењски ефекат настаје као последица кореције.

Иако се француским перфектом енкодира перфективна перспектива, у одређеним случајевима јавља се као корелат перфекта имперфективних глагола. То се односи на превод имперфективних глагола у перфекту којима се указује на ограничену нетеличну ситуацију стања или активности, као и на перфекат за констатовање чињеница. Француски перфекат се, с обзиром на своје аспектуалне, темпоралне, дискурзивне и стилске карактеристике, показује као оптимални

еквивалент краћег перфекта у темпоралној употреби. Сличности су уочене у погледу маркирања експресивности, јаче доживљености прошле радње, као и у представљању резултативно конциповане радње.

Међу перфективним глаголским временима која чине преводну парадигму српског перфекта у француском језику издваја се и плусквамперфекат. И перфекат у српском и плусквамперфекат у француском могу представити и догађајно и резултативно конциповану радњу. С друге стране, перфектом се у српском могу исказати радње антериорне у односу на неки моменат у прошлости по чему је сличан француском плусквамперфекту, чији се семантизам базира на хронологији претхођења. Плусквамперфектом се чешће преводи перфекат перфективних него перфекат имперфективних глагола. Најчешће је реч о перфекту у релативној употреби било да указује на радњу антериорну некој другој прошлој радњи, било да се перфектом акцентује стање генерисано неком прошлом радњом. Употреба плусквамперфекта у хипотаксичким структурама често је диктирана синтаксичком принудом слагања времена каква не постоји у српском језику. То се посебно односи на плусквамперфекат који се као корелат перфекта јавља у оквиру индиректног и слободног индиректног говора. Примери у којима се овим временом преводи перфекат перфективних глагола којима се енкодира инхоативни значењски ефекат показују да се процес коерције у француском остварује не само са нетеличним глаголима у аористу већ и са таквим глаголима у плусквамперфекту. У погледу наративне структуре текста, француски плусквамперфекат се јавља као корелат перфекта који као маркер другог плана чини део коментара, дигресија, ретроспективних осврта на претпрошле радње. Перфекат имперфективних глагола преводи се овим француским временом уколико представља ограничену или сингуларну радњу. Реч је о имперфективним глаголима којима се у перфекту исказује ограничена нетелична ситуација, затим дезактуализованост резултативног стања или се прошла радња представља као факат. У том случају еквивалентни глаголски облици функционишу као маркери другог плана. Приликом превођења краћег перфекта плусквамперфектом на француски језик уочава се сличност у погледу исказивања резултативно конципованих радњи, док се контраст испољава у погледу стилске маркираности одн. немаркираности радње. Француски

плусквамперфекат, наине, указује на одсеченост радње од момента говора, те се његовом употребом у преводу краћег перфекта губи стилски ефекат доживљености.

Међу преводним еквивалентима српског перфекта у темпоралној употреби, поред прошлих времена уочен је и презент. С обзиром на контраст у погледу темпоралних инструкција перфекта у српском и презента у француском, преводна еквиваленција се остварује захваљујући темпоралној транспозицији, одн. фиктивном измештању момента говора у прошлост. Реално прошле радње се у преводу на француски исказују садашњим временом те се постиже стилски ефекат јаче доживљености или уживљености. У највећој мери се презентом на француски преводи перфекат перфективних глагола којим се представља резултативно стање генерисано прошлом радњом које је на снази у моменту говора. Притом се уочава промена на аспектуалном плану с обзиром на то да је у таквим случајевима у перфекту употребљен телични глагол, док је у преводу на француски глаголом у презенту енкодирана нетелична глаголска ситуација. Када је реч о превођењу српског перфекта презентом на француски језик, уочена је честа појава тзв. темпоралне хомогенизације текста. Ради очувања стилских ефеката из оригинала презент се селекционише као преводни еквивалент српског аориста, краћег перфекта или презента са којима је у комбинацији употребљен перфекат. И перфекат се преводи презентом и то у случајевима у којима би, у супротном, темпорална структура превода била нарушена.

Када је реч о корелатима модално употребљеног перфекта истиче се француски кондиционал, и то његов сложени облик – кондиционал прошли. Ово време најчешће се јавља у паратакси као корелат перфекта модалних глагола *моћи*, *требати*, *желети*, *хтети* којим се исказује иреалност у прошлости. Кондиционалом се преводи и перфекат којим се исказује учтива молба, савет или сугестија. Последица фиктивног измештања радње у прошлост употребом кондиционала јесте стварање модалног значењског ефекта учтивости. Перфекат се преводи овим обликом и када исказује непотврђену вест за коју говорно лице не преузима одговорност. Уколико се перфекат у темпоралној употреби преводи кондиционалом презента уочава се промена на плану темпоралних инструкција из оригинала. Уместо ретроспективног погледа на прошле догађаје из момента говора

какав се постиже употребом српског перфекта, у француском се кондиционалом успоставља проспективна визура – реално прошли догађаји приказују се као још неостварени у неком тренутку у прошлости, као део „будућности у прошлости“. Међу временима индикатива која улазе у састав преводне парадигме српског перфекта у француском убраја се и једно будуће време. Антериорним футуром се преводи модално употребљени перфекат којим се износи претпоставка о прошлој радњи (*Нема Марка. Мора да је опет погрешно адресу*). Модално значење иреалности услова енциклопедирано перфектом у предикату протазе (*Да сам знао, рекао бих ти то*) у француском се исказује употребом плусквамперфекта.

Међу корелатима перфекта поред наведених облика индикатива заступљени су и други глаголски начини: инфинитив, партицип, субјунктив и императив. Инфинитив се као еквивалент перфекта може јавити у оба своја појавна облика, као инфинитив садашњи и као инфинитив прошли. Њиме се преводи перфекат индикативно употребљен за обележавање прошлих радњи. Захваљујући чињеници да енциклопедира симултану или постериорну радњу у односу на радњу енциклопедирану глаголом ком је синтаксички подређен, инфинитив садашњи често се употребљава као еквивалент перфекта који енциклопедира сукцесивне радње или који представља околности вршења неке радње. Најчешће се инфинитив јавља уведен предлогом *pour*, који индукује значење сукцесивности, као и предлогом *sans*, који маркира одсуство неке околности и чија се употреба базира на временском односу симултаности. У предикату субординиране реченице, тзв. инфинитивне реченице, инфинитив садашњи јавља се као преводни еквивалент перфекта у исказној реченици подређеној глаголу перцепције. Инфинитив садашњи је носилац предикације и у посебној стилској употреби (тзв. наративни инфинитив) када се овим обликом истиче изненадност или брзина одвијања радње.

Као преводни еквивалент перфекта јавља се и сложени облик инфинитива с обзиром на то да овај перфективни облик указује на антериорну радњу. Утврђено је да се инфинитивом прошлим преводи перфекат у предикату изричних и прилошких клауза (с везницима *пошто, након што, кад, јер, зато што*) чија радња претходи радњи главне реченице. Најчешће се јавља уведен предлозима *après* и *pour* као еквивалент перфекта у темпоралним одн. каузалним клаузама. Инфинитив прошли

углавном се уводи неким предлогом путем ког се везује за главни глагол (или именицу или придев) и функционише као допуна. Налазимо га и у предикату независних реченица са значењем реторичког питања и тада се његова употреба у преводу сматра стилским решењем. Њиме се представљеној радњи додаје нијанса неодлучности или се сигнализује немогућност излаза из неке ситуације. При превођењу перфекта неким од облика француског инфинитива остварује се тзв. међујезичка промена нивоа (*interlingual rank shift*, Џејмс 1980: 32) или структурално прилагођавање (*structural adjustment*, Њумарк 1988: 85). Преводна еквиваленција се у том случају успоставља између језичких јединица различитог нивоа – у овом случају између клаузе у српском и синтагме у француском.

Исту промену у погледу синтаксичких струкутра садржаних у оригиналу и преводу уочавамо и код корелације перфекта у српском и различитих форми партиципа у француском. У преводној парадигми перфекта констатујемо све облике француског партиципа. Партицип презента преводни је еквивалент перфекта којим се исказује радња симултана са радњом у главној реченици и чији је субјекат кореферентан са субјектом главног глагола. Партиципом презента углавном се преводи индикативно употребљен перфекат у предикату напоредних реченица, као и релативних клауза, а у мањој мери и перфекат у предикату концесивних клауза.

Герундом се преводи перфекат у предикату напоредних реченица, као и временских и допусних клауза којим се исказује радња симултана са другом радњом одн. са радњом главног предиката.

Француски партицип перфекта увек енкодира антериорну радњу те се може јавити као еквивалент српског перфекта који преноси исту дискурзивну инструкцију. Јавља се у предикату тзв. партиципских реченица, као и у функцији одредбе и у адјективној употреби. Анализирани примери показују да се партицип перфекта јавља у преводу српског перфекта у предикату независних реченица, као и темпоралних (с везником *чим*, *тек што*) и релативних и, нешто ређе, хипотетичких клауза. Уочено је да се сложени партицип перфекта јавља као преводни еквивалент перфекта у предикату каузалне (с везником *јер* и *пошто*) и темпоралне клаузе (уведене везницима *пошто* или *кад*) или у предикату напоредне

реченице којим се енкодира радња антериорна у односу на главни глагол. Овај сложени облик партиципа перфекта функционише или као предикат партиципске реченице, када има свој субјекат различит од субјекта главног глагола, или као прилошка одредба.

Француски субјунктив обавезни је еквивалент индикативно употребљеног перфекта у хипотакси када се овај облик налази у предикату зависних изричних реченица подређених глаголима с одређеним типом значења. Реч је о глаголима у предикату главне клаузе којима се исказује (не)могућност извршења радње, затим о глаголима осећања, волунтативним глаголима, глаголима којима се обележава субјективни суд, те глаголима мишљења у одричном или упитном облику. Појава субјунктива указује на присуство енунцијативне полифоније – предикат главне и предикат зависне клаузе осликавају две различите тачке гледишта, два различита извора исказа. Уколико је изрична реченица антепонирана, употреба субјунктива је такође обавезна. У релативним клаузама субјунктив се јавља као корелат перфекта уколико је у полазном тексту на снази идеја рестрикције. Значење рестрикције у српском може бити експлицирано суперлативском конструкцијом или неким другим језичким изразом који указује на сужену селекцију. Перфекат у индикативној употреби у предикату неколико врста прилошких клауза преводи се субјунктивом услед семантичко-синтаксичких принуда. Поједини субординанти као носиоци одређеног семантичко-логичког односа функционишу диктирају употребу субјунктива, и то: у темпоралним клаузама – *avant que, jusqu'à ce que* и *en attendant que*, у концесивним клаузама – *bien que, quoi que, quoique, quique, où que, quel ... que, tout ... que* итд., затим везник *non que* у каузалним клаузама и *sans que* у опозитивним клаузама. Поред тога, анализирана грађа сведочи да је субјунктив, и то облик презента, најдоминантнији преводни еквивалент српског краћег перфекта у оптативној употреби. С друге стране, прохибитивно значење перфекта једино се преноси француским императивом.

У анализи преводних парова уочили смо специфичну појаву тзв. темпоралне хомогенизације текста у преводу. Избор преводног корелата перфекта у том случају не зависи од аспектуалних, темпоралних, дискурзивних инструкција садржаних у поруци у полазном тексту, већ је последица избора датог француског

времена као еквивалента других глаголских времена с којима се перфекат комбинује у реченици или тексту. Ову појаву смо уочили у оним случајевима у којима је немаркирани перфекат употребљен у комбинацији са аористом, презентом или краћим перфектом, временима маркираним на стилском плану, посебно у погледу доживљености радње. Да би се исти стилски ефекат изразио у преводу, употребљава се француски перфекат или презент којима се указује на релевантност радње у моменту говора, те се имплицира психичка ангажованост наратора у приповеданим догађајима. Ради очувања темпоралне структуре превода, исти облик се употребљава и као еквивалент неутралног перфекта.

Контрастивном анализом перфекта и његових корелата установили смо да на одабир преводног еквивалента у француском језику утичу следећи фактори:

- а) аспектуалне категорије: (им)перфективно, (не)ограничено и (не)телично
- б) темпоралне информације: релације између трију тачака Е, R и S
- в) присуство фиктивног момента говора S'
- г) начин конциповања глаголске ситуације: опозиција догађајно/резултативно
- д) темпорална прогресија: +ТП (сукцесија), -ТП (аналепса), 0ТП (симултаност)
- ђ) наративни планови: први/други план
- е) ретроспективна/проспективна визура
- ж) синтаксичке принуде
- з) енунцијативна полифонија
- и) модална обојеност исказа
- ј) доживљеност представљене радње
- к) функционални стил: разговорни/књижевни језик
- л) темпорална хомогенизација текста
- љ) различити стилски ефекти.

На основу доминатних појава уочених у контрастивној анализи перфекта и његових преводних еквивалената, може се установити конјункција фактора који селекутују одређени преводни еквивалент у француском:

+ аспект, + имперфективно, ± телично, – ограничено, 0ТП → имперфекат

- + перфективно, + ТП, + стилски ефекат → имперфекат
- (± перфективно,) + ограничено, + други план, -ТП (аналепса), E-S'-S → плусквамперфекат
- + доживљеност, разговорни језик, (+ аспект, + резултативно, R,S или + догађај, R<S) → перфекат
- + аспект, + перфективно, + догађај, R,E, + први план, књижевни писани језик → аорист
- + доживљеност, E,S', +стилска маркираност, + темпорална хомогенизација → презент
- + кореферентност субјеката → инфинитив, партицип
- + енунцијативна полифонија → субјунктив
- + модално, + оптатив → субјунктив
- + модално, + епистемичка несигурност → кондиционал
- + модално, + прохибитив → императив
- + модално, + претпоставка → антериорни футур
- + модално, + иреална хипотеза → плусквамперфекат

Овакви односи којима се сумирају различите корелације између перфекта и француских глаголских облика могу се користити као смернице у избору преводног еквивалента, како у процесу учења француског као страног језика, тако и у преводилачкој педагогици. Алгоритми којима се сугерише избор овог или оног глаголског времена у француском помажу ученицима да што ефикасније реше проблем избора адекватне глаголске форме тако што следе понуђене инструкције.

Практична примена контрастивне анализе долази до изражаја у пре-дидактичкој фази, у припреми наставног процеса као и у предупређивању интерференција одн. негативног трансфера код србофона који уче француски као други или страни језик. Анализе преводних еквивалената, објашења различитих језичких категорија и форми тешких за усвајање услед разлика између српског и француског језика требало би узети у обзир како у самом наставном процесу, тако и у састављању наставног материјала. Други домен примене резултата овог рада у дидактици обухвата дијагностиковање грешака које праве ученици употребом глаголских времена француског језика у писаној и усменој продукцији. На основу

дијагностичког знања наставник организује повратну информацију упућену ученику и организује рад на исправљању грешке. С друге стране, резултати спроведене контрастивне анализе могу имати примену у тестирању србофона који уче француски као страни језик. Могуће интерференције на које смо у раду указали директно сугеришу шта треба и до ког степена треба тестирати када је реч о употреби глаголских времена француског језика. Уколико се саставља тест који укључује вишеструке понуђене одговоре, резултати овог рада сугеришу који тип тзв. ометајућих одговора треба понудити.

С друге стране, наставом треба обухватити и уочене сличности између глаголских форми у српском и француском. Указивањем на заједничке карактеристике матерњег и страног језика у погледу енкодирања аспекта, исказивања темпоралних и дискурзивних информација, маркирања првог и другог плана глаголским облицима ученик се охрабрује на позитиван трансфер из матерњег језика.

7. БИБЛИОГРАФИЈА

7.1. ИЗВОРИ

Дела на српском језику

1. **ДА:** Албахари Давид (1996), *Мамац*, Београд: Стубови културе.
2. **ИА1:** Андрић Иво (2004) : *Проклета авлија*, Београд: Библиотека Новости.
3. **ИА2:** Андрић Иво (1984) : *На Дрини ћуприја*, Београд: БИГЗ.
4. **ТА:** Ашић Тијана (2011): *Дангете. Душа која се смеје*, Београд: Веobook.
5. **ББ:** Благојевић Боба (2002) : *Путница*, Београд: Алтер.
6. **МБМ1:** Бобић Мојсиловић Мирјана (2002) : *Harry End*, Београд: Чигоја штампа.
7. **МБМ2:** Бобић-Мојсиловић Мирјана (2011), *Оно све што знаш о мени*, Београд: Ганеша клуб.
8. **МБМ3:** Бобић-Мојсиловић Мирјана (2010), *Глад*, Београд: Чигоја штампа.
9. **СВЈ:** Велмар-Јанковић Светлана (1995) : *Лагум*, Београд: Студио Моно.
10. **РД:** Домановић Радоје (2009): *Данга, Сабрана дела Радоја Домановића*, књига II, Крагујевац: Кораџи.
11. **ВД:** Драшковић Вук (1991) : *Нож*, Ваљево: Глас цркве.
12. **МЈ:** Јовановић Марија (2004) : *Сплеткарење са сопственом душом*, Београд: Ахилеј.
13. **ДК2:** Киш Данило (1997) : *Енциклопедија мртвих*, Београд, Књига комерц.
14. **ДК3:** Киш Данило (1996): *Рани јади*, Београд: БИГЗ.
15. **ДК1:** Ковачевић Душан (1987) : *Маратонци*, Изабране драме, Београд: Нолит.
16. **ЛЛ:** Лазаревић Лаза (2012) : *Приповетке*, Београд: Euro-Giunti.
17. **ДМ:** Михаиловић Драгослав (1990) : *Кад су цветале тикве*, Нови Сад: Матица српска.

18. **ДН**: Ненадић Добрило (2004) : *Деспот и жртва*, Београд: Политика – Народна књига.
19. **МН**: Новаковић Мирјана (2000), *Страх и његов слуга*, Београд: Revision Publishing.
20. **МП2**: Павић Милорад (1988) : *Хазарски речник*, Београд: Просвета.
21. **МП1**: Пантић Михајло (2003) : *Ако је то љубав*, Београд: Стубови културе.
22. **ГП2**: Петровић Горан (2004) : *Опсада цркве Светог Спаса*, Београд: Политика – Народна књига.
23. **ГП1**: Петровић Горан (2010): *Испод таванице која се љуспа*, Београд: Новости.
24. **РП**: Петровић Растко (1982) : *Дан шести*, Београд: Нолит.
25. **ВП**: Пиштало Владимир (2000): *Миленијум у Београду*, Београд: Агора.
26. **АР**: Радмиловић Ана (2011): *Кад је свет имао бркове*, Београд: Лагуна.
27. **СС**: Селенић Слободан (1987) : *Пријатељи са Косанчићевог венца 7*, Београд: БИГЗ.
28. **МС**: Селимовић Меша (1985) : *Дервиш и смрт*, Београд: БИГЗ.
29. **БС**: Станковић Борисав (1990), *Нечиста крв*, Београд: Рад.
30. **ВС**: Стевановић Видосав (1987): *Тестамент*, Београд, Српска књижевна задруга.
31. **ВСК**: Стефановић Карацић Вук (2005): *Српске народне пословице и изреке*, приредио Радул Д. Марковић, Београд: Војноиздавачки завод, Yu marketing Press.
32. **БЋ**: Ћопић Бранко (1985) : *Башта сљезове боје*, Београд: Просвета, Сарајево: Свјетлост – Веселин Маслеша.
33. **ДЋ**: Ћосић Добрица (1982): *Време смрти*, том 1, Ријека: Отокар Кершовани.
34. **МЦ1**: Црњански Милош (2004) : *Сеобе*, Београд: Новости.
35. **МЦ2**: Црњански Милош (2004): *Роман о Лондону*, I део, Београд: НИН – Завод за уџбенике и наставна средства.
36. **БШ**: :Шћепановић Бранимир (1993) : *Искуљење*, Београд: БИГЗ.
37. *24 сата*, дневне новине, 28. 8. 2012. и 30. 5. 2013.

Дела на француском језику

38. **DA** : Albahari David (1996), *L'appât*, traduit du serbe par Gojko Lukić et Gabriel Iaculli, Paris : Gallimard.
39. **IA2** : Andritch Ivo (1990), *La Cour maudite*, traduit du serbe par Yasna Šamić et Bochko Givadinovitch, Lausanne : L'Age d'Homme.
40. **IA1** : Andrić Ivo (1994), *Le pont sur la Drina*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Paris : Belfond.
41. **PB** : Besson Patrick (1980), *Lettre à un ami perdu*, Paris : Libro.
42. **MBM**: Bobić-Mojsilović Mirjana (2006), *Tout ce que tu sais de moi*, traduit du serbe par Marko Despot, Lausanne : L'Age d'Homme.
43. **AD1** : Daudet Alphonse (1971), *Le Petit Chose*, Paris : Hachette.
44. **AD2** : Daudet Alphonse (1983), *Lettres de mon moulin*, Paris : Librairie Générale Française.
45. **RD** : Domanović Radoje (2008), *Au fer rouge et autres nouvelles*, traduit du serbe par Christine Chalhoub, Paris: Non Lieu.
46. **VD** : Draskovitch Vuk (1993), *Le Couteau*, traduit du serbe par Irina Danil, J. C. Lattès.
47. **JG** : Giono Jean (1995) : *Regain*, Paris : Le Livre de Poche.
48. **MJ**: Jovanović Marija (2003), *Quand j'intrigue avec mon âme*, traduit du serbe par Brigitte Mladenović, Lausanne: L'Age d'Homme.
49. **DK2** : Kiš Danilo (1988), *Encyclopédie des morts*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Paris : Gallimard.
50. **DK3** : Kiš Danilo (2003), *Chagrins précoces*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Mille et une nuits.
51. **DK1** : Kovačević Dušan (2002), *Les marathoniens font leur tour d'honneur*, traduit du serbe par Vladimir André Čejović et Anne Renoue, Lausanne: L'Age d'homme.
52. **LL**: Lazarević Laza (1893), *Au puits*, traduit par de Milan V. Georgevitch, *La Nouvelle Revue*, année 15, tome 82

- <http://bibliotheque-russe-et-slave.com/index1.html> (7. 2. 2011.)
53. **PL** : Loti Pierre, *Le Roman d'un enfant*,
<http://www.gutenberg.org/files/23423/23423-0.txt> (10. 8. 2012)
54. **GM1** : Maupassant Guy de, *Pierre et Jean*,
<http://www.inlibroveritas.net/lire/oeuvre2649.html> (10. 8. 2012)
55. **GM2** : Maupassant Guy de, *Une Partie de Campagne*,
<http://ebookbrowse.com/maupassant-une-partie-de-campagne-rtf-d258894540> (10. 8. 2012)
56. **GM3** : Maupassant Guy de (2006), *La Maison Tellier*, Paris : Gallimard.
57. **GM4** : Maupassant Guy de (1996), *Une vie*, Paris : EDDL.
58. **DM**: Mihailovic Dragoslav (1972), *Quand les courges étaient en fleurs*, traduit du serbo-croate par Jean Descat, Paris : Gallimard.
59. **AN** : Nothomb Amélie (1995), *Les Catilinaires*, Paris : Albin Michel.
60. **MN** : Novaković Mirjana (2005), *La peur et son valet*, traduit du serbo-croate par Alain Cappon, Paris : Gaïa Editions.
61. **MP2** : Pavić Milorad (2002), *Le dictionnaire khazar (version androgyne)*, traduit du serbo-croate par Maria Bežanovska, Québec : Mémoire du livre.
62. **MP1**: Pantić Mihajlo (2007), *Si c'est bien de l'amour*, nouvelles traduites du serbo-croate par Alain Cappon, Montfort-en-Chalosse : Gaïa éditions.
63. **GP2** : Petrović Goran (2006), *Le siège de l'église Saint-Sauveur*, traduit du serbe par Gojko Lukic, Paris : Seuil.
64. **GPI**: Petrović Goran (2010), *Sous un ciel qui s'écaille*, traduit du serbe par Gojko Lukic, Québec: Les Allusifs.
65. **VP**: Pištalo Vladimir (2008), *Millénaire à Belgrade*, traduit u serbe par Ljiljana Huibner-Fuzellier er Raymond Fuzellier, Paris: Phébus.
66. **MP3** : Proust Marcel (1988), *Du côté de chez Swann*, Paris : Gallimard.
67. **MP4** : Proust Marcel, *Les Plaisirs et les Jours*,
<http://www.inlibroveritas.net/lire/oeuvre2682-chapitre6211.html> (25.7. 2012)
68. **GS** : Sand Georges (1989), *La Mare au diable*, Paris : Pocket.
69. **BŠ** : Scepanovic Branimir (1981), *Le Rachat*, traduit du serbocroate par Jean Descat, Lausanne : L'Age d'Homme.

70. **SS**: Selenić Slobodan (1991), *Ces deux hommes*, traduit de serbo-croate par Mireille Robin, Paris: Robert Laffont.
71. **MS**: Selimović Meša (2004), *Le derviche et la mort*, Paris: Gallimard.
72. **BS** : Stanković Borislav (1980), *Le Sang impur*, traduit du serbo-croate par Marcelle Cheymol-Voukassovitch, Lausanne: L'âge d'homme.
73. **S**: Stendhal, *L'Abbesse de Castro*,
<http://www.gutenberg.org/cache/epub/797/pg797.html> (12. 7. 2012)
74. **VS** : Stevanovic Vidosav (1996), *Prélude à la guerre*, traduit du serbe par Mauricette Begic et Nicole Dizdarevic, Mercure de France.
75. **BT** : Tchopitch Branko (2005), *Un jardin couleur de mauve*, traduit du serbe par Brigitte Mladenović, Lausanne : L'Age d'Homme.
76. **DT** : Tchossitch Dobritsa (1991), *Le temps de la mort*, traduit du serbe par Dejan Babić, Lausanne : L'Age d'Homme.
77. **MT1** : Tserninanski Milos (1986), *Migrations*, traduit du serbo-croate par Velimir Popović, Julliard, Lausanne : L'Age d'Homme.
78. **MT2** : Tserninanski Milos (1992), *Roman de Londres*, traduit du serbo-croate par Velimir Popović, Julliard, Lausanne : L'Age d'Homme.
79. **SVJ**: Velmar-Janković Svetlana (1997), *Dans le noir*, traduit du serbo-croate par Alain Cappon, Paris : Phébus libretto.
80. **JV**: Verne Jules (2005), *Le Toure du monde en vingt-quatre jours*, Paris : Magnard jeunesse.
81. **EZ1**: Zola Emile (2004), *Au bonheur des dames*, Paris: Gallimard.
82. **EZ2**: Zola Emile (1997), *La bête humaine*, Paris: Librairie Générale Française.

7.2. ЛИТЕРАТУРА

1. **Абуда 2001:** Abouda Lotfi, « Les emplois journalistique, polémique et atténuatif du conditionnel. Un traitement unitaire », in Dendale, Patrick & Liliane Tasmowski (eds.), *Le conditionnel en français. Recherches linguistiques n°25*, Université de Metz. Paris : Klincksieck, 277–294.
2. **Арсенијевић 2006:** Arsenijević Boban, *Inner aspect and telicity : The decompositional and the quantificational nature of eventualities at the syntax-semantic interface*, PhD Dissertation, Leiden University.
3. **Ашић 2004:** Ašić Tijana *La représentation cognitive du temps et de l'espace: étude pragmatique des données linguistiques en français et dans d'autres langues*, thèse de doctorat, Faculté des Lettres, Université de Genève.
4. **Ашић и Станојевић 2007:** Ашић Тијана и Станојевић Веран, „Темпорална структура Додеове приче *La Chèvre de Monsieur Seguin* и њеног преводног еквивалента на српском“, *Књижевност за децу у науци и настави*, књ.3, Јагодина : Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Јагодини, 172–188.
5. **Ашић и Станојевић 2008:** Ашић Тијана и Станојевић Веран „Могу ли несвршене форме означавати свршеност? Случај српског перфекта несвршених глагола и француског имперфекта“, *Зборник радова са научног скупа Српски језик, књижевност и уметност*, књига I, Крагујевац: ФИЛУМ, 207–219.
6. **Ашић и Станојевић 2010:** Ашић Тијана и Станојевић Веран, „Временске употребе кондиционала у француском и српском језику“, *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 30–31.10.2009.*, књ.1 *Језички системи и употреба језика*, Крагујевац: ФИЛУМ, 367–379.
7. **Бабић 1986:** Бабић Стјепан, *Творба ријечи у хрватском књижевном језику: нацрт за граматику*, Загреб: Југословенска академија знаности и умјетности – Глобус.

8. **Барић и др. 1997:** Барић Еугенија, Зника Марија, Зечевић Весна, Лончарић Мијо, Малић Драгица, Павеша Славко и Пети Мирко, *Хрватска граматика*, Загреб: Школска књига.
9. **Барсело и Брес 2006:** Barceló Gérard Joan et Bres Jacques, *Les temps de l'indicatif*, Paris : Ophrys.
10. **Бач 1981:** Bach Emmon, "On time, tense and aspect: An essay in English metaphysics", *Radical Pragmatics*, Peter Cole (ed.), New York, Academic Press, 63–81.
11. **Бач 1986:** Bach Emmon, "The algebra of events", *Linguistics and Philosophy* 9, 5–16 .
12. **Баш 1995:** Bache Carl, *The Study of Aspect, Tense and Action*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien: Peter Lang.
13. **Белон и Фабр 1978:** Baylon Charles et Fabre Paul, *Grammaire systématique de la langue française*, Paris, Nathan.
14. **Белић 1925/1926:** Белић Александар, „Аорист имперфективних глагола“, *Јужнословенски филолог V*, Београд, 170–182.
15. **Белић 1926:** Белић Александар, „О употреби времена у српско-хрватском језику : поводом расправа о томе проф. А. Мусића“, *Глас СКАН*, бр. 8, 102–132.
16. **Белић 1926/1927:** Белић Александар, „О употреби времена у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолог VI*, Београд, 102–132.
17. **Белић 1998:** Белић Александар, *О језичкој природи и језичком развоју : лингвистичка испитивања*, Ивић Милка (ур.), *Изабрана дела Александра Белића*, том I, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад, Будућност, оригинално издање 1941.
18. **Белић 1999:** Белић Александар, „Значења глаголских облика“, *Изабрана дела Александра Белића*, том 4, Историја српског језика, Младеновић Александар (ур.), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
19. **Белић 2000а:** Белић Александар, „О синтаксичком индикативу и релативу“, *Изабрана дела Александра Белића*, том 13, О различитим питањима

- савременог језика, Гортан-Премк Даринка (ур.), Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
20. **Белић 2000б**: Белић Александар, „Прилози учењу о употреби времена у српскохрватском језику“, *Изабрана дела Александра Белића*, том 13, О различитим питањима савременог језика, Гортан-Премк Даринка (ур.), Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
21. **Белић 2000в**: Белић Александар, „О глаголу са синтаксичке стране“ , *Изабрана дела Александра Белића*, том 13, О различитим питањима савременог језика, Гортан-Премк Даринка (ур.), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
22. **Бенвенист 1966**: Benveniste Emile, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard.
23. **Бертинето 1986**: Bertinetto Pier Marco, “Intrinsic and extrinsic temporal references. On restricting the notion of ‘reference time’ ”, in: Lo Cascio Vincenzo, Co Vet (eds.), *Temporal structure in sentence and discourse*, Dordrecht: Foris, 41–78.
24. **Бешад 1989**: Béchade Hervé, *Syntaxe du français moderne et contemporain*, Paris, PUF.
25. **Биник 1991**: Binnick Robert, *Time and the Verb. A Guide to Tense and Aspect*, New York – Oxford, Oxford University Press.
26. **Боријо 1983**: Borillo Andrée, « Les adverbes de référence temporelle dans la phrase et dans le texte », *DRLAV*, n° 29, 109–131.
27. **Боријо и др. 2004** : Borillo Andrée, Bras Myriam, Le Draoulec Anne, Molendijk Arie, de Swart Henriëtte, Verkuyl Henk, Vet Co, Veters Carl and Laure Vieu, „Tense and aspect”, in: Corblin Francis & de Swart Henriëtte (eds.), *Handbook of French Semantics*, NOW-CNRS PICS project, Paris, Center for the study of language and information, 231–308.
28. **Борик 2002**: Borik Olga, *Aspect and Reference time*, PhD thesis, University of Utrecht
- <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2002-1025-092957/inhoud.htm> (8. 6. 2011.)

29. **Борик 2009**: Borik Olga, “Morphology-Semantics Interface: Dealing with Aspect”, *York Papers in Linguistics*, Series 2, 22–45.
http://www.york.ac.uk/language/ypl/ypl2issue10/YPL10_YEMM_02_Borik.pdf
 (8. 3. 2011.)
30. **Борик и Рајнхарт 2007**: Borik Olga & Reinhart Tanya, “Telicity and perfectivity : two independent systems”, *Proceedings of the Eighth Symposium on Logic and Language*, University of Debrecen.
<http://webs2002.uab.es/clt/membres/postdoctorands/Borik/borik-reinhart-lola8.pdf>
 (18. 5. 2011.)
31. **Бра 2008**: Bras Myriam, *Entre relations temporelles et relations de discours*, Mémoire présenté pour l’obtention d’une Habilitation à Diriger des Recherches, Spécialité : linguistique, Université Toulouse – Le Mirail.
<http://w3.erss.univ-tlse2.fr:8080/index.jsp?perso=borillo&subURL=index.html> (29. 3. 2011.)
32. **Брес 1998**: Bres Jacques, « Fluence du temps impliqué et orientation : l’imparfait et le passé simple revisités », in: Vogelee S., A. Borillo, C. Veters et M. Vuillaume, *Temps et discours*, Louvain-la-Neuve : Peeter, 157–170.
33. **Брес 2003а**: Bres Jacques, « Non, le passé simplé ne contient pas l’instruction [+ progression] », *Cahiers Chronos* 11, 99–112.
34. **Брес 2003б**: Bres Jacques, « Temps verbal, aspect et point de vue : de la langue au discours », *Cahiers de praxématique* 41, 55–84.
35. **Брес 2004**: Bres Jacques, « L’imparfait dit hypocoristique, ou le péché d’imputation métonymique », *Le français moderne*, 72e année, N^o2, 129–143.
36. **Брес 2005**: Bres Jacques, « L’imparfait : l’un et/ou le multiple ? A propos des imparfaits « narratifs » et « d’hypothèse » », *Cahiers Chronos* 14, 1–32.
37. **Брес 2007**: Bres Jacques, « Sémantique de l’imparfait : dépasser l’aporie de la poule aspectuelle et de l’œuf anaphorique ? Eléments pour avancer », *Cahiers Chronos* 16, 23–46.
38. **Бризар 2010**: Brisard Frank, “Aspects of virtuality in the meaning of the French imparfait”, *Linguistics* 48–2, 487–524.

39. **Брлобаш 2007**: Брлобаш Жељка, *Глаголски вид у хрватским граматицама до 20. стољећа*, Загреб: Институт за хрватски језик и језикословље.
40. **Бул 1960**: Bull William, *Time, Tense and the Verb. A Study in Theoretical and Applied Linguistics, with Particular Attention to Spanish*, Los Angeles: Berkeley.
41. **Вајнрајх 1953**: Weinreich Uriel, *Languages in contact*. New York: Linguistics Circle of New York.
42. **Вајнрих 1973**: Weinrich Harald, *Le temps. Le récit et le commentaire*, traduit de l'allemand par Michèle Lacoste, Paris: Editions du Seuil.
43. **Вајнрих 1989**: Weinrich Harald, *Grammaire textuelle du français*, Paris : Didier – Hatier.
44. **Вањер и Пишон 1962**: Wagner René-Louis et Pichon Jacqueline, *Grammaire du français classique et moderne*, Paris: Hachette.
45. **Вендлер 1957**: Vendler Zeno, “Verbs and Times”, *The Philosophical Review* 66 : 143-160, reprinted in: Vendler Zeno (1967): *Linguistics in Philosophy*, Ithaca, New York: Cornell University Press, 97–121.
46. **Веркејл 1972**: Verkuyl Henk J., *On the Compositional Nature of the Aspects*, FLSS, vol. 15, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
47. **Вет 1980**: Vet Co, *Temps, aspect et adverbess de temps en français contemporain*, Genève: Droz.
48. **Вет 1985**: Vet Co, « Univers de discours et univers d'énonciation : les temps du passé et du futur », *Langue française*, Vol. 67, N° 1, 38–58.
49. **Вет 1994**: Vet Co, « Petite grammaire de l'Aktionsart et de l'aspect », *Cahiers de grammaire*, n° 19, 1–17.
50. **Вет 1999**: Vet Co, « Le passé simple, le passé composé et les règles d'interprétation discursive », in : Plénat Marc, Aurnague Michel, Condamines Anne, Maurel Jean-Pierre, Molinier Christian, Muller Claude (eds.), *Emprise du sens, structures linguistiques et interprétations*, Amsterdam – Atlanta, GA : Rodopi, 323–336.
51. **Вет 2001**: Vet Co, « Deux cas de polysémie : le passé composé et le futur périphrastique », in H. Kroning et al. (eds.), *Langage et référence, Mélanges offerts à Kestin Jonasson*, Uppsala : Acta Universitatis Upsaliensis, 679–686.

52. **Вет 2008** : Vet Co, « Six traits sémantiques suffisent à décrire tous les temps du français », in : Berkelund Merete, Mosegaard Hansen Maj-Britt Et Norén Coco (eds.), *L'énonciation dans tous ses états (Mélanges offerts à H. Nølke)*, Berne : Peter Lang, 451–471.
53. **Ветерс 1996**: Vetters Carl, *Temps, aspect et narration*, Amsterdam, Rodopi - Atlanta, GA.
54. **Ветерс 2003**: Vetters Carl « L'aspect global : un effet secondaire d'un contenu procédural ? », *Cahiers Chronos* 11, 113–131.
55. **Вијом 1990**: Vuillaume Marcel, *Grammaire temporelle des récits*, Les éditions de minuits, Paris.
56. **Вијом 1993**: Vuillaume Marcel, « Le repérage temporel dans les textes narratifs », *Langages* 112, 92–105.
57. **Вилме 1997**: Wilmet Marc, *Grammaire critique du français*, Paris – Bruxelles, Duculot.
58. **Виноградов 1947**: Виноградов Виктор В., *Русский язык : грамматическое учение о слове*, Москва, Ленинград: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР.
59. **Винтерс 1991**: Winters Margaret, « Subjonctif et réseau », *Communications*, 53, 155–169.
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/comm_0588-8018_1991_num_53_1_1805 (7. 10. 2012.)
60. **Волас 1982**: Wallace Stephen, “Figure and Ground: The Interrelationships of Linguistic Categories”, in Hopper Paul (ed.) (1982), *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics*, Amsterdam, John Benjamins, 201–223.
61. **Вуковић 1967**: Вуковић Јован, *Синтакса глагола*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево.
62. **Вуковић 1938/39**: Вуковић Јован, „Говор Пиве и Дробњака“, *Јужнословенски филолог* 17, Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
63. **Гагарина 2000**: Gagarina Natalia, “The acquisition of aspectuality by Russian children : early stages“, *ZAS Papers in Linguistics* 15, Berlin, 232–246.

64. **Гери 1957**: Garey Howard B., “Verbal aspect in French”, *Language* 33, 91–110.
65. **Гентнер 2001**: Gentner Dedre, “Spatial metaphors in temporal reasoning”. In M. Gattis (Ed.), *Spatial schemas in abstract thought*, Cambridge, MA: MIT Press, 203–222.
66. **Гијом 1993**: Guillaume Gustave, *Temps et verbe : théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris, H. Champion.
67. **Гослен 1996**: Gosselin Laurent, *Sémantique de la temporalité en français, un modèle calculatoire et cognitif du temps et de l’aspect*, Paris : Duculot.
68. **Гослен 2010**: Gosselin Laurent, « Entre lexique et grammaire : les périphrases aspectuelles du français », *Cahiers de lexicologie* 96, 67–95.
69. **Гослен 2011**: Gosselin Laurent, « L’aspect de phase en français : le rôle des périphrases verbales », *French Language Studies* 21, Cambridge University Press, 149–171.
70. **Грајс 1975**: Grice Herbert Paul, “Logic and Conversation”, Peter Cole and Jerry Morgan (eds) *Syntax and Semantics : Speech Acts*, New York, Academic press.
71. **Гревис 1980**: Grevisse Maurice, *Le Bon Usage*, Paris, Duculot.
72. **Грицкат 1954**: Грицкат Ирена, *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама*, Београд, Српска Академија Наука, посебна издања, књига ССХХИИИ, Институт за српски језик.
73. **Грицкат 1958**: Грицкат Ирена, „О неким видским особеностима српскохрватског глагола“, *Јужнословенски филолог* XXII, 65–130.
74. **Грицкат 1988**: Грицкат Ирена, „Потенцијал у служби исказивања хабитуалности“, *Јужнословенски филолог* LIV, 35–40.
75. **Грубор 1953**: Грубор Ђуро, *Аспектна значења*, Југословенска академија знаности и умјетности, Загреб.
76. **Дал 1985**: Dahl Östen, *Tense and Aspect Systems*, Basil Blackwell, Oxford, New York.
- <http://www.ling.su.se/staff/oesten/recycled/Tense&aspectsystems.pdf> (20. 11. 2010).

77. **Даничић 1850**: Даничић Ђуро, *Мала српска граматика*, Беч, Штампарија Јерменског манастира
<http://eng.digital.nb.rs/document/S-II-0215> (15. 4. 2011)
78. **Дауден 2009**: Dowden Bradley, *The Metaphysics of Time*, Rowman & Littlefield Pub Incorporated.
79. **Даути 1979**: Dowty David, *Word Meaning and Montague Grammar*, Dordrecht, D. Reidel.
80. **Де Бот-Дије 1985**: De Both-Diez Anne-Marie, « L’aspect et ses implications dans le fonctionnement de l’imparfait, du passé simple et du passé composé au niveau textuel », *Langue française* 1, 5–22.
81. **Дејновска 2009**: Daynovska Denitsa, *Analyse de quelques préverbes et prépositions français et bulgares dans une perspective cognitive et formelle*, thèse de doctorat, Université Paris IV Sorbonne, Université de Sofia St. Clément d’Ohrid.
82. **Деклерк 1991**: Declerck Renaat, *Tense in English*, London and New York, Routledge.
83. **Депратере 1995а**: Depraetere Ilse, “On the necessity of distinguishing between (un)boundedness and (a)telicity”, *Linguistics and Philosophy* 18, 1–19.
84. **Депратере 1995б**: Depraetere Ilse, “The effect of temporal adverbials on (a)telicity and (un)boundedness”, in Bertinetto Pier Marco et al. (eds), *Temporal Reference, Aspect and Actionality*, Turin, Rosenberg and Sellier, 43–54.
85. **Депратере 2007**: Depraetere Ilse, “(A)telicity and intentionality”, *Linguistics*, Vol. 45, Issue 2, 243–269.
86. **Декле 1995**: Desclés Jean-Pierre, “Les référentiels temporels pour le temps linguistique“, *Modèles linguistiques*, Vol. 32, XVI/2, 9–36.
87. **Декле 2003**: Declés Jean-Pierre, “Imparfait narratif et imparfait de nouvel état en français”, *Etudes linguistiques romano-slaves offertes à Stanislas Karolak* ", Oficyna Wydawnicza (eds.), Edukacja, 131–155.
88. **Де Сварт 1998**: De Swart Henriëtte, “Aspect Shift and Coercion”, *Natural Language and Linguistic Theory* n° 18, 347–385.

89. **Де Сварт 2000**: De Swart Henriëtte, “Tense, aspect and coercion in a cross-linguistic perspective”, Miriam Butt and Tracy Holloway King (eds.), *Proceedings of the Berkeley Formal Grammar Conference*, Stanford CA: CSLI Publications.
- <http://csli-publications.stanford.edu/> (8.3.2011.)
90. **Де Сварт 2012**: Swart Henriette de, “Verbal aspect across languages”, *Oxford Handbooks in Linguistics*, 752–780.
- <http://www.let.uu.nl/~Henriette.deSwart/personal/Verbal%20Aspect.pdf> (3. 1. 2011.).
91. **Де Сварт и Молендејк 2003**: Swart Henriette de and Molendijk Arie, “In the Pursuit of the ‘perfect’ perfect“ , in Caudal Patrick (ed.), *Cahiers Chronos*, Amsterdam : Rodopi.
92. **Дибоа 1964**: Dubois Jean, « La traduction de l’aspect et du temps dans le code français », *Le français moderne*, 32e année, n°1, 1–26.
93. **Дибоа 1967**: Dubois Jean, *Grammaire structurale du français : le verbe*, Paris, Larousse.
94. **Дибоа и Лаган 1973**: Dubois Jean et Lagane René, *La nouvelle grammaire du français*, Paris, Larousse.
95. **Дибоа и др. 1999**: Dubois Jean (dir.), Mével Jean-Pierre et al. (réd.), *Dictionnaire de la langue française – Lexis*, 1ère édition 1979, Paris, Larousse.
96. **Дикро 1979**: Ducrot Oswald, “L’imparfait en français”, *Linguistische Berichte* 60, 1–23.
97. **Дикро 1982**: Ducrot Oswald, « La notion de sujet parlant », *Recherches sur la Philosophie et le langage*. Université de Grenoble.
98. **Дикро и Тодоров 1972**: Ducrot Oswald et Todorov Tzvetan, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil.
99. **Донер 1995**: Donaire María Luisa, « Subjonctif, négation et polyphonie », *Hermes, Journal of Linguistics no. 15*, 155–177.
100. **Донер 2003**: Donaire María Luisa, « Les sélecteurs du subjonctif, un domaine sémantique défini ? », *Thélème, Revista Complutense de Estudios Franceses*, Número Extraordinario, 121–135.

101. **Драгин 2006:** Драгин Гордана, „Имперфекат и аорист у говорима Студенице“, *Српски језик*, број 11/1-2, година XI, Београд, 447–455.
102. **Драј 1992:** Dry Helen Aristar, “Foregrounding: An Assessment”, in Hwang Shin Ja J. and Merrifield William R. (eds.), *Language in Context: Essays for Robert E. Longacre*, Summer Institute of Linguistics and The University of Texas, Arlington, 435–450.
103. **Драшковић 1965:** Драшковић Владо, „Разлика француског и српскохрватског глаголског вида“, *Живи језици*, књига I, бр. 3-4, Београд, стр. 3–16.
104. **Ђорђевић 2004:** Ђорђевић Радмила, *Увод у контрастирање језика*, 6. издање, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
105. **Еронсон и Слобин 1994:** Aronson Berman Rut and Slobin Dan Isaac, *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*, vol.1, Routledge.
106. **Жегарац 1990:** Žegarac Vladimir, “Pragmatics and Verbal Aspect”, Harris John (ed), *UCL Working Papers of Linguistics 2*, 113–143.
<http://www.langsci.ucl.ac.uk/linguistics/publications/WPL/90papers/UCLWPL2%207%20Zegarac.pdf> (14. 4. 2011)
107. **Жеје 1999:** Jayez Jacques, “Imperfectivity as progressivity. The French imparfait“, *Semantics and Linguistic Theory 9*, UCSC.
<http://jjayez.pagesperso-orange.fr/doc/salt99ho.pdf> (23. 2. 2012.)
108. **Ивић 1958:** Ивић Милка, „Систем личних глаголски облика за обележавање времена у српскохрватском језику“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ. III, Нови Сад, 139–152.
109. **Ивић 1980:** Ивић Милка, „О значењу српскохрватског плусквамперфекта“, *Зборник за филозофију и лингвистику*, XXIII/1, Нови Сад, 93–100.
110. **Ивић 2008а:** Ивић Милка, „ О тзв. „видским парњацима“ – из новог угла“, *Јужнословенски филолог LVII*, 1–5.
111. **Ивић 2008б:** Ивић Милка, *Лингвистички огледи*, Београд: Библиотека XX век.

112. **Имбс 1960:** Imbs Paul, *L'Emploi des temps verbaux en français moderne – Essai de grammaire descriptive*, Paris: Klincksieck.
113. **Императо 2011:** Imperato Ciro, *Analisi contrastiva delle modalità di traduzione in finnico dei Tempi verbali e delle perifrasi aspettuuali dell'italiano*, doctoral dissertation, University of Helsinki, Faculty of Arts, Department of Modern Languages, Filologia italiana.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/27478/analisi.pdf?sequence=1>. (18. 2. 2013.)
114. **Јанда 2007а:** Janda Laura, “Aspectual clusters of Russian verbs”, *Studies in Language* 31/3, 607–648.
115. **Јанда 2007б:** Janda Laura, “What makes Russian bi-aspectual verbs special?”, In *Cognitive Paths into the Slavic Domain*, Mouton de Gruyter, 83–109.
http://www.unc.edu/depts/slavdept/lajanda/Janda_2.pdf (6. 4. 2011)
116. **Јовановић 2009:** Јовановић Вера, „Анализа темпоралне структуре Камијевог романа *L'Étranger* : француски наративни перфекат (le passé composé) и темпорална прогресија“, *Зборник радова са Првог научног скупа младих филолога Србије одржаног 14. фебруара 2009. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, година I, књига 1, Крагујевац: ФИЛУМ, 113–123.
117. **Јовановић 2010:** Јовановић Вера, „Претеритална времена у Камијевом *Странцу* и њихови преводни еквиваленти“, у: Ковачевић Милош (ур.), *Зборник радова са Међународног научног скупа Српски језик, књижевност и уметност одржаног 30–31. 10. 2009. у Крагујевцу*, Крагујевац: ФИЛУМ, 381–390.
118. **Јовановић 2012а:** Јовановић Вера, „О једном типу ситуација у француском језику“, *Зборник радова са Трећег научног скупа младих филолога Србије одржаног 12. марта 2011. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, година III, књига 1, Крагујевац: ФИЛУМ, 195–201.

119. **Јовановић 2012б:** Јовановић Вера, „Глаголи са префиксом *по-* у светлу теорије сложеног аспекта и њихови преводни еквиваленти у француском језику“, *Српски језик*, број XVII, 433–440.
120. **Јовановић 2013а, у штампи:** Јовановић Вера, „Еквиваленти српског перфекта у преводу романа *На Дрини ћуприја* на француски језик“, *Зборник радова са Петог међународног научног симпозијума Иво Андрић – На Дрини ћуприја одржаног 4–6. Октобра 2012. у Вишеграду*, Институт за славистику Универзитета „Карл Франк“ у Грацу – Општина Вишеград.
121. **Јовановић 2013б, у штампи:** Јовановић Вера, „Плусквамперфекат у српском језику и његови еквиваленти у француском језику“, у : Ковачевић Милош (ур.), *Зборник радова са Међународног научног скупа Српски језик, књижевност и уметност одржаног 25–26.10. 2012. у Крагујевцу*, Крагујевац: ФИЛУМ.
122. **Јовановић Вл. 2010:** Јовановић Владан, *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
123. **Јовановић и др. 1999:** Јовановић Слободан и др., *Савремени српско-француски речник*, Београд: Просвета.
124. **Камп 1981:** Kamp Hans (1981), “Événements, représentations discursives et référence temporelle“, *Langages* 64, 39–64.
125. **Камп и Рорер 1983:** Kamp Hans and Rohrer Christian, “Tens in texts” in Baurle R., Schwarze C. and von Stechow A. (eds.), *Meaning, use and interpretation of language*, Berlin: Mouton de Gruyter, 250–269.
126. **Карерас и др. 1997:** Carreiras Manuel, Carriedo Núria, Alonso María Angeles and Fernández Angel, “The role of verb tense and verb aspect in the foregrounding of information during reading”, *Memory & Cognition*, 25 (4), 438–446.
127. **Карл 1980:** Carl James, *Contrastive analysis*, New York: Longman.
128. **Кармона 2001:** Carmona Maria del Mar Rivas, “Aspect variation in narrative: a discourse approach”, *ELIA* 2, 225–237.

129. **Катичић 1982:** Катичић Радослав, „Категорија готовости у временском значењу глаголских облика“, *Језик* 29, 3–13.
130. **Кетфорд 1965:** Catford John C., *A Linguistic theory of translation*, Oxford: Oxford university Press.
131. **Клајн 1994:** Klein Wolfgang, *Time in Language*, London – New York: Routledge.
132. **Клајн и Пинг 2009:** Klein Wolfgang & Ping Li, *The Expression of Time*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
133. **Клајн 2002:** Клајн Иван, *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска.
134. **Клајн 2003:** Клајн Иван, *Творба речи у савременом српском језику. Део 2, Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска.
135. **Кларк 1973:** Clark Herbert, “Space, time, semantics, and the child”, in T. E. Moore (ed.), *Cognitive Development and the Acquisition of Language*, New York: Academic Press, 27–63.
136. **Клум 1961:** Klum Arne, *Verbe et adverb*e, Stosckholm – Göteborg – Uppsala: Almqvist & Wiksell.
137. **Ковачевић 1996:** Ковачевић Милош, *Суштаствено и мимогредно у лингвистици*, Подгорица: Унирекс.
138. **Ковачевић 1998:** Ковачевић Милош, *Синтакса сложене реченице*, Београд: Рашка школа, Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.
139. **Ковачевић 2000:** Ковачевић Милош, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
140. **Ковачевић 2005:** Ковачевић Милош, „Отворена питања конструкција с везником било“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/1, 125–140.
141. **Ковачевић 2008:** Ковачевић Милош, „О деиктичкој употреби имперфекта“, *Српски језик* 13/1–2, година XIII, 149–161.

142. **Ковачевић 2011:** Ковачевић Милош, „Префиксалне творенице са значењем поновљености у савременом српском језику“, *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, књ.1, *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*, 19–32.
143. **Кодал и Русари 2004а:** Caudal Patrick and Roussarie Laurent, « Perfects and semantics/ pragmatics interface », Workshop SDRT, Fès.
144. **Кодал и Русари 2004б:** Caudal Patrick and Roussarie Laurent, “Brands of perfects: Semantics and Pragmatics”, Proceedings of the 2004 Texas Linguistics Society Conference: Issues at the Semantics–Pragmatics Interface, Somerville, MA.
145. **Коен 1989:** Cohen David, *L’aspect verbal*, Paris: Presses Universitaires de France.
146. **Козловска 1998а:** Kozłowska Monika, “Aspect, modes d’action et classes aspectuelles”, in Moeschler Jacques, Jayez Jacques, Kozłowska Monika, Luscher Jean-Marc, de Saussure Louis, Sthioul Bertrand, *Le temps des événements, Pragmatique de la référence temporelle*, Paris : Editions Kimé, 101–121.
147. **Козловска 1998б:** Kozłowska Monika, „Bornage, télélicité et ordre temporel“, in Moeschler Jacques, Jayez Jacques, Kozłowska Monika, Luscher Jean-Marc, de Saussure louis, Sthioul Bertrand, *Le temps des événements, Pragmatique de la référence temporelle*, Paris : Editions Kimé, 221–244.
148. **Комри 1976:** Comrie Bernard, *Aspect, An introduction to study of verbal aspect and related problems*, Cambridge University press.
149. **Комри 1981:** Comrie Bernard, “On Reichenbach’s approach to tense”, *CLS* 17: 24–30.
150. **Комри 2004:** Comrie Bernard, *Tense*, Cambridge University press, eight printing.
151. **Конфе 1995:** Confais Jean-Paul, *Temps, mode, aspect : les approches des morphèmes verbaux et leurs problèmes à l’exemple du français et de l’allemand*, Toulouse : Presses universitaire du Mirail.

152. **Кравченко 2004:** Kravchenko Alexander V, “A new cognitive framework for Russian aspect”, F. Karlsson (ed.). *Proceedings of the 20th Scandinavian Conference of Linguistics*, Helsinki, January 7-9. University of Helsinki, Department of General Linguistics, Publications No. 36.
<http://cogprints.org/4000/1/RussianAspect.pdf> (14. 4. 2011.)
153. **Крифка 1998:** Krifka Manfred, “The origins of telicity”, in Rotstein Susan (ed.) *Events and Grammar*, Dordrecht: Kluwer Academic Press, 197–235.
<http://amor.cms.hu-berlin.de/~h2816i3x/Publications/TELOCITY.pdf> (8. 3. 2011.)
154. **Кук 2004:** Cook John A., “The semantics of verbal pragmatics: clarifying the roles of *wayyiqtol* and *weqatal* in Biblical Hebrew prose”, *Journal of Semantic Studies* XLIX/2, 247–273.
155. **Кшешовски 1990:** Tomasz P. Krzeszowski, *Contrasting Languages. The Scope of Contrastive Linguistics*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
156. **Лажонз 1977:** Lyons John, *Semantics*, Cambridge, England: Cambridge University Press.
157. **Лака 2006:** Laca Brenda, « Pluriactionnalité », in: D. Godard, L. Roussarie et F. Corblin (eds), *Sémanticlopédie: dictionnaire de sémantique*, GDR Sémantique & Modélisation, CNRS
<http://www.semantique-gdr.net/dico/> (21. 7. 2011.)
158. **Леман-Буис 2002:** Leeman-Bouix Danielle, *Grammaire du verbe français – Des formes au sens*, Paris: Nathan.
159. **Ле Драулек и Пери-Вудли 2005:** Le Draoulec Anne et Péry-Woodley Marie-Paule, “Encadrement temporel et relations de discours”, *Langue française* 148, 45–60.
160. **Лишер и Стиул 1996:** Luscher Jean-Marc et Sthioul Bertrand, “Emplois et interprétations du Passé Composé“, *Cahiers de linguistique française* 18, 187–195.
161. **Маден и Ферети 2009:** Madden Carol and Ferretti Todd, “Verb aspect and the mental representation of situations”, in Klein Wolfgang and Li Ping, *The Expression of Time*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 215–238.

162. **Маретић 1931:** Маретић Томо, *Граматика и стилистика хрватскога или српскога књижевног језика*, Загреб: Матица хрватска.
163. **Марјановић 1999:** Марјановић Слободан, *Глаголски облици у временским и погодбеним реченицама*, Ниш: Филозофски факултет у Нишу.
164. **Мартен 1971:** Martin Robert, *Temps et aspect – Essai sur l’emploi des temps narratifs en moyen français*, Paris : Klincksieck.
165. **Мартен 1992:** Martin Robert, *Pour une logique du sens*, 2e édition, Paris : presses Universitaires de France.
166. **Маслов 1963:** Маслов Юрий Сергеевич, *Морфологија глаголног вида в современном болгарском литературном языке*, Москва – Ленинград: Издательство Академий наук СССР.
167. **Маурелетос 1978:** Mourelatos Alexander, „Events, processes and states”, *Linguistics and Philosophy* 2, 415–434.
168. **Мацумото 1996:** Matsumoto Yo, “Subjective motion in English and Japanese verbs”, *Cognitive Linguistics* 7, 183–226.
169. **Медина 2001:** Medina Pilar Guerrero, “Reconsidering aspectuality: interrelations between grammatical and lexical aspect”, *Working papers in functional grammar* n° 75.
http://home.hum.uva.nl/fg/working_papers/WPFG75.pdf (16. 3. 2011.).
170. **Мерл 2001:** Merle Jean-Marie, « Le conditionnel temps ou mode ?”, *Étude du conditionnel français et de ses traductions en anglais*, 10–23.
<http://hal.archives-ouvertes.fr/halshs-00672522/> (1.4.2013)
171. **Мешлер 1992:** Moeschler Jacques, ”Référence temporelle et déixis“, *Actes du 20e Congrès International de linguistique et Philologie Romanes*, Université de Zurich.
172. **Мешлер 1996:** Moeschler Jacques, ”Ordre temporel, narration et analyse du discours “ , *Cahiers de linguistique française* 18, 299–328.
173. **Мешлер и др. 1994:** Moeschler Jacques, Anne Reboul, Jean-Marc Luscher, Jacques Jayez, *Langage et pertinence : référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*, Nancy, Presses Universitaires de Nancy.

174. **Мешлер и др. 1998:** Moeschler Jacques, Jayez Jacques, Kozłowska Monica, Luscher Jean-Marc, Saussure Louis de, Sthioul Bertrand, *Le temps des événements. Pragmatique de la référence temporelle*, Paris : Editions Kimé.
175. **Микилис 2006:** Michaelis Laura A., „Time and tense“, in Aarts B. and A. McMahon (eds.), *The Handbook of English Linguistics*, Oxford: Blackwell. <http://spot.colorado.edu/~michaeli/MichaelistenseHEL.pdf> (7. 3. 2011).
176. **Милошевић 1978:** Милошевић Ксенија, „О проучавању временских глаголских облика у сербокroatистици“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXI/2, Нови Сад, 93–121.
177. **Милошевић 1982:** Милошевић Ксенија, Улога глаголских облика у сложеној реченици са темпоралном клаузом у савременом српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане 11*, Београд, 125–138.
178. **Миновић 1987:** Миновић Миливоје, *Синтакса српскохрватског – хрватско-српског књижевног језика за више школе*, Сарајево: Свјетлост – ООУР Завод за уџбенике и наставна средства.
179. **Митриновић 1996:** Митриновић Вера, „Нека запажања о српскохрватском аористу као преводном еквиваленту пољског општег претерита у наративном контексту“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 39/1, 7–21.
180. **Модерц 1995:** Модерц Саша, *Превођење српских прошлих времена на италијански*, магистарски рад, Филолошки факултет Универзитета у Београду.
181. **Молендејк 1990:** Molendijk Arie, *Le passé simple et m'imparfait : une approche reichenbachienne*, Amsterdam – Atlanta : Rodopi.
182. **Молендејк 2002:** Molendijk Arie, „La structuration logico-temporelle du texte : le passé simple et l'imparfait du français“, *Cahiers Chronos* 9, 91–104.
183. **Монвил-Берстон и Во 1985:** Monville-Burston & Waugh Linda, “Le passé simple dans la discours journalistique”, *Lingua* 67, 121–170.
184. **Монс и Стидман 1988:** Moens Marc and Steedman Mark, „Temporal Ontology and Temporal Reference“, *Computational Linguistics*, vol. 4, n°2, 15–28.

185. **Мразовић и Вукадиновић 1990:** Мразовић Павица и Вукадиновић Зора, *Грамматика српскохрватског језика за странце*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад; Добра вест.
186. **Мусић 1926/1927:** Мусић Август „Прилози науци о употреби времена у српскохрватском језику“, *Глас СКАН*, књ. СХХI, 109–173; књ. СХХIII, 67–119; књ. СХХVI, 1–59.
187. **Најда 1964:** Nida Eugene A., *Towards a science of translating*, Leiden: Brill.
188. Најда и Тејбер 2003: Nida Eudene and Taber Charles, *Theory and Practice of Translation*, Leiden – Boston : Brill.
189. **Новаков 2005:** Новаков Предраг, *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику*, Нови Сад: Футура публикације.
190. **Нолке 1985:** Henning Nolke, « Le subjonctif, fragments d'une théorie énonciative », *Langages*, 20e année, n°80, 55–70.
191. **Номаћи 2006:** Номаћи Мотоки, „Неколико напомена о тзв. посесивном перфекту у српском језику“, *Наш језик*, год. 37, св. 1/4, 43–51.
192. **Носалик 2010:** Nossalik Larissa, “What exactly does outer aspect encode”, *Actes du congrès annuel de l'Association canadienne de linguistique 2010*.
http://homes.chass.utoronto.ca/~cla-acl/actes2010/CLA2010_Nossalik.pdf (16.3. 2011).
193. **Њумарк 1988:** Newmark Peter, *A textbook of translation*, New York: Longman.
194. **Њумарк 1991:** Newmark Peter, *About translation*, Clevedon – Buffalo – Toronto – Sydney: Multilingual Matters LTD.
195. **Патар 2007:** Patard Adeline, *L'un et le multiple. L'imparfait de l'indicatif en français: valeur en langue et usages en discours*, Thèse de doctorat soutenue en novembre 2007 à l'université Paul-Valéry, Montpellier III.
http://tel.archives-ouvertes.fr/docs/00/25/78/01/PDF/01_Tome_1.pdf (2. 2. 2011).

196. **Парсонс 1990:** Parsons Terence, *Events in the Semantics of English*, MIT Press, Cambridge (Mass.)
<http://www.humnet.ucla.edu/humnet/phil/faculty/tparsons/Event%20Semantics/ESE1.pdf> (6. 3. 2011).
197. **Пасоно 1987:** Passonneau Rebecca, „Situations and intervals“, *Proceedings of 25th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, Standford, CA, July 1987, 16–24.
<http://acl.ldc.upenn.edu/P/P87/P87-1003.pdf> (15. 7. 2011)
198. **Пети 1985:** Peti Mirko, „Pogledi jugoslovenskih lingvista na sintaksu vremena“, *Rasprave ZJ*, sv. 10–11, Zagreb, 109–126.
199. **Петровић 1989:** Petrović Nada, *Francuska glagolska vremena I: Komparativna analiza francuskog i srpskohrvatskog pluskvamperfekta*, Beograd, Naučna knjiga.
200. **Петровић 1991:** Petrović Nada, *Osnovni francuski vremenski veznici*, Beograd, Narodna knjiga.
201. **Петровић 2002:** Petrović Nada, *Francuska glagolska vremena II : Imperfekat, aorist, perfekat*, Beograd, Filološki fakultet, Narodna knjiga.
202. **Пипер и др. 2005:** Пипер Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика : проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд, Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад, Матица српска.
203. **Пол 1964:** Pohl Jean, „Aspect-temps et aspect-durée“, *Le français moderne*, 32e année, n°3, 170–178.
204. **Поплак 1990:** Poplack Shana, « Prescription, intuition et usage : le subjonctif français et la variabilité inhérente », *Langage et société*, 54, 5–33.
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lsoc_0181-4095_1990_num_54_1_2499 (28. 3. 2012.)
205. **Поповић 2012:** Поповић Људмила, *Контрастивна граматика српског и украјинског језика: таксис и евиденцијалност*, Београд, САНУ,

- Одељење језика и књижевности, Српски језик у поређењу са другим језицима, књига 3.
206. **Путанец 1982:** Putanec Valentin, *Francusko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
207. **Радовановић 1990:** Радовановић Милорад, „О „наративним“ глаголским облицима“, *Списи из синтаксе и семантике*, Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 167–178.
208. **Рајнхарт 1984:** Rienhart Tanya, „Principles of gestalt perception in the temporal organization of narrative texts“, *Linguistics* 22, 779–809.
209. **Рајхенбах 1947:** Reichenbach Hans, “The Analysis of Conversational Language” in : *Elements of Symbolic Logic*, Macmillan Company, New York.
210. **Рижел и др. 2004:** Riegel Martin, Pellat Jean-Christophe, Rioul René, *Grammaire méthodique de français*, Paris, Quadrigue – Presses Universitaires de France.
211. **Риђановић 1976:** Riđanović Midhat, *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*, Cambridge, Massachuset, Slavica.
212. **Ристић 2011:** Ристић Стана, „Глаголи са значењем постепености“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV/2, 147–159.
213. **Романова 2006:** Romanova Eugenia, *Constructing Perfectivity in Russian*, PhD thesis, Faculty of Humanities, University of Tromsø.
<http://www.hum.uit.no/mra/papers/readings/Romanova06.pdf> (4. 4. 2011.)
214. **Ротстајн 2004:** Rothstein Susan Deborah (2004) : “Verb Classes and Aspectual Classification”, *Structuring Events: an Essay on the Semantics of Lexical Aspect*, Blackwell Publishing LTD, Oxford, 1–35.
http://www.blackwellpublishing.com/content/BPL/Images/Content_store/Sample_chapter/1405106670/Rothstein_001.pdf (6. 3. 2011).
215. **Ротстајн 2008:** Rothstein Susan Deborah, “Two puzzles for a theory of lexical aspect: semelfactives and degree achievements”, in J. Dölling, T. Heyde-Zybatow and M. Shaefer (eds), *Event Structures in Linguistic Form and Interpretation*. Mouton De Gruyter: Berlin, 175–198.

<http://faculty.biu.ac.il/~rothss/rothstein%20-%20leipzig%20events%20paper.pdf>

(15.7. 2011)

216. **Сален 1996:** Salins Geneviève de, *Grammaire pour l'enseignement/apprentissage du FLE*, Paris, Didier.
217. **Седер 2011:** Seder Ružica, „Francuske kompletivne rečenice uvedene glagolima osećanja i njihovi korelati u srpskom jeziku“, u: Тоћанас Дућанка и Јовановић Милена (ur.), *Primenjena lingvistika*, 12, Beograd – Novi Sad, 153–167.
218. **Сосип 1996:** Saussure Louis de, “Encapsulation et référence temporelle d'énoncés négatifs au passé composé et au passé simple“, *Cahiers de linguistique française* 18, 219–242.
219. **Сосип 1999:** Saussure Louis de, ”A procedural approach to verbal tense: Past tenses in French“, Lyon, *The First International Symposium on Linguistics* .
220. **Симић и Јовановић 2007:** Симић Радоје и Јовановић Јелена, *Мала српска грамтика*, Београд, Јасен.
221. **Сладојевић 1966:** Сладојевић Петар, *О основним временским категоријама употребе глаголских облика у српскохрватском језику*, Београд, Научна књига.
222. **Смит 1991:** Smith Carlotta, *The Parameter of Aspect*, Dordrecht – Boston – London, Kluwer Academic Publishers.
223. **Смит 2005:** Smith Carlotta, “Time with and without tense”, paper presented on the International Round Table on Tense and Modality, Paris, December 2005,
<http://uts.cc.utexas.edu/~carlota/papers/Paris%20article%208-18-06.pdf> (8. 2. 2011.).
224. **Станојевић 2007:** Станојевић Веран, „Аорист у српском и француском језику : семантичке и прагматичке разлике“ , *Зборник Међународног славистичког центра* 36, 123–135.
225. **Станојевић 2009а :** Станојевић Веран „Члан, аспект и време у француском језику“, *Наука и настава на универзитету*, књига 3/1, Пале, 121–133.

226. **Станојевић 2009б**: Stanojević Veran, „Pour un modèle de description des temps verbaux du français intégrant trois paramètres“, *Филолошки преглед*, год. 36, бр.2, 199–209.
227. **Станојевић 2010**: Stanojević Veran, „Sur les différences de l’encodage de l’aspect en français et en serbe“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига XXXV-3, Études françaises aujourd’hui, Colloque des départements d’études romanes, Novi Sad, 6-7 novembre 2009, 189–199.
228. **Станојевић 2011**: Станојевић Веран, „О употреби глаголских времена у Ћопићевој причи *Поход на Мјесец* и у њеном преводу на француски“, *40. научни састанак слависта слависта у Вукове дане 8–11. 9. 2010*, 40/1, Београд, 145–158.
229. **Станојевић 2013, у штампи**: Станојевић Веран, „Темпорална прогресија и њено изражавање у наративном дискурсу“, *Научни састанак слависта у Вукове дане 42-1*, Београд.
230. **Станојевић и Ашић 2006**: Stanojević Veran i Ašić Tijana, *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*, Крагујевац, Filološko-umetnički fakultet.
231. **Станојевић и Ашић 2008а** : Станојевић Веран и Ашић Тијана, „Домети и ограничења формалне анализе прошлих времена у српском и француском језику“, *Српски језик* 13/1-2, година XIII, Београд, 385–402.
232. **Станојевић и Ашић 2008б**: Станојевић Веран и Ашић Тијана, „Темпоралне и аспектуалне информације перфекта и плусквамперфекта у српском и француском“, *Зборник 125 година високог образовања у Босни и Херцеговини*, књига 2, том 1, Пале, 65–79.
233. **Станојевић и Ашић 2009а**: Stanojević Veran et Ašić Tijana, „Le futur, l’ordre temporel et les inférences contextuelles“, *Actes de conférence Entre sens et signification*, Harmattan, Paris, 19–31.
234. **Станојевић и Ашић 2009б**: Stanojević Veran and Ašić Tijana, „Towards a formal semantics of some verbal tenses in Serbian”, in : Zybatow, Gerhild; Lenertová, Denisa; Junghanns, Uwe; Biskup, Petr (eds.) (2009): *Studies*

- in Formal Slavic Phonology, Morphology, Syntax, Semantics and Information Structure: Proceedings of FDSL 7, Leipzig 2007*. Frankfurt: Peter Lang, 289–299.
235. **Станојевић и Ашић 2009в**: Станојевић Веран и Ашић Тијана, „Временске употребе кондиционала у француском и српском језику“, у: Ковачевић Милош (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, Крагујевац: ФИЛУМ, 367–379.
236. **Станојевић и Ашић 2010**: Stanojević Veran i Ašić Tijana, « L’aspect imperfectif en français et en serbe », in : Flaux Nelly, Dejan Stošić et Co Vet (éds), *Interpréter les temps verbaux*, Peter Lang, Bern, 2010, 107–127.
237. **Станојевић и Ашић 2012**: Станојевић Веран и Ашић Тијана, „О модалним употребама кондиционала у француском и потенцијала у српском језику“, *Српски језик*, XVIII/ 1-2, 65–79.
238. **Станојчић 1967**: Станојчић Живојин, *Језик и стил Ива Андрића*, Београд: Филолошки факултет.
239. **Станојчић и Поповић 1997**: Станојчић Живојин и Поповић Љубомир, *Грамматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
240. **Стевановић 1967**: Стевановић Михаило, *Функције и значења глаголских времена*, Посебна издања Српске академије наука и уметности, Одељење литературе и језика, књ. 20, Београд: САНУ.
241. **Стевановић 1979**: Стевановић Михаило, *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, Београд: Научна књига.
242. **Стен 1952**: Sten Holger, *Les temps du verbe fin (indicatif) en français moderne*, Copenhagen: Munksgaard.
243. **Стефановић 1818**: Стефановић Вук, *Српски Рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима*, Беч
<http://eng.digital.nb.rs/document/S-II-0458> (15. 4. 2011)
244. **Суџе 2000**: Soutet Olivier, *Le subjonctif en français*, Paris : Ophrys.
245. **Талми 1996**: Talmy Leonard, „Fictive motion in language and ‘ception’“, in Bloom Paul, Mary A. Peterson, Lynn Nadel and Merrill F. Garrett. (eds.) *Language and Space*, Cambridge, MA : MIT Press, 211–276.

246. **Танасић 1997:** Танасић Срето, „Збирна вишекратност као синтаксичко-семантички тип мноштва радњи“, *Јужнословенски филолог* ЛШ, 99–105.
247. **Танасић 2005:** Танасић Срето, „Синтакса глагола“, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика : проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд, Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад, Матица српска, стр. 345–475.
248. **Танасић 2009:** Танасић Срето, *Синтаксичке теме*, друго издање, Београд, Београдска књига.
249. **Тасмовски-Де Рик 1985:** Tasmowski-De Ryck Liliane, „Imparfait avec et sans rupture“, *Langue française* 67, 59–77.
250. **Тејлор 1977:** Taylor Barry, “Tense and continuity”, *Linguistics and Philosophy* 1, 199–220.
251. **Тириг 2011:** Thiering Martin, “Figure–Ground Reversals in Language”, *Gestalt Theory* vol. 33, no. 3/4, 245–276.
252. **Тогеби 1966:** Togeby Knud, « La hiérarchie des emplois du subjonctif », *Langages* 3, 67–71.
253. **Тома 1993:** Thomas Paul-Louis, « Bilan des recherches sur l’aspect en serbo-croate », *Revue des études slaves*, tome 65, fascicule 3, 537–550.
254. **Тома 1998 :** Thomas Paul-Louis: „Remarques sur l’aspect en serbo-croate“, in Boriilo Andrée, Carl Veters, Marcel Vuillaume (eds.), *Cahiers Chronos 2: Regards sur l’aspect*, Amsterdam: Rodopi, 231–246.
255. **Тошовић 1995:** Тошковић Бранко, *Stilistika glagola (Stilistik der verben)*, Wuppertal, Lindenblatt.
256. **Трнавац 2006:** Trnavac Radoslava, *Aspect and Subjectivity in Modal Constructions*, PhD thesis, Leiden University, Netherlands
<http://www.lotpublications.nl/publish/articles/002062/bookpart.pdf> (6. 4. 2011.)
257. **Ћорић 2008:** Ћорић Божо, *Творба именица у српском језику*, Београд, Друштво за српски језик и књижевност Србије.

258. **Фerreira 2005:** Ferreira Marcelo, *Event Quantification and Plurality*, PhD thesis, Massachusetts Institute of Technology
<http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/33697/64638079.pdf?sequence=1>
(23.7.2011.)
259. **Филип 1999:** Filip Hana, *Aspect, Eventuality Types And Nominal Reference*, New York, Routledge, Taylor and Francis Group.
260. **Харис 1954:** Harris Zelig, “Transfer grammar”, *International Journal of Applied Linguistics* 20, 4: 259–270.
261. **Хатав 1989:** Hatav Galia, “Aspects, aktionsarten and the time line”, *Linguistics* 27, 487–516.
262. **Хопер 1979:** Hopper Paul, “Aspect and foregrounding in discourse”, in Talmy Givón (ed.), *Syntax and semantics: Vol.12 Discourse and Syntax*, New York: Academic Press, 213–242.
263. **Честерман 1998:** Chesterman Andrew, *Contrastive functional analysis*, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.